EPISTOLARUM
BEATI PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO.

IMPRIMERIE DE OUTHENIN-CHALANDRE FILS.

EPISTOLARUM
B. PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO;

Analysi, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
Paraphrasi, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et clarè;
Commentario, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque textui conformiores afferuntur.

Accedunt et observationes dogmaticæ, piæ, morales et asceticæ, necnon variæ praxes christianæ per totum commentarium dispersæ, et in corollario pietatis, post singula capita collectæ.

Liber itaque utilissimus, non modò Divini verbi concionatoribus, ad suî et aliorum salutem; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE
R. P. BERNARDINO A PICONIO,
minorita capucino, sacræ theologiæ emerito professore, et antiquo provinciæ parisiensis definitore.

TOMUS TERTIUS.

LUGDUNI,
APUD RUSAND, CLERI TYPOGRAPHUM.

1834.

SECUNDÆ EPISTOLÆ
B. PAULI AD CORINTHIOS
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

PLEROSQUE Corinthiorum prima Divi Pauli Epistola meliores effecerat; hinc secunda hæc, priore lenior, benignior, et ferè ubique consolatoria.

Et sanè par erat, ait Divus Chrysostomus, ut quemadmodum Corinthiis, cùm peccarent, succensebat; sic etiam eos ad meliorem mentem reversos, comprobaret, ac laudibus afficeret.

Quia verò pseudoapostoli, prioris Epistolæ monitis ac correctionibus irritati, pejoresque facti, adversùs veritatis Apostolum absentem, audaciùs oblatrabant, eumque ut vanum et arrogantem, nulliusque pretii hominem, in odium et invidiam vocabant, ait idem Divus Chrysostomus;

Hinc in hac Epistola Paulus se, suamque doctrinam contra falsos criminatores impen-

siùs defendit : suos labores, persecutiones, revelationes, ac divinas prærogativas expressiùs enumerat; non honoris cupiditati serviens, sed eos qui Corinthios decipiebant, mendacii coarguens, ait Theodoretus.

Hujus itaque Epistolæ summa, ut mihi videtur, consolatoria est et apologetica; Corinthiorum consolatoria Pauli defensoria.

Singula autem accuratè exhibebit uniuscujusque capitis Analysis.

Scripta putatur è Macedonia, anno Christi 57, Philippis, aiunt Græca exemplaria et Syriaca versio. Baronius tamen putat Nicopoli scriptam, post reditum è Macedonia, anno 58.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMO salutat, non Corinthios tantùm, sed et omnes universæ Achaiæ fideles, quibus gratiam et pacem exoptat.

℣. 3. Deo, Patri Domini Jesu Christi, Patri, consequenter, misericordiarum et omnis perfectæ consolationis auctori, gratias agit, eò quòd illum in omnibus suis afflictionibus ita consoletur, ut sicut in eo abundant pro Christo passiones, sic et abundet per Christum consolatio.

Hâcque gratiarum actione Paulus viam sibi parat ad excusandum sui apud Corinthios adventûs dilationem : sic enim indicat quòd magnis persecutionibus et periculis impeditus fuerit ac detentus.

℣. 6. Affirmat omnia sua et tribulationes et consolationes ad eorum utilitatem et salutem cedere, sicque eorum benevolentiam captat.

℣. 8. Specialiùs ipsis describit ingentem, quam in Asia passus est, persecutionem; sicque pergit et in eorum animis sibi conciliandis, et in paranda moræ suæ excusatione.

Tanta fuit hæc persecutio, ut supra vires naturales fuerit, ipse de vita desperaverit, mori certus; at Deus illum à morte eripuit, eripit et eripiet, per orationum auxilium, quas ab eis petit.

℣. 12. Hanc Dei protectionem, hasque Corinthiorum preces sperat Paulus, quia simpliciter et sincerè, coram Deo, ubique et maximè Corinthi conversatus est.

Hæc propositio, Paulinæ simplicitatis et sinceritatis affirmativa, basis est ejusdem Divi Pauli apologiæ : quia enim Corinthiis in Epistola prima cap. 16, promiserat se ad eos venturum, hocque promissum distulerat : hinc pseudoapostoli Paulum calumniabantur quasi levem et inconstantem in promissis, et quod pejus erat, in suis prædicationibus.

Suam ergo sinceritatem in omnibus affirmat Apostolus, et ut calumniam refellat,

Primò, fatetur quòd sincerè voluit et promisit ire Corinthum, quod tamen non implevit, ℣. 15, 16.

Secundò, pseudoapostolorum calumniam inde illatam sibimetipsi objicit per quæstionem : Numquid, etc. ℣. 17.

Tertiò, suspensâ et tantisper dilatâ suæ moræ ratione, suas nihilominus prædicationes veras et constantes esse probat, quia, ut Dei summè veracis Apostolus prædicavit; quia Christum Filium Dei, æternam veritatem et Dei promissionum adimpletionem prædicavit; quia Deus suas prædicationes confirmavit signis et prodigiis; eumque verùm Dei Apostolum authenticè declaravit Spiritûs sancti charismatibus.

Stabilitâ sic ℣. 18, 19, 20, 21, 22, prædicationum suarum veritate, ℣. 23, reddit suæ moræ rationem.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia.

2. Gratia vobis et pax à Deo, Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis,

4. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra; ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem, quâ exhortamur et ipsi à Deo.

5. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis: ita et per Christum abundat consolatio nostra.

6. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione et salute; sive consolamur pro vestra consolatione; sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute, quæ operatur tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur;

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, per Dei voluntatem, Apostolus Jesu Christi, et Timotheus, tum per fidem, tum propter dignitatem, frater: Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, et omnibus sanctis qui Christo serviunt in universa Achaia, salutem dicunt.

Gratia et pax vobis detur, et multiplicetur à Deo Patre nostro et à Domino nostro Jesu Christo.

Benedicatur ac laudetur Deus, qui et Pater est Domini nostri Jesu Christi, et ideo in nos Pater summè misericors, et Deus omnis veræ atque perfectæ consolationis fons et auctor;

Qui nos in omni tribulatione nostra consolatur, ad hoc ut et nos ipsi possimus eos consolari, qui in quacumque sunt angustia, per eam quam à Deo recipimus consolationem, illam in afflictorum corda refundentes.

Quia sicut abundant tribulationes, quas pro Christo patimur: ita et abundat consolatio, quâ per Christum fruimur.

Sive autem affligimur, id vobis utile; id enim ad vestram exhortationem et salutem cedit, quatenus nostro exemplo vos Deus hortatur ad tribulationes fortiter ferendas, quibus ad salutem perveniatis;

Sive consolationibus afficimur, id ad vestram etiam consolationem confert; quia, ut dixi ℣. 4, ideo nos consolatur Deus, ut consolationem nostram vobis refundamus;

Sive intùs excitamur à Deo, id pariter ad vestram salutem cedit; quia hinc aptiores reddimur ad vos exhortandos ad salutem.

Quæ efficit in vobis tolerantiam earumdem tribulationum, quas et nos Apostoli patimur.

7. Ut spes nostra firma sit pro vobis, scientes quòd sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis.

8. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia; quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.

9. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos:

10. Qui de tantis periculis nos eripuit et eruit, in quem speramus quoniam et adhuc eripiet,

11. Adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis; ut ex multorum personis, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

12. Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, quòd in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc mundo; abundantiùs autem apud vos.

13. Non enim alia scribimus vobis, quàm quæ legistis et cognovistis. Spero autem quòd usque in finem cognoscetis,

14. Sicut et cognovistis nos ex parte, quòd gloria vestra sumus, sicut et vos nostra, in die Domini Jesu Christi.

15. Et hâc confidentiâ volui priùs venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis:

Propter quod spes, quam de vestra salute concepimus, firmior redditur ac securior;

Quia scimus quòd sicut afflictionum nostrarum participes estis, ita eritis æterni solatii.

Nolo vos, fratres, ignorare tribulationem, quæ nobis in Asia contigit. Scitote ergo quoniam excessivè afflictionum pondere pressi sumus, et graviore quàm susitnerent vires humanæ; ita ut vita nobis esset tædiosa.

Sed et tanta fuit periculi magnitudo, ut animus noster intùs judicaret nos certò morituros : et hoc ita permisit Deus, ut tantis erepti periculis, discamus non in nobis fidere, sed in Deo solo, qui cùm vult, non à mortis tantùm periculo liberat, sed et mortuos suscitat ad vitam.

Reverà ipse est, qui nos de tantis mortis periculis eripuit; ipse est qui et nunc eruit; spero autem quòd et adhuc eripiet in futuro,

Si per vestras ad Deum preces adjuvetis; idque peto, ut donum Dei, scilicet salus mea, mihi per multos procurata, et ob multos collata, à multis etiam gratiarum actione, meâ vice recolatur.

Has preces vestras, hocque Dei per vestras preces auxilium spero; quia, quod mea gloria est, conscientia mea mihi testimonium reddit, quòd ubicumque et maximè apud vos, animo simplici et sincero, quasi Deo spectante; me gessi; non in sapientia carnali, sed in sapientia quæ mihi per gratiam Spiritûs sancti data est.

Vos ipsi mihi testes estis; non enim alia nunc scribo vobis, quàm quæ vos ipsi legistis et cognovistis in mea apud vos conversatione : spero autem quòd eumdem me semper videbitis.

Sicut de facto, pars saltem aliqua vestrûm, jam cognovit me talem esse, ut de me, Doctore vestro, gloriari possitis, sicut et ego de vobis, discipulis meis, gloriabor in die judicii.

Confisus de hoc vestro in me affectu, antehac sincerè volui ad vos venire, ut geminatum à me beneficium haberetis.

16. Et per vos transire in Macedoniam, et iterum à Macedonia venire ad vos, et à vobis deduci in Judæam.

17. Cùm ergo hoc voluissem, numquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundùm carnem cogito, ut sit apud me EST et NON?

18. Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo EST et NON.

19. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me et Sylvanum et Timotheum, non fuit EST et NON, sed EST in illo fuit.

20. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo EST: ideo et per ipsum Amen Deo, ad gloriam nostram.

21. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus.

22. Qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritûs in cordibus nostris.

23. Ego autem testem Deum invoco in animam meam; quòd parcens vobis, non veni ultra Corinthum.

24. Non quia dominamur fidei vestræ; sed adjutores sumus gaudii vestri; nam fide statis.

Statueram enim per vos transire, iturus in Macedoniam, et iterum à Macedonia ad vos redire et apud vos permanere; à vobis postea in Judæam deducendus.

Cùm ergo id revera voluerim, et tamen de facto non præstiterim: numquid propterea levis sum et inconstans? aut numquid quæ facere cogito, ea animo carnali, et mea quærens delibero; hincque unum dico, aliud facio?

Quidquid sit de me, de quo postea; fidelis tamen et summè verax est Deus: ideo Evangelium ejus quod apud vos prædicavimus, est verum et constans, mutationi non obnoxium aut falsitati.

Etenim Jesus Christus, quem ego, Silas et Timotheus inter vos prædicavimus, Dei Filius est, et veritas ipsa: ideo ejus Evangelium contradictioni non obnoxium, sed constans veritas est.

Ita verus est Jesus Christus, Dei Filius, ut sit omnium promissionum Dei veritas et complementum. Ideo per ipsum Deo credimus, quod nostra est gloria.

Deus autem est, qui nos inter vos confirmat suos Apostolos et in Christo ministros; ipse est et qui nos unxit Spiritu suo;

Qui et nos signavit per sua charismata, et qui dedit in cordibus nostris Spiritum sanctum, arrhabonem promissionum suarum.

Jam ut dilationis meæ vobis reddam rationem, testem invoco Deum, volens ut me puniat, si fallo: ideo nondum veni Corinthum, vestrî causâ, ne severitate apostolicâ cogerer uti.

Non quòd ob fidem vestram velimus in vos dominari; sed quia volumus gaudio vestro cooperari; quippe qui statis in fide, et in ea firmi estis.

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS, *Apostolus Jesu Christi....*

Vide, in hoc prooemium, dicta initio primæ ad Corinthios, ac speciatim, quòd Dei voluntas debeat esse apostolatûs, et omnis ecclesiasticæ potestatis origo.

Et Timotheus frater.

Recèns Corintho redierat, quò miserat illum Apostolus, ut in prima Epistola cap. 17. ℣. 10. Hinc notus erat et charus Corinthiis, quibus virtutis suæ experientiam dederat, ait Divus Chrysostomus et Theophylactus : et ideo Paulus illum sibi jungit in salutatione.

Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, id est, Christianis. Cur autem sancti vocentur Christiani, vide initio primæ Epistolæ ad Corinthios, *qui sunt in universa Achaia.*

Corinthus erat Achaiæ Metropolis; Achaia autem pars Græciæ.

Quia omnibus illis communes erant morbi, communem illis scribit epistolam, quâ omnibus medeatur.

℣. 2. *Gratia vobis et pax...* Supple detur et multiplicetur.

Gratia, id est, principium omnium bonorum. *Et pax*, æterna scilicet, omnium bonorum ultimum et finis, et consequenter cætera bona inter utrumque contenta.

Ecce bona Christiano desideranda, *gratia et pax.*

A Deo Patre nostro, id est, à tota sanctissima Trinitate, quæ est Pater noster.

Ecce bonorum omnium fontem et causam efficientem, à qua omne bonum procedit.

Et Domino Jesu Christo : Ecce Mediatorem, per quem omnia, causamque meritoriam gratiæ et pacis. Vide dicta in Epistola ad Rom. cap. 1. ℣. 7.

℣. 3. *Benedictus Deus*, id est, benedicatur et laudetur Deus,

eique gratiæ agantur : nostrum enim benedicere, est bonum recognoscere, ait divus Thomas.

Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. *Deus*, inquam, qui est *Pater Domini nostri Jesu Christi*, et ideo pater in nos misericordissimus.

Pater misericordiarum, id est, summè misericors, à quo miserationes tanquam à fonte profluunt manatque misericordia, ait Theodoretus.

Deus totius consolationis, id est, omnis veræ et perfectæ consolationis auctor.

Deus est verè Pater misericordiæ. Quare? quia de suo bonus, misericordiam in nos, quasi de suis visceribus effundit, et gratiam ex seipso parit.

Secùs est de ultione et justitia, quæ ex nostro, id est, de peccatis nostris sumit originem. Hinc Deus non dicitur pater ultionis, pater justitiæ.

Deus est *pater misericordiarum*. Quare? quia misericordiæ Domini multæ, infinitæ. Miseriæ nostræ multæ quidem; at misericordiæ Domini infinitæ. Hinc *misericordia superexaltat judicium*.

Sed ab Apostolo disce quòd Deus in nos sit summè misericors *et misericordiarum pater, omnisque consolationis Deus*; quia *Deus et Pater est Domini nostri Jesu Christi*, qui prò nobis moriens lacrymis et clamore valido precatus est à Patre misericordiam.

Hinc ergo disce, per Christum et ob Christum, per Christi lacrymas, per Christi sanguinem pro te effusum, petere misericordiam.

℣. 4. *Qui consolatur nos....* Gr. consolans nos. Laudetur, inquam, Deus omnis et integræ consolationis auctor, eò quòd nos omni verâ consolatione cumulat in omnibus nostris afflictionibus.

Ut possimus et ipsi... ad hoc ut et nos ipsi possimus eos consolari, qui in quacumque sunt angustia.

Per exhortationem, id est, per consolationem. Nomen Græcum, Παράκλησις, exhortationem significat et consola-

tionem. Hinc noster interpres vertit exhortationem, et bene, quia consolatio divina est et exhortatio.

Ut possimus ergo quoscumque afflictos consolari per eam consolationem, quam à Deor ecipimus, illam scilicet in afflictorum corda refundentes.

OBSERVATIO MORALIS.

Hìc mirare, primò Apostoli humilitatem, qui nihil sibi à Deo pro semetipso dari putat, sed pro aliis; quique propter alios, Deum sibi bonum et consolatorem esse credit. Omnia sua refert ad Ecclesiæ utilitatem.

Mirare secundò et sanctam Apostoli artem; promiserat Corinthiis ad eos se venturum; et quia distulit promissum, timet ne propterea doleant Corinthii, quasi fuerint aliis ab Apostolo postpositi; hinc mirâ arte hìc sibi viam parat ad excusandam adventûs sui moram.

Siquidem hujusmodi divinæ gloriæ prædicatio, purgationis vice apud eum est... ait D. Chrysostomus.

Per hanc enim gratiarum actionem, indicat quòd magna fuerint pericula, quæ ipsum inhibuerint, et à quibus liberatus gratias agit. Theophylactus.

Hinc autem disce quòd Deus sanctos quidem suos non semper præservat, aut liberat à malis; sed eos in suis afflictionibus semper consolatur, eorum corda sic intus roborando, ut et alios ipsi posssint consolari.

Hæc omnia exprimit Apostolus, dicens : *qui consolatur nos...* Non dixit, qui non sinit nos affligi; hoc enim tum Dei potentiam declarat, tum eorum qui calamitatibus premuntur, patientiam auget, et consequenter gloriam, ait D. Chrysostomus.

Sed dixit, *qui consolatur nos in omni....* non in hac aut illa tantum, sed in omni : idem D. Chrysost.

Hæc est ergo novæ legis gratia, non à malis præservari aut liberari, quod in veteri testamento fiebat sæpè; sed in malis, internâ consolatione fortes reddi atque constantes.

Hoc discrimen nobis indicavit ipse Christus, in cruce pen-

dens, et Patri suo per os Prophetæ dicens : *In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberâsti eos; ad te clamaverunt, et salvi facti sunt.*

Ecce patriarcharum et antiquorum sanctorum à malis divinitus liberationem.

Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis...

Ecce Christi derelictionem in doloribus et opprobriis.

Sed ecce dolorum et opprobriorum sanctificationem, et quasi deificationem, in persona Christi.

Et ecce solidam Christiani in doloribus et opprobriis consolationem. Christo Deo sum similis, sum conformis; communico Christo passionibus. Hinc gaudium, hinc vis, robur et consolatio interna.

Dum patior, sum quod fuit Christus.

Sum vir dolorum sicut et Christus.

Opprobrium sum hominum sicut et Christus.

Communicantes ergo Christi passionibus, gaudete. I. Pet. 4. 13.

Ex quo Deus pro nobis passus est, honorificum est, lætum est pati pro Deo.

Ex quo Deus pro nobis vir dolorum factus est, honorificum est, sanctum est, divinum est dolere, sentire, pro Deo pati. Dolores et opprobria Christus in sua persona consecravit, deificavit; sed et eis vim dedit sanctificandi, deificandi patientes Christianos.

Cùm itaque communicamus Christi passionibus, opprobriis et doloribus, gaudeamus; non liberationem à passione, non descensum à cruce petamus; sed gratiam christianam, quâ roborati libenter patiamur.

℣. 5. *Quoniam sicut abundant passiones Christi*, id est, quas pro Christo patimur, *ita et per Christum abundat consolatio nostra.*

Qui pro Christo affligitur, per Christum roboratur et divino auxilio consolationem recipit afflictioni proportionatam : quò major passio, eò major est consolatio.

Hoc noverat, crucis amator, B. Andreas, qui in cruce pendens Deum orabat, ne sineret eum à cruce separari; quia, inquiebat, virtutem sanctæ crucis agnovi.

Sed heu! hoc ignoramus plerique, qui pati timemus, et nihil ardentiùs quàm à cruce liberari petimus.

O Deus bone! Deus misericors! Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, da mihi virtutem sanctæ crucis agnoscere, ut eam diligam; eam desiderem, in ea gaudeam.

Veræ et cœlestis consolationis fons est, mater gloriæ, scala paradisi, initiatio ad æternam beatitudinem.

℣. 6. *Sive autem tribulamur...*

In hoc textu notandum primo quòd *consolamur et exhortamur* passivè sumi debeant, ut olim usurpabantur; quòd autem passiva sint, patet ex Græco.

Notandum secundò quòd in Græco et in Syriaco duo tantum sint membra, scilicet, *sive tribulamur... sive consolamur...;* deest autem, *sive exhortamur*, et cum fundamento; cùm unicum sit verbum in Græco significans *et consolamur et exhortamur.*

Vel ergo, per scribas unum alteri additum est; vel noster interpres voluit utramque verbi παρακλέω significationem exprimere.

Notandum tertiò quòd paulò aliter construuntur hi duo versus sextus et septimus in Græco, et apud divum Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum.

D. Chrysostomus sic legit: Sive autem tribulamur, pro vestra consolatione et salute, quæ operatur in tolerantia earumdem passionum, quas et nos patimur; et spes nostra firma est pro vobis.

Sive consolamur, pro vestra consolatione et salute, scientes quòd sicut estis socii passionum, ita eritis consolationis.

Sed melior est nostræ Vulgatæ constructio, quam servat etiam Syriaca et Arabica versio; sensusque est, qui in paraphrasi exprimitur.

Sive affligimur, id vobis utile, etc. Vide paraphrasim.

Magistrorum exempla sunt discipulorum hortamenta.

Sive consolationibus afficimur, id etiam ad vestram consolationem confert, etc. Vide paraphrasim.

Sive exhortamur, id est, sive intùs excitamur et confortamur à Deo, id pariter ad vestram salutem cedit; quia per hoc aptiores reddimur ad vos hortandos et excitandos ad salutem.

Quæ operatur... Gr. effecta; id est, quæ vestra salus efficitur per tolerantiam, etc.

D. Chrysostomus, qcæ efficitur in tolerantia, etc. Notat expressè, quòd D. Paulus non dixit, quæ efficit, sed quæ efficitur.

Juxta nostra Vulgatam, *quæ operatur tolerantiam...* quæ salus, à vobis sperata, vos animat ad ferendas tribulationes similes eis, quas nos Apostoli patimur.

Salus ergo efficit tolerantiam tribulationum, ut causa finalis, sicut, v. g., sanitas sperata efficit sumptionem amaræ medicinæ.

℣. 7. *Ut* Gr. καὶ, etc. Syr. Arab. Æthiop., etc.

Ut spes nostra firma... propter quòd, scilicet, quia sicut et nos patimini; ideo spes, quam de vestra salute concepimus, firmior ac securior redditur.

Scientes, id est, scimus enim *quòd sicut socii passionum estis*, sic eritis et beatitudinis.

Nota, *scientes*, scimus. Scientia est certa et evidens, quòd si passionum socii simus, et æternæ consolationis erimus socii.

OBSERVATIO MORALIS.

Quanta hinc animæ fideli afflictæ consolatio! afflictio semen est beatitudinis, arrha gloriæ, certitudo est consolationis futuræ.

Salus æterna per tribulationum tolerantiam efficitur. Tribulatio efficit salutem, rectàque ducit ad beatitudinem.

Quid ergo animæ tribulatæ faciendum?

Deo salutem illius operanti subdatur: sese sub Dei potenti manu humiliet: se duci sinat, licèt repugnante naturâ, quòd Deus salvator illam post se ducit. Audiat illum intus dicentem

sibi : Tolle crucem tuam, et veni, sequere me : si socius fueris passionum, socius eris et gloriæ.

Crux ad beatitudinem recta et secura via.

Firmiter ergo, securè et tranquillè beatitudinem speret anima christiana patiens christianè.

℣. 8. *Non enim volumus.*

Specialiùs explicat mala, quæ recèns passus est, et quæ Corinthiis nondum erant nota, sicque et semetipsum Corinthiis explicat, et Corinthiorum animos sibi conciliat, hoc in eos charitatis indicio : signum enim amoris est sua aliis confidenter declarare.

Nolo vos, fratres mei, ignorare tribulationem, quæ nobis contigit in Asia, et ut putatur Ephesi. Creditur enim quòd loquatur de persecutione à Demetrio excitata, de qua Act. 19.

Quoniam supra modum. Gr. καθ' ὑπερβολὴν secundùm exsuperantiam, per excessum, excessivè gravati sumus, pondere tribulationis, non secus ac navis, quæ prægravi quodam onere demergitur, ait D. Chrys.

Supra virtutem, id est, humanam potentiam : seu nulla virtus humana tantum pondus ferre potest in vita, nisi Dei gratia suffulciatur.

Ita ut tæderet nos... tanto pondere pressos, *vivere.* Idem dixit Job, c. 10. *Tædet animam meam vitæ meæ.* Gr. ita ut perdubitare nos etiam vivere, id est, ita ut valde dubitaremus de vita. Syr. adeo ut vita nostra prope dissolveretur. Erasmus, ita ut desperaremus de salute nostra.

℣. 9. *Sed ipsi in nobismetipsis responsum.* Gr. decretum Syr. sententiam. D. Chrysostomus, sententiam, judicium, exspectationem mortis.... id est :

Præ magnitudine periculi, animus noster, quasi respondendo, dictabat, seu judicabat nos certè morituros. Sicque in eodem statu eramus, ac illi, quibus mortis sententia pronuntiata est. Extremum exspectabamus momentum.

Ut non simus fidentes in nobis, id est, ut tantis erepti periculis, discamus non in nobis fidere ; *sed in Deo qui suscitat*

mortuos. Gr. sed in Deo excitante mortuos; sed in Deo solo, qui non à periculis tantùm mortis liberat, sed et ab ipsa morte.

Nos quasi suscitavit à mortuis.

℣. 10. *Qui de tantis periculis.* Gr. qui de tanta morte. Vide paraphrasim.

℣. 11. *Adjuvantibus et vobis in oratione...*, id est, si per vestras ad Deum preces adjuvetis, *ut ex multorum personis...* id à vobis peto ut donum Dei, Gr. illa in nos donatio (scilicet incolumitas) mihi per multos procurata, vel propter multos collata, à multis gratiarum actione, meâ vice, meoque nomine recolatur: duplex ergo potest esse sensus.

Primus, ut sicut fuit per multos procuratum donum, ita et per multos de eo gratiæ reddantur.

Secundus, ut sicut propter multos mihi collatum est beneficium; ita per multos, meo nomine, recolatur: seu, ut ait D. Chrysostomus, ut multæ facies (seu personæ) gratias agant Deo, quandoquidem multæ quoque gratiam acceperunt.

Et uterque sensus Paulini cordis humilitatem prodit. Primò in hoc quòd nec à se, nec propter se, putat obtentum donum. Secundò in eo quòd sicut nec ipse, nec propter se obtinuit; ita nec putat se dignum, qui gratiarum actionem reddat.

Disce hinc, quisquis sis, quòd aliorum precibus indiges, cùm ipse Paulus Corinthiorum precibus indiguerit.

Disce et hinc pro aliis humiliter orare; et pro beneficiis eis à Deo collatis, gratias agere.

Utrumque D. Chrysostomus fusè docet; sic enim, inquit, et mandatum explemus, et ad charitatem incitamur.

℣. 12. *Nam gloria nostra...* quasi diceret: Hoc spero. Vide paraphrasim. Quia ubi conscientiam meam consulo, illa mihi testimonium reddit, quod est mea gloriatio, meumque gaudium.

Quòd in simplicitate cordis et sinceritate Dei.

Nimirum, quòd animo simplici, recto et sincero me gessi, quasi spectante Deo.

Non in sapientia carnali.

Ferit obtrectatores suos, hypocritas, et eloquentiâ, seu sæculari sapientiâ turgidos.

Sed in gratia, id est, cum Dei gratia et per Dei gratiam et per Spiritûs sancti charismata.

In sapientia, quæ mihi per Spiritum sanctum data est; in signis et prodigiis, quæ Dei gratia fuerunt, ait Theophylactus.

In hoc mundo, id est, ubicumque, *abundantiùs apud vos...* at maximè apud vos, ô Corinthii. Nam et signa et miracula apud vos edidimus, et curam, diligentiamque majorem adhibuimus; vitamque ab omni reprehensione alienam, ait D. Chrys.

℣. 13. *Non enim alia scribimus vobis, quàm quæ legistis et cognovistis*. Gr. quàm quæ legitis aut et agnoscitis. Syr. quàm quæ scitis et agnoscitis. Arab. legistis vel cognovistis.

Quia de se magnificè locutus est, sibique ipsi testimonium dixit, ipsos testes producit. D. Chrys.

Non alia nunc vobis scribo, de mea simplici et sincera ubicumque conversatione, quàm quæ vos ipsi legistis et cognovistis in meis apud vos actionibus.

Notum est vobis et perspicuum, quàm simpliciter et sincerè apud vos fuerim conversatus : et de hoc vos ipsi mihi testes esse potestis.

Spero autem, quòd eumdem me semper videbitis, scilicet, cùm ad vos venero ; dat spem eos videndi.

℣. 14. *Sicut et cognovistis...* sicut et de facto nunc cognovistis.

Ex parte, id est, saltem aliqui, si non omnes.

Pungit eos, quia non omnes.

Sicut ergo, saltem pars aliqua vestrûm jam cognovit me talem esse, ut de me, doctore vestro, gloriari possitis; scilicet, quia talem habuistis Apostolum, tam integrè, apud vos conversatum, tam sincerè de vestra salute sollicitum.

Sicut et ego vicissim, de vobis, discipulis meis, gloriabor in die judicii.

Suos hic discipulos in eodem secum ordine collocat, ait Theodoretus.

Ubique eos rerum omnium socios adhibet, consolationis, passionis, salutis : suprà, ℣. 6.

Eodem modo hìc et gloriæ; gloria vestra sumus, et vos nostra. Divus Chrysostomus.

℣. 15. *Et hâc confidentiâ volui...* hactenus in plurali locutus est; nunc in singulari, quia moram, quasi culpam, excusat.

Hâc spe et confidentiâ fretus, scilicet, confisus de vestro in me affectu, et de vestro in virtute proficiendi desiderio.

Priùs... id est, antehac, cùm priorem meam epistolam scriberem, reverà et non fictè *volui ad vos venire, ut secundam gratiam haberetis*, id est, ut duplex à me beneficium haberetis. Primum, scilicet, per meum ad vos transitum; secundum, per meum ad vos reditum. Hoc explicat versiculus sequens.

℣. 16. *Et per vos transire...* volui per vos transire iturus in Macedoniam.

Hic transitus non fuisset sine aliqua gratiæ spiritualis impertitione. Hoc vocat beneficium, gratiam, χάριν vel secundùm alios, χαρὰν gaudium, ob præsentiam Apostoli.

Et iterum à Macedonia... et iterum à Macedonia ad vos redire volui, et apud vos diutius permanere, et forsan hiemare, cap. 16. primæ epistolæ, ecce iteratum et majus beneficium et gaudium.

Et à vobis deduci.... et hinc, seu Corintho, in Judæam ire volui, ab aliquibus è vobis, itineris mei comitibus, illuc deducendus.

℣. 17. *Cùm ergo hoc voluissem....* id est, cùm ergo hoc reverà et sincerè voluerim, et tamen de facto non adimpleverim;

Numquid levitate usus sum.... id est, numquid propterea dici potest quòd sim levis, et inconstans, et mendax?

Aut quæ cogito facere, ea animo carnali, et mea commoda quærens delibero?

Hincque fiat quòd instabilis sim, idem modò volens, modò

nolens; nunc affirmans, nunc negans; vel unum dicens et alterum faciens?

Hoc de veritatis Apostolo calumniabantur pseudoapostoli, et quod pejus et malitiosius erat, ex hac prætensa Pauli inconstantia inferebant eum in suis prædicationibus constantiorem non esse quàm in suis promissis.

Ideo divinus Apostolus, dilatâ tantisper, ac suspensâ suæ moræ, ac mutationis excusatione, primùm refutat hanc adversariorum suorum calumniam de suis prædicationibus, quas veras et constantes esse paucis verbis probat, sed multis rationibus conglobatis.

℣. 18. *Fidelis autem Deus...* quasi diceret: Quidquid sit de me et de mea mutatione, de qua postea, fidelis tamen et summè verax est Deus:

Quia, id est, propterea, ideo, Evangelium ejus, quod ego, ut Dei Apostolus, apud vos prædicavi, verum est et constans; et non admittit *est et non est, etiam et non*: seu mutationi et contradictioni non est obnoxium.

Ita D. Chrysostomus, etc. adventûs mei pollicitatio mea erat, etc.; at prædicatio non mea erat, nec humana, sed Dei; quod autem Dei est, in id mendacium cadere nequit: idem Chrysostomus.

Quod deliberavi, ex me Paulo est; quod prædicavi, ex me Apostolo. D. Thomas.

Deus est verax qui per os meum loquitur. S. Anselmus.

Prima ergo ratio, quâ Paulus probat prædicationes suas esse veras, quia Dei Apostolus est, et sua prædicatio est Dei summè veracis verbum.

Hanc rationem hìc tantùm tangit; sed eam fusiùs explicat, ℣. 21: *Qui autem confirmat nos*, ut suos, apud vos, Apostolos, et in Christo ministros, Deus, etc. Vide ergo ℣. 21.

℣. 19. *Dei enim Filius...*

Secundam hìc dat rationem, ob quam vera est sua prædicatio et infallibilis.

Quia, scilicet, *Jesus Christus*, quem prædicavit, Dei filius est, veritas ipsa; et id non est varius et mutabilis, *non*

fuit est et non, sed constans et invariabilis. *Sed est in illo fuit.*

Quasi diceret : Jesus Christus, quem ego et Silas et Timotheus vobis prædicavimus, Dei filius est, ipsa veritas est, quæ nec fallere, nec falli potest ; quæ nec mutationi aut contradictioni subjacere potest ; sed constans, invariabilis et æterna veritas est.

Ergo nostra de Christo, æternâ veritate, prædicatio, et quam, ut Christi legatus, vobis annuntiavi, vera, constans, infallibilis est.

℣. 20. *Quotquot enim promissiones...*

Tertia hic ratio continetur, quæ confirmat intentum, scilicet, veras esse suas de Christo prædicationes, et simul explicat secundam rationem allatam.

Sed antea noto hunc versum variè legi.

Gr. Quotquot enim promissiones Dei, in illo *Etiam* et in illo *Amen,* Deo ad gloriam per nos ; id est, quotquot à Deo promissa sunt in veteri Testamento, hæc in Christo completa sunt.

Etiam et Amen idem significant.

Itaque in illo sunt *Etiam* et *Amen,* id est, vera sunt, impleta sunt.

Deo ad gloriam, per nos ; ut Deo sit gloria per nostrum ministerium.

Syrus, omnes promissiones Dei, per Christum sunt etiam ; ideo per ipsum damus Amen, ad gloriam Dei, etc. id est, ideo per ipsum canimus, Amen, in Ecclesia, ad gloriam Dei.

Juxta nostram Vulgatam, sensus est :

Quotquot à Deo promissa sunt in veteri lege, hæc in Christo vera sunt et completa : ipse est omnium Dei promissionum veritas et adimpletio.

Ideo per ipsum, id est, Christum, *Amen*, id est, verum est, dicimus Deo : seu ideo per Christum credimus Deo.

Ad gloriam nostram, id est, quod nostra gloria est, nostraque salus æterna.

Credere enim Deo, et credere tot et tanta bona, à Deo

promissa, et pro nobis, in Christo adimpleta; nostra gloria nunc est, et æternæ nostræ gloriæ radix.

Fides radix æternæ gloriæ, et nostra temporalis seu actualis gloria.

Ratiocinatio Apostoli his verbis inclusa, hæc est: Christus, filius Dei, ita veritas ipsa est, ut sit etiam omnium Dei promissionum complementum, adimpletio et veritas: ergo nostra dè Christo, veritate ipsâ, et promissionum Dei complemento, prædicatio vera est, nulli mutationi aut contradictioni obnoxia.

℣. 21. *Qui autem confirmat nos...*

Alteram arbitror hìc afferri rationem, ob quam vera sit, et falsitati non obnoxia D. Pauli prædicatio; putoque hanc rationem esse prioris extensivam et explicativam: nimirum, fidelis et summè verax est Deus: ergo prædicatio, quam ut Dei summè veracis Apostolus vobis annuntiavi, vera est.

Deus est qui nos confirmat in vera Christi prædicatione, ut simus in eo stabiles et firmi, ne unquam ad verbum falsitatis declinemus... S. Anselmus.

Quòd autem Dei sim Apostolus, et verus Christi minister, Deus per effectus hìc enumerandos manifestè indicavit.

Deus est *qui nos vobiscum*, id est, apud quasi inter vos, suos *confirmat* Apostolos et veros in Christo ministros manifestat.

Ipse est *qui nos unxit*, scilicet Spiritûs sancti unctione, seu infusione donorum Spiritûs sancti.

℣. 22. *Qui et signavit nos...*

Ipse est qui per hæc Sancti Spiritûs charismata, quasi per divina sigilla, nos obsignavit, et evidenter declaravit, et authenticè probavit veros Dei ministros esse.

Hæc enim fuerunt quasi sigilla divinæ auctoritatis nobis commissæ, sicut per sigilla regia, patefiunt litteræ regiæ, per quas datur regis auctoritas.

Et dedit pignus. Gr. arrhabonem, arrham Spiritûs sancti; id est, fuerunt et arrha promissionum Dei, seu Spiritûs sancti.

Arrha, initium et portio quædam rerum nobis promissarum in Evangelio.

Cùm ergo nos Deus suos Apostolos authenticè declarârit, signis, prodigiis, et Spiritûs sancti donis; quis dubitet quin vera sit prædicatio tot obsignata sigillis divinæ auctoritatis et veritatis?

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Evangelii nobis per Apostolos prædicati veritatem demonstrant,

Primò Dei summè veracis infallibilis auctoritas.

Evangelium enim, ut Dei verbum, Apostoli, ut Dei Apostoli et ab eo missi, prædicârunt.

Utrumque autem, id est, et Evangelium esse Dei verbum, et Apostolos esse Dei Apostolos, authenticè declarârunt signa et miracula.

Secundò Christi, filii Dei, æterna et invariabilis veritas.

Evangelium enim, Christi, filii Dei, veritatis æternæ, omnium Dei promissionum complementi, est prædicatio, bonusque nuntius: ergo verum est, cùm ipsam veritatem annuntiet.

Tertiò, Spiritûs sancti sanctitas ipsa.

Evangelium enim, verbum Dei, bonum de Christo nuntium prædicaverunt Apostoli, Spiritu sancto intùs uncti, Spiritûs sancti charismatibus exteriùs sigillati, et Spiritum sanctum credentibus, ut Evangelii promissionum arrhabonem communicantes.

Ergo totius sanctissimæ Trinitatis testimonio authentico confirmata est Evangelii per Apostolos prædicati veritas.

Ergò Deo ipsi contradicit, qui Evangelio contradicit: Deo ipsi credit, qui credit Evangelio.

℣. 23. *Ego autem testem Deum invoco*. . .

Stabilitâ suæ prædicationis veritate, jam accedit ad excusationem sui adventûs dilati; et quia credi vult, in re gravissima, per Deum jurat.

Deum obtestor, volens ut me puniat, si mentior; quasi diceret: Perdat me Deus, si fallo.

Deum ergo obtestor, quòd ideo nondum veni Corinthum, *parcens vobis,* quia volui vobiscum mitiùs agere; seu ne cogerer apostolicâ auctoritate uti, ad punienda facinora, quibus multi vestrûm erant astricti.

Non quia dominamur...

Quia dixit, *parcens vobis....* hocque verbum quoddam denotat imperium, sese explicat, à se removens omnem dominationis suspicionem.

Non quòd, ob fidem Christi, à me vobis prædicatam, et à vobis susceptam, velim herilem in vos exercere potestatem;

Sed quia sumus *gaudii vestri adjutores,* ideo volens gaudium vobis et consolationem solidam procurare, meliorem exspectavi occasionem, non castigandi, sed gratulandi.

Nam fide statis, seu perseveratis christianâ: propterea gaudium afferre malo, quàm supplicium.

NOTANDA AD MORES.

Ex his duobus versibus, disce primò juramentum in necessitate licitum, et ab Apostolo sæpè adhibitum.

Secundò, veri pastoris mirare et disce charitatem: sese justificat Paulus, ut animarum sibi subditarum amorem et fiduciam sibi servet, illarum utilitatis gratiâ.

Tertiò, mirare et disce veri pastoris prudentiam: differt ne severiùs agat; dat resipiscentiæ tempus, ne puniat; gaudium mavult afferre, quàm supplicium.

Quartò minare et disce quàm fugienda sit à vero pastore etiam minima dominationis suspicio.

Verus pastor, non dominus fidei, sed salutis et æterni gaudii minister; ideo non debet herilem exercere potestatem; sed in spiritu lenitatis regere et spirituale gaudium adjuvare; quo, Dei gratiâ, subditorum animos exhilaret.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite* I. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ad tuam ipsius consolationem disce, et recordare semper, quòd Deus sit pater misericordiæ, imò pater misericordiarum, omnisque consolationis Deus; quia Deus et pater est Domini nostrí Jesu Christi, qui pro nobis in cruce lacrymas et sanguimem fundens, clamore valido precatus est misericordiam. Vide ℣. 3. in Commentario.

Hanc fidei nostræ veritatem penetra; et de hac plenè persuasus, in Domino confide semper, et per Christi merita, misericordiam sperans implora.

SECUNDÒ.

Ad tuam doctrinam et consolationem disce quæ sit gratia Christianismi, et in quo differat à gratia veteris Testamenti. Vide ℣. 4.

Disce quòd Christus cruces consecravit, et quasi deificavit; imò crucibus vim sanctificandi et deificandi dedit: ibid.

Disce quæ sit vera Christiani patientis consolatio, ℣. 5 et 7.

Disce quòd crux recta sit et secura ad beatitudinem via, ℣. 7.

Et ideo quid Christiano patienti et afflicto faciendum, ibidem ℣. 7.

Oret præterea, ut sanctæ crucis virtutem agnoscat, ℣. 6.

TERTÍÒ.

Ad tuam fidem firmandam, nota quomodo Evangelium Christi fuit authentico sanctissimæ Trinitatis testimonio confirmatum, ℣. 22.

QUARTÒ.

Pastores et Prælati notent multa sibi ad mores et regimen convenientia, ℣. 23, 24.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Plenius explicat itineris sui retardati causam : ideo non venit, ne rursus contristaret eos, et ne pariter ipse, ob eorum tristitiam, tristaretur, ℣. 1. 2.

Pari ratione excusat et prioris Epistolæ duritias, ℣. 3.

Hisque versibus, mirâ charitatis arte, insinuat quòd et ipsi sint ejus gaudium, et quòd eorum tristitia sit et sua : utrumque, vice versâ, Corinthiorum gaudium est etiam Pauli; et Pauli gaudium est et Corinthiorum : item de tristitia.

℣. 4. Ejusdem prioris Epistolæ duritias excusat, ob tristem statum in quo scripsit, et ob animum quo scripsit.

℣. 5. Transit ad præcipuum tristitiæ auctorem, quem tamen ob pœnitentiam non nominat, nec ejus crimen.

℣. 6 et 7. Eum vult absolvi, et in pristinum statum restitui; ℣. 8, id rogat ut patronus, ℣. 9, jubet ut Apostolus.

℣. 10. Prior ipse condonat propter eos, ut lenitatis det eis exemplum, ne circumveniamur à Satana ob nimiam severitatem.

℣. 12. Redit ad suæ peregrinationis seriem; Epheso Troadem ivit : sed ibi non reperto Tito, profectus est in Macedoniam, expectaturus Titum, à quo Ecclesiæ corinthiæ statum citiùs addisceret.

℣. 14. Ibi multa mala passus, sed Deo gratias agit, quia per Christum facit eum in persecutionibus victorem; et quia per sui ministerium diffundit quaquaversum benefragrantem rei cognitionem.

℣. 15. Christi bonus odor est omnibus : salutaris credentibus, mortifer incredulis. ℣. 16.

Ex hoc bono odore sumit occasionem suam contra falsos doctores apologiam texendi. Non sicut illi, Evangelium cauponatur, quod sincerè prædicat, tanquam à Deo, coram Deo, in Christi persona. ℣. 17.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.

2. Si enim ego contristo vos: et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?

3. Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non, cùm venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrûm est.

4. Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas: non ut contristemini; sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantiùs in vobis.

5. Si quis autem contristavit, non me contristavit; sed ex parte, ut non onerem omnes vos.

6. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc, quæ fit à pluribus:

7. Ita ut è contrario magìs donetis, et consolemini, ne fortè abumdantiori tristitiâ absorbeatur qui ejusmodi est.

8. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem.

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

DECREVI apud memetipsum non redire ad vos, tristitiam rursus daturus.

Nam si ego, dum apud vos ero, mœrore vos afficiam; ecquis est qui me exhilaret? nullus: quia vos, ô charissimi mei, et gaudium meum, in tristitia essetis: tristis autem tristem non lætificat.

Ob hoc ipsum scripsi vobis, ut resipisceretis, ne veniens ad vos, et inemendatos inveniens, nimiam haberem tristitiam, ex iis de quibus, utpote charissimis filiis, oporteret me gaudere.

Scripsi, inquam, persuasus quòd gaudium meum existimetis vestrum, et ideo statim tolleretis à vobis quæ sciretis mihi displicere, et tristitiam datura.

Hanc Epistolam scripsi vobis ex magna oppressione et anxietate cordis, non absque multis lacrymis; non ut vos contristarer, sed ut ex hac mea vos sanandi sollicitudine, cognosceretis singularem meum erga vos affectum.

Quòd si quis mœroris causam dedit, non me solùm tristitiâ affecit; sed etiam vos omnes, saltem aliquatenus; adeo ut non vos accusem, ut criminis conscios et participes.

Sufficit tali, non nomino, objurgatio publica, et ejectio, quæ ei, à vobis congregatis, facta est.

Ita ut è contrario velim, ut ipsi jam pœnitenti condonetis, et illum consolemini, ne fortè immodico mœrore obruatur, et in barathrum desperationis cadat.

Quapropter obsecro vos, ut publico decreto ratam firmamque faciatis vestram in eum charitatem.

9. Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrûm, an in omnibus obedientes sitis.

10. Cui autem aliquid donâstis, et ego: nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi;

11. Ut non circumveniamur à Satana: non enim ignoramus cogitationes ejus.

12. Cùm venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino,

13. Non habui requiem spiritui meo, eò quòd non invenerim Titum, fratrem meum, sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam.

14. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco:

15. Quia Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt:

16. Aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus?

17. Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei; sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.

Nam ideo hanc Epistolam scripsi vobis, ut experiar an in omnibus mihi obediatis; scilicet tam in gratia præstanda, quàm in sententia pronuntianda.

Cui autem aliquid condonaveritis, et ego, vobis animo præsens, condono: nam ut ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos donavi, vice et auctoritate Christi.

Ne decipiamur à Satana, ob nostram severitatem: etenim illius astutias et dolos non ignoramus.

Cùm Epheso egressus, venissem Troadem, Evangelii prædicandi gratiâ; etsi magnus mihi patuit aditus ad Domini negotium;

Requiem tamen non habui in animo meo, eò quòd ibi non invenerim Titum, quem Corintho exspectabam: hinc Troadensibus valedicens, profectus sum in Macedoniam, Titum exspectaturus, et ab eo rerum vestrarum statum cognoscilurus.

In Macedonia quidem multa passi sumus; sed Deo gratias, qui nos per Christum facit victores et semper triumphantes; et qui, per nos, quaquaversum diffundit suî bene fragrantem notitiam.

Quia ad Dei gloriam, sumus Christi bonus odor, et iis qui credentes, salvi fiunt, et iis qui credere nolentes, pereunt.

Malis quidem hic odor est mortifer, et mortem afferens, sed suo vitio: bonis verò est odor vitalis et vitam donans. Ad id præstandnm, quis, ut par est, idoneus?

Saltem, Dei gratiâ, non sumus, sicut plurimi, qui falsa veris miscentes, cauponantur verbum Dei; sed sincerè illud prædicamus, sicut à Deo processit; quasi non spectante Deo, Christi nomine, velut ejus legati.

Commentarius in Cap. 2.

STATUI *autem hoc ipsum....* Gr. judicavi autem mihi ipsi hoc, non iterum venire in tristitia ad vos.

Itineris sui retardati causam clariùs reddit, et pleniùs explicat; quod in fine cap. 1. ℣. 23, jurans dixit: *Parcens vobis, non veni adhuc Corinthum.*

Decrevi apud memetipsum *hoc*, scilicet non redire ad vos tristitiam vobis daturus; seu ne vos nondum emendatos inveniens, castigationibus rursus contristarer: objurgans, ait Divus Chrysostomus, excandescens, aversans.

Quasi diceret: Per priorem Epistolam meam vos errantes contristavi, non volui rursus contristare: ideo venire distuli, dedique tempus emendationi.

℣. 2. *Si enim ego contristo vos...* nam si ego, dum apud vos ero, mœrore suo afficiam, *ecquis est qui me exhilaret?*

Nisi is qui contristatur ex me, id est, nisi fortè is, quem mœrore affecero; quasi diceret: Nemo, cùm vos, ô charissimi mei, qui gaudium meum estis, in tristitia essetis: tristis autem non lætificat.

His verbis insinuat quòd ipsi sint ejus gaudium, et quòd illorum tristitia sit et sua. Hincque noluit eos contristare, quia contristaretur et ipse; è contra vult illorum gaudio cooperari, sicut dixit ℣. 24, cap. 1. ut et ipsis congaudeat.

OBSERVATIO MORALIS.

O mirandam sanè cordis Apostolici charitatem! quid non facit, ut filios suos ab erroribus et à vitiis ereptos, sanctificet et Christo lucretur?

Primò peccantes ipsos absens per epistolam arguit, increpat; et brevì se ad eos venturum minatur; deinde parcens, tempusque donans emendationi, tardat venire, ne cogatur nondum

emendatos rursus corrigere ; et ne hâc geminatâ correptione, infirmos adhuc discipulos, et à falsis doctoribus obsessos, exasperet : tempus ergo exspectat aptius.

Interim rursus scribit; et quia, plerosque saltem, novit emendatos, illos solatur, demulcet, prioris epistolæ duritias excusat; plùs doluit, quàm ipsi; illorum omnium tristitia et sua est. Hinc non vult illorum tristitiæ auctor esse; sese eorum gaudii adjutorem profitetur.

O miras divinæ charitatis artes! quid non Apostolica corda cogis, animarum sacra, divinaque fames!

Has Apostolicæ charitatis artes ita miretur ut et imitetur superior ecclesiasticus.

℣. 3. *Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non, cùm venero, tristitiam habeam super tristitiam.* Gr. ne veniens tristitiam habeam. Syr. quod autem hoc ipsum scripsi vobis, inde est, ne, cùm venerim, mœrore me afficiant ii, ex quibus oporteret me gaudio demulceri.

Nec textus Græcus, nec Syriaca, nec Arabica, nec Æthiopica versio habent hæc duo verba, *super tristitiam.* Ambrosius etiam illa non addit, nec in textu, nec in explicatione. Erasmus suspicatur ex epist. ad Philipp. cap. 2. ℣. 27, hìc addita fuisse. Multa tamen exemplaria citat P. Amelotte, in quibus illa legit.

Excusat Apostolus hìc prioris epistolæ duritias. Dixerat, v. g., *quid vultis, in virgâ veniam*, cap. 4. ℣. 21, et alia dura alibi dixit: hæc nunc emollit, eorum rationem reddens.

Quasi diceret : Propterea, *ob hoc ipsum*, scilicet, ut resipisceretis, sic scripsi vobis; ne veniens ad vos, et vos inemendatos inveniens, geminatam, seu nimiam tristitiam haberem ex iis de quibus, utpote meis charissimis filiis, oporteret me gaudere.

Filius sapiens gaudium et gloria patris, juxta illud Proverb. 10, ℣. 1, *filius sapiens lætificat patrem.*

Confidens in omnibus vobis... hoc, inquam, scripsi, confisus atque persuasus, quòd meum gaudium existimetis ut vestrum, sicut ego vestrum existimo meum; et ideo quòd

statim à vobis tolleretis quæcumque sciretis mihi displicere, et tristitiam mihi creare.

Ecce primam rationem, ob quam duriusculè vobis scripsi, scilicet, ut emendaremini, ne vos contristarem; et ego magìs quàm vos ipsi, ex vestro mœrore contristarer; sed ut, sublatis omnibus tristitiæ et vestræ et meæ causis, simul in Domino gauderemus omnes: itaque non tam meâ, quàm vestrâ causâ fecit.

℣. 4. *Nam ex multa tribulatione...* Syr. ex magna oppressione et anxietate cordis, etc.

Pergit in emolliendis prioris Epistolæ asperitatibus. Propterea declarat eis tristem statum in quo erat, cùm scripsit; et animum eis aperit, quo scripsit.

Primò, status. *Ex multa tribulatione...*

Omnia hìc verba ponderanda sunt cum D. Chrysostomo: non dixit simpliciter, *ex tribulatione*, sed *ex m lta tribulatione;* nec per lacrymas solùm, sed *per multas lacrymas et cordis angustiam:* hoc est, mœrore præfocabar ac strangulabar; ac tristitiæ nubem non ferens, ad vos scripsi. D. Chrysostomus.

Itaque ostendit quòd multò magìs doluerit quàm ipsi.

Secundò, animus scribentis. *Non ut contristemini*, id est, non intendens tristitiæ vestræ malum, seu quasi me delectet tristitia vestra.

Sed ut sciatis... Syr. sed ut cognosceretis charitatem vehementem quan habeo erga vos, id est, sed ut ex hac mea sanandi vos sollicitudine, meum cognosceretis singularem erga vos affectum; seu, ut ait D. Anselmus, quàm magno dilectionis affectu vestram salutem quæram, cupiens vos à peccatis eripere, et Christo reddere.

Non charitatem tantùm dixit, sed quàm *abundantiùs...* ut indicet quòd eos præ cæteris diligit, ut eximios et præcipuos discipulos. D. Chrysostomus.

Itaque si verba iracundiæ plena erant, hæc tamen animi concitatio ex ingenti charitate et dolore nascebatur. Idem S. Chrysostomus.

Qui et D. Paulum comparat patri medico, charissimi filii sui ulcus secanti aut urenti, et ideo dupliciter dolenti : et quòd filius sit æger, et quòd filium ægrum secare cogatur : utrumque autem amoris est argumentum.

Talem se, et patrem et medicum, recordetur prælatus corrigens: doleat, et se dolere testetur; et ex amore, non odio, non morositate filium suum corrigat et sanet.

℣. 5. *Si quis autem contristavit...* ubi sese excusavit, Deum ipsum imitatus, ut notat D. Chrysostomus. Deus enim, Mich. 6. ait : *Popule meus, quid feci tibi...?*

Transit ad præcipuum tristitiæ auctorem, scilicet fornicarium; sed propter illius pœnitentiam, sermonem sic emollit, ut nec eum nominet, nec ejus crimen, nec de tristitia, quam suo crimine causavit, nisi sub conditione loquatur. *Si quis...* quasi criminis illius oblitus sit Apostolus, ac de eo dubitet.

Si quis autem contristavit... Syr. quòd si quis tristitiâ affecit, non me tristitiâ affecit, sed propemodum vos omnes.

Id est, si quis contristavit, non me solum, sed *omnes vos* contristavit, *ex parte*, id est aliquatenùs, in aliquo saltem gradu et modo, paululùm; vel cum Syro, propemodum, ferè vos omnes.

Ut non onerem, supple vos omnes : Syr. ne onerosus sit vobis sermo.

In priori Epistola, cap. 5. ℣. 2. videbatur Apostolus omnes Corinthios culpâsse, quasi consentientes aut dissimulantes : *Et vos*, inquit, *inflati estis, et non magìs luctum habuistis.*

Hoc ut leniat, hìc dicit omnes eos propemodum, vel eos omnes aliquatenus, aliquo saltem gradu et modo fuisse doloris sui socios et participes.

Adeo ut non vos omnes accusem, quasi criminis conscios et participes.

Hujus itaque versûs constructio hæc est :

Si quis contristavit, non me solum contristavit, sed etiam vos omnes ex parte, id est, saltem aliquatenus; ita ut vos non accusem, quasi delicto consentientes..

D. tamen Chrysostomus aliter hanc ultimam partem, *ut non onerem*, explicat. Dixi *ex parte*, non quòd vos minorem indè mœrorem acceperitis quàm ego; sed ne illum, qui stuprum perpetravit, nimiùm onerem.

Ut indulgentiùs cum eo agerem, dixi *ex parte.*

℣. 6. *Sufficit illi, qui...* nec eum nominat, nec peccati illius mentionem facit, quia pœnitenti vult indulgentiam impertiri.

A Corinthiis, Apostolo jubente in prima Epistola, publicè correptus, damnatus et excommunicatus fuerat incestuosus ille; sed quia ad mentem rediit, et sincerâ pœnitentiâ crimen agnovit, eum pœnitentem vult Apostolus ab excommunicatione absolvi, et in pristinum statum restitui.

Sufficit illi, qui vos et me contristavit; id est, incestuoso sufficit ad pœnam pro delicto suo satisfactoriam publica *objurgatio*, confusio, et ab Ecclesia ejectio, quæ à vobis congregatis facta est.

Sufficit, attentâ illius infirmitate, et spectatâ illius pœnitentiâ, quæ magna fuit; cùm timeat Apostolus ne nimio mœrore absorbeatur.

Hinc disce pœnitentias sactisfactorias esse corporis et animæ viribus proportionandas.

Animadverte et hìc indulgentiarum originem. Sic enim sufficit incestuosi pœnitentia, ut fiat tamen ei condonatio: indulgentia et relaxatio conceditur, ut patet ex versu sequente.

℣. 7. *Ita ut è contrario...* scilicet, velim ut ipsi jam pœnitenti et humiliato condonetis, scilicet impositam ei pœnam remittentes, eumque in pristinum statum restituentes.

Et consolemini, omnia ei amoris signa exhibentes: ne fortè immodico mœrore obruatur, demergatur, et in barathrum desperationis cadat, et à fide deficiat.

Seu, ut ait Ambrosius, et post eum S. Anselmus, ne diutius videns se à cunctis sperni, desperans de se, det animum ad mundo fruendum; quasi qui locum apud Deum jam non habeat.

Hoc est enim à majori tristitia absorberi, desperantem de se, converti ad admittenda peccata, quibus gravatus absorbeatur à morte secunda.

℣. 8. *Propter quod...* ne scilicet absorbeatur.

Obsecro vos... non ut præceptor imperat, sed ut advocatus rogat, Corinthiis, in judiciaria sede positis, ait D. Chrysostomus.

Illis ergo loquitur velut judicibus, quorum suffragio vult incestuosum, excommunicatum, sed pœnitentem, publicè absolvi, eos rogat velut patronus.

Ut confirmetis; Gr. κυρῶσαι, confirmare, id est, publico decreto, et in publico Ecclesiæ vestræ cœtu, ratam firmamque faciatis vestram in eum charitatem.

Κῦρέα sunt comitia, ait Erasmus : hinc κυρῶσαι hìc significat in publico Ecclesiæ cœtu declarare.

Rogat itaque in publico Ecclesiæ cœtu, eum ut fratrem declarent et suscipiant.

Quasi diceret: Unite membrum corpori, adjungite ovem gregi, vehementem animi affectum ei ostendite. Theodoretus.

℣. 9. *Ideo enim scripsi vobis...* hanc Epistolam, ut experimento cognoscam, an in omnibus obedientes sitis, non modò in amputando, sed etiam in adjungendo, ait D. Chrysostomus.

Id est, ut probem an sitis tam alacres in gratia præstanda, quàm fideles fuistis in sententia pronuntianda.

Sic ergo obsecrat, ut et imperet : vult enim obedientiam.

Præcipere poterat, velut Apostolus; rogare maluit, sicut patronus : at sic rogat judices, tanquam advocatus, ut à judicibus subalternis obediri velit, tanquam Apostolus et Christi vicarius.

Docet prælatos auctoritate suâ uti moderatè.

Docet subditos prælatorum precibus obedire, ut jussionibus.

℣. 10. *Cui autem aliquid donâstis...* Gr. donatis, seu condonatis, pro condonabitis; seu, ut ait Tertullianus, donave-

ritis. Syr. cui verò remittitis. Arab. et culpam quam condonabitis.

Et ego, vobis animo præsens, condono, quasi diceret: Sicut in priore Epistola, cap. 5: *Congregatis vobis et spiritu meo*, illum excommunicavi; ita me vobis nunc adjungo, ut quod condonatis ego condonem.

Nam et ego quod donavi, si quid donavi (donavi) *propter vos in persona Christi.*

Sicut auctor fui pœnæ, sic et promotor sum indulgentiæ.

Et id quidem *propter vos*, ut exemplo meo discatis lenitate non minùs uti quàm severitate.

In persona Christi, auctoritate Christi, summi Pontificis, cujus vices gero, quique dixit: *Quæcumque solveritis...*

Itaque sicut in nomine Domini nostri Jesu Christi, etc., illum tradidi Satanæ, Epistolâ primâ, cap. 5, ℣. 4 et 5; sic in eodem nomine et auctoritate, vobis congregatis præsens, illi condono.

℣. 11. *Ut non circumveniamur...*, id est, decipiamur à Satanâ sub specie boni, nimirum si ob nimiam nostram severitatem hunc impellat ad desperationem, et abducat à fide; et nos ipsos sic includat laqueis suis. Hoc benè et paucis Ambrosius, ne remedium nostrum fiat ejus triumphus.

Dixit in præcedenti versu, *donavi propter vos;* hinc videtur quòd dicere debuisset, ut non circumveniamini: sed dicere maluit *ut non circumveniamur*, tum ut modestiam servet, tum ut præsentiam suam inter illos indicet.

Non enim ignoramus... hujus callidi serpentis astutias et dolos, quibus nos, tum prælatos tum subditos, à Deo conatur abducere.

Variæ sunt et oppositæ ejus in nos machinationes: modò illecebris, modò desperatione, modò nimiâ lenitate, modò nimiâ severitate nos impugnat.

Hoc benè D. Thomas expressit dicens: Diabolus enim multos decepit: quosdam, scilicet, trahendo ad peccatorum perpetrationem; quosdam verò ad nimiam contra peccantes rigiditatem; ut si non potest eos habere per perpetrationem

facinorum, saltem perdat quos jam habet, per prælatorum austeritatem, qui eos non misericorditer corrigentes, in desperationem inducunt; et sic nos perdit, et illos diaboli laqueus includit.

℣. 12. *Cùm venissem autem Troadem...*

Redit ad itineris sui narrationem, eisque declarat quò ierit, cùm decrevisset ad eos non ire.

Epheso egressus ivit Troadem, Phrygiæ minoris urbem, in littore Hellesponti.

An Troas sit Troja famosa? multi affirmant. Fromundus ex Act. 20, ℣. 6 et 15, colligit quòd Troas sit urbs littoralis; Troja verò aliquanto spatio distabat à mari: erat tamen, inquit, in eadem Phrygia minore.

Propter Evangelium Christi, id est, prædicandi Evangelii gratiâ.

Et ostium, id est, etsi magnus patuerit aditus ad Evangelium propagandum: seu magna mihi spes affulgeret multos acquirendi Christo.

℣. 13 *Non habui requiem spiritui....* id est, in animo meo.

Eò quòd non invenerim... ibi Titum, quem Corintho exspectabam, et à quo sperabam me cognosciturum Ecclesiæ vestræ statum.

Sed valefaciens eis.... hinc rerum vestrarum sollicitus, fratribus Troade commorantibus valedixi. Nimirum illis instructis, rebusque ad illos spectantibus ordinatis, vel fortè aliquibus discipulis ibi relictis, qui ostio illo aperto pergerent, ait Fromondus.

Profectus sum in Macedoniam, Titum exspectaturus, et ab eo Ecclesiæ vestræ statum citiùs agnosciturus.

Hìc omittit Apostolus, quod in cap. 7, ℣. 5, dicet, scilicet quòd in Macedonia omnem passus sit, intus et foris, tribulationem: sed de ea, ejusque effectu, Deo gratias agit.

℣. 14. *Deo autem gratias, qui semper triumphat nos....* Hebraismus est, significans, qui per Christum nos semper facit triumphare: seu, qui per Christum facit, non solùm ut omnia adversa superemus, simusque in persecutionibus vic-

tores ; sed etiam post prælium et victoriam reddit illustriores.

Et odorem notitiæ suæ... id est, et suavem seu bene fragrantem suî cognitionem, id est, famam Evangelii sui.

Per nos, equidem concussos, sed nunquam dejectos, quaquaverdum diffundit, *in omni loco.*

Quò magìs conteruntur et concutiuntur aromata, eò majorem spirant fragrantiam : sic et nos, quò magìs concutimur, et persecutionibus conterimur, eò suaviorem et abundantiorem Dei Evangeliique Christi spargimus odorem.

COLLIGENDA.

Hinc collige quòd passio martyrum sit triumphus et martyrum, et Dei, et Christi.

Quid enim est triumphus? Imperatoris victoris progressio in publicum cum trophæis, aliisque victoriæ signis.

Ergo passio martyrum, triumphus est martyrum ; quia per eam de carne, mundo et diabolo victores, martyrii sui instrumentis, quasi trophæis, illustres et conspicui, publicè coram omnibus triumphum agunt.

Ergo passio martyrum, triumphus est Dei ; quia per eam odor Dei bene olens, suavis et bene fragrans ejus notitia diffunditur.

Ergo passio martyrum est Christi triumphus ; quia per eam Evangelium Christi disseminatur ; fides perfidiam vincit, et veritas mendacium.

Deus ergo, per passiones martyrum, et ipsos martyres facit triumphantes, et ipse per eos triumphat.

℣. 15. *Quia Christi bonus odor....* id est, bonâ famâ, verbo, exemplo, patientiâ.

Deo, id est, ad Dei gloriam, vel Dei in òdorem suavitatis, sicut hostiæ et thymiamata veteris legis dicebantur offerri Deo, *in odorem suavitatis.*

Iis qui salvi fiunt... et iis qui credunt *et salvi fiunt*, *et iis qui* credere nolentes, in sua infidelitate *pereunt.*

Tanquam thuribula incensa, spargimus, quocumquè incedimus, spiritualem fidei christianæ odorem ; et credulis

prædicamus et incredulis ; quia quantùm ad nos attinet, volumus, sicut et Deus, omnes salvos fieri.

Hunc eumdem christianæ fidei odorem ubique et nostris passionibus spargimus.

Quasi unguentorum ampullæ sumus : quantò magìs frangimur, tantò ampliorem odorem Dei et Christi diffundimus ad omnes.

℣. 16. *Aliis quidem odor mortis....* malis quidem hic odor est mortifer et mortem afferens, sed occasionaliter; non nostro, sed eorum vitio.

Bonis autem est *odor vitæ*, et vitam afferens, sicut fragrantia unguenti columbam vegetat, scarabæum necat, ait Æcumenius.

Sicut odor florentium vinearum homines recreat, serpentes necat, ait D. Thomas.

Sicut lumen solis oculos sanos recreat, debiles cruciat.

Sicut ignis aurum purgat, stipulam absumit. Sic fama de Christo sparsa, bonis est odor vivificus, spiritualem vitam impertiens; malis est odor mortifer; non ex se, est enim *odor vitæ ;* sed eorum vitio, quia vitam respuunt : seu, ut ait Christus, *quia dilexerunt magìs tenebras quàm lucem.*

Et ad hæc quis tam idoneus? Gr. ad hæc quis idoneus? Syr. et ad hæc quis erit idoneus? D. Chrysostomus, gratiæ profectò; id est, hoc totum Christi est; nihil est quod nobis arrogemus : idem ait D. Chrysostomus.

Quis tam idoneus?

Aliqui *tam* putant additum : alii volunt *quisnam* in *quis tam* conversum.

Sensus est : quis, sicut par est, idoneus est, ut ubique Christi bonus sit odor? quasi diceret : Quàm pauci reperiuntur tam idonei! vel juxta Vulgatam, *quis tam idoneus*, quàm nos Apostoli?

℣. 17. *Non enim sumus sicut plurimi....*

Ex bono Christi odore, de quo in versu præcedenti, occasionem sumit esse contra falsos doctores defendendi; suam ergo hìc resumit apologiam, quam usque ad cap. 8. texit.

Non enim sumus sicut plurimi adulterantes. Gr. cauponantes. Syr. qui miscent sermonem Dei.

Cauponari est, cùm quis vinum adulterat; cùm quis pecuniâ id vendit, quod gratis dare debebat. D. Chrysostomus.

Ferit hìc falsos doctores, qui falsificabant Evangelium, et ad quæstum abutebantur verbo Dei.

Adulterantes, id est, falsificantes, vitiantes.

Cauponantes, id est, veris falsa miscentes, ut caupones qui vina corrumpunt per commixtiones.

Hi falsi doctores Christianismum Judaismi admixtione adulterabant.

Sed ex sinceritate... Illorum falsificationi suam opponit sinceritatem, sed sincerè, purè, sine admixtione.

Sicut ex Deo, seu à Deo accepi, seu sicut ex Deo processit.

Coram Deo. Deum præ oculis habentes, quasi spectante Deo.

In Christo loquimur, seu prædicamus.

Non in sapientia, seu eloquentia sæculari, ut dixit in primo capite ℣. 12, sed in Dei gratia; *in Christo*, id est, Christi gratiæ innixus, et eloquentiæ quam dat Spiritus sanctus.

Non nostrâ sapientiâ, ait D. Chrysostomus, et eruditione, sed illius potentiâ afflati.

Vel tanquam in Christi persona, et vice Christi.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex hoc versu disce bonum et malum concionandi modum.

Ille verus Apostolus est et bonus præco, qui veritatem Evangelicam pure et sine permixtione, sive falsitatis aut novitatis, ad placendum inventæ; sive eloquentiæ affectatæ, sive intentionis lucri temporalis:

Sed sincerè, *sicut à Deo* processit:

Coram Deo, quasi qui in conspectu Dei viventis, omnia videntis, cor et renes penetrantis, loquitur.

In Christo, Christi nomine, tanquam ejus legatus ac vicarius.

Ille autem est caupo, non Apostolus, nec prædicator, qui falsa veris miscet, qui ad quæstum habet Evangelium; qui eloquentiâ sæculari, affectatâ, et ad placendum populo prædicat.

Qui de Deo loquitur, non quasi præsente, sed quasi absente; de Deo non cogitans, Deum non quærens, nec aspiciens, nec ejus oculos veritus.

Qui non in Christo, de Christo loquitur, sed in semetipso, sibi confidens, sibi ipsi complacens, semetipsum prædicans et quærens.

Itaque recordetur Concionator Evangelicus:

Primò se Dei legatum, à Deo missum, et in Dei nomine loqui. Verbum ergo Dei prædicet, sicut à Deo processit, Dei voluntatem sincerè annuntiet; purè reddat et integrè, quod à Deo profectum est, et accepit.

Secundò, se coram Deo vivente loqui, Deo spectante, auscultante, tanquam sub ejus oculis et auribus: vereatur ergo oculos Dei, nihil dicat quod non possit subire examen Dei.

Tertiò, se in Christo loqui, in ejus spiritu; in ipso confidat, in ejus gratia innitatur; speretque sibi datum iri quid loquatur.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

OMNIS Prælatus ex primis hujus secundi capitis versibus discat, et imitetur miras Apostolicæ charitatis artes, quibus animas sibi commissas Christo lucretur. Vide ℣. 2, 3, 4, in Commentario.

Sit pater et medicus, ℣. 4.

Diligat, et ex charitate agat, ℣. 4.

Auctoritate suâ moderatè utatur, ℣. 9.

Astutias diaboli varias caveat, ℣. 11.

SECUNDÒ.

Concionator Apostolicus ex ultimis hujus capitis versibus discat verum concionandi modum.

Ubique vêrbo, exemplo, præsertim verò patientiâ, spiritualem fidei Christianæ fragrantiam diffundat, ℣. 14, 15, 16.

Sit quasi aromata, ℣. 14.

Sit quasi thuribulum incensum, ℣. 15.

Sit quasi unguentaria ampulla, ℣. 15.

Vitet pseudoapostolorum vitia, non sit caupo, ℣. 17.

Sed verus sit Apostolus: propterea trium sit semper memor; quæ videat in fine, ℣. 17.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMO versu occurrit adversariorum suorum calumniæ, quam in illos retorqueat. An nosmetipsos, inquit, commendamus?

℣. 2. Respondet quòd non; quia vos, ô Corinthii! nostra estis Epistola commendatitia, vestra per me ad Christum controversia, omnibus nota, me satis ubique commendat.

℣. 3. Lenit et explicat hoc quod dixit: Epistola nostra estis, quin potius Epistola estis Christi, nostro ministerio scripta, non atramento, sed Spiritu Dei; non in saxeis tabulis, sed in tabulis mollibus cordis vestri.

℣. 4, 5. Hujus rei gloriam totam in Deum refundit. Hoc equidem nobis valdè gloriosum est; sed hæc gloria non à nobis, sed à Christo; non in nobis, sed in Deo; qui nos ex omnino insufficientibus, reddidit ad tantum ministerium idoneos.

℣. 6. Suum Evangelicum ministerium confert cum Mosaico: hoc fuit ministerium litteræ occidentis; illud est ministerium Spiritûs vivificantis.

℣. 7, 8, 9, 10, 11. Sui ministerii gloriam præfert Mosaici ministerii gloriæ; si ministerium litteræ, mortis et damnationis, ita fuit Moysi gloriosum; quantò magìs evangelicum Spiritûs, justitiæ et vitæ æternæ ministerium Apostolis erit gloriosum. Nulla inter utramque gloriam comparatio.

℣. 12. Confert usum sui ministerii cum modo quo Moyses suum exercebat, præfertque suum Mosaico.

Hâc præcellentis gloriæ spe animati nos Apostoli, longè apertiùs agimus ac loquimur quàm Moyses; hic Judæis locuturus, velum in faciem suam injiciebat; non nos ita, sed apertè loquimur.

℣. 14. Mysticè explicat Moysis velamen: figurabat hodiernam Judæorum cæcitatem, qui Christum in Moysis fulgore figuratum etiam nunc non vident.

℣. 15. Velamen habent super cor, quod per illorum ad Christum conversionem auferetur.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Incipimus iterum nosmetipsos commendare? aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitiis Epistolis ad vos, aut ex vobis?

2. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus:

3. Manifestati quòd Epistola estis Christi, ministrata à nobis, et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

4. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum:

5. Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est:

6. Qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti; non litterâ, sed Spiritu: Littera enim occidit, Spiritus autem vivificat.

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

NUMQUID hæc dicimus, quasi velimus nosmetipsos rursus commendare, et nos in vestram gratiam insinuare? aut numquid fortè nos egemus, sicut pseudoapostoli, ut ab aliis ad vos commendatitias epistolas impetremus, aut à vobis ad alios?

Talibus commendatitiis non egemus; quia vos, Corinthii, epistola nostra estis, cordibus nostris inscripta, omnium oculis exposita, quasi patentes litteræ, quæ nos ubique commendant.

Quin potiùs, per fidem vestram manifestum est quòd estis epistola Christi, nostro ministerio scripta, non atramento, sed Spiritu Dei viventis; non in tabulis lapideis insculpta, sed in tabulis mollibus et vivis cordis vestri.

Magna quidem nostra fiducia dicendi talia; quia magna hinc nobis gloria: sed hanc gloriam et fiduciam habemus, non à nobis, sed Christi beneficio: non in nobis, sed in Deo, et apud Deum.

Hæc enim vobis dicimus, non quasi ex nobis, seu nostris viribus possimus quidquam ad animarum conversionem conferens cogitare, multò minùs facere; sed tota nostra sufficientia et virtus est à Deo,

Qui nos elegit, et idoneos fecit novi Testamenti ministros;

Non legem in tabulis lapideis scriptam nobis dando, aliis proponendam:

Sed Spiritum sanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum:

Quæ duo valde diversa sunt. Lex enim litteris tantùm scripta, occasio fuit mortis;

Spiritus autem sanctus fons est vitæ in cordibus nostris.

7. Quòd si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria: ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultûs ejûs, quæ evacuatur:

8. Quomodo non magìs ministratio Spiritûs erit in gloria?

9. Nam si ministratio damnationis gloria est: multò magìs abundat ministerium justitiæ in gloria.

10. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.

11. Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multò magìs quod manet, in gloria est.

12. Habentes igitur talem spem, multâ fiduciâ utimur:

13. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur,

14. Sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernam enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuatur):

15. Sed usque in hodiernum diem, cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.

16. Cùm autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

Quòd si tamen ministerium legis, quæ mortem causabat, sed quæ digito Dei insculpta erat in lapidibus, ita Moysi gloriosum fuit, ut filii Israel non valerent fixis oculis intueri faciem ejus, propter gloriam vultûs illius, licèt transitoriam;

Quantò magìs gloriosum erit ministerium legis, quæ credentibus dat Spiritum vivificantem!

Quòd si, inquam, ministerium legis, quæ damnationis æternæ erat occasio, res fuit gloriosa;

Quantò magìs gloriosius erit ministerium legis, quæ veram dat justitiam et sanctitatem!

Tantùm est in his rebus discriminis, ùt si hanc gloriam cum illa compares; nec gloria quidem est gloria veteris legis.

Si enim lex vetus, ejusque ministerium, quæ transitoria erant, gloriosa fuerunt;

Multò magìs erunt gloriosa lex nova, et ministerium ejus, quæ usque ad finem mundi permanebunt.

Nos igitur Apostoli, novæ legis ministri, spe gloriæ permanentis animati, liberè et intrepidè agimus et loquimur.

Nec prædicando facimus quod faciebat Moyses, cùm loqueretur Judæis: ipse enim velo faciem suam tegebat, ne in hanc radiantem Israelitæ defigerent oculos; quæ tamen Mosaicæ faciei gloria citò fuit abolita.

Hoc velamen in facie Moysis significabat Judæorum mentis cæcitatem, qui usque in hodiernam diem, cùm vetus Testamentum legunt, quasi velo obtectas mentes habent: non intelligunt quod legunt, quia in Christum non credunt, per quem tollitur hoc velamen.

Et in hunc usque diem, cùm legitur in synagogis Moyses, cæcitate laborant, quasi velamen super cor eorum sit injectum.

At cùm ad Dominum conversi fuerint, auferetur ab eis hoc velamen.

17. Dominus autem Spiritus est : ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.

18. Nos verò omnes, revelatâ facie, gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.

Non ita de nobis, quos Deus ministros Spiritûs fecit: Spiritus enim ille Dominus est, summè liber, et spirans ubi vult.

Hinc ubi reperitur ille, qui et Jesu Christi Spiritus est,

Ibi et libertas spiritûs et cordis.

Tantùm abest ut velamen super faciem habeamus; imò verò revelatâ facie, gloriam Domini in nobis, quasi in speculis excipientes,

Per hujus gloriæ reflexionem, fimus illius luminis participes;

De claritate ad claritatem progredientes per Domini Spiritum, per quem in soles quasi transformati, illuminamus alios.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. Incipimus *iterum....*

Quoniam in fine capitis præcedentis, ℣. 14 et 15, semetipsum laudare visus est Apostolus, hinc prævidens pseudoapostolos de hac Epistola dicturos quod de priori dixerant, scilicet, quòd Paulus laudibus affectatis semetipsum commendet; hoc, inquam, prævidens, ita diluit, ut in ipsos adversarios retorqueat quod ipsi D. Paulo objiciebant, nimirum, quòd semetipsos commendarent.

Interrogans ergo objicit sibi :

An *incipimus iterum*, id est, in hac Epistola, sicut in prima à quibusdam reprehensum est? Vide præfationem hujus Epistolæ. Vide et cap. 5, ℣. 12, hujus ejusdem Epistolæ.

Nosmetipsos commendare? Numquid hæc dicimus, quasi velimus nos jactare, ut vobis et aliis commendatiores simus, et in vestram benevolentiam et gratiam nos insinuemus?

Aut numquid egemus... Aut numquid fortasse nos egemus commendatitiis epistolis, quas ab aliis ad vos perferamus, aut à vobis ad alios?

Sicut quidam. Ferit adversarios suos, et in eos retorquet quod objiciebant D. Paulo.

Hincque colligitur quòd pseudoapostoli, ut virtutis et doctrinæ nomen sibi compararent, commendatitias litteras circumferebant, quas aut finxerant, aut à civitatibus unde proficiscebantur, emendicaverant, ad alias civitates, quò properabant.

Talibus artibus et hodie multi virtutis et doctrinæ nomen quærunt, qui rem non habent : sed, heu quàm vani sunt tituli hominis, virtute vacui!

℣. 2. *Epistola nostra vos estis.* Respondet quòd talibus commendatitiis non egeat, quia ipsi Corinthii sunt Paulo vice commendatitiæ epistolæ, nec indiget aliâ.

Epistola nostra vos estis. Ego, per Evangelii prædicationem, Christum in mentibus vestris inscripsi, vos ad ipsum converti; hæc vestra ad Christum per me conversio, vobis et omnibus nota, me satis commendat.

Scripta in cordibus nostris. Hanc epistolam in corde meo porto. Vos ad Christum per me conversos, et ideo meos filios in Christo charissimos, cordi meo insculptos et impressos, ubique circumfero.

Nota Corinthios duplici titulo esse Divi Pauli epistolam: primò, quia Paulus in eorum mentibus, quasi tabulis, Christum inscripsit; secundò, quia ipsos Corinthios, utpote suos in Christo filios, in corde suo, quasi tabulâ vivente, insculptos gerit Paulus.

Primo modo Corinthii sunt quasi tabula.

Secundo modo sunt quasi characteres et litteræ.

Quæ scitur et legitur ab omnibus...

Hæc epistola utroque modo considerata *scitur et legitur ab omnibus* hominibus.

Quòd Christum in mentibus vestris inscripserim per Evangelii prædicationem, hoc omnibus notum.

Corinthus erat Emporium celeberrimum; hinc ejus ad Christi fidem conversio fuit notissima et celeberrima.

Quòd vos in corde meo insculptos gestem. Hoc omnibus patet per eloquia mea, et per frequentem de vobis cum laude et affectu commemorationem.

Itaque *scitur et legitur ab omnibus* hominibus, quòd ego vos per Evangelium in Christo genuerim; et quòd ego vos, meos in Christo filios charissimos, in corde meo geram.

Hinc estis mihi, vos ipsi, ô Corinthii, quasi meæ litteræ patentes, omnium oculis expositæ; et quas omnes homines inspicere possunt et legere.

Hinc nec ab aliis ad vos, nec à vobis ad alios, commendatitiâ egeo epistolâ; non ad vos, quia vosipsi epistola mea; non à vobis ad alios, quia vestra conversio omnibus nota: et aliunde vos, ut filios meos in corde meo impressos, omnibus ostendo.

Observa hìc duo Apostoli, Prælati, Pastoris munia. Primum, in mentibus populorum sibi subditorum Christum formare, inscribere, perficere.

Secundum, populos sibi subditos, in corde suo insculptos gerere, eos diligere, de eorum salute et perfectione quasi continuè cogitare, et sollicitum esse.

Hoc in veteri lege significabat summus Pontifex, portans nomina filiorum Israel coram Domino super utrumque humerum. Exod. 28. 12.

℣. 3. *Manifestati quòd Epistola Christi...*

Explicat et quasi corrigit quod superiùs dixit. *Epistola nostra vos estis,* quasi diceret : Quin potiùs estis epistola Christi, nostro ministerio scripta.

Manifestati. Subaudi, vos estis manifestati, id est, manifestum est per fidem, et opera vestra, quòd estis epistola Christi, quasi principalis auctoris.

Ministrata à nobis, id est, nostro ministerio, quasi amanuensis scripta.

Non atramento, sicut cæteræ hominum epistolæ;

Sed Spiritu Dei vivi, id est, afflatu Spiritûs sancti qui, Christo largiente, vobis nostro ministerio fuit communicatus.

Non in tabulis lapideis, sicut lex Mosaica;

Sed in tabulis cordis carnalibus, id est, vivis, mollibus, sentientibus.

Carneum hìc non opponitur spirituali, ut alibi sæpe; sed lapideo, duro; et significat molle, ductile, obediens.

Itaque, per fidem et opera vestra patet quòd estis epistola, quam Christus ipse scripsit, nostro ministerio utens, nostris vocibus, quasi instrumento suo; scripsit autem non atramento, sed efficaciâ et effusione Spiritûs sancti; non in tabulis duris et saxeis, sed in tabulis mollibus, obedientibus, id est, in cordibus vestris docilibus, et ad omnia promptis.

Nota hìc indicatam utriusque Testamenti differentiam.

Quanto intervallo spiritus ab atramento, et cor à lapide distat; tanto et novum Testamentum à lege discrepat, ait Theophylactus.

OBSERVATIO MORALIS.

Hinc et collige : Ergo cor meum charta Christi est ; digitus, quo Christus in corde meo scribet, Spiritus sanctus est ; atramentum quo utitur, gratia, inspiratio, illustratio, pia motio ; quod scribitur, fides, spes, charitas.

Meum est non esse saxeum, durâ cervice, non resistere Spiritui sancto ; sed obedire huic digito Dei, in corde meo scribenti, id est, Spiritui sancto inspiranti.

Quin et hoc, ô Deus ! est tuæ gratiæ.

Aufer igitur primum à me, cor lapideum, saxeum, adamantinum ; et da mihi cor carneum, vivum, sentiens, obediens.

Etiam rebellem compelle voluntatem meam.

Dele, destrue in corde meo omnes falsos amores, vanos terrores, noxios errores, ut, his omnibus deletis et destructis, verè dicam : *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.*

In eo scribe veritatem, imprime castum timorem, infunde sincerum tui amoris affectum ; te super omnia, purè et unicè diligam.

℣. 4. *Fiduciam autem talem...*

Rursus sese explicat, ita ut totam Deo gloriam reddat.

Fiduciam autem talem ; quòd epistola nostra, seu nostro ministerio scripta sitis Spiritu Dei vivi ; hanc, inquam, fiduciam habemus non à nobis, sed à Christo ; hancque gloriam habemus non in nobis, sed in Deo et apud Deum, quasi diceret :

Equidem magna est nostra fiducia dicendi talia de vobis, quia magna hinc nobis gloriationis et commendationis materia ; sed hanc fiduciam, hancque gloriam apud Deum habemus, non nostro merito, sed Christi beneficio et merito.

Fiducia nostra, id est, gloriatio nostra per Christum est ad Deum ; Christus enim nobis est causa cur in Deo gloriemur ; nihilque planè nostrum est, ne minimum quidem. Theophylactus.

Non dixi, fiduciam habemus, tanquam aliud nostrum sit, aliud Dei; sed totum Deo ascribo. D. Chrysostomus.

℣. 5. *Non quòd sufficientes simus...*

Hæc enim vobis dicimus, non quasi simus *à nobis*, *quasi ex nobis*, id est, nostris naturæ viribus, *sufficientes*, idonei, *cogitare aliquid* ad animarum conversionem et salutem conferens.

Agitur enim de sufficientia et idoneitate ad apostolatûs ministerium, ut patet legenti.

Primis versibus locutus est Paulus de conversione Corinthiorum suo ministerio facta, et de ea locutus est sub metaphora epistolæ à se scriptæ.

Et quia hoc illi gloriosum videtur, hìc ut totam hujus conversionis gloriam Deo reddat, agnoscit et publicè fatetur, quòd ex semetipso sit insufficiens aliquid cogitare, quod vel ad Corinthiorum, vel ad aliorum quorumcumque salutem conferat; et ideo multò minùs sufficiens est ex se aliquid tale facere aut exsequi.

Sed sufficientia nostra. Syr. virtus nostra *ex Deo est*, per *Christi merita*, ut dixit ℣. præcedenti.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Omnis nostra sufficientia ad bene cogitandum et ad bene agendum ex Deo est.

Et hinc cognoscimus quia nihil sumus, nisi misericordiâ et gratiâ Dei regamur, ait D. Anselmus.

Attendant hæc verba, qui putant ex nobis esse cœptum fidei, et ex Deo esse fidei supplementum. Quis enim non videat priùs esse cogitare, quàm credere? nullus quippe credit aliquid, nisi priùs cogitaverit esse credendum.

Si ergo non sufficimus cogitare boni aliquid à nobis, profectò nec credere sufficimus quod sine cogitatione non possumus: sed sufficientia nostra, quâ et credere incipiamus, ex Deo est. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes quidquid agimus, agimus. D. Anselmus.

Hinc ergo magna nobis humilitatis occasio.

Hinc omnimoda necessitas ad Deum semper recurrendi, et per Christum mediatorem nostrum gratiam ad omnia petendi.

℣.6. *Qui et idoneos...* id est, qui nos et elegit et idoneos fecit novæ legis ministros, seu, ut ait D. Chrysostomus, fecit ut huic muneri pares esse possemus et ad illud obeundum appositi.

Non litterâ, sed spiritu. Gr. non litteræ, sed spiritûs. Syrus, non litterâ, sed spiritu, sicut interpres noster.

Non litterâ, id est, non sicut Moysi litteram solam, seu legem in tabulis lapideis scriptam, nobis dando aliis proponendam et annuntiandam.

Sed spiritu, id est, sed præterea Spiritum sanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum, quò hanc amoris legem diligant et impleant.

Littera enim occidit; id est, lex sola, lex litteris tantùm scripta, Spiritûs sancti gratiæ præsidio destituta, occidit animam occasionaliter.

Primò, quia docet quid agendum, nec vires dat ad agendum; hincque peccatur scienter et cum prævaricatione.

Secundò, quia concupiscentiam irritat ad contrarium faciendum : nitimur in vetitum. Vide dicta c. 7. ad Rom. ℣. 8, 10.

Spiritus autem vivificat; quia charitatem diffundit in cordibus nostris : charitas autem est animæ vita.

Nota hìc collationem Evangelici ministerii cum Mosaico, et istius præ hoc excellentiam.

Solam litteram Judæis dedit Moyses.

Spiritum sanctum Christianis dederunt Apostoli.

Ministerium ergo Mosaïcum fuit litteræ occidentis; apostolicum verò ministerium est spiritûs vivificantis.

Spiritualis quidem erat lex, sed spiritum non præbebat; non enim Moyses spiritum, sed litteras attulit : at contra, hoc nostræ fidei commissum est, ut spiritum demus : D. Chrysostomus.

Lex bona est, sed in tantùm bona, ut bona jubeat; gratia

autem in tantùm bona, ut bona conferat: D. Aug. lib. 2, cap. 1, contra adversarium legis, citatur à Fromondo.

℣. 7. *Quòd si ministratio mortis...*

Ex indicato discrimine colligit præcellentem evangelici ministerii gloriam, præ gloria Mosaici ministerii.

Idque contra pseudoapostolos, qui Judæi erant, quique legis Mosaicæ ministerium sibi arrogantes, legis observantias deprædicabant, et Judaismum cum Evangelio miscere volebant.

Tales ministros hìc singula Apostoli verba deprimunt: ministros *litteræ*, ministros *mortis*, ministros *damnationis*, dicens:

Quòd si ministratio, seu ministerium, *διακονία*, *mortis*, id est, legis quæ mortem occasionaliter causabat, ut dictum est, versu præcedente.

Litteris deformata in lapidibus, id est, quæ digito Dei formata, scripta, insculpta erat in lapidibus, seu tabulis marmoreis.

Gr. paulo aliter. Si verò ministratio mortis in litteris, informata in lapidibus; id est, si ministratio litteræ occidentis, seu legis scriptæ, quæ mortem causabat, etc. constructio quidam paulò diversa, sed idem sensus.

Fuit in gloria, ita fuit Moysi gloriosa.

Ut Filii Israel non possent intendere, id est, fixis oculis intueri faciem illius.

Propter gloriam, id est, propter radiorum splendorem. Vide Exod. 34. ℣. 29.

Quæ evacuatur. Gr. abolendam, refertur ad gloriam, id est, propter gloriam vultûs ejus, licèt transitoriam, sicut lex ipsa, quæ jam est abolita.

Itaque si ministerium legis occidentis, quod consistebat in afferendis litteris, digito Dei formatis in tabulis lapideis, ita fuit Moysi gloriosum, ut Israelitæ non possent immotis oculis intueri vultum ejus, propter radiorum splendorem transitorium;

℣. 8. *Quomodo non magìs...* cur non magìs, vel quantò magìs.

Ministratio spiritûs, id est, ministerium legis, quæ cre-

dentibus dat spiritum vivificantem, et æternam eis promittit gloriam.

Erit in gloria! id est, erit gloriosum, seu res erit gloriosa, in cœlo scilicet, ubi præ cæteris sanctis, Apostolorum gloria mirabilis erit.

Quòd de hac præsertim cœlesti gloria loquatur Apostolus, indicat verbum *erit*, et ℣. 12. *Habentes talem spem,* futuræ scilicet æternæ gloriæ, et ita intellexit D. Chrysostomus, Theophylactus.

Licèt ergo ministerium Apostolorum fuerit valde gloriosum propter dona et miracula; de hac tamen gloria hìc non agitur, sed de futura, quam à minori ad majus probat Apostolus.

Hinc discat evangelicus minister in suo ministerio nihil terrenum et transitorium quærere; sed cœlestem et æternam gloriam.

In Dei cultu terrena quærere, Judæi est; Christiani verò Deum ipsum, et divina tantùm quærere.

℣. 9. *Nam si ministratio damnationis...*

Sub aliis verbis, sed æquivalentibus, confirmat et repetit quod in versu præcedente dixit.

Si ministerium legis, quæ erat occasio damnationis æternæ: reos enim reddebat et æterno supplicio obnoxios, ut dictum est ℣. 6.

Gloria est, id est, res gloriosa fuit.

Multò magis abundat in gloria, id est, excellit in gloria, *ministerium justitiæ*, id est, ministerium legis, quæ veram dat justitiam et animæ sanctitatem.

℣. 10. *Nam nec glorificatum est...* Gr. etenim nec glorificatum est istud glorificatum in hac parte, id est, nequidem claruit, quod claruit, si comparatio fiat.

Syr. perinde enim est ac si non esset gloriosum, id quod glorificatum est, in comparatione hujus excellentis gloriæ.

Si hanc cum illa compares, ne gloria quidem est veteris legis gloria. D. Chrysostomus.

Ex parte, id est, in comparatione. Theophylactus.

Quasi diceret: Quid comparo? offuscat novæ legis gloria

veteris legis gloriam; sicut lumen majus obscurat minus: ita ut veteris legis ministerium, licèt gloriosum, videatur inglorium, si comparetur cum novæ legis ministerio.

℣. 11. *Si enim quod evacuatur...*

Si enim Moysis ministerium transitorium et quasi momentaneum suam habuit gloriam, multò magìs ministerium quod sempiternum est, solidiori et perpetuâ constabit gloriâ.

Sicut lex vetus erat umbra tantùm transitoria novæ legis; ita gloria transitoria vultûs Moysis erat umbra æternæ Apostolorum gloriæ, et aliorum novæ legis ministrorum, ait Fromondus.

Itaque quantùm ministerium spiritûs, vitæ et salutis æternæ præcellit ministerium litteræ, mortis et damnationis æternæ; tantùm novæ legis ministerium antecellit veteris legis ministerium.

Hæc autem præcellentia spiritualis est, interior, æterna; non corporalis, exterior, temporalis.

Caveat itaque minister evangelicus ab amore temporalium, exteriorum, corporalium; amet et aspiret ad spiritualia, interna, æterna.

℣. 12. *Habentes igitur talem spem..*

Ostensâ evangelici ministerii præcellentiâ, nunc agit de illius usu, quem Mosaico liberiorem dicit.

Nos igitur Apostoli, novæ legis ministri, talis ac tantæ gloriæ spe animati, sperantes, scilicet, quòd per evangelicæ prædicationis ministerium, æternam et immensam obtinebimus gloriam.

Multa fiduciâ... liberè et intrepidè agimus et loquimur:

Intrepidè verbum Dei ubique prædicamus.

Nihil occultantes, nihil dissimulantes, nihil suspicantes, sed perspicuè loquimur. Divus Chrysostomus.

℣. 13. *Et non sicut Moyses....* nec prædicando facimus quod fecit Moyses, legem afferens Judæis, et quoties illis loquebatur. Vide Exod. 34, ℣. 33, 35.

Moyses velabat faciem suam; quia, ait D. Thomas, non-

dum venerat tempus revelandi claritatem veritatis; habemus nos fiduciam absque velamine loquendi.

Quod evacuatur. Aliqui, juxta ℣. 7, hanc partem referunt ad gloriam faciei Moysis, voluntque significari: quæ tamen Mosaicæ faciei gloria citò fuit abolita, exstincta.

Alii, inter quos Divus Thomas, ad velamen referunt.

Velamen istud erat obscuritas figurarum, quæ per Christum evacuata est: D. Thomas.

Græcus textus hodiernus habet: ut non intenderent in finem aboliti. Syr. in finem ejus quod aboletur. Arab. finem; et ita D. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, qui legerunt finem, non faciem.

Juxta quos Patres velamen super faciem Moysi duo myst icè significabat.

Primum, quòd Judæi non erant visuri legem esse antiquandam, seu habituram finem.

Secundum, quòd non erant visuri legem per Christum esse antiquandam: ipse enim finis legis, in veritate complevit quod Moyses in figura tradidit.

Neutrum viderunt, imò nec hodiè vident plerique Judæi; et hoc mysticè significabat velamen super faciem Moysi, juxta Patres græcos.

Juxta nostram Vulgatam quæ legit, *in faciem*, *τὸν πρόσωπον*, idem sensus est ac in ℣. 7, scilicet, Moyses velabat faciem suam Judæis locuturus, ne illi fixis oculis intuerentur in radiantem ejus faciem.

Quod evacuatur, id est, quæ tamen Mosaicæ faciei gloria citò abolenda erat.

℣. 14. *Sed obtusi sunt....* Gr. obduruerunt cogitationes eorum. Syr. obcæcati sunt mentibus suis.

His versibus D. Paulus allegoricè explicat velamen Moysis.

Hoc velamen, quod ad figuram erat in facie Moysis, manet adhuc et sedet in corde Judæorum ad ignorantiam.

Usque in hodiernum... Syr. siquidem usque ad hodiernum diem, cùm vetus Testamentum legitur, idem illud velamen peritat super eos, nec revelatur, quia per Christum oblitterarunt.

Tanta est mentis eorum cæcitas, tanta cordis carnalitas, ut non intelligant quod legunt.

Quoniam in Christo evacuatur, id est, quoniam per Christum solum tollitur hoc velamen; illi autem Christum recipere nolunt: ideo non vident, quia non credunt in Christum, per cujus fidem et gratiam tollitur hoc velamen.

℣. 15. *Sed usque in hodiernum diem...*

Idem repetit, ut rem hanc mirabilem notemus, et de fidei gratia Deum laudemus, et hanc cæcitatem caveamus.

Quot enim et Christiani in ipsa Evangelii luce cæcutiunt, quia velamen habent super cor, scilicet malitiam, impuritatem! *Beati ergo mundo corde...*

℣. 16. *Cùm autem conversus fuerit...* Syr. at cùm aliquis eorum convertetur.

Auferetur. Gr. circumauferetur velamen.

Ubi autem ad Christum Dominum sese converterit cor eorum, ubi in eum crediderint et fide respexerint, tunc *auferetur...* veritatem in figuris significatam videbunt.

Hujus conversionis typum exhibebat Moyses, qui cùm ad Dominum revertebatur in monte, velamen auferebat.

Itaque Moyses, figuram populi Judaici gerens, velamen ponebat, ad significandum incredulorum cæcitatem; illud ad Dominum reversus deponebat, ad designandum credentium fidem; seu ad designandam quid Judæo eventurum esset, cùm converteretur ad Christum Dominum.

℣. 17. *Dominus autem Spiritus est.*

Non ita de nobis, Evangelii ministris, sicut de Moyse; nos apertè loquimur, liberè agimus.

Quia Christus Dominus, utpote Deus, est spiritus; hinc dat nobis spiritum legem spiritualiter intelligendi, seu veritatem in figuris videndi.

Ubi autem (hic) *Spiritus Domini, ibi libertas*, ἐλευθερία, ingenua, libera, clarè illuminata voluntas.

Id est, ibi ablato umbrarum, subjectionis, timoris servilis

velamine, clarâ luce et ultroneâ voluntate ambulamus secundùm legem Dei.

Itaque duplex hìc notatur libertas.

Prima intellectûs, per claram notitiam veræ religionis, ablatis scilicet umbris et figuris.

Secunda voluntatis, per amorem justitiæ, ablato timore servili.

Judæi Deum verum colebant, sed carnali cultu; Christiani *adorant in spiritu et veritate.*

Judæi timore vindictæ; Christiani amore justitiæ.

℣. 18. *Nos verò omnes...*

In ministerio litteræ, solus Moyses illuminabatur.

Nos verò omnes Christiani, ac præsertim nos Apostoli, *primitias Spiritûs habentes.*

Revelatâ facie, interiori, scilicet intellectûs, id est, ablato à nobis per Christum figurarum velamine, quod Judæi usquè nunc habent super cor et oculos,

Gloriam Domini nostri Jesu Christi; Incarnationem ejus, nostræ redemptionis opus, omnia fidei mysteria,

Speculantes, activè, id est, in Moyse et veteri Testamento, velut in speculo intuentes.

Speculantes, passivè, in intellectibus nostris, velut in speculo excipientes.

In eamdem imaginem transformamur, per illius solis, Christi scilicet, radiorum reflexionem fimus et nos ejus claritatis participes: fimus quasi specula, jubar divinum in alios emittentia; seu quasi soles quidam alios illuminantes.

A claritate in claritatem, scilicet, progredientes: seu clariùs et clariùs in dies.

Tanquam à Domini Spiritu, id est, idque per Domini Spiritum, per quem sic illuminamur et transformamur.

Sicut argentum purum, ad radios solis positum, recipit in se fulgorem solis et eum remittit: sic et anima Christiani, ac præsertim Apostolorum, per Spiritum sanctum purificata, sanctificata, argento purior effecta, ab eodem Spiritu radios

suscipit, quos remittit in alios: Theophylactus ex Divo Chrysostomo.

Dominus autem Spiritus est.

Probabilis quidem est præcedens, ℣. 17, explicatio, juxta quam, per *Dominum*, intelligitur Dominus noster Jesus Christus, qui dicitur *spiritus*, quia Deus.

Et hujus intelligentiæ præcipuum fundamentum est, quòd in versu præcedenti 16, de Domino nostro Jesu Christo locutus credatur Apostolus, ubi dixit: *Cùm conversus fuerit ad Dominum...*

Attamen re attentiùs consideratâ, probabiliorem puto sequentem D. Chrysostomi, Theodoreti et Theophylacti explicationem, qui per *spiritum*, intelligunt Spiritum sanctum, voluntque significari, quòd Spiritus sanctus sit Dominus: in qua propositione *spiritus* sit subjectum, *Dominus* attributum.

Hujus intellectionis primum fundamentum Divus Chrysostomus desumit ex articulo: secundum ex eo quòd in hoc capite jam sæpè *spiritum* nominavit Apostolus, et per *spiritum* intellexit Spiritum sanctum.

Unde Theodoretus ait: Inscitiâ et impudentiâ plenum esse, Dominum Jesum Christum hoc loco spiritum velle appellari.

Reverà hi Patres Græci ita certum putant per *spiritum* hìc intelligi Spiritum sanctum, ut hinc probent ipsum esse Deum.

Denique benè notat Estius, quòd non sit apostolica consuetudo Christum appellare *spiritum*, et quòd hujus loci circumstantiâ diversum exigit.

Sit itaque hæc explicatio.

Dominus autem est Spiritus.

Non est autem de nobis Christianis, et præsertim de nobis Apostolis, quos Deus idoneos fecit ministros Spiritûs, quemadmodum erat de Moyse. Nos enim apertè loquimur et agimus, quia

Spiritus ille, cujus nos ministri sumus, *Dominus* est, nulli subjectus, summè liber, *spirans ubi et quando vult:* hinc,

Ubi reperitur ille *Spiritus*, qui et Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei, *spiritus* est, *ibi libertas.*

Libertas intellectûs, per claram notitiam veræ religionis, ablatis scilicet umbris et figuris.

Libertas voluntatis, per amorem justitiæ, ablato timore servili.

Igitur per Spiritum sanctum datâ nobis clarâ et spirituali legis intellectione, et à nobis ablato umbrarum velamine, et per eumdem Spiritum infusâ nostris cordibus charitate, et à nobis ablato servili timore, clarè loquimur, apertè et liberè agimus; quemadmodum omnes clarâ luce et ultroneâ voluntate ambulamus, secundùm legem Dei.

℣. 18. *Nos verò omnes...*

In ministerio litteræ, solus Moyses illuminabatur gloriâ Dei.

Nos verò Christiani *omnes*, ac præcipuè nos Apostoli, *primitias Spiritûs habentes*,

Revelatâ facie, interiori, scilicet, intellectûs, seu intellectu nostro à velamine liberato,

Gloriam Domini nostri Jesu Christi, seu divinam ipsius majestatem et gloriam,

Speculantes in mentibus nostris, velut in speculis excipientes.

Participium græcum, unde *Speculantes* significat instar speculi excipientes et reddentes. Ita Patres Græci.

In eamdem imaginem... Per illius gloriæ reflexionem fimus et nos ejus claritatis participes, et ad ejus accedimus similitudinem.

Imò fimus quasi specula, jubar divinum in alios emittentia, et quasi soles quidam alios illuminantes.

A claritate in claritatem, seu à gloria in gloriam. A Dei claritate in claritatem nostram, id est, à Dei gloria in nobis expressa et repræsentata, sicut speculum à claritate solis in eo expressa et repræsentata lucet et illuminat.

Tanquam à Domini Spiritu. Syr. tanquam à Domino Spi-

itu, id est, sicut decet Spiritum Dominum, vel Spiritum Domini.

A gloria Spiritûs ad gloriam nostram, eamque talem qualem par est habere eum, qui à Spiritu Domini, qui nulli est subjectus, illustratus est. Theophylactus post Chrysostomum.

Itaque *tanquam* hìc non significat similitudinem, sed congruentiam, sicut et Joan. 1: *quasi unigeniti à Patre.*

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 3. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

In praxi, ô Christiane! quisquis sis, recordare quòd cor tuum sit charta Dei, in qua per Spiritum sanctum, quasi digitum suum, scribit inspirando quod bonum est, ℣. 3.

Hujus veritatis memor, dic: *Paratum cor meum, Deus;* ora itaque ut scribat, inspiret: *Aspirando praeveni.* Tu verò aspiratus, audi, obedi, exsequere quod inspiratur.

At tuæ omnimodæ ad bonum insufficientiæ memor, qui ne bonum cogitare quidem vales, multò minùs illud exsequi, humiliatus sub potenti manu Dei, orans adde: *Et adjuvando prosequere;* da, Deus, et lumen et robur; da cogitare, et velle, et facere, ℣. 15.

SECUNDÒ.

Et in praxi, recordare, ô Dei Minister! excellentiæ evangelici ministerii; per quod, non lapideas præfers tabulas, oculis corporeis exponendas, sed Spiritum sanctum cordibus fidelium communicas, eisque vitam ministras æternam. Vide ℣. 6, 7, 8, 9, 10.

Hujus itaque memor excellentiæ, cave ab omni, in tanto ministerio, socordiâ; sed alacriter, liberè, intrepidè et dignè Deo, dignèque Spiritu sancto ministra, ℣. 11, 12.

Cave in ministerio spirituali et divino, ab omni terrenorum

et corporalium amore ; sed cœlestia, æterna, divina quære, intende, dilige, inspira, ℣. 8, 11.

Cave in ministerio Spiritûs sancti, qui totus lux est et amor ; cave, inquam, ab omni malitiæ velamine super cor tuum.

Ad hoc, frequenter ad Dominum convertere, rogans : *Cor mundum crea in me, Deus, etc. Faciem tuam illumina super servum tuum, etc. Illumina vultum tuum super me,* et miserere meî, etc.

Talibus ad Deum conversionibus, fies divini luminis particeps, ut in alios illud reflectere valeas, ℣. 15, 16, 17, 18.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

SUAM suorumque Collegarum defensionem, contra pseudo-apostolorum calumnias, ita texit in hoc capite, ut et eos obliquè percutiat.

℣. 1, 2, 3 et 4. Tam gloriosum ministerium, per Dei misericordiam consecuti, in eo fungendo non pigrescimus; nec quidquam eo indignum aut turpe quid agimus, etiam occultè; sed castè, sincerè et clarè Evangelium ubiquè prædicamus; ita ut, si quibusdam adhuc sit ignotum, malitiâ cæcis, et videre nolentibus, sit ignotum.

℣. 5 et 6. In hâc autem prædicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam quærimus, non dominari fidelibus, sed eis ministrare ambimus, idque ut Dei in nos misericordiæ respondeamus, qui sicut olim è tenebris abyssi lucem eduxit, quæ mundum illuminaret; ita mentes nostras, priùs tenebrosas, per Spiritum suum illuminavit, ut alios scientiâ et cognitione gloriæ suæ in Christo visæ, illuminaremus.

℣. 7. Hunc autem cœlestis luminis et gratiæ thesaurum in nobis, vasis testaceis et fragilibus, inclusit, ut ei soli tribuatur omnis nostri ministerii gloria.

℣. 8. Quò fragiliores sumus, eò clariùs apparet in nobis ejus omnipotentia: hinc undique pressi non angustiamur: aporiati non destituamur.

℣. 9, 10, 11. Continuis agitati persecutionibus, evadimus; prostrati, non perimus; mortificati, non morimur: sicque divinâ nos conservati potentiâ, mortem simul et resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, quâdam similitudine repræsentamus, hâc nostrâ morte simul et vitâ.

Itaque ob Evangelium continuè morimur; ut nostrâ corporali morte spiritualiter vivatis. ℣. 12.

℣. 13. Cæterum, non obstantibus tot periculis et mortibus, liberè tamen et audacter prædicamus, quia verè credimus; sicut de David scriptum est: Credidi, ideo locutus sum et loquor.

℣. 14. Credimus, inquam, et fide certissimâ, quòd Deus, qui Dominum nostrum Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte; et nos propter Jesum occisos suscitabit, nosque

vobiscum: ad quos omnia nostra ordinantur ministeria, in suo regno collocabit.

℣. 16. Hinc non deficimus in adversis, sed mens nostra fit quotidiè vegetior: quia fide scimus quòd momentanea et levis tribulatio parat nobis gloriam infinitam et æternam.

℣. 18. Ideo ad præsentia et visibilia, quæ temporaria sunt, non spectamus, sed ad futura et invisibilia quæ durabunt in æternum.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. IDEO habentes administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus.

2. Sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei; sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.

3. Quòd si etiam opertum est Evangelium nostrum; in iis qui pereunt est opertum:

4. In quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.

5. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum; nos autem servos vestros per Jesum:

6. Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu.

7. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis.

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

PROINDE, cùm per Dei misericordiam, ad tantum ac tale ministerium fuerimus vocati, in eo fungendo non segnes sumus, nec ob adversa, concidimus animo.

Nihil, nec occultè, tanto ministerio indignum agimus; sed à nobis longè rejicimus omnem, etiam occultam, vitæ turpitudinem.

Nec astutè conversamur inter homines, nec Dei verbum falsificamus.

Sed nudâ et apertâ vitæ et doctrinæ veritate, nos laude dignos efficimus, et apud homines rectè judicantes, et coram Deo omnia intuente.

Quòd si post tam apertam Evangelii prædicationem, adhuc quibusdam velatum est, iis tantùm est velatum, qui perire volunt, et non videre.

Iis, nimirum infidelibus, quorum mentes diabolus excæcavit, ne fulgeat eis lux clarissima Evangelii, per quod manifestatur gloria Christi, qui est perfecta imago Dei Patris, lumen de lumine.

In hac autem apertà Evangelii prædicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi g'oriam quærimus; nec nostram, sed vestram utilitatem; nosque servos vestros propter Jesum, et in Christo Jesu, profitemur.

Idque, ut Dei in nos gratiæ respondeamus, qui sicut olim de tenebris abyssi lucem eduxit, quæ mundum illuminaret;

Ita mentes nostras, priùs tenebrosas, per Spiritum sanctum illuminavit, ut alios scientiâ et cognitione gloriæ Dei, in Christo, velut imagine suâ lucentis, illuminaremus.

Hunc autem cœlestis luminis thesaurum in nobis, testaceis et fragilibus vasis, haberi voluit, ut omnis ministerii nostri sublimitas et gloria ipsi tribuatur, et non nobis imputetur.

8. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur:

9. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur: dejicimur, sed non perimus:

10. Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.

11. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum: ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.

12. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.

13. Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum, et nos credimus, propter quod et loquimur:

14. Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum.

15. Omnia enim propter vos: ut gratia abundans; per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.

16. Propter quod non deficimus; sed licèt is, qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.

In hoc ejus divina virtus in nobis apparet, quòd undique, et modis omnibus pressi, non opprimimur; anxii, et perplexi, non destituimur, sed nobis adest Deus.

Continuis agitati persecutionibus, Deo protegente, evadimus; prostrati, non frangimur.

Indesinentibus mortis periculis, mortem Domini Nostri Jesu Christi, quâdam similitudine, in corporibus nostris semper et ubique exprimimus;

Ut et ejusdem vita gloriosa in corporibus nostris aliquando reveletur.

Nos enim, quandiu vivimus, morti propter Jesum exponimur, ut et vita immortalis Jesu appareat aliquando in nostra carne mortali, cùm immortalitatem induerit.

Itaque per Evangelii prædicationem mors corporalis in nobis efficitur;

Sed per nostram mortem vita spiritualis vobis procuratur.

Cæterùm, in mediis his mortibus et periculis, habentes eumdem fidei spiritum, quem habuit David in suis tribulationibus, sicut de eo scriptum est: Credidi, ideo loquor: ita et nos apostoli, quia verè credimus, ideo et liberè et audacter prædicamus.

Certissimâ fide scientes quòd Deus, qui Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte, nos propter Jesum occisos, à morte suscitabit, et vobiscum in regno suo collocabit.

Dixi vobiscum, nec temerè: omnia enim nostra ministeria ad vestram salutem ordinantur; ut quò latiùs et ad plures effunditur evangelica gratia, eò plures Deo reddant gratiarum actionem, quâ glorificetur Deus.

Hâc spe, hocque animo freti, non deficimus in adversis; sed licèt pars exterior nostra, caro scilicet, corrumpatur, seu attenuetur, pars tamen interior, animus noster, fit in dies vegetior;

17. Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis,

18. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt : quæ autem non videntur, æterna sunt.

Quia fide certâ scimus quòd momentanea et levis afflictio corporis parit nobis ineffabile pondus gloriæ æternæ et infinitæ; seu gloriam sublimissimam, et quæ mirè supra modum superat omnes hujus temporis afflictiones.

Ideo ad hæc præsentia, quæ videntur, et temporaria sunt, non spectamus; sed ad invisibilia, et quæ sunt æterna.

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. IDEO *habentes administrationem. . .* Gr. hanc.

In superiori capite Evangelici ministerii præcellentiam ostendit; nunc verò ad suam, suorumque collegarum defensionem descendit, contra adversariorum suorum calumnias. Sic autem texit apologiam, ut et suos adversarios tacitè percutiat.

Habentes administrationem hanc, de qua dixi.

Juxta quod. Gr. καθὼς, prout, sicut.

Id est, cùm per gratuitam Dei misericordiam vocati et electi fuerimus ad tantum et tale ministerium, et quod ad tantam nos gratiam promovet;

Ideo, id est, ut huic gratuitæ Dei super nos misericordiæ respondeamus, et hâc nobis promissâ gloriâ non simus indigni;

Non deficimus, id est, non segnescimus, ait Erasmus, in hoc scilicet munere fungendo; vel:

Non deficimus, id est, non destituimur, nec deficimus ad pericula et ad afflictiones, ait Theophylactus.

Uterque sensus bonus et verus, sed ultimus litteralior et juxta Græcum, et juxta nostram Vulgatam.

℣. 2. *Sed abdicamus.* Syr. sed exsecrati sumus, id est, rejicimus, longè repellimus à nobis.

Occulta dedecoris. Syr. occultamenta dedecoris, id est, ea facinora, quæ ob pudorem solent à peccantibus occultari, ne per ea cadant in opprobrium.

Non ambulantes in astutia; id est, simulatè ac versutè non conversamur inter homines; unum palàm ostendentes, aliud occultè facientes.

Neque adulterantes. . . Syr. Neque dolosè tractantes sermonem Dei, id est, non falsificantes verbum Dei.

Hic dolus, sicut et cauponatio, de qua cap. 2, ℣. 17, op-

ponitur sinceritati ac puritati, quâ verbum Dei debet administrari. Vide ibi dicta.

Sed in manifestatione veritatis... id est,

Sed nudâ et apertâ, tum vitæ nostræ, tum doctrinæ veritate, nos apud homines rectè, et secundùm conscientiam judicantes, commendatos et laude dignos efficimus, et coram Deo omnia vident e.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Ad pleniorem horum versuum, imo et ad totius ferè capitis hujus intelligentiam, recordare quòd hìc, ut jam dixi, duo simul agat Apostolus, scilicet adversarios suos tacitè perstringit, et se suosque collegas, contra adversariorum suorum calumnias justificat.

Intellige ergo quasi diceret:

Pseudoapostoli, quia à Deo non sunt in ministerium vocati, sed sponte intrusi, et in eo se, suaque commoda quærunt, ideo in adversis statim deficiunt.

Quasi mercenarii, lupum vident et fugiunt.

Nos Apostoli, per Dei gratuitam voluntatem vocati, per Dei gratiam, in nostro munere fungendo non segnescimus, nec ob adversa qualiacumque deficimus.

Bonus pastor vitam dat pro ovibus.

Pseudoapostoli, sanctitatis speciem præ se ferentes, occultè turpes sectantur voluptates.

Quæ in occulto fiunt ab eis, *turpe est et dicere.*

Nos Apostoli omnem, etiam occultam, rejicimus vitæ turpitudinem. Nihil, nec occultè, nostro ministerio indignum agimus; sed vivimus dignè Deo, cujus sumus ministri.

Pseudoapostoli, ut se apud homines commendent, versutè conversantur, ipso Dei verbo subdolè utuntur, illudque corrumpunt ad fines suos.

Ut homines decipiant, et fucatis operibus, et falsis sermonibus sese alios quàm sint demonstrant: semetipsos et opere et sermome mentiuntur.

Nos Apostoli, nihil per hypocrisim facimus, nec loquimur;

nec operibus, nec sermonibus mentimur, ut gratiores simus; sed ipsâ veritate, et vitæ, et doctrinæ, nosmetipsos commendatos efficimus apud omnes homines, seu fideles, seu infideles, dummodò rectè sentiant, et secundùm conscientiam judicent, imò et coram Deo, cor et renes probante.

Ipsâ veritate vitæ et doctrinæ manifestamus omnibus hominibus, quid coram Deo ipso simus, et quid sentiamus.

Quales sumus coram Deo, tales apparemus hominibus; et quales apparemus, tales et sumus.

NOTANDUM AD MORES.

In his ergo verbis imaginem habes veri et falsi Pastoris, Doctoris, Apostoli. Falsum exsecrare; bonum imitare.

Ad exemplum Divi Pauli et aliorum Apostolorum, fidelis minister Christi attendat ad Dei misericordiam erga se, ad ministerii sui dignitatem, ad æternam gloriam sibi promissam.

Et his omnibus respondens, nec segnescat in prosperis, nec animo concidat in adversis;

Nihil, nec occultè, suo ministerio indignum agat; sed omnem exsecretur, etiam occultam vitæ turpitudinem;

Ambulet simpliciter, sincerè verbum Dei prædicet; solâ vitæ et doctrinæ veritate sese commendatione dignum reddat, et coram hominibus, et coram Deo, omnia intuente.

℣. 3. *Quòd si etiam opertum est...*

Ob dicta, tum proximè, tum in fine cap. 3. ℣. 18, potest objici: Si veritatem Evangelii ita manifestas, cur ergo tot hominibus adhuc est opertum?

Huic objectioni occurrens, respondèt id fieri non ministrorum vitio, sed hominum illorum culpâ, qui mente obcæcati, lumen non percipiunt.

Quòd si, post tam apertam veritatis prædicationem, adhuc velatum est Evangelium quod prædicamus,

Iis tantùm velatum est *qui pereunt* et perire volunt; quia vera videre nolunt, quæ vitiis ipsorum adversantur.

℣. 4. *In quibus deus hujus sæculi...* id est, iis scilicet infidelibus, quorum *deus ejus sæculi*, diabolus; *princeps mundi*

hujus. Joan. 14, mentes excæcavit tenebris infidelitatis et vitiorum, *ne fulgeat illis lux Evangelii.*

Gloriæ Christi, id est, quod est gloria Christi, seu per quod manifestatur gloria Christi, ejus divinitas, resurrectio, etc.

Seu Evangelii à nobis prædicati, ad declarandam gloriam Christi.

Vel adeo ut non fulgeat illis lux clarissima, et splendor gloriosus Evangelii Christi.

Qui est imago Dei, id est, *splendor gloriæ*, Heb. 1. *Candor lucis æternæ*, Sap. 7. *Illuminat omnem hominem*, Joan. 1.

His tamen noctuis non affulget, quia lucem fugiunt, tenebras amant magìs quàm lucem. *Et hoc est judicium mundi* et mundanorum.

Evangelium ergo nostrum perspicuum est prædicationis veritate, occultum depravatione cæcicatis; seu quia velamen est super cor eorum.

OBSERVATIO MORALIS.

In illis infidelibus, ab hujus sæculi deo excæcatis, intuere infinitos propemodum homines, qui se Christianos dicunt; sed qui, amore hujus sæculi obcæcati, clarissimam Evangelii lucem non vident : divitiarum, voluptatum et honorum amore captis, non affulget lux Evangelica paupertatis, mortificationis et humilitatis Christi : obvelatum est illis hoc Evangelium; verum non credunt, quod ipsorum cupiditatibus adversatur. Cupiditas velamen est super cor eorum.

Christi gratiæ est hoc velamen tollere : hanc ergo gratiam continuò efflagitet Christianus, quâ videat, quâ amet, quâ opere compleat veritates Evangelii Christi. *Da illuminatos oculos cordis nostri*; oculos, non mentis tantùm, sed et cordis; oculos, quibus sic videamus, ut et amemus.

℣. 5. *Non enim nosmetipsos prædicamus...*

Dilutâ objectione, probat quod dixit, scilicet quòd sincerè prædicent, et se solâ veritatis manifestatione commendent.

Non enim ad gloriam, aut utilitatem nostram *prædicamus;* sed ad gloriam Jesu Christi Domini nostri, cui unicè in-

cumbimus: omnis nostra prædicatio ad eum refertur, ut Dominum nostrum.

Nos autem servos vestros palàm profitemur, propter Jesum nostrum et vestrum Dominum.

Nosmetipsos, ut servos totos impendimus utilitati vestræ ac saluti, *per Jesum*, et propter Jesum, à quo hoc apostolatûs ministerium accepimus ad vestram salutem.

OBSERVATIO MORALIS.

In his quoque verbis pseudoapostolos cerne, se, suaque quærentes in prædicatione, non quæ Jesu Christi: et fidelibus dominari volentes, non servire.

Et hæc duo caveat verus Christi minister.

Christi Domini minister es, Domino tuo sis ergo fidelis; ejus gloriam quære, non tuam; aliàs fur eris et latro.

Fidelium minister es propter Jesum; illis ergo propter Jesum ministra, cum charitate et zelo, cum humilitate et mansuetudine.

Ab omni autem dominationis specie cave; aliàs herus eris, non minister et servus, contra Domini tui voluntatem.

Sicque rursus fur et latro; latro gloriæ, latro et dominationis, quod utrumque Christi est, non tuî.

Heu! quot in Ecclesia fures!

℣. 6. *Quoniam Deus, qui dixit...*

Dat rationem ob quam se totos Domini Jesu gloriæ et proximorum saluti, per prædicationem impendant.

Quoniam idem *Deus qui*, initio mundi, jussit è *tenebris* oriri lucem, quæ mundum illuminaret: *Fiat lux.* Gen. 1.

Idem, inquam, Deus *illuxit* in mentibus nostris, priùs tenebrosis; id est, nobis Apostolis suis, priùs ignaris, infudit lumen fidei et cognitionis mysteriorum.

Ad illuminationem... id est, non solùm ut nos illuminemur; sed et ut alios illuminemus scientiâ et cognitione gloriæ Dei.

In facie Christi Jesu; id est, quæ gloria Dei clarè in Fi-

lii sui facie, velut imagine, lucet : *Qui videt me, videt et Patrem.*

In facie. Syr. in persona Jesu Christi ; id est, quo officio fungimur in persona Christi, vice et nomine Christi, seu ut legati Christi.

Juxta nostram Vulgatam, quam sequuntur D. Chrysostomus et Theophylactus, *in facie...* id est, ut illuminemus alios scientiâ gloriæ Dei, ut apparet in Christo, seu per Christum, ait Theophylactus, per quem lucet in nobis Pater. *Ego te clarificavi super terram.*

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Sicut è tenebris abyssi lux educta fuit, ut Deum in suis creaturis videremus, ita è tenebris legis lux evangelica, seu lumen fidei, ut Deum in Christo, suâ consubstantiali imagine, videremus.

Quò Christus creaturis perfectior est imago Dei, eò et perfectior est Dei in Christo cognitio quàm in creaturis.

Hujus autem lucis originem nota.

Deus pater hominum fonsque luminis est.

Christus lumen de lumine, à Patre luminum genitus, ut lumen.

Christus lumen de lumine, suos discipulos et Apostolos illuminavit ; et per eos et illorum successores illuminavit, et pergit illuminare mundum.

Sicut autem lux à Deo creata est ad lucendum, ita Apostoli, omnesque apostolici, seu in apostolico munere successores, ad illuminandum.

Attendat ergo sibi vir apostolicus, et in se et in opera sua reflexus, videat quomodo huic divinæ erga se voluntati respondeat.

An lucet in se? an alios illuminat doctrinæ et exemplorum suorum lumine? an Deum clarificat super terram?

Recordetur se lucernam super candelabrum positam, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt.

Caveat ne sit è contra titio fumans, suique fumi tenebris et fœtore obscurans et offendens.

℣. 7. *Habemus autem thesaurum...* thesaurum scilicet cœlestis scientiæ, mysteriorum Dei ad illuminationem aliorum: seu augustum illud evangelicæ prædicationis munus.

In vasis fictilibus. Syr. in vase testaceo, id est, in corpore luteo, fragili et caduco; in anima quidem spirituali et immortali, sed luteo corpore circumdata.

Potes et optimè intelligere per vasa hæc, non solùm corpora, sed et Apostolorum personas, quas vocat testaceas et fictiles, quia Apostoli homines erant viles, rudes, illitterati, inopes, fragiles et contemptibiles.

Ut sublimitas. Gr. ὑπερβολὴ, excessus, eminentia, excellentia.

Virtutis, id est, potestatis nostræ, seu quæ in nobis est, seu quæ in nobis apparet.

Sit Dei, id est, Deo tribuatur, non nobis; seu ut eminentia virtutis nostræ sit Dei.

Sicut ex nihilo Deus creavit omnia: ita et vilibus, et nihili instrumentis reparavit; ut soli Deo et creationis et reparationis tribuatur gloria.

Cave tibi, vas testaceum, et vide ne quidquam in opere Dei tu tibi tuibuas; sed humiliare sub omnipotenti manu Dei, eique totam tribue gloriam tui ministerii. *Soli Deo honor et gloria.*

℣. 8. *In omnibus tribulationem patimur.*

Horum testaceorum vasorum fragilitatem simul et sublimem in illis Dei virtutem demonstrat.

In omnibus tribulationem... Gr. in omni pressi, sed non coarctati. Syr. per omnia premimur, sed non suffocamur. Ambrosius, in omnibus pressuram passi, sed non coangustati.

Id est, rebus adversis undique premimur; sed divinâ nos protegente potentiâ, non coarctamur; imò in angustiis, mens nobis lata, libera et excelsa.

Aporiamur, equidem rerum egentes, et consilii inopes,

hæremus anxii : seu omni humano auxilio, solatio et consilio destituti, nescimus quid alere debeamus.

Aporia est inopia mentis et corporis, id est, penuria rerum et inopia consilii.

Sed non destituimur in hac aporia; quia divinum nobis adest auxilium, solatium et consilium, ubi desunt humana.

Ambrosius habet : Inopiam passi, sed non destituti; id est, inquit, in inopia positis adfuit pastor Deus.

℣. 9. *Persecutionem patimur* ab hominibus, *sed non derelinquimur* à Deo.

Dejicimur in terram, humanâ malitiâ; *sed non perimus*, quia divinâ potentiâ erigimur.

Vel ex alto præcipitamur, vasa fictilia et testacea; at Deo manum suam apponente, non frangimur, nec, qui in nobis reconditus est thesaurus, effunditur.

℣. 10. *Semper mortificationem...* continuis periculis et mortibus expositi, passionem et mortem Domini nostri Jesu, in corporibus nostris semper et ubique *circumferimus*. Syr. bajulamus. Arab. portamus; id est, quâdam similitudine exprimimus.

Ut et ejusdem Domini *Jesu vita* gloriosa quam nunc habet, *in corporibus nostris* aliquando reveletur. *Quando reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.*

Potest et dici, nostris mortibus continuis, mortem Domini Jesu repræsentamus; et nostro è mortis faucibus exitu ferè continuo, resurrectionis Christi speciem exhibemus. Ita D. Chrysostomus, Theophylactus, etc.

℣. 11. *Semper enim nos, qui vivimus..* quandiu enim vivimus, morti exponimur propter Jesum, ut aliquando vita Jesu æterna et immortalis appareat in nostra carne mortali, quando, scilicet, immortalitatem induerimus.

Vel ideo morti semper tradimur, et tamen vivimus, ut in nobis appareat quòd Christus surrexit et vivit : nec enim nos in tot mortibus vivos servaret, nisi viveret.

OBSERVATIO MORALIS.

Hinc et tu, vas testaceum, disce christianum, apostolicum, divinumque patiendi modum.

Pressus undique malis, ne coarcteris, seu ne suffoceris; mentem in Deum eleva, Deum te videntem, primumque malorum tuorum auctorem adora, et corde fiduciâ pleno, invoca.

Experieris quod Propheta expertus est, et dixit: *Cùm invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi.*

Aporiatus, inops rerum et consilii, in rebus arduis anxius et perplexus, ne desperes: sed in Deum erectus, ejusque providentiæ confisus, inopiam tuam, curam et anxietatem tuam in Deum, ejusque providentiæ sinum projice.

Et ipse te enutriet, ipse tibi aderit adjutor, consolator et consilium, ubi desunt humana.

Mortificatus, cruci affixus, Christum in te crucifixum intuere; ejus in te stigmata venerare.

Mortificatio, passio tua, est passionis et mortis Christi participatio: opprobrium tuum ejus opprobriorum communicatio: in Christiano patitur Christus.

Communicans ergo Christi passionibus gaude; si compateris, et conglorificaberis.

Passio et mortificatio tua vitæ beatæ, gloriosæ et immortalis erit principium et semen.

Sicut in te nunc mortificato et crucifixo repræsentatur mors et passio Christi: sic in te resuscitato, glorioso, repræsentabitur aliquando resurrectio et gloria Christi.

℣. 12. *Ergo mors in nobis operatur..* Gr. ἐνεργεῖται passivè. Ex dictis concludit:

Ergo per Evangelii prædicationem *mors*, corporalis scilicet, *efficitur in nobis*, seu ob Evangelium quotidie morimur, quotidianis exponimur mortis periculis.

Vita autem in vobis, id est, at per nostram mortem: seu, per nostra mortis pericula quotidiana, procuratur vobis vita

idei, religio et religionis augmentum : ob quæ vitam vivetis sempiternam.

Et hìc obliquè taxat pseudoapostolos, in quibus nihil simile reperies : nec talem ob Evangelium mortificationem et passionem; nec talem eorum in periculis à Deo conservationem; nec per mortem illorum salutis aliorum procurationem.

℣. 13. *Habentes autem eumdem...* rationem dat ob quam, non obstantibus tot periculis et mortibus, continuè tamen et audacter Apostoli suo fungantur officio; liberè scilicet et intrepidè prædicent : nimirum quia verè credunt.

Et hìc pseudoapostolos intuere tacentes in periculis, quia non credunt. *Canes muti, latrare non audentes.*

Habentes autem in his omnibus supradictis tribulationibus *eumdem fidei spiritum*, quem habuit David tribulatus : *sicut de eo scriptum est : Credidi* corde : *propter quòd locutus sum* ore.

Ita et nos Apostoli, quia corde credimus, ideo et prædicamus audacter et liberè, mediis in mortibus.

℣. 14. *Scientes quoniam qui suscitavit Jesum...*

Quid creditis fide certissimâ? quia Deus, qui Dominum Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte, et nos, propter Jesum ejusque Evangelium occisos, suscitabit in die novissimo, nosque ad dexteram suam vobiscum constituet in regno vivorum.

℣. 15. *Omnia enim propter vos;* quasi diceret : Nos dixi vobiscum, non vos nobiscum; et rectè, quia omnia ministeria nostra ad vestram salutem ordinantur : et quod agimus et quod patimur vestrum est.

Ut gratia abundans.... ut in multos effusa gratia, per multos etiam *pariat gratiarum actionem*, quâ Deus glorificetur.

MULTA EX PRÆCEDENTIBUS NOTANDA.

Nota primò ex ℣. 13. quòd tempora quidem variata sint, sed non fides : habemus eumdem fidei spiritum, quem sancti Patriarchæ habuerunt; crediderunt venturum, quem nos venisse credimus.

Nota secundò, quòd non bene et perfectè credit, qui quod credit, loqui erubescit. *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem;* Rom. 10, ℣. 10 : *Qui me erubuerit... et hunc Filius hominis erubescet.* Lucæ 9. 26.

Bene crediderunt Apostoli et martyres, qui, quia crediderunt, ideo confessi sunt. Credendo vitam apprehenderunt; loquendo invenerunt mortem; sed mortem in qua corpus corruptibile seminaretur, et incorruptio meteretur, ait D. Anselmus.

Nota tertiò, quòd fides, quæ in omnibus radix est salutis, et creaturæ novæ initium, in Apostolis et martyribus fuit illorum et nostræ salutis principium.

Quia crediderunt, justi facti sunt, vitam apprehenderunt; quia crediderunt, locuti sunt, prædicaverunt, suisque verbis et prædicationibus alios ad fidem adduxerunt : *fides ex auditu.*

Quia locuti sunt, mortem subierunt; at ex illorum morte salus nostra : sanguis martyrum semen fuit Christianorum.

Nota ex ℣. 15. quòd et Spiritûs sancti charismata et Apostolorum omnia ministeria sint ad fidelium salutem ordinata; hæc autem salus ad Dei gloriam, tanquam ad finem ultimum.

℣. 16. *Propter quod non deficimus...*

Propter quod, superiora respicit : propter spem æternæ gloriæ, propter vestram salutem, et propter majorem Deo procurandam gloriam; seu,

Spem beatæ resurrectionis habentes, ut multorum salutem, et majorem Dei gloriam procuremus.

Non deficimus in adversis, nec fatigamur in nostro munere fungendo, sicut in 1. ℣.

Sed licèt is qui foris est.... id est, pars exterior hominis, caro, corrumpatur pressuris, plagis, fame, siti, frigore, etc.

Tamen is qui intus est.... pars interior, spiritus *renovatus*, fit vegetior fide et spe futuri præmii.

Vel *renovatur* per novas gratias, quibus reflorescit in Dei cognitione, et accenditur in Dei amore; hincque major de die in diem alacritas ad majora toleranda.

℣. 17. ***Id enim quod in præsenti est momentaneum....***

Gr. nam momentanea levitas tribulationis nostræ, id est, præsens, celerrimè transiens, et quasi momentanea et levis tribulatio.

Supra modum in sublimitate. Gr. secundùm excellentiam in excellentiam, id est, excellentèr excellentem, et sublimissimam gloriam operatur, seu parit in nobis.

Itaque non deficimus, sed de die in diem renovamur, quia fide scimus quòd præsens hæc et celerrimè transiens, et quasi momentanea, et aliunde levis tribulatio, quam propter vestram salutem Deique gloriam patimur, producit in nobis, seu nobis meretur futuram gloriam, incomparabiliter majorem et excellentiorem, id est, *æternum gloriæ pondus.*

Apostolica verba perpende : præsens et momentaneum cum æterno, leve cum gravi, tribulationem cum gloria componit; et hoc non contentus, alteram vocem jungit, eamque duplicat, cùm ait : *Supra modum in sublimitate,* seu magnitudinem excellenter excellentem, ait Theophylactus : mirè supra modum, ait Erasmus.

Syrus autem sic habet : namque oppressio hujus temporis, licèt exigua et levissima sit, gloriam infinitam, in sæculum sæculorum parat nobis.

℣. 18. *Non contemplantibus nobis....* ideo ad hæc præsentia, quæ videntur, non spectamus; sed ad futura, quæ non videntur. *Quæ enim videntur, temporalia* sunt et transitoria; *quæ autem non videntur, æterna sunt* et permansura : rei autem temporariæ ad æternam nulla durationis proportio.

Omnia quæ videntur, sive supplicium dicas, sive quietem : quæ non videntur, sive regnum sit, sive cruciatus : ut illinc nos excitet et adhortetur; hinc terrorem nobis injiciat. D. Chrysostomus.

OBSERVATIO MORALIS.

Hi fuerunt in Apostolis effectus fidei : fide pleni et animati, temporalia omnia sprevêre; æterna sola dilexêre; visibilia hæc, quia transitoria, nec aspexêre quidem; ad invisibilia,

quia æterna, ut ad scopum, spectavêre semper et continuè, ℣. 17 et 18.

Sed ô felicem temporalium et visibilium contemptum!

Sed ô feliciorem ad invisibilia et æterna, ut ad scopum, attentionem et intuitum continuum!

Hinc fortes facti sunt in bello, ℣. 16; hinc de die in diem vegetiores in passionibus, ℣. 17; hinc cum gaudio famem, sitim, verbera, carceres, mortem toleraverunt, 8, 9, 10, 11.

Scientes et fide videntes quòd momentanea et levis tribulatio æternam et infinitam illis pariebat gloriam, 17.

Similia et nos faceremus, et similiter pateremur, si similem haberemus fidem. Hanc ergo indesinenter efflagitemus.

Domine, adauge nobis fidem. Da nobis illuminatos cordis oculos, quibus temporalium, et visibilium omnium inane et nihilum videamus; æternorum et invisibilium veritatem jugiter intueamur.

Viso et attento temporalium nihilo, ab eis oculos sic avertemus, ut nec aspiciamus.

Perspectâ æternorum solidâ et constanti veritate, ad hæc anhelabimus; ad hæc, inter mundanas varietates, nostra fixa semper erunt corda; ad hæc, ut ad scopum nostrum, omnia nostra dirigemus et opera et passiones: propter hæc, temporalium jacturam, corporis ipsius destructionem libenter patiemur. Quia momentum cum æterno, leve et modicum cum infinito et immenso commutabimus.

O felicem momentaneæ tribulationis cum æterna requie commutationem! O terque quaterque beatam vitæ miseræ cum divina vita commutationem!

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Dei et Ecclesiæ minister in versibus 1, 2, 5, 6, notet veri apostoli, episcopi, pastoris virtutes quas imitetur.

Notet et pseudoapostoli, falsi pastoris, mercenarii vitia quæ exsecretur et fugiat.

Utriusque imaginem habes in Commentario, ℣. 2. Vide præterea, ℣. 5, 6, 7.

SECUNDÒ.

In versibus 8, 9, 10, 11, discamus omnes christianum, apostolicum et divinum patiendi modum. Vide observationem moralem in fine, ℣. 11.

TERTIÒ.

Notemus quòd hanc christianam patientiam, apostolicamque fortitudinem det fides viva, quæ rerum omnium temporalium instantaneam vanitatem patefaciat; solidam et constantem æternorum veritatem demonstret. Vide ℣. 16, 17, 18.

Hæc ergo fides continuè petenda. Vide observationem moralem in fine ℣. 18.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Primis versibus pergit rationem reddere eorum quæin fine cap. 4, v. 16. dixit, scilicet cur ipse Paulus, et ejus collegæ non deficiant in tribulationibus; imò ubi eorum corpus pressuris corrumpitur, spiritus fit de die in diem vegetior.

℣. 1. Quia scimus per fidem quòd si corpus, terrena domus animæ, destruitur, in resurrectione corpus habebimus spirituale, immortale, gloriosum.

℣. 2, 3, 4. Ad hanc gloriam anhelamus, non quidem exui corpore cupientes, sed immortalitatem supervestiri: mortem enim naturaliter formidamus.

℣. 5. At considerantes et quòd Deus ad hanc nos gloriam creavit, et in ejus pignus, Spiritum sanctum nobis dedit, confidimus et optamus à corpore separari, et Domino præsentes esse, ipsoque frui. ℣. 6, 7, 8.

℣. 9. Ut tanto bono fruamur, omni studio satagimus Deo placere; et tremendum ejus recogitantes judicium, sincerè coram eo ambulamus, nostramque sinceritatem hominibus suadere studemus, ne cuiquam simus offendiculo, ℣. 10, 11.

℣. 12. Hìc à se removet omnem vanæ gloriæ suspicionem, et semetipsum justificat contra pseudoapostolorum calumnias, explicans quo animo se laudet, et sese humiliet; neutrum suî causâ, utrumque propter Dei gloriam et proximi salutem. ℣. 13.

℟. 14. Ad sic agendum movet et urget Christi charitas et exemplum: pro omnibus mortuus est, ut nobis ipsis mortui psi vivamus, non nobis, ℣. 15.

℣. 16. Hinc nos Apostoli, nobis mortui, Christo soli viventes, neminem, nec nos, nec alios, nec ipsum Christum, secundùm carnales et humanos affectus intuemur aut diligimus, sed secundùm charitatis Christi spiritum, Dei gloriam et proximorum salutem, in omnibus nostris factis et verbis quærimus.

℟. 17. Taliter agat quilibet Christianus, nova in Christo creatura factus, in novitate vitæ ambulet.

℣. 18. Hujus novitatis principium ostendit Deum, qui nos

per Christum sibi reconciliavit : et nos Apostolos, hujus reconciliationis hominibus conferendæ nuntios fecit et cooperarios. ℣. 19.

℣. 20. Itaque sumus, Christi loco, Dei ad homines legati, et per nos Christus et Deus ipse vos hortatur. Cum Deo redite in gratiam, memores hujus in vos misericordiæ, ipsam justitiam fecit peccatum, ut vos peccatores et peccatum ipsum essetis justitia Dei.

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.

2. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est, superindui cupientes :

3. Si tamen vestiti, non nudi inveniamur.

4. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eò quòd nolumus exspoliari, sed supervestiri ; ut absorbeatur quod mortale est à vita.

5. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritûs.

6. Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino :

7. (Per fidem enim ambulamus, et non per speciem.)

8. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et præsentes esse ad Dominum.

9. Et ideo contendimus, sive absentes, sive præsentes, placere illi.

CAPUT QUINTUM.

Paraphrasis.

Novimus enim per fidem, quòd si corpus hoc terrenum, quod est animæ domicilium, adinstar tabernaculi, destruatur pro Christo; habebimus in resurrectione domicilium seu corpus spirituale, æternum, cœleste, non humanitus, sed divinitus factum.

Nam in hoc luteo corpore gemimus, desiderantes incorruptibilitatem et dotes gloriosas cœlestis corporis, tanquam indumentum superindui: quod quidem nobis continget, si nos corpore vestitos, et non nudos deprehendat dies Domini.

Quandiu, inquam, in hoc luteo tabernaculo moramur, gemimus illius onere pressi, et ad incorruptibilitatem anhelamus; non quòd velimus per mortem hoc exui corpore: sed vellemus, per immutationem, superindui immortalitate, ut per apprehensionem æternæ vitæ absorbeatur hujus corporis mortalitas.

Deus autem ipse est, qui nos ad hoc cœleste domicilium format et aptat, qui nobis illud promisit, qui et Spiritum sanctum nobis in arrham dedit.

Hâc igitur fide et spe freti, bono semper animo sumus, cùm sciamus quòd quandiu in hoc corpore moramur, absumus à Domino.

(Nunc enim in via sumus, in fide versamur; nondum propriam Dei pulchritudinem intuemur.)

Audemus, inquam, et bono ducimus potiùs abesse à corpore, et adesse Domino, ipsumque intueri.

Et ideo omni studio enitimur, ut sive nunc, sive tunc Domino placeamus, sincerè illius voluntatem exsequentes.

10. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.

11. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus; Deo autem manifesti sumus: spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse.

12. Non iterùm commendamus nos vobis; sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis: ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde.

13. Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis.

14. Charitas enim Christi urget nos: æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt:

15. Et pro omnibus mortuus est Christus; ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit.

16. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundùm

Si quidem nos omnes, nullo excepto, oportet coram Christo, omnium judice supremo, stare, examinari, ac manifestari, ut unusquisque referat quod ipsi debitum est, præmium vel pœnam, convenienter vitæ bonæ vel malæ, quam duxit, quandiu fuit in corpore.

Illud itaque tremendum judicium præ oculis habentes, sincerè coram Deo agimus, et hanc nostram sinceritatem hominibus suadere studemus : ne cuiquam simus offendiculo.

Quod ad Deum spectat, ipsi patet nostra sinceritas;

Confido quòd et vobis in conscientia pateat, quidquid in contrarium vobis dicant malevoli.

Hæc vobis non dicimus, ut nos reddamus vobis commendatiores: sed ut vobis ansam præbeamus de nobis gloriandi,

Et habeatis in promptu unde nos tueamini adversùs eos, qui de rebus apparentibus extolluntur, sed non in cordis puritate.

Scitote ergo quòd nihil nostrî causâ facimus, aut loquimur: si enim magna de nobis loquentes, videmur insanire, Deo insanimus, cujus gloriam quærimus :

Si verò humilia de nobis loquentes, sani et sapientes sumus, vobis sapimus, quibus exempla modestiæ damus.

Ad sic agendum nos movet et urget Christi charitas, qui nihil suî causâ fecit :

Dum enim perpendimus, quia ipse unus pro nobis omnibus mortuus est in cruce, nihil de vita, nihil de fama sua curans propter nos;

Hinc inferimus quòd omnes et ideo nos ipsi sumus mortui, seu æternæ morti obnoxii.

Et dum perpendimus quòd ideo pro omnibus mortuus est Christus, ut ii qui vivunt naturali vitâ, jam non propter se ipsos vivant, sed propter eum qui pro ipsis mortuus est et resurrexit,

Hinc inferimus quòd non nobis, sed Christo Redemptori nostro vivere debemus.

Itaque nos apostoli, nobis ipsis mortui, Christo viventes,

carnem : et si cognovimus secundùm carnem Christum; sed nunc jam non novimus.

17. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt : ecce facta sunt omnia nova.

18. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum : et dedit nobis ministerium reconciliationis.

19. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis.

20. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.

21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

neminem secundùm carnales nostri cordis affectus, intuemur aut diligimus; sed secundùm charitatis Christi spiritum.

Imò si Christum ipsum aliquando propter humanas quasdam rationes cognovimus et dileximus;

Puriori nunc affectu, spirituali et divino eum reveremur et adoramus, illique servimus.

Si quis igitur nobiscum est in Christo regeneratus, hic sciat se novam creaturam: illi vetera transierunt; nova debent esse omnia. In novitate vitæ ambulet.

Omnis autem hæc novitas à Deo est, omnium bonorum auctore;

Qui nos, per peccatum inimicos suos, in amicitiam recepit per Christi merita;

Et nos fecit hujus reconciliationis hominibus conferendæ ministros.

Etenim Deus mundum sibi reconciliavit per Christum, gratìs remittens illis eorum delicta, intuitu meritorum Christi.

Et hanc reconciliationis gratiam nos omnibus prædicare voluit.

Nos igitur apostoli, loco Christi, sumus Dei ad homines legati; et perinde est ac si Deus ipse vos per nos rogaret.

Vos et omnes homines obsecramus, vice Christi, Mediatoris Dei et hominum: Reconciliamini Deo, memores infinitæ ejus in vos misericordiæ.

Filium suum, justitiam ipsam, à peccato sic alienum, ut illud ne nosset quidem, fecit in cruce peccatum, et peccatorum nostrorum hostiam;

Ut nos, peccatores, efficeremur, per hujus hostiæ meritum, justitia Dei; seu justi coram Deo, et divinæ participes justitiæ.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. SCIMUS *enim*... Hæc particula, *enim*, indicat quòd hæc cum præcedentibus in fine cap. 4. cohærent.

Dat ergo rationem cur ad visibilia et temporaria non spectent, et cur non deficiant in momentaneis tribulationibus; imò, cur mens renovetur, ubi caro corrumpitur.

Pergit itaque inculcare vitæ futuræ gloriam, et quantùm ad corpus, et quantùm ad animam.

Primò, quantùm ad corpus, post resurrectionem, de qua suprà, ℣. 14. etc.

Scimus enim per fidem, sumusque persuasi, *quoniam*, id est, quòd *si terrestris domus nostra*, id est, caro, corpus nostrum, quod ex terra et in terra est, quodque quasi animæ nostræ domicilium.

Hujus habitationis, id est, in quo nunc habitat. Gr. domus tabernaculi, id est, in qua domo habitat, quasi in tabernaculo, seu tentorio, ad parvum scilicet tempus, sicut milites in tentoriis.

Dissolvatur, id est, destruatur pro Christo.

Habemus, id est, habebimus citò in resurrectione: agitur enim de resurrectione, ut patet ex ℣. 14, cap. 4: et ideo sequentia sunt intelligenda de corpore glorioso, non simpliciter de gloria animæ.

Ædificationem, id est, ædificium à Deo factum, seu corpus spirituale, de quo primæ Cor. 15. ℣. 42, 43. etc.

Non manufactum. Perstat in metaphora, quâ cœpit de corpore loqui, per similitudinem ædificii, quod quidem solet hominum manibus fieri.

Nostrum autem ædificium cœleste, seu corpus spirituale, fiet tale divinitus, seu divinâ potentiâ.

Corpus equidem animale factum est humanâ operatione; cor-

pus verò spirituale fiet operatione divinâ, per Spiritum vivificantem, ut dictum est primæ Cor. c. 15.

Æternum in cœlis, immortale, incorruptibile, cœleste et huic supremo conveniens loco.

Pati ergo et mori non timemus, quia novimus quòd si pro Christo destruatur hoc nostrum terrestre corpus, in quo anima nostra, quasi in tentorio, nunc habitat; habebimus in resurrectione domicilium, seu corpus, non terrenum, sed spirituale; non temporarium et corruptibile, sed æternum et immortale; non humanitus factum, sed divinâ potentiâ, Deo scilicet hoc nostrum terrenum et animale corpus reddente spirituale, cœleste, immortale, subtile, clarum, et gloriosum.

Itaque nobis mori lucrum.

Ad hæc attende, anima christiana; hæc oculis fidei intuere, penetra, tibique continuè præsentia redde; corpus terrenum et animale spernes; pro Christo pati et mori non timebis.

℣. 2. *Nam et in hoc*... domicilio scilicet, seu corpore terrèno. Syr. etenim ad hoc gemimus, et expetimus indui domo nostrâ, quæ è cœlis est.

Ingemiscimus in hoc luteo corpore, desiderantes *habitationem nostram*.. id est, incorruptibilitatem et dotes gloriosas, tanquam indumentum, superindui, non deposito hoc terreno tabernaculo.

Duæ sunt in his verbis metaphoræ permixtæ: una à domo, altera à veste sumpta. Corpus nostrum et vestis et domicilium est animæ.

℣. 3. *Si tamen vestiti*.. Hoc quidèm, supervestiri scilicet, nobis continget, si nos dies Domini vivos, seu corpore vestitos deprehendat, et non corpore jam exutos: qui enim vivi reperientur, aut sine morte, aut saltem cum brevissima, immutabuntur, dotes gloriosi corporis, ut pallium, superinduentes.

Divus Paulus de fine mundi semper egit, ut proximo, et qui posset eodem secum tempore viventes deprehender,

ut visum est primæ Cor. 15. primæ ad Thessal. cap. 4. ℣. 15.

Hic itaque sensus satis est litteralis.

Multi tamen interpretantur : si vestiti gratiâ, charitate, bonis operibus, et non nudi inveniamur.

Si tamen exeuntes è corpore, Christum induti, et non nudi inveniamur, id est, si in forma baptismi, et traditione manserimus, ait Ambrosius.

Si Christum induti fuerimus, digni erimus superindui promissâ gloriâ : in illum enim decidet promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere. Idem Ambrosius.

Qui perseveraverit... salvus erit.

Uterque sensus est bonus; sed quis de facto verus, et D. Pauli? non sum persuasus, dubito.

℣. 4. *Nam et qui sumus...* Idem aliis verbis repetit, causam addens cur gemant sancti, et explicans modum, quo superindutionem cupiant.

Nam quandiu moramur in hoc mortali, caduco, et luteo corpore, gemimus illius onere pressi, et ad incorruptibilitatem suspiramus.

Eò quòd nolumus, id est, non quòd velimus hoc exui, scilicet per mortem : id enim natura refugit; sed vellemus per immutationem superindui immortalitate et dotibus gloriosis.

Ut absorbeatur... ita ut per apprehensionem æternæ vitæ, sine morte media, absorbeatur hujus corporis mortalitas et corruptio.

℣. 5. *Qui autem efficit nos in hoc ipsum...* Gr. at operatus nos, seu qui effecit nos. Syr. porro qui disponit nos.

Id est, qui nos formavit, paravit, format, parat, et aptat ad hoc immortalitatis indumentum, vel ad hoc cœleste domicilium, Deus est omnipotens.

Qui dedit nobis pignus Spiritûs.

Et ad hoc non tantùm nos effecit, sed et illud nobis promisit, et in promissionis suæ securitatem, Spiritum sanctum nobis pignus dedit.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Dei gratiæ adscribit apostolus omne hujus nostræ immortalitatis meritum; nostramque hac in re fidem et spem auget, tum ex omnipotentia Dei, tum ex sincera Dei voluntate et promissione, tum ex pignore nobis ad hujus voluntatis et promissionis securitatem dato.

Quasi diceret: Ad hoc ipsum immortalitatis indumentum, Deus omnipotens nos effecit; illud præterea in sacris Scripturis multoties nobis promisit; et ne verbis ipsius diffideremus, suæ promissionis implendæ pignus, Spiritum sanctum nobis dedit.

Ad hoc ipsum Deus omnipotens nos effecit.

Primò in ipsa creatione, *quâ creavit Deus hominem inexterminabilem*, et quâ nos ad imaginem suam creavit, ut ipsius beatitudinis essemus participes.

Secundò in nostra regeneratione, quâ filii Dei facti sumus in Christo, ut illius immortalitatis essemus hæredes.

Etenim, inquit Theophylactus, per baptisma Deus sanctificavit animam et corpus, et utraque diviniora reddidit, à peccato nos liberans, ex quo mors propagata erat,... à peccato verò postquam nos liberavit, corruptionem etiam destruxit; ex peccato enim corruptio.

Hoc ipsum Deus omnipotens sæpissimè repromisit in Scripturis, ac tandem in promissionis suæ securitatem Spiritum sanctum pignus dedit.

Qui nobis per baptisma Spiritum dedit, pignus quoque immortalitatis nobis impertiit, ait Theophylactus. Futuræ immortalitatis pignus est Spiritus; et aliter, qui dedit nobis in præsenti Spiritum ex parte, pignus quoddam dedit se totum quoque traditurum; quomodo autem dabit, nisi corpore et animo incorruptibiles futuri simus? Ubi igitur pusillum hìc acceperis, arrhabonem videlicet, confide quòd et totum tunc prorsus sis habiturus. Idem Theophylactus.

OBSERVATIO MORALIS.

Qui autem effecit nos... qui dedit nobis pignus Spiritûs.

Quantùm fidem, spem fiduciamque nostram, his paucis verbis firmat Apostolus, æternamque corporis et animæ vitam nos docet certò sperare!

Ad hoc creatus sum ab Omnipotente; et quia per peccatum jus ad hanc vitam perdidi, factusque sum mortalis, et filius iræ; ideo,

Per baptismum in Christi sanguine ad eam regeneratus fui; omne peccatum, unde mortalitas propagata erat, destructum fuit; mihique regenerato, et in Dei filium adoptato, Deus æternam vitam repromisit.

Et ne verbis ipsius diffiderem, suæ promissionis implendæ pignus, Spiritum sanctum dedit. O charitas!

Hanc cogita, recogita, et seriò perpende, ô anima mea! ut finis tui semper memor, et in Deum nunquam ingrata, terrenis nequaquam inhæreas;

Sed ad æterna, tanquam ad finem tuum continuè tendas, fide, spe, religione, bonis operibus;

In charitate semper ambulans et proficiens, nec pati, nec mori reformidans, ut ad immortalitatem et incorruptionem, ad quam te Deus creavit, pervenias.

℣. 6. *Audentes igitur semper.* Supple, sumus.

Nunc incipit et de animæ gloria agere, ut ℣. 8. clarè patebit.

Hâc igitur fide et spe freti, bono semper animo sumus et in periculis, et in passionibus, et in ipsa morte.

Scientes quoniam dum sumus... id est, quia scimus quòd quandiu in hoc corpore habitamus, *peregrinamur*, et absentes sumus *à Domino*, id est, à conspectu Domini.

Hìc in aliena patria, tanquam peregrini sumus, absumus à Christo, absumus à patria, ad quam creati sumus: procul à visione Dei, quæ est felicitas nostra.

℣. 7. *Per fidem enim...* Nunc enim in via sumus, et *per fidem ambulamus*, id est, fide duce et præviâ, tendimus ad patriam: seu gressus nostros, affectus nostros per obscurum fidei lumen dirigimus. *Lucerna pedibus meis verbum meum.*

Et non per speciem... id est, nondum ad claram Dei in se

visionem pervenimus; nondum facie ad faciem, seu ut est, videmus, seu nondum illius speciem, essentiam, propriam pulchritudinem intuemur, uno verbo nondum fruimur.

℣. 8. *Audemus autem...* Repetit, ut perficiat quod versu sexto cœpit dicere, et quod per versûs septimi parenthesim fuit interruptum.

Audemus, inquam, hâc fide et spe freti, et optamus à corpore magìs absentes esse, quàm in eo commorari;

Et præsentes esse ad Dominum, id est, ipsi in patria jungi, ipsum videre, ipsoque frui.

Ecce beatitudinem animæ, quâ fruuntur sancti, statim ac sunt à corpore separati; ob quam audent, confidunt, optant à corpore separari, ut Deo, summo bono, fruantur in anima.

Syrus paucis et clarè hos tres versus exprimit.

Quoniam igitur scimus et persuasi sumus quòd quandiu in corpore habitamus, peregrinamur à Domino nostro (per fidem enim ambulamus, et non per visum); propterea confidimus et peroptamus peregrinari à corpore, et esse apud Dominum nostrum.

℣. 9. *Et ideo*, id est, ut præsentes simus aliquando ad Dominum, eoque fruamur, *contendimus*. Gr. satagimus, id est, omni studio enitimur fideliter nostrum ministerium exsequi, et sanctè vivere, ut

Sive absentes, sive præsentes, Syr. sive peregrini, sive incolæ, id est, sive vivi, sive mortui; vel sive nunc, sive tunc, illi placeamus, illius voluntatem adimplendo. *Quæ placita sunt ei, facio semper*, aiebat Christus Dominus.

Et hic est modus placendi Deo, si voluntatem illius faciamus. *Qui fecerit voluntatem Patris mei... hic est meus frater, soror et mater...*

Si verè credimus, si verè speramus, contendamus, ambiamus, omni studio enitamur ejus voluntatem in omnibus exsequi; hinc pendet nostra salus: ut enim ait Theodoretus, non sufficit fides ad salutem, sed convenit bene factorem in omnibus colere et observare.

℣. 10. *Omnes enim nos manifestari...* dat rationem ob

quam nobis omni studio semper contendendum sit ut Domino placeamus.

Quia *nos omnes*, nemine excepto, *oportet* coram Christo, omnium, tam vivorum quàm mortuorum judice supremo, stare, examinari, denique *manifestari*, omnibus et angelis et hominibus.

Ut unusquisque referat, quod ipsi debitum est, præmium vel pœnam, convenienter vitæ vel bonæ, vel malæ, quam duxit quandiu fuit in corpore.

Quinque tremenda exprimuntur in hoc judicio.

Universale erit, *omnes nos*, nullus mortalium excipitur.

Necessarium et inevitabile, *oportet*.

Clarum, certum et evidens... *manifestari*, non exteriora tantùm, sed et interiora. Clara fiet, evidens et publica manifestatio etiam cordium, id est, intentionum, coram Deo; angelis et hominibus : hinc pudor et confusio.

Irrevocabile, quia *ante tribunal Christi*, coram supremo omnium Judice.

Æquissimum, *ut referat unusquisque*, etc. juxta facta, volita, et cogitata à se, quandiu vixit in corpore.

Heu quid cogito, dum hæc terribilia non cogito!

℣. 11. *Scientes ergo timorem Domini.* Timor ibi per metonymiam ponitur, pro timoris objecto, scilicet pro tremendo Christi judicio.

Illud ergo tremendum judicium scientes, et præ oculis habentes, sincerè et fideliter coram Deo agimus.

Hominibus suademus, id est, et nostram in agendo sinceritatem studemus hominibus suadere; scilicet ne cuiquam simus scandalo, vel ullius actionis malæ suspicionem adversùm nos præbeamus.

Ita omnes Patres Græci, divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, divus Athanasius, plerique Latini recentes, Estius, Erasmus, in paraphrasi.

Hominibus suademus, hoc est, offendiculis medemur, ait Theophylactus.

Hinc divus Chrysostomus infert, quòd ad evitandam nos-

tram in Dei judicio reprehensionem, non sufficit nihil agere mali; non sufficit coram Deo bene agere: sed præterea nobis enitendum est, ne pravâ apud homines suspicione laboremus, aut quisquam per nos, etiam innocenter offendatur.

Tanta debet esse nostra erga proximum charitas!

Hinc quis hoc oculatissimum Dei judicium reformidans, non dicat: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo?*

Deo autem manifesti sumus. Quod ad Deum spectat, ipsi nostra sinceritas patet, quem nihil latet.

Spero autem et in conscientiis... Confido quòd et vobis in conscientia pateat quidquid aliqui dicant vobis in contrarium.

Testatur ipsorum conscientias, contra pseusodoapostolorum maledicta.

℣. 12. *Non iterum commendamus...* Qui versu præcedente studuit omnem de se ullius actionis, aut intentionis pravæ suspicionem à proximo suo avertere, hic ab eodem proximo studet omnem vanæ gloriæ suspicionem de se amovere. Hoc ut meliùs intelligas,

Recordare quòd in præfatione hujus Epistolæ dictum est ex Divo Chrysostomo: pseudoapostoli Paulum traducebant ut vanum et arrogantem, ob quædam ab illo dicta in priore Epistola, quibus sese laudare videbatur.

Ad hanc calumniam transit Apostolus, illam deleturus.

Hæc, inquit, vobis non dico, ut me, meosque in Evangélio prædicando socios præconiis attollam, vobisque reddam commendatos.

Iterum, id est, sicut jam in prima Epistola quibusdam visus sum facere. Vide Cap. 9, ℣. 1.

Sed occasionem... Sed hæc dicimus, ut vobis de nobis apud pseudoapostolos, qui nos contumeliis dilacerant, gloriandi ansam præbeamus. Theophylactus.

Ut habeatis... in promptu, unde causam nostram tueamini adversùs eos *qui gloriantur in facie;* id est, in iis quæ sub aspectum cadunt; in exterioribus, v. g., erudi-

tione, divitiis, vel in quibusdam bonis apparentibus operibus, quæ faciunt, hincque gloriantur.

Non in corde, in quo habent unde glorientur; propriâ enim revincuntur conscientiâ, ob occulta dedecora, de quibus cap. 4, ℣. 2.

Vel non in cordis puritate gloriantur, sicut nos apostoli, unde vera et solida coram Deo gloria, *Beati mundo corde.*

Quid proderit hypocritis fallax et inanis apud homines gloria, quibus interna, vera et solida deest apud Deum gloria? id verè sum, quod sum apud Deum. Cætera, quidquid appareant hominibus, vana sunt, et nihil.

℣. 13. *Sive enim excidimus....* Hìc ad suam, circa præcedentem calumniam, justificationem descendit Apostolus; explicans cur et quo animo semetipsum aliquando laudet, aliquando humiliet; neutrum sine necessitate, neutrum suî causa, sed utrumque propter Dei gloriam, et proximorum salutem.

Sive enim excedimus.... Syr. nam sive insani sumus, Deo; sive temperantes, vobis.

Mentis excessum hìc vocat, quod alibi vocat insaniam, scilicet de se gloriosè loqui.

Itaque si, quasi rationis limites egressi, magni aliquid de nobis loquimur,

Deo supple, insani sumus; id est, Dei causâ id facimus, ne dum de nobis ut vilibus homunculis existimatis, contemptui nos et nostram doctrinam habeatis, et propterea pereatis, ait D. Chrysostomus.

Hic enim Apostolorum et evangelicæ doctrinæ contemptus, in Dei contemptum, cujus sunt Apostoli, cederet, et ad vestram perditionem.

Sive sobrii... id est, sanæ mentis humiliter et modestè de nobis sentimus et loquimur.

Sobrietatem seu temperantiam hoc loco vocavit humilitatem; mentis excessum, narrationem eorum quæ rectè gesserat. Theodoretus.

Vobis, supple, sapimus, id vestrî gratiâ facimus, ut modestiæ exemplum vobis præbeamus; seu, ut ait Divus Chry-

sostomus, ut à nobis modestè et submissè de vobis sentire discatis.

Si desipimus ergo, Deo desipimus; si sapimus, vobis sapimus. Hac in re nil propter nos, sed omnia propter Dei gloriam et vestram salutem.

℣. 14. *Charitas enim Christi urget...* Gr. cohibet. Syr. constringit.

Particula, *enim*, hunc versiculum cum præcedente jungit, indicatque hìc rationem prædictorum reddi : scilicet, cur sive insaniat, Deo insanit, sive sapiat; proximo sapit; et cur nihil suî causâ faciat, sed omnia ob Dei gloriam et proximi salutem, quasi diceret :

Ad sic agendum urget nos Christi charitas, qui omnia propter Dei gloriam et nostram salutem fecit, et ejus exemplum nos cohibet aliter agere.

Æstimantes hoc... id est, dum enim apud nos seriò perpendimus *hoc,* scilicet, *quoniam si unus,* id est, quod, quandoquidem ipse *unus pro omnibus mortuus est.*

Ergo omnes mortui sunt. Hinc inferimus quòd *omnes mortui sunt*, et consequenter nos ipsi mortui sumus, id est, æternæ morti obnoxii.

Pro omnibus hominibus ab æterna morte redimendis Christus mortuus est : ergo et pro nobis ipsis mortuus est. Mortui eramus; et pro nobis ab æterna morte liberandis mortuus est Christus. O immensa! ô nimia et nimis urgens charitas!

Hic locus illustrandus et explicandus ex eo qui est Ephes. 2, ℣. 3, 4, 5; videtur enim quòd apud se perpendebat, quod ibi dixit Apostolus :

Eramus naturâ filii iræ, sicut et cæteri.

Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, quâ dilexit nos, et cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratiâ salvati estis; et conresuscitavit, etc.

Confer hæc loca, et videbis quòd hìc breviter exprimit, sed reverà idem apud se cogitat et sentit, quod ibi fusiùs explicat.

Meditans, perpendens et penetrans Paulus immensam charitatem, quâ Christus pro Paulo à morte liberando mortuus est; Paulus ardebat, et urgebatur hâc nimiâ Christi charitatè.

℣. 15. *Et pro omnibus mortuus est...* supple, et *æstimantes quoniam pro omnibus mortuus...* seu, et dum prætera apud nos seriò perpendimus quòd ideo pro omnibus à morte liberandis et spiritualiter vivificandis mortuus est; *ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui...* id est, ut ii qui per ipsum sunt à morte liberati, et vitam gratiæ possident; *non sibi vivant*, sed Christo redemptori suo, *qui pro eis mortuus est et resurrexit*; seu qui eos et à morte liberavit suâ propriâ morte, et eos suâ resurrectione resuscitavit.

Confer citatum locum suprà, *convivificavit et conresuscitavit.*

Hinc inferimus quòd nos et omnes, qui hâc immensâ Christi charitate, ab æterna morte sumus liberati, et divinâ gratiæ vitâ sumus resuscitati, non nobis, sed Christo debeamus vivere; non propter nos agere, sed propter ipsum; non nostra curare, sed quæ Dei; ita ut omnia propter Deum et proximi salutem faciamus.

Hanc consequentiam in mente Apostolum habuisse testatur sequens versiculus, qui est hujus consequentiæ fœtus; imò hæc ipsamet consequentia.

℣. 16. *Itaque nos...* hinc fit quòd nos Apostoli, hâc ineffabili charitate pressi,

Ex hoc, scilicet tempore. Gr. ex tunc, id est, ex quo cœpimus esse Christi, seu nobis mori, et Christo vivere. Ex quo cœpimus esse Christiani,

Neminem, id est, nihil, nec nos, nec alios carnaliter, seu propter nos, aut propter aliquas rationes humanas, aut cognoscimus, aut diligimus: sed omnia spiritualiter in Christo et propter Christum, cui vivimus.

Hæc pars, *secundùm carnem*, potest vel ad ipsum cognoscentem referri, vel ad cognitum: et puto quòd per utrumque respectum vera sit.

Per primum, nos nobis mortui, Christo viventes, non cognoscimus, nec judicamus, nec diligimus secundùm carnales, seu humanos nostri cordis affectus; sed secundùm Christi Spiritum.

Qualis vita, talis et operatio: quia ergo carni mortui sumus, secundùm carnem non agimus; quia verò vivimus Christi Spiritu, hinc et secundùm eumdem Christi Spiritum agimus, cogitamus et loquimur.

Per secundum etiam respectum.

Nos nobis mortui, cum Christo viventes et resuscitati, carnales in aliis hominibus circumstantias non attendimus, v. g., quòd Judæi sint vel gentiles, divites vel pauperes, cognati aut alieni, etc.; hæc non consideramus; nec quemquam propter has carnales et humanas rationes diligimus; sed secundùm charitatis spiritum omnes diligimus in Christo, propter Deum.

Nec nosmetipsos carnali affectu, aut propter carnalia diligimus; utpote nobis et carni mortui, Christo soli viventes.

Imò nec Christum ipsum, cui soli vivimus, secundùm carnem, id est, aut carnali affectu, aut propter humanos respectus, diligimus.

Et si cognovimus secundùm carnem Christum. . . id est, primò, si Christum nobis præsentem cognovimus, dileximus, eique adhæsimus secundùm carnales, seu humanos nostri cordis affectus, sicut amicus amicum diligit: at jam talis affectus per Spiritum sanctum cessavit in nobis.

Hoc Apostolus in aliorum discipulorum persona dicit, ait D. Thomas; carnales erant, et ipsi Christo apud eos præsenti secundùm carnalem affectum adhærebant. Vide D. Thomam, qui et D. Augustinum citat.

Secundò, si Christum aliquando secundùm carnales et humanos respectus cognovimus et dileximus, v. g., quòd Judæus, noster affinis et cognatus, vel per alias temporales rationes et circumstantias: at jam talibus mortui, eum affectu puriori, utpote spirituali et divino, æstimamus, reveremur et adoramus, ut hominem Deum, redemptorem mundi, Deum

et Dominum nostrum; eique ut tali vivimus; servimus et ei soli vivendum et serviendum ubique prædicamus.

Quale est esse, tale est et vivere; et quale est vivere, tale est et operari, seu, ut dicitur, modum essendi sequitur modus operandi.

Quia ergo Apostoli sibi mortui, Christo convivificati, spirituales effecti sunt; ideo et spirituales fuerunt in vita et in operationibus; spiritualiter vixerunt, cogitarunt, dilexerunt, et omnia sua operati sunt.

Hinc nihil propter sua commoda, propter suum honorem proprium; sed affectu supra omnia creata elevati, et toti in Deum absorpti, per ipsum, propter ipsum, et in ipso omnia sua operabantur.

Hinc itaque verum est et concludendum restat, *si mentes excedimus*, id est, si insanimus, magnificè loquentes de nobis; *Deo*, et propter Deum insanimus, illius gloriæ cupidi cui vivimus, non nostræ cui mortui sumus.

Si sobrii sumus, *vobis* : si sapimus, modestè loquentes; *vobis* sapimus, propter vestram salutem, cui intendimus, nulla in vobis carnalia spectantes, nihil carnale à vobis sperantes, sed vos spiritualiter secundùm Deum diligentes.

Itaque nobis mortui, non nostra curamus, nec nosmetipsos prædicamus.

Carni mortui, neminem secundùm carnem cognoscimus aut diligimus; nec quærimus vobis carnaliter placere, nec nos vobis carnaliter commendatos reddere.

Sed Deo viventes, Dei gloriam in omnibus quærimus: Christum, mundi salvatorem, spiritualiter et divinè diligentes, salutem per Christum mundo datam, et vobis et omnibus, quos in charitate Christi diligimus, omni studio procurare satagimus.

Et hæc est vera Apostoli contra pseudoapostolorum calumnias defensio et justificatio.

Nec semetipsum commendavit; nec Corinthiis, aut aliis hominibus carnaliter placere studuit : sed Dei gloriam et

proximorum salutem in omnibus suis operibus et verbis quæsivit.

O divinum agendi modum! Deum in omnibus spectare, diligere, intendere; propter Deum, salutem proximi omni studio procurare!

Talis fuit Apostolorum agendi modus.

Talis et tuus esse debet, et de hoc moneris in versu sequenti.

℣. 17. *Si qua ergo in Christo nova creatura : vetera.....* Gr. si quis in Christo nova creatura : vetera, etc. Syr. quisquis igitur in Christo est, factus est nova creatura.

Concludit Apostolus, unumquemque Christianum monens de suo statu, et eum ad novitatem vitæ et morum exhortans.

NOTA AD INTELLIGENTIAM.

Ut autem hanc conclusionem meliùs percipias, et textûs connexionem;

Adverte, in superiora reflectens, quòd duo asseruit Apostolus, et inde duo jam conclusit.

℣. 14. Asseruit quòd *Christus pro omnibus mortuus est;* hincque collegit : *Ergo omnes mortui sunt,* et consequenter et nos mortui eramus; sicque pro me à morte liberando mortuus est Christus.

℣. 15. Asseruit, ideo *pro omnibus mortuus est Christus, ut ii* qui per ipsum à morte sunt liberati, et vitam gratiæ possident, jam *non sibi vivant,* sed Christo redemptori suo, qui pro eis mortuus est et resurrexit.

Hincque ℣. 16, collegit hoc sibi et suis collegis applicans : ideo nos Apostoli, nobis mortui sumus, Christo soli vivimus; ita ut nihil, nec nos, nec alios homines, nec Christum ipsum, nisi spiritualiter cognoscamus aut diligamus.

Hìc autem ℣. 17. hoc idem omnibus baptizatis applicans, et ad omnes Christianos extendens, infert :

Si quis ergo nobiscum est in Christo regeneratus, in Chris-

tum credens, Christumque professus, hic sciat se novam creaturam. Illi

Vetera transierunt, id est, veritatis et carnalis hominis affectus, cupiditates non ei dominenter: sciat se carni mortuum, nihilque secundùm carnem cognoscat aut diligat.

Ecce facta sunt omnia nova.

Sicut illi novum esse, spirituale scilicet et divinum, in Baptismo collatum est; ita sit illi vita nova, novus vivendi modus, spirituales sint illi sensus et affectus.

Carni mortuus et sibi, Christo vivus, secundùm Christi spiritum vivat: sicut Christus surrexit à mortuis, ita et in novitate vitæ ambulet.

OBSERVATIONES MORALES.

Hinc discamus primò, quòd Christianismus, seu Ecclesia, mundus est novus; quilibet verò Christianus nova per Baptismum factus est creatura.

Ante Baptismum erat in nihilo peccati: ut enim ait Divus Augustinus, peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cùm peccant: per Baptismum autem ex illo peccati nihilo, transiit ad esse supernaturale, et divinum gratiæ; ex nihilo, seu homine nihili, factus est filius Dei, divinæ naturæ consors.

Ecce nova creatio, et nova creatura.

Discamus secundò, quòd sicut novum esse in Baptismo recepimus, esse scilicet spirituale, supernaturale et divinum; ita et novum agendi modum, spiritualem et divinum, per charitatem nobis in Baptismo infusam.

Nova debet esse novæ creaturæ operatio: sicut spiritualis et divina est creatura, ita spiritualiter et divinè debet agere.

Vetera nobis transierunt. Carni mortui, non secundùm carnem debemus vivere; Christo convivificati et conresuscitati, secundùm Christi spiritum debemus agere.

Utrumque promisimus in Baptismo. Primum, renuntiantes Satanæ et operibus ejus, peccatis scilicet. Secundum, Deo obedientiam promittentes.

Discamus tertiò, quòd in quantum quis proficit in hoc spirituali agendi modo, in tantum proficit in Christianismo.

Tuum ergo consule modum agendi, et ex eo infer an sis, et quantùm sis Christianus.

An carnaliter, an spiritualiter agas?

Tunc verè Christianus eris, cùm tu tibi planè mortuus, Christo penitùs vixeris, in novitate vitæ ambulans.

Hoc autem ut in te fiat, immensam in te Christi charitatem frequenter et seriò meditare.

Primò, cum Divo Paulo cogita et perpende: pro me, naturâ iræ filio, et æternæ morti obnoxio, Christus mortuus est.

Attende: Pro me nihilo, imò qui nihilo sum minor et pejor, Christus, Filius Dei, et Deus, mortuus est: suâ propriâ morte me redemit à morte. O charitas urgens! ô charitas nimia!

Pro bono vix quis audeat mori, et pro me pessimo mortuus est optimus Filius Dei! pretioso sanguine suo factus est Redemptor meus copiosissimus, et ego ineffabili pretio sum ab eo redemptus!

Emptitius ergo sum Christi servus, mancipium sum Christi, totus Christi sum.

Servus non est suus, sed domini sui servus. Emptus non est suus, sed redemptoris sui.

Totum ergo me debeo Christo, Domino meo, Redemptori meo: omnia ergo mea non sunt mea: meum esse, meum vivere, meum operari, non sunt mea; sed sunt Christi, Domini mei, Redemptoris mei.

Hæc omnia, et vitam, et honorem, et opera, et me totum debeo et debui in illius gloriam et honorem impendere; illi esse, illi vivere, illi operari debeo et debui.

Quot ergo furta, imò sacrilegia hactenus commisi, ô piissime Redemptor meus!

Toties fur et sacrilegus fui, quoties propter me, propter homines vixi, aut egi, et non propter te. Etenim

Secundò perpende: Ideo pro me mortuus est Christus, ut

non mihi vivam, sed ei qui pro me mortuus est et resurrexit.

Nota duo in his verbis : et quòd pro te mortuus est Christus, et quòd pro te resurrexit.

Nota et quòd hinc duo à te Christus exigit, ait D. Thomas. Quia pro te mortuus est, et tu debes tibi ipsi mori, id est, pro Christo temetipsum abnegare.

Quia verò pro te Christus resurrexit, et tu debes ita peccato, veteri vitæ, et tibi ipsi mori, ut resurgas ad novam Christi vitam; seu, ut Rom. 6. *Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.*

Tunc ergo verè Christianus ero, cùm mihi ipsi planè mortuus, Christo penitus vixero, in novitate vitæ ambulavero.

Hic tuæ gratiæ effectus est, ô Spiritus Dei!

Veni itaque, veni Sancte Spiritus! operare in me, quod in Apostolis; da mihi cor novum, mihi mortuum, Christo vivum, Deum solum amans, et proximum in Deo, et propter Deum diligens; per te sim nova in Christo creatura, ei vivens qui pro me mortuus est et resurrexit.

℣. 18. *Omnia autem ex Deo.*

Syrus hæc jungit cum præcedentibus, et facta sunt omnia nova à Deo ipso.

Apostolus primum hujus novitatis principium ostendit Deum, ut ei gratias habeamus.

Omnia autem hæc nova, jam dicta, *à Deo sunt*, omnium bonorum auctore.

Qui nos reconciliavit.... qui nos, per peccatum inimicos suos, in amicitiam recepit, nobisque gratiam contulit per Christum; seu per Christi, mediatoris nostri, satisfactionem et merita.

Et dedit nobis ministerium... et nos, Apostolos suos, fecit hujus reconciliationis hominibus conferendæ nuntios et cooperarios; seu, nobis Apostolis suis commisit officium hujus reconciliationis hominum cum Deo, (quam Christus nobis in sua passione promeruit) verbo promulgandæ et sacramentorum administratione procurandæ.

Ad hoc enim reconciliationis ministerium pertinet, non tantùm prædicandi munus, sed et potestas baptizandi, peccata remittendi, quam Christus in Evangelio suis Apostolis dedit: hæc autem potestas, quam Christus suis delegavit Apostolis, est à Deo.

Data est mihi omnis potestas... euntes ergo docete... baptizantes... Matth. 28. 18.

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Joan. 20. Deus itaque nostræ reconciliationis auctor; Christus mediator; Apostoli verò ministri; idem intellige et de Apostolorum successoribus.

Et hanc subordinationem hìc nobis indicat Apostolus.

℣. 19. *Quoniam quidem Deus erat in Christo...* Clariùs explicat duo quæ in versiculo præcedenti dixit, scilicet, et quòd Deus nostræ reconciliationis sit auctor, quam Christus nobis promeruit, et quòd Deus sit fons et origo potestatis, quam Christus suis dedit Apostolis.

Quoniam quidem. Gr. ut quia Deus. Syr. quandoquidem Deus est, qui per Christum reconciliavit mundum cum majestate sua.

D. Chrysostomus, et cæteri Patres Græci post eum, vertunt sicut et Syrus, Deus erat reconcilians, seu reconciliabat per Christum, et hunc sensum Estius putat magìs congruum.

Multi tamen Latini, tum antiqui, tum recentiores, intellexerunt, *Deus erat in Christo,* scilicet, per unitatem essentiæ, seu, ut ait Ambrosius, Pater per id intelligitur esse in Filio, quòd una eorum sit substantia: ibi enim est unitas, ubi nulla est differentia.

Hocque textu probant unitatem Filii cum Patre.

Deus ergo nostræ salutis auctor, *erat in Christo* Filio suo, per unitatem essentiæ; erat et in illo, velut in propitiatorio; ibique intuitu meritorum Christi, filii sui, mediatoris nostri, ad singulos ejus actus et ad singulas passiones, *erat reconcilians sibi mundum.*

Non reputans... id est, non imputans hominibus *delicta*

ipsorum, sed gratis remittens et condonans propter hæc Christi merita, quibus ad singula momenta, gratiæ justificantis infusionem nobis promeruit.

Et posuit in nobis... et idem Deus misericors, et hominibus reconciliari volens, ob dilectum Filium suum, nobis Apostolis suis, commisit Evangelium remissionis peccatorum et reconciliationis ubique prædicandum.

O profunditatem clementiæ divinæ! Cùm enim Pater Filium suum legatum misisset, eumque occisum conspicatus esset ab iis qui reconciliatione indigerent, neque sic tamen neglexit homines; verùm *ministerium reconciliationis*, inquit, nobis Apostolis suis dedit, ut circumeuntes, legatione fungamur ad eos qui à Deo defecerunt, eosque ad eum perducamus. Theophylactus, ℣. 18.

℣. 20. *Pro Christo ergo legatione fungimur.*

Ex dictis immediatè in versiculo præcedente, concludit hìc ad apostolici ministerii gloriam.

Nos igitur Apostoli, vice et loco Christi absentis, in ejusque munus substituti, legati sumus Dei ad homines: et quod Deus Pater per Christum hominem antea fecit, nunc per nos, Christi vicarios, pergit facere. Ita ex D. Chrysostomo. Theophylactus.

Tanto nimirum in pretio est apud Deum hominum genus, ut et Filium dederit, idque cùm eum mactatum iri exploratum haberet; et vestrâ causâ nos Apostolos creârit: itaque non abs re, omnia propter vos, dixit supra.

Tanquam Deo exhortante... Syr. et perinde est ac si Deus rogaret vos per nos.

Ne existimetis vos à nobis rogari; Christus ipse vos rogat; Pater ipse per nos vos orat atque obsecrat. D. Chrysostomus.

Quemadmodum per Christum adhortabatur nos Pater, sic et nunc per nos adhortatur, ut ipsi reconciliemini. Theophylactus.

Obsecramus pro Christo. Vos et omnes homines rogamus et obsecramus vice et loco Christi, cui in hac legatione successimus.

Reconciliamini Deo, hoc est quod et Christus, et Pater ipse per nos vos obsecrat : *Reconciliamini Deo.*

O miram pietatis et indulgentiæ, sive humilitatis magnitudinem ! ait Theophylactus : ipse est per nos offensus ; et quasi deliquerit in nos, per legatos intercedit ut condonent Deo, id est, ut cum ipso redeamus in gratiam.

Redite cum Deo in gratiam. *Credite, pœnitemini,* et per Christi merita Deo reconciliabimini.

Christi passio meruit nobis reconciliationem ; hæc verò per fidem, per pœnitentiam, per sacramenta nobis applicatur. Sicque conciliantur quod ℣. 19. *Reconciliavit nos sibi,* et quod hìc, *reconciliamini Deo.*

℣. 21. *Eum qui. . .* Gr. eum enim. Syr. idem.

Rationem affert, quæ nos moveat ad sperandam, et quærendam cum fiducia nostram cum Deo reconciliationem.

Tanta fuit in nos misericordia Dei, ut Filium suum, *qui peccatum non noverat,* qui ipsa justitia erat. D. Chrysostomus et Theophylactus.

Qui nulli unquam peccato fuit obnoxius, imò, sic alienus à peccato, ac si illud prorsus ignoraret.

Quod alienum est à conscientia, videtur alienum et à scientia, ait ex D. Augustino Fromondus.

Pro nobis peccatum fecit, id est, ut peccatorem et sceleratissimum hominem pro nobis morti tradidit. D. Chrysostomus, seu notrî causâ mulctavit, quasi ipsum peccatum esset, seu quasi esset omnium peccatorum reus, et quasi peccatum universale.

Posuit in eo iniquitatem omnium nostrûm. Isai. 53. 6.

Agnus Dei qui tollit peccata mundi.

Peccatum ergo *fecit,* id est, hostiam pro peccatis nostris,

Christus, ipsamet justitia, omnium hominum peccatis onustus, verè dicitur *peccatum,* et veriùs quàm vel hircus emissarius, vel aliæ victimæ Judaicæ, quæ umbræ tantùm Christi erant.

Ut nos efficeremur justitia Dei, id est, justi ex gratia Dei,

valde, perfectè justi, justi coram Deo, participes justitiæ Dei.

In ipso, ut ejus membra, vel per ipsius merita.

Ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo. Ambrosius.

Nota cum Divo Anselmo : Ipse ergo peccatum, ut nos justitia; non nostra, sed Dei; non in nobis, sed in illo; sicut ipse peccatum, non suum, sed nostrum; nec in se, sed in nobis, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 5, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA quinque in Dei judicio terribilia, ℣. 10. et hinc sequelam, nimirum coram Deo et hominibus agere sincerè. Vide ℣. 11, in commentario.

SECUNDÒ.

Immensam Christi erga nos omnes charitatem seriò et sæpe perpende, de qua vide ℣. 14 et 15, et hinc sequelam, scilicet ut non nobis ipsis, sed Christo vivamus. Vide commentarium.

TERTIÒ.

Nota, et in praxim redige Christianum agendi modum, de quo versibus 16 et 17, in commentario.

QUARTÒ.

Notet Dei Minister versus 18, 19, 20, 21, et dum sacrum exercet ministerium, seu verbum Dei annuntiando, seu Sa-

cramenta conferendo, recordetur infinitæ Dei misericordiæ, in sua cum hominibus reconciliatione.

Attendat ergo tunc quid sit, et quid agat.

Dei minister est; sub Deo, et cum Deo cooperatur in reconciliandis cum eo hominibus.

Christi legatus est, Christi vicem et locum tenet.

Loquatur et agat igitur ut talis, id est, ut Dei cooperarius, ut Christi legatus; in spiritu Dei, in spiritu Christi, majori quâ potest misericordiâ et charitate.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Tanquam Dei legatus, et humanæ cum Deo reconciliationis minister, hortatur Corinthios ut Dei gratiæ, suo ministerio eis collatæ, fideliter respondeant; utque pressiùs ipsos ad id urgeat, monet opportunum eis salutis tempus, à Propheta prædictum et optatum, adesse, ℣. 1 et 2.

A ℣. 3 ad 11, describit qualiter ipse et ejus socii hoc suo Dei legatorum munere fungantur, quâ vitæ integritate, quâ patientiâ, etc.; sicque suam pingit vitam verè apostolicam, ut se suosque collegas, contra obtrectantium calumnias justificans, simul et pseudoapostolorum mollem vitam tacitè carpens, omnibus Evangelii ministris, vitæ apostolicæ præbeat exemplar.

℣. 11. Vitæ suæ peractâ imagine, hanc de se loquendi libertatem excusaturus, alloquitur Corinthios, aiens os suum ad eos patere, quia cor suum in eos dilatatum est; seu ideo eis se liberè loqui, quia eos effusè diligit.

℣. 12. Amicè objurgat quòd ab illis ipse minùs diligatur.

℣. 13. Parem postulat amoris vicem.

℣. 14. Resumens legati personam et munus, hortatur Corinthios ut omnem cum infidelibus fugiant periculosam affinitatem, hujusque multiplicem reddit rationem, usque ad hujus capitis finem.

Quod denique concludit, allegans Dei promissionem: quod si feceritis, ero vobis Pater, et vos mihi filii.

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

2. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis;

3. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum.

4. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis,

5. In plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis,

6. In castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta,

7. In verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ à dextris et à sinistris,

8. Per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, ut seductores, et veraces, sicut qui ignoti et cogniti.

CAPUT SEXTUM.

Paraphrasis.

Dei itaque voluntatem exsequentes, simul et vestræ saluti consulentes, hortamur vos, ne gratiam Dei, in vos nostro ministerio collatam, reddatis inutilem.

Ait enim Deus apud Isaiam 49, 8, in tempore acceptabili exaudivi te, et in die salutis sucurri tibi.

En adest vobis tempus illud amabile à Deo promissum;

En adest dies ille acceptissimus salutis: ne sinatis frustrà vobis elabi, sed vestram salutem sedulò operemini.

Sic autem hoc nostro fungimur officio, ut sollicitè curemus ne cui simus in ulla re offendiculi occasio;

Ne ullam ministerio nostro suscitemus calumniam.

Sed potiùs, ut in quavis re exhibeamus nos tales, quales par est Dei ministros esse, multùm patientes, in afflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus,

In plagis ferendis, in carceribus, in seditionibus tolerandis, in laboribus sustinendis, in vigiliis, in jejuniis.

Exhibemus et nos, ut decet Dei ministros, castitate, scientiâ, animi lenitate, benignitate, Spiritûs sancti donis, charitate verâ, et non fucatâ;

Sinceiâ Evangelicæ veritatis prædicatione, illiusque per miracula confirmatione;

Armis justitiæ, quibus à dextris et à sinistris ita cingimur, ut semper et ubique Deo fideles, semperque justi simus,

Sive cùm honor nobis redditur, sive cùm contemnimur, sive cùm bene, sive cùm malè de nobis loquuntur:

Habemur ut impostores, et tamen veraces: videmur viles et obscuri; et de facto sumus cogniti et clari.

9. Quasi morientes et ecce vivimus; ut castigati et non mortificati:

10. Quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.

11. Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii! cor nostrum dilatatum est.

12. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris.

13. Eamdem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico: dilatamini et vos.

14. Nolite jugum ducere cum infidelibus: quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras?

15. Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?

16. Qui autem consensus templo Dei cum idolis? vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.

17. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus; et immundum ne tetigeritis.

18. Et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.

Credimur jamjam morituri, et ope Dei servati vivimus; sæpè corripimur; at Deo servante, non occidimur.

Ob tot mala quæ patimur, tristes videmur; et tamen in Domino semper gaudemus interiùs:

Pauperes putamur, et tamen multos locupletamus; nihi habere videmur, et omnia in Christo possidemùs.

Ore libero et patenti, vobis, ô Corinthii! loquor; quia cor nostrum erga vos dilatatum et expansum est.

Et quia cor nostrum in vos dilatatum est, hinc non exiguum, sed spatiosum in nobis locum possidetis.

E contra cor vestrum erga nos angustum est; ideo et vester erga nos affectus est tenuis.

Vicissim et vos, tanquam fil is loquor, dilatate corda vestra, ut parem nobis reddatis affectum.

Ne eodem cum infidelibus jugo jungamini: quæ enim convenientia justitiæ cum iniquitate? quid commune habet lux cum tenebris?

Quæ concordia Christo cum Belial? quid commune habent fidelis et infidelis?

Quæ congruentia templo Dei cum idolis dæmoniorum? vos enim estis templum Dei viventis, sicut testatur ipse Deus in Scripturis, dicens: Inhabitabo in illis, et in illis inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi vicissim erunt populus mihi dicatus.

Quapropter, exite de medio profanorum, et vos ab illorum commercio separate, et illorum immunditiis non inquinemini, dicit Dominus.

Quod si feceretis, ego vos recipiam, et ero vobis pater, et vos mihi filii et filiæ eritis, dicit Dominus omnipotens.

Commentarius in Cap. 6.

℣. 1. ADJUVANTES *autem*... Gr. cooperantes, Deo scilicet, cujus ministri, legatique sumus, ut in fine cap. 5. dictum est.

Exhortamur. Syr. Obsecramus vos, ne inanis fiat in vobis gratia Dei, quam recepistis.

Gratia Dei. Hìc generale est beneficium reconciliationis mundi per Christum, de quo in fine cap. 5. Sed sub illo comprehenduntur gratiæ particulares, quas Christus nobis promeruit, et quas Deus nobis dat ad hoc generale beneficium assequendum; seu, ut illius fiamus participes.

Hìc igitur Apostolus suo legati munere fungens apud Corinthios, ait:

Nos Dei legati, ut cum Deo ad vestræ reconciliationis opus perficiendum, nostræ prædicationis ministerio cooperemur, *hortamur vos* et obsecramus, *ne gratiam Dei*, in vos nostro ministerio collatam, reddatis inutilem.

Gratia Dei est remissio peccatorum, quam in vacuum recipit quisquis in bonis operibus se postea non exercet, ait D. Anselmus.

Gratia Dei est facultas bene operandi, concessa divinitus homini, de quo dicitur, *sine me nihil potestis facere;* quam in vacuum recipit qui cum Dei gratia non laborat, nec adjungit studium suum, ut possit Dei præcepta, ipso adjutore, implere. Idem Divus Anselmus.

Inutilis ergo redditur nostra cum Deo reconciliatio, si in reconciliationis statu non perseveramus, sed post justificationem nostram placatum Deum offendimus.

Inutilis redditur nostra ad fidem vocatio, si à fide suscepta recedimus; aut si juxta fidem non vivimus, nostraque fides per dilectionem non operatur.

Fides sine operibus mortua est, inutilis ergo et vacua.

Inutilis redditur et quælibet Dei gratia, si cum ea non laboramus, si ad opus non redigitur.

Heu! quot Christianis et gratia Christi, et Christus ipse, substantialis Dei gratia, redditur inutilis! quot ergo quibus dici potest: *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.*

℣. 2. *Ait enim...* Deus apud Isaiam prophetam 49, 8.

Ut Corinthios urgeat ad fideliter divinæ gratiæ respondendum, et ad suæ salutis opus, cum Dei adjutorio, attentè et sedulò perficiendum, monet eos, quòd adsit illis tempus opportunum gratiæ, à Prophetis optatum et prædictum; et hortatur consequenter, ut eo utantur bene.

Ait Pater æternus Filio suo, in cruce pro salute hominum patienti, et deprecanti: Tempore acceptabili, placabili, exaudivite; et in die salutis, seu quâ salutem hominibus operabaris, adjuvi te.

Christus in cruce anxiatus est pro nobis, flevit, oravit: Deus illum exaudivit *pro sua reverentia*, eique promisit pro nobis auxilia gratiæ.

Hoc prævidit, et prædixit Isaias citatis verbis, ubi præteritum ponitur pro futuro, more prophetico, ob eventûs certitudinem.

Adest ergo prædictio temporis et gratiæ ob Christi merita futuri, ab Isaia facta.

Hanc autem prædictionem D. Paulus dicit nunc impletam.

Ecce nunc tempus acceptabile, adest nobis tempus illud amabile, et cum omni gaudio et exultatione acceptandum.

Ecce nunc dies salutis. Syr. dies vitæ.

Jam illucescit vobis dies ille acceptissimus salutis, diesque vitæ. Ne sinatis ergo frustrà vobis elabi, sed eo salutem sedulò operamini.

Tempus ante Christum, non fuit dies, sed nox, ait D. Thomas: quia tunc umbræ tantùm et tenebræ.

Tempus autem Christi dies est, ob luminis abundantiam.

Ante Christum non erat salus, quia nullus ad finem salutis, seu ad visionem Dei perveniebat, ait D. Thomas.

Tempus autem Christi dies est, et dies salutis, quia ex quo nata est salus in mundo, homo salutem assequitur.

Tempus ergo gratiæ, quod incepit à passione Domini, dies est, ob lumen; et dies salutis, quia ad salutem pervenitur.

Perpende hìc et penetra hanc Dei in te misericordiam, quòd in tempore Christi, in tempore gratiæ, et in die salutis et vitæ, et in medio Christianismo, natus sis. *Non fecit taliter omni nationi.*

Huic ergo inæstimabili misericordiæ responde, animi tuî continuâ in Deum gratitudine, cordis tui ergà divinam gratiam assiduâ fidelitate, hujus pretiosi temporis usu sancto et legitimo.

Ora, lege, vigila, labora, tempus sic imple, ut nulla dies in te reperiatur vacua.

Tempus est exauditionis, ora: tempus est auxilii, labora, bonis operibus vaca, divino fretus auxilio. Dum dies est, operare. *Venit enim nox, quando nemo potest operari.* Joan. 9. 4. *Adhuc modicum... lumen in vobis est; ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant.* Joan. 12. 35.

℣. 3. *Nemini dantes ullam offensionem...* Gr. nullam in ullo dantes offensionem: refertur hic versus ad primum, *exhortamur, nemini dantes.* Itaque versus secundus per parenthesim legendus, et sensus est:

Exhortamur vos, Deo quidem cooperantes, sed et sollicitè curantes ne cui hominum simus in ulla re offendiculi occasio, *ut non vituperetur...* Syr. ne sit nævus in ministerio nostro.

Seu, ut nullam in ulla re suscitemus ministerio nostro calumniam.

Ministrorum vitia in ipsum ministerium redundant. Nam, ut ait S. Gregorius, cujus vita despicitur, restat ut prædicatio ejus contemnatur.

Hinc famosus et publicus peccator prædicando peccat, ait D. Thomas.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Ad clariorem horum et sequentium versuum intelligentiam,

Nota quòd ab hoc tertio versiculo usque ad undecimum describit Apostolus qualiter ipse et ejus collegæ suo legati munere fungantur, quâ vitæ integritate, quo exemplo, quantâ patientiâ, etc.

Vivam ergo nobis dat imaginem vitæ verè apostolicæ, et hâc suæ vitæ imagine tria simul præstat.

Primò, se suosque collegas tacitè laudat et defendit contra calumnias pseudoapostolorum.

Secundò, horum mollitiem, et alia vitia, Apostolorum virtutibus opposita, tacitè et indirectè notat.

Tertiò, omnes quidem fideles, at præsertim omnes Evangelii præcones, hortatur ad suî et ad suorum sociorum imitationem.

Docet ergo omnes Evangelii ministros modum, quo suum debeant officium peragere.

Primò, vita præconis Evangelici sit in omnibus irreprehensibilis, nullam in ullo det offensionem, *ne vituperetur ministerium.*

℣. 4. *Sed in omnibus*, id est, sed potiùs in quavis re.

Exhibeamus. Gr. exhibentes, vel commendantes, *nosmetipsos sicut Dei ministros...* id est, tales quales decet esse Dei ministros.

Secundò, omnium virtutum sit exemplar.

In multa patientia, non unius, aut alterius, sed in multa plurimorum malorum patientia.

Bonorum omnium fundamentum in patientia posuit, ait D. Chrysostomus.

Apostolicæ præsertim vitæ fundamentum, patientia.

Tertiò, sint multùm patientes.

In tribulationibus.

Quod in genere dixit, *in multa patientia*, nunc exponit in specie; seu, mala quæ tolerat in novem classes distribuit,

in tribulationibus, seu pressuris vulgaribus, *in necessitatibus*, gravibus, urgentibus, *in angustiis*, difficillimis, seu gravissimis.

℣. 5. *In plagis*, verberibus per flagella, per lapides, de quibus cap. 11.

Carceribus, vincula, custodiæ, loci tenebrosi et fœtentes.

In seditionibus, seu tumultibus populorum in nos, D. Chrysostomus in instabilitatibus, sic exagitati, ut nullibi consistendi sit nobis potestas.

In laboribus, intellige labores, quos huc et illuc Evangelii causâ cursando sustinuit; et eos labores, quos ad victum sibi parandum, etiam voluntariè assumpsit.

Vigiliis, in docendo et laborando.

Jejuniis, tum necessariis, ob rerum inopiam; tum voluntariis, mortificationis gratiâ: sic enim ea sustinebat, quæ publici erant onera ministerii, ut non omitteret privatæ abstinentiæ opera.

Hæc sunt mala quæ Paulus Evangelii causâ pertulit, et in quibus Evangelicus præco debet multâ patientiâ se dignum Dei ministrum exhibere.

℣. 6. *In castitate...* subsequuntur bona quæ Paulus in suo officio peragendo exercuit; seu virtutes, quibus suum ornavit apostolatum.

Hìcque docet Apostolicum virum, quòd sicut omnium malorum debet esse patiens, sic et omnium bonorum debet esse ferax.

In castitate, mentis et corporis.

Castitas est præcipuum sacerdotis et evangelici ministri ornamentum, ait S. Bernardus epist. 42, quod eum dilectum Deo et hominibus facit.

E contra, impuritas reddit illum contemptibilem.

Virginitas et castitas est veræ Ecclesiæ nota, ait Cornelius à Lapide; solis Catholicis, Dei gratiâ, possibilis; hæreticis impossibilis, apud quos non est invenire virgines, nec ministros cœlibes.

In scientia, scilicet fidei et sacræ Scripturæ.

In longanimitate, seu animi lenitate adversùs eos qui ipsum offendebant.

In suavitate, seu benignitate erga omnes.

In Spiritu sancto, donis Spiritûs sancti instructi.

In charitate non ficta, sed vera et effectiva; id est, non solùm verbis et vultu, affectum exhibentes, sed et factis diligentes proximum.

Hæ sunt virtutes hominem apostolicum commendantes, et quas Paulus suo nos docet exemplo.

℣. 7. *In verbo veritatis...* hìc nobis indicat modum quo suas exercebat functiones evangelicas, et se Dei ministrum exhibebat.

In verbo... sincerè evangelicas veritates prædicando.

In virtute Dei, miraculis, potentià Dei factis, illas confirmando.

Per arma justitiæ et sanctitatis, à dextris et à sinistris. Gr. dextris et sinistris. Syr. tam in dextera, quam in sinistra, id est, quibus tam à dextris quàm à sinistris cingimur, et utrâque manu pugnamus et vincimus, in prosperis et in adversis: ita ut nec his frangamur, nec extollamur in illis.

Quasi diceret: Semper iidem, semper et ubique Deo fideles et justi, et in gloria et in contemptu, et in maledictis et in laudibus.

℣. 8. *Per gloriam et ignobilitatem... per infamiam...* seu, cùm nobis honor redditur: seu, cùm contemnimur: sive bene, sive malè de nobis loquantur.

Dextra justorum sunt gloria, bona fama, quòd veraces habeantur, quòd cognoscantur, etc.

Sinistra verò, quòd ignobiles et infames habentur, quòd seductores putantur, quòd ignorantur, etc.

Sed milites Christi per arma justitiæ à dextris et à sinistris muniti, debent incedere; ut hinc et inde diabolum expugnantes, et in prosperis timeant, et in adversis confidant. S. Anselmus.

In gloria non superbiant; in infamia non sint pusillanimes ne justitiam derelinquant, ex D. Thoma.

Omnibus itaque ad Dei gloriam et proximi salutem utatur homo evangelicus.

Ut seductores, id est, habemur impostores, et tamen reverà sumus veraces, seu veridici.

Sicut qui ignoti, id est, multis videmur ignoti, viles, obscuri et contemptibiles : et tamen de facto sumus ubique cogniti, et in pretio habiti apud fideles et probos.

℣. 9. *Quasi morientes*, id est, credimur jamjam morituri, et Dei ope servati vivimus.

Ut castigati, id est, sæpe à magistratibus correpti, flagellis cæsi; at Deo moderante, non occidimur.

℣. 10. *Quasi tristes*, id est, ob tot mala quæ patimur, mœrore videmur affecti : et tamen in Domino semper gaudemus; quia noster interior homo renovatur, cap. 4. ℣. 16. propter spem retributionis æternæ.

Hæc est apostolicæ patientiæ perfectio, gaudere in adversis, *ibant gaudentes à conspectu...*

Sicut egentes... pauperes putamur, et reverà nihil habemus; omnibus enim renuntiavimus : et tamen alios locupletamus, non spiritualibus tantùm divitiis, sed et temporalibus, per eleemosynas quas eis procuramus.

Tanquam nihil habentes, omnia quippe propter Christum, cum ipso etiam habendi desiderio dimiserant, ut ait S. Gregorius, hom. 5. in Evangelio.

Omnibus ergo temporalibus bonis, quibus renuntiavimus, videmur exuti; et reverà sumus exuti, quoad dominium.

Et omnia possidentes, et divinâ providentiâ nobis ubique necessaria suppeditante; quoad usum, quasi omnia possideremus, et quasi omnia forent nostra.

Necessaria, Deo suppeditante, ubique reperimus; nec plura volumus : hinc perinde contenti sumus, et magìs quàm si de facto omnia possideremus.

Hæc est evangelicæ paupertatis prærogativa, nihil habere, nihil velle, omnia contemnere propter Christum.

Et in Christo omnia possidere.

Primò, per interiorem cordis magnitudinem, ait D. Tho-

mas : quâ scilicet evangelicus pauper omnibus terrenis major et superior, omnium verè dominus est.

Secundò, per divinam providentiam, quæ centuplum à Christo promissum, pauperi evangelico suppeditans, ipsum quoad usum facit ditiorem, quàm si omnia sua possideret, imo et intus facit hilariorem et pacatiorem, quàm si reverà omnia omnino possideret.

Hoc experiebatur pauperrimus Franciscus cùm noctes integras insumeret, repetendo et interiùs gustando : Deus et omnia, Deus meus et omnia.

Deum ipsum, omne bonum, et omnium rerum Dominum, possidebat.

OBSERVATIO MORALIS.

Hæc omnia supradicta de se, suisque similibus locutus est Apostolus, ut omnes fideles ad ea toleranda, vel agenda exhortetur, ait D. Anselmus.

At præsertim ut viris evangelicis apostolicæ vitæ normam præbeat et exemplar.

Sint multùm patientes in tribulationibus, ℣. 4. sint omnium virtutum cultores, casti, benigni, ℣. 6. prædicent sincerè, Dei virtute freti, ℣. 7.

Armis justitiæ hinc et hinc cingantur, quibus pugnent et vincant et in prosperis et in adversis ; Deique regnum in omnibus et per omnia promoveant. ℣. 7. 8. etc. Talibus se Dei ministros exhibebunt.

℣. 11. *Os nostrum patet ad vos...*

Factâ enumeratione malorum quæ in suo legati munere peragendo patitur, et bonorum quæ in eadem functione exercet, Corinthios alloquitur, sese apud eos excusaturus de hac sua loquendi et cor suum aperien difiducia.

Os nostrum... apertè et liberè vobis loquor : quia scilicet cor nostrum erga vos expansum est et dilatatum ; quasi diceret :

Quia vos ardentissimè diligo, ideoet vobis apertissimè loquor : seu, ut cap. 7. ℣. 4. dicet : *Multa mihi fiducia.*

℣. 12. *Non angustiamini*.. hoc sequitur ex proximè dictis quia cor nostrum dilatatum est, ideo non exiguum, sed spatiosum locum habetis in nobis.

Loquitur de corde, quasi de domicilio : spatiosè habitatis in cordibus nostris.

Angustiamini autem in visceribus vestris, id est, in corde vestro.

Amanter objurgat eos, quòd non ita redament eum; quasi diceret : Cor vestrum angustum est erga nos, et non dilatatum: ideo non spatiosum, sed exiguum locum habemus in eo, seu tenuis est vester affectus in nos.

Non est de corde vestro, sicut de nostro; nec de vestro in nos affectu, sicut de nostro in vos.

℣. 13. *Eamdem autem habentes*... Gr. at eamdem compensationem (ut natis dico) dilatamini et vos... subauditur χατὰ, secundùm eamdem compensationem, amoris scilicet.

Syr. Cæterùm, tanquam filiis dico, compensate mihi usuras meas, quæ sunt apud vos, et dilatate charitatem vestram erga me.

Id est, parem nobis amoris vicem reddentes, loquor ut filiis, dilatate et vos corda vestra; seu nos effusè diligite, sicut et vos effusè diligimus.

Sic amet prælatus et studeat amari; amet, non dominetur : ametur, non timeatur.

℣. 14. *Nolite jugum*... factâ hâc charitatis digressione, quâ primò, Corinthiis dixit quòd de se loquatur, non ex philautia, seu amore suî; sed ex amicitia, seu illorum amore; secundò; summam erga eos indicavit charitatem suam, ut eos tanquam suî parùm studiosos, amanter objurgaret : ubi eorum corda reaccendit, transit ad aliam rem, sed eis, non sibi necessariam.

Resumens ergo personam et munus legati divini, monet eos omnem cum infidelibus affinitatem fugere.

Ne jungamini eodem jugo cum infidelibus.

Hìc prohibetur omnis arcta cum infidelibus societas, ex qua oritur periculum communicandi cum eorum infidelitate,

vitiis et moribus : at præsertim prohibetur cum eis matrimonium, quæ est intima et arctissima societas.

In primis tamen sex Ecclesiæ sæculis tolerata sunt Christianorum cum infidelibus matrimonia : et in concilio Toletano 4, anno 634. imparitas cultûs facta est impedimentum dirimens.

Hujus prohibitionis duas affert rationes.

Primam desumit ex inæqualitate et incompatibilitate partium ; quarum una, justitia, lux, Christus, fidelis, templum Dei : altera iniquitas, tenebræ, Belial, infidelis, idolium : res inter se incompatibiles.

℣. 16. *Quis autem consensus.*

Probat quòd Christiani sint templum Dei : idque probat ex Levit. 26, 12. Ad litteram hic locus est de tabernaculo, seu templo portatili ; sed allegoricè intelligitur de animâ justi, quæ est quoddam Dei mobile templum.

℣. 17. *Propter quòd exite. . .*

Secundam rationem desumit ex præcepto apud Isai. 52, 11, de fugiendis Babyloniis et eorum immunditiis ; quod hìc adaptat. Si hoc Deus Judæis præcepit, quantò magìs et Christianis, qui sunt Judæis multò sanctiores !

℣. 18. *Et ego recipiam vos.* Jeremiæ 31, 1 et 9. in paternam amicitiam.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 6. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

OMNIS et quilibet Christianus attendat ad infinitam Dei in illum misericordiam, quâ res ab æterno sic ordinavit, ut in tempore Christi, et in medio Christianismi nasceretur.

Tempus Christi, Christianismus, tempus est gratiæ, dies est salutis et æternæ vitæ.

In hoc ergo tempore nasci, quanta gratia ! Vide ℣. 2.

Quomodo huic gratiæ debeamus respondere, vide ibidem.

Caveamus ne in vacuum tantam gratiam receperimus, ℣. 1.

Quis in vacuum eam recipiat, ℣. 1.

SECUNDÒ.

Omnis Dei minister à D. Paulo discat qualis esse debeat.

Quæ vitia ſugere, ℣. 3.

Quas virtutes sectari, ℣. 4, 5, 6.

Qualiter suum peragere ministerium, ℣. 7, 8, 9.

Apostolicum autem vivendi modum ita legat in versibus 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, ut suum cum illo comparans, ſpudore afficiatur, suumque corrigat.

TERTIÒ.

Omnis Prælatus et Pastor discat à Divo Paulo paterna in suos subditos habere viscera; illos diligant ut filios, et ab eis amari velint ut patres, ℣. 11, 12, 13.

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

℣. 1. Ex Dei promissione nobis in fine capitis sexti factâ, quòd Dei templa, imò filii simus, concludit Apostolus quòd omnem debemus horrere corporis et animæ immunditiam: et è contra debemus omni studere sanctitati, nostram sanctificationem in Baptismo inchoatam perficientes per bona opera, in filiali timore Dei facta.

℣. 2. Paucis multa conficit: ad suam enim apologiam rediens, Corinthios rogat ut eum in suo corde collocent, seu in amicitiam recipiant.

Modestè autem supprimens ingentia, quæ in eos contulit beneficia, ob quæ meritò posset eorum amicitiam exigere; ipsis tantùm allegat, quòd nulli eorum fecerit injuriam, neminem corruperit, neminem fraudaverit: quibus verbis pseudoapostolorum vitia notans, indicat Corinthiis, quòd se potiùs quàm illos debeant diligere.

℣. 3 et 4. Mirâ charitatis arte, tria simul præstat.

Primò, lenit quod ℣. 2 dixit.

Secundò, sibi conciliat amicitiam quam postulat, cordis sui in Corinthios effusione.

Tertiò, sibi transitum parat ad id quod dicturus est de gaudio, quod ex eorum emendatione percepit.

℣. 5. Antequam hoc suum gaudium explicet, exaggerat mala quæ recens in Macedonia passus est, intus et foris. Magna fuit tribulatio; at majus gaudium.

Primò, ob adventum Titi, Paulo charissimi, ℣. 6.

Secundò, ob consolationem quam Titus habuit apud Corinthios ex eorum pœnitentia, et quam Paulo communicavit, hanc eorum illi referens pœnitentiam, ℣. 7.

Hinc ℣. 8 et 9. Paulum non pœnitet scripsisse; imò Paulus gaudet, non de Corinthiorum tristitia, sed de eorum pœnitentia, quia secundùm Deum.

℣. 10, 11, etc. Hujus salutaris pœnitentiæ signa et effectus refert: propter quæ consolatur Paulus; ipsius consolatio augetur Titi consolatione.

℣. 15 et 16. Titus Corinthios teneriùs diligit; et de ipsis gaudet Paulus, quòd optima quæque potest in posterum ab illis exspectare.

CAPUT SEPTIMUM.

Textus.

1. HAS ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritûs, perficientes sanctificationem in timore Dei.

2. Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus.

3. Non ad condemnationem vestram dico; prædiximus enim quòd in cordibus nostris estis, ad commoriendum, et ad convivendum.

4. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.

5. Nam et cùm venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra : sed omnem tribulationem passi sumus : forìs pugnæ, intus timores.

6. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi.

7. Non solùm autem in adventu ejus, sed etiam in

CAPUT SEPTIMUM.

Paraphrasis.

IGITUR, ut tam præclaris digni simus promissionibus, mundemus nos ab omni sorde carnis, ab omni labe mentis, sanctitatem in Baptismo acceptam, per castum Dei timorem, in nobis perficientes.

Amate nos, et in vestris cordibus collocate.

Neminem læsimus, neminem falsâ doctrinâ corrupimus, nihil à quopiam extorsimus; vestrâ ergo amicitiâ non sumus indigniores, quàm qui talia perpetrant apud vos.

Hæc non dico, vos condemnans, sed vos diligens; etenim, ut jam dixi vobis, vos estis in cordibus nostris, sicque vos diligimus, ut æquè parati simus pro vobis et vobiscum mori, ac vivere.

Vobis liberè loquor, quia magna mihi fiducia in vobis.

Magna mihi et frequens apud alios de vobis, tanquam mihi addictis, gloriatio.

Repletus sum ob vos consolatione; imò abundo et superabundo gaudio, ita ut omnium tribulationum nostrarum molestiam superet, illiusque sensum in nobis extinguat hoc de vobis gaudium.

Non sine causa tribulationes commemoro. Etenim cùm in Macedoniam venissemus, nulla corpori nostro data est à laboribus relaxatio; sed undique pressi sumus: foris, apertis persecutionibus; intus, timoribus malorum, quibus erat præcavendum.

Sed Deus, afflictorum, et maximè, humilium consolator, nos consolatus est per adventum Titi, nobis charissimi, et tamdiu à nobis exspectati.

Non solùm autem per adventum Titi nos Deus consola-

consolatione, quâ consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magìs gauderem.

8. Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitet: etsi pœniteret, videns quòd epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit.

9. Nunc gaudeo, non quia contristati estis; sed quia contristati estis ad pœnitentiam: contristati enim estis secundùm Deum; ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

10. Quæ enim secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur.

11. Ecce enim hoc ipsum, secundùm Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam; in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio.

12 Igitur, etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui passus est: sed

tus est; sed etiam per consolationem, quàm Titus ipse à vobis recepit, et quam in nos refudit,

Referens nobis vestrum vos emendandi desiderium;

Vestrum de peccatis vestris fletum et dolorem;

Ferventem vestrum erga me amorem, zelumque me tuendi contra obtrectatores : ita ut, his auditis, magis gavisus sim, quàm antea fueram contristatus de vestra mœstitudine.

Certè, etsi vos contristavi per priorem epistolam meam, cognito nunc hujus tristitiæ fructu, non me pœnitet, quanquam antea pœnituerit; quia videbam quòd epistola illa in magnam vobis intulerat tristitiam, licèt ad horam tantùm duraturam.

Nunc gaudeo, non quia mœsti fuistis; sed quia per mœstitiam illam pervenistis ad pœnitentiam : contristati enim estis ob offensam Dei, unde meliores effecti estis; tantùm abest ut ullum à nobis detrimentum passi sitis.

Illa enim tristitia quæ ex amore Dei est, et Deo placita, parit pœnitentiam stabilem et salutarem; tristitia verò quæ ex amore sæculi est, mortem gignit æternam.

Ecce hoc ipsum in vobis videre est; etenim hæc vestra secundùm Deum tristitia, quantam in vobis peperit sollicitudinem! non solùm, sed et satisfactionem, quâ vosmetipsos purgâstis;

Non solùm, sed et indignationem adversùs incestuosum;

Non solùm, sed et timorem, ne quid tale deinceps contingat;

Non solùm, sed et desiderium Deo satisfaciendi;

Non solùm, sed et zelum et ardorem in flagitiosos;

Non solùm, sed et vindictam, quâ punîstis sceleratum :

Uno verbo, his omnibus declarâstis vos puros et insontes esse in hoc negotio.

Proinde, quod vobis hac de re scripsi, non scripsi ejus tantùm gratiâ qui peccaverat, ut ejus saluti consulerem

ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis coram Deo:

13. Ideo consolati sumus: in consolatione autem nostra abundantiùs magìs gavisi sumus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis.

14. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est.

15. Et viscera ejus abundantiùs in vobis sunt, reminiscentis omnium vestrûm obedientiam: quomodo cum timore et tremore excepistis illum.

16. Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.

Nec propter eum in quem peccatum est, ut satisfactionem illi providerem :

Sed etiam, et præcipuè, ut meam erga vos omnes coram Deo pastoralem sollicitudinem manifestarem ; ne scilicet unius aut alterius lues totam Ecclesiam inficeret.

Idcircò, cognito successu, consolationem accepimus.

At hæc nostra consolatio accrevit, fuitque multò uberior ob gaudium Titi, seu quod à vobis Titus secum attulit, mihique communicavit;

Ex eo quòd per vos omnes recreatus fuerit animus ejus.

Unde fit, ut si quid Tito, de vestro in me affectu glorians dixi, non sim pudefactus ; sed sicut quæcumque vobis dixi, vera comperistis; sic et Titus vera comperit, quæ ipsi dixeram glorians de vobis.

Hinc et amor illius in vos major et tenerior est, dum recordatur quâ promptitudine illi, mandata mea perferenti, obedivistis; quanta cum reverentia ac timore illum ad vos venientem excepistis.

Gaudeo certè vos tales mihi compertos esse, ut nihil sit boni quod à vobis non possim exspectare.

Commentarius in Cap. 7.

℣. 1. HAS *ergo*... Conclusio sequens ex dictis in fine cap 6. ℣. 16, 17, 18.

Habentes promissiones, scilicet, nos fore templa Dei, et Deum in nobis habitaturum ; nos fore Dei filios et filias, et Deum nobis fore patrem.

Mundemus nos, scilicet, per pœnitentiam et per fugam peccati.

Ab omni inquinamento carnis et spiritûs, id est, ab omnibus sordibus peccati, seu carnalis, v. g., gulæ, luxuriæ, etc. seu spiritualis, v. g., superbiæ, invidiæ, etc.

Templum Dei sumus, cap. 6. ℣. 16. templum autem Dei decet mundities et sanctitudo. Itaque videte ne Dei templum quocumque peccato profanetis : è contra, templum Dei ornate munditiâ et sanctitate.

Filii Dei sumus : sancti ergo sitis, sicut et Pater noster sanctus est.

Perficientes, scilicet, per bona opera, sanctificationem nostram.

In baptismo sanctificati fuimus : et corpus nostrum et anima nostra sanctificati sunt. Hæc autem sanctificatio, quæ in baptismo inchoata est, toto vitæ tempore perficienda est bonis operibus.

In timore Dei, filiali, scilicet, seu in amore, et cum amore factis.

Timor filialis, non tantùm initium, sed et perfectio veræ sanctitatis.

Omnis ergo Christianus, quia Dei templum et Dei filius, debet omne, seu carnale, seu spiritale peccatum horrere, fugere, detestari ; sed hoc ei non sufficit.

Debet præterea toto vitæ tempore sanctitati vacare, in-

choatam in baptismo sanctificationem suam, bonis operibus in charitate et ex charitate factis perficere.

Quantò magìs Sacerdos christianus, qui per consecrationem est quasi Christi pater; et in quo quotidie Christus per sacramentum habitat etiam corporaliter; quantò magìs, inquam, debet quodlibet horrere peccatum, et eminentiori studere sanctitati!

Mundamini qui fertis vasa Domini. Isai. 52.

℣. 2. *Capite nos.*

Hâc conclusione ex proximè dictis deductâ, Apostolus ad suam apologiam redit, et alludens ad id quod ℣. 12. dixit. *Dilatamini et vos*, ait:

Capite nos, id est, recipite nos in cordibus vestris: seu, ut ait Ambrosius, capaces estote nostrì.

Verbum Græcum significat receptionem locati in loco, quasi diceret: Locate nos in cordibus vestris; concedite nobis locum in eis non arctum, sed amplum; ideo, *dilatamini et vos.*

Capite nos, id est, amate nos, quanquam non dixit, amate; sed quod miserationem redolebat. *Capite*, quisnam nos, inquit, à vestris mentibus abegit? quis ejecit? quid causæ est, quamobrem in vobis coarctemur? *Capite nos*, atque hâc rursus ratione ipsos ad se pertrahit. D. Chrysostomus.

Neminem læsimus...

Vidisti charitatis Paulinæ flammam et ardorem in verbo. *Capite nos*, amate nos.

Hìc observa modestiam et prudentiam ejus. Non enarrat sua in eos beneficia, ob quæ deberent eum amare; sed his, modestiæ causâ, suppressis, *neminem*, inquit, *læsimus*, id est, nihil fecimus ob quod à vobis minùs amemur.

Hoc quidem modestè dicit, sed et prudenter; ut et minùs molestiæ habeat oratio, et acriùs tamen feriat, ait D. Chrysostomus.

Quasi diceret: Si neminem læsi, cur ergo à multis minùs diligor, et minùs diligor, quàm qui vos lædunt?

Notat hìc pseudoapostolus, suosque mores innocuos vitiosis illorum moribus opponit.

Neminem læsimus, Gr. injuriâ affecimus. Syr. in neminem iniquè egimus.

Neminem corrupimus, falsâ doctrinâ, aut malo exemplo.

Neminem circumvenimus, id est, neminem fraudavimus, res illius dolo vel arte extorquentes. Neminem deprædati sumus, ait Arab. versio.

Cur ergo minùs à vobis diligimur, quàm qui talia perpetrant apud vos?

Hoc Corinthios arguit injustitiæ, qui falsos doctores, corruptores et dolosos raptores pluris faciebant quàm Apostolos, veritatis doctores, et sanctitatis magistros et exempla.

Et hanc dicit asperitatem, licèt non apertam, sentiens Apostolus, sermonem suum temperat.

℣. 3. *Non ad condemnationem...*

Ne exacerbet eos, quos vult demulcere, corrigit, aut saltem lenit, quod dixit.

Non averso animo, vobis hæc dico, et ut condemnem, sed ex charitate, et quia diligo: etenim jam pluries dixi vobis: *Vos estis in cordibus nostris.* cap. 6. ℣. 11; cap. 3. ℣. 32. Vosque ita diligo, ut vobiscum, et pro vobis æquè paratus sim et mori et vivere. Vide cap. 12. ℣. 15. *Libentissimè impendar et superimpendar.*

℣. 4. *Multa mihi fiducia...*

Hæc dicit, tum ut excuset suam cum eis loquendi libertatem, tum et ut hâc sui cordis apertione et effusione eorum corda dilatet, sibique eorum amicitiam conciliet, quam ab eis postulat; tum denique ut molliorem transitum sibi faciat ad gaudium; de quo ℣. 6. dicturus est, ob eorum emendationem.

Sanctâ ergo et mirâ arte tria simul præstat: excusat, dilatat, transit.

Multa mihi fiducia est apud vos, de vestra amicitia multùm confido, hinc vobis liberè loquor.

Multa mihi gloriatio pro vobis, id est, de vobis; seu multùm et sæpè de vobis apud alios glorior.

Repletus sum consolatione, à vobis emanante, ob vestram emendationem, de qua brevì.

Superabundo gaudio, non tantùm plenus sum, sed abundo; non tantùm abundo, sed superabundo gaudio : ita ut gaudium super omnem tribulationum nostrarum tristitiam, licèt magnam, prævaleat, illiusque sensum exstinguat in me.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Hæc apostolica verba miram mihi redolent charitatem, quâ Paulus, Corinthiorum pater, inexplicabili filiorum suorum salutis siti flagrans, eorum sibi benevolentiam, amicitiam, fiduciam, sollicitè et ardenter curat; ut illorum sanationem perficiat, et sanctificationem absolvat.

Multa mihi fiducia... suum eis cor aperit ut et ipsi suum aperiant; confidit, ut confidant.

Multa mihi gloriatio... æstimat, pluris facit illos, gloriatur de illis, sicut pater de filiis sapientibus : ut et ipsi suum patrem æstiment, venerentur, eique obediant.

Repletus sum... superabundo gaudio... ob illorum emendationem exuberat gaudio; ut alacriùs et constantiùs in pœnitentia perseverent, suâque in bono perseverantiâ, patrem et Apostolum suum, sibi charissimum, lætitiâ perfundant.

NOTANDUM AD MORES.

Ab hoc apostolicæ charitatis exemplo discat omnis ecclesiasticus superior summam erga suos inferiores exhibere charitatem; multam illis fiduciam testari; suam de eorum virtutibus æstimationem, ubi opus est, manifestare.

Caveat maximè ne subditi putent se non diligi, non curari, non æstimari. Hinc enim schismata.

Curet è contra ut sciant se suo superiori esse cordi, curæ, æstimationi, hinc unio, pax.

Propterea Pauli secutus exemplum,

Confidat, ut et ipsi confidant. *Multa mihi fiducia.*

Glorietur, ut et ipsi glorientur. *Multa mihi...*

Gaudeat de eorum virtutibus, ut in bono perseverent.

At hæc, sicut in Apostolo, sincera sint, non hypocritica; ex charitate nascantur, non ex cupiditate, seu ex philautia.

His sinceræ charitatis indiciis, superior suos inferiores sibi devinciet, illorum sibi fiduciam conciliabit; sibi autem fidentes, et fiducialiter secum agentes, pacificè reget, in charitate perficiet et sanctificabit.

℣. 5. *Nam et cùm venissemus...*

Antequam suum eis explicet gaudium, exponit quæ et quanta fuerit tribulatio quam recens passus est, et quam tetigit in ℣. 4.

Narrat ergo adversa quæ in Macedonia recenter passus est, eaque exaggerat, ut clariùs pateat quantum sit illud gaudium, quod tot et tantorum malorum tristitiæ prævalet.

Nam post acerbam tribulationem quæ nobis in Asia facta est, de qua cap. 1. ℣. 8, cùm hinc Epheso pulsi venimus in Macedoniam,

Nullam requiem aut relaxationem *habuit caro nostra*, seu corpus nostrum.

Caro requiem non habuit, sed habuit spiritus.

Spiritus enim requievit in spe futuræ retributionis, dum caro laboraret in dolore præsentis afflictionis, ait S. Anselmus.

Anima Pauli invincibilis erat, ait Theophylactus.

Renovatur de die in diem, ut dixit ipse Paulus, cap. 4. ℣. 16.

Sed omnem tribulationem... Gr. sed in omnibus afflicti, supple fuimus; sed potiùs omne genus afflictionum experti sumus.

Foris pugnæ, extra nos, apertas sustinuimus ab infidelibus persecutiones.

Intus timores, in corde timores novarum et secretarum persecutionum, quibus præcavendum erat; et hic sensus videtur naturalior.

Vel timores, ne fides impedimentum aut scandalum pateretur, ait Primasius à Fromondo citatus.

Vel ne qui nuper erant conversi, deficerent, ait S. Anselmus, qui etiam sic interpretatur.

Forìs pugnæ, ab apertis inimicis.

Intus timores, à falsis fratribus.

Sic et Ecclesia, addit idem sanctus, semper habet inimicos et quos ferat forìs, et quos gemat intus; forìs faciliùs evitabiles, intus difficiliùs tolerabiles.

Sunt enim falsi fratres, sunt mali filii, et tamen filii, qui non contra nos blasphemant Christum; sed nobiscum adorant Christum, et in nobis persequuntur Christum, sicut Absalon patrem suum. De his est timor in Ecclesia, ne cæteros ad imitationem suî pertrahant: valde enim periculosum est infirmis habitare cum talibus: hucusque D. Anselmus.

Nota quòd Lucas in Act. Apost. cap. 20. meminit quidem hujus itineris in Macedoniam; sed nullam hujus tribulationis facit mentionem; unde colligitur quòd multa fecit et passus est D. Paulus, quæ D. Lucas non retulit.

℣. 6. *Sed qui consolatur humiles...*

Grande quidem fuit illud malum, quod et forìs et intus passi sumus, sed prævaluit gaudium.

Nam Deus, afflictorum, et maximè humilium consolator, nos consolatus est per adventum Titi, à vobis ad me reversi, et mihi de vobis bona et gratissima nuntiantis.

Titum D. Paulus miserat ad Corinthios, ut per eum cognosceret quid apud eos operata esset prior epistola, quam ad eos scripserat; hinc cap. 2. ℣. 13. Titum Paulus Troade quæsierat, et, eo ibi non reperto, transiit in Macedoniam, nolens ire Corinthum, antequam hujus Ecclesiæ statum cognovisset.

Titus ergo D. Paulo charissimus, et ab eo diu et sollicitè

exspectatus, Corintho tandem advenit ad Paulum, eique Corinthiorum emendationem narrat.

Hinc Apostolo magna consolatio, et quòd Titus redierit, et quòd Corinthii resipiscant.

℣. 7. *Non solum autem...* id est,

Non solùm autem per adventum Titi, quem vehementer optabam, nos Deus consolatus est; sed etiam per consolationem, quam ipse Titus de vobis accepit, et quam in nos refudit.

Referens nobis vestrum desiderium, Syr. vestram charitatem erga nos.

Ipse enim nobis annuntiavit vestrum meî videndi desiderium; seu quanto ardore nos videre cupiebatis.

S. Anselmus ait, vestrum de emendatione desiderium. D. Thomas, vestrum desiderium de proficiendo in meliùs.

Vestrum fletum, ob peccata vestra, vel ob meam in vos stomachationem, ait D. Chrysostomus.

Vestram æmulationem pro me, id est, ferventem erga me amorem vestrum, zelum me et collegas meos tuendi contra obtrectatores.

Ita ut magìs gauderem. Syr. quæ cùm audirem, gaudii plurimùm habui.

Juxta hanc versionem, quam multi sequuntur, *magìs*, ponitur pro *maximè*, et explicatio hæc simplicior videtur.

Qui verò sumunt *magìs*, comparativè, hi secundùm diversos respectus comparationis, diversimodè explicant.

Vel per respectum ad superiora. *Ita ut magìs gauderem* de vestra correctione, quàm dolebam de nostra tribulatione: ita D. Anselmus.

Vel, ita ut consolatio Titi auxerit meum de ejus adventu gaudium: ex præsentia Titi exhilaratus, magìs gavisus sum, quia talia mihi de vobis nuntiavit, ait Theophylactus.

Per respectum ad sequentia: ita ut his auditis magìs gavisus sim, quàm antea fueram ob vestra delicta contristatus (*etsi pœniteret*).

Vel ita ut ex auditis majus perciperem gaudium, quàm

fuerat dolor quem senseram ex eo quod vos in epistolâ contristâssem (*quoniam etsi contristavi*).

℣. 8. *Quoniam etsi contristavi vos...*

Hinc occasionem accipit excusandi se, quòd in epistola sua graviùs eos increpaverit; et tristitiæ quam illis causavit, utilitatem ostendit.

Certè, etsi vos, per priorem meam epistolam, contristavi, vos in ea duriùs increpans, nunc cognito hujus tristitiæ fructu, non me pœnitet.

Etsi pœniteret, id est, etsi pœnituerit aliquantulùm. Ante adventum Titi, cùm adhuc incertus essem de optato epistolæ meæ successu, pœnitebat me vos contristâsse.

Non pœnituit Paulum scripsisse, quia et Dei Spiritu afflatus scripsit, et id postulabat Ecclesiæ Corinthiacæ status. Sed ipsum pœnituit de aliquo epistolæ suæ effectu, scilicet de tristitià quam causavit filiis suis. Non secus ac pater condolet dolori quem filio per reprehensionem aut castigationem causavit.

Hoc explicat sequentibus verbis.

Videns quòd epistola illa.

Pœnituit, quia patebat quòd epistola illa magnam vobis intulerat tristitiam, licèt ad tempus tantùm duraturam.

Nota quòd in nostra Vulgata, hæc verba, *videns quòd epistola illa...* jungantur immediatè præcedentibus; ita ut causam significent cur Paulum pœnituerit, quia patebat *quòd epistola illa...*

In Græco autem, ubi post hæc verba, *etsi pœniteret*, finitur periodus, et nova inchoatur, per hæc verba, *videns*, seu, video quòd, datur ratio cur Paulum non pœniteat. *Non me pœnitet,... quia video* quòd ad breve tempus vos contristavit.

℣. 9. *Nunc gaudeo...* non quia mœsti fuistis, licèt ad horam tantùm; sed quia per mœstitiam illam pervenistis ad pœnitentiam.

Non vestra tristitia, sed pœnitentia, vestræ tristitiæ fructus, mihi gaudium peperit;

Sicut medicus non gaudet de amaritudine, sed de effectu medicinæ, scilicet de sanitate, ait D. Thomas.

Contristati enim estis secundùm Deum, id est, juxta Dei voluntatem et beneplacitum, scilicet, ob offensam Dei.

Ut in nullo... ita ut nullum ex nobis detrimentum passi sitis, seu ob nostram correctionem : quinimò lucrum maximum feceritis; meliores enim effecti estis, Deique gratiam recuperâstis.

℣. 10. *Quæ enim secundùm Deum.*

Nota cum D. Thoma, quòd omnis tristitia ex amore causatur; tristatur enim quis, quia caret eo quod amat. Qualis ergo amor, talis et tristitia.

Est autem duplex amor : unus, quo Deus diligitur, et ex hoc oritur tristitia secundùm Deum; alius, quo sæculum amatur, et ex hoc causatur tristitia sæculi.

Tristitia ergo secundùm Deum est tristitia ex amore Dei orta, ob Deum offensum. Et hæc tristitia parit pœnitentiam.

Est quidem pœnitentia, quia dolor de peccato ob Deum, sicque contritio est.

Et parit pœnitentiam, scilicet actus satisfactorios pœnitentiæ, quos versiculo sequenti refert Apostolus.

In salutem stabilem. Gr. haud pœnitendam, id est, quæ pœnitentia est causa salutis æternæ et nunquam pœnitendæ.

Vel parit pœnitentiam stabilem et salutarem.

Sæculi autem tristitia, seu de sæcularibus amissis, de opibus, honoribus, et ex cupiditate orta, mortem parit æternam.

Supponitur amor immodicus et mortalis.

Charitas, animæ vita, vitam parit æternam.

Cupiditas, mors animæ, mortem parit æternam.

Itaque per sæculi tristitiam, eam intelligit, quæ mœrentibus detrimentum affert, ait D. Chrysostomus.

Nam mœror ad peccata duntaxat utilis est.

Quod hinc liquido perspici potest : etenim qui ob amissas opes in mœrore est, incommodum acceptum hâc ratione non resarcit; qui ob alicujus mortem, ob morbum, etc., mœ-

rore discruciatur, jacentem non excitat, morbum non repellit, imò auget, etc.

At qui ob peccata in mœrore est, is solus è mœrore fructum capit ; peccata enim absumit ac delet.

Quoniam enim medicamentum istud ad hoc tantùm comparatum est, idcircò hìc etiam duntaxat vim habet, utilitatemque suam exerit ; in aliis rebus non modò non juvat, sed etiam obest. Divus Chrysostomus, hucusque.

℣. 11. *Ecce enim hoc ipsum...* hoc ipsum, scilicet, quod tristitia secundùm Deum pœnitentiam parit salutarem ; in vobismetipsis videte.

Quantam enim hæc vestra secundùm Deum tristitia peperit *in vobis sollicitudinem*. Gr. studium. Syr. sedulitatem ; scilicet vos emendandi, Deum placandi, scandalosos corrigendi.

Sed, subintellige, non solùm, *sed,* vel imò.

Defensionem. Gr. ἀπολογιαν, excusationem, quâ vos, circa factum incestuosi, excusâstis apud Titum.

Sed, subintellige, non solùm, vel imò, *indignationem,* adversùs hunc et alios flagitiosos.

Sed, id est, non solùm, vel imò, *timorem,* ne talia crimina deinceps apud vos perpetrentur.

Sed, id est, non solùm, vel imò, *desiderium* Deo satisfaciendi, vel nos vivendi.

Sed, id est, non solùm, *sed,* vel imò, *æmulationem,* seu studium et zelum boni, vel zelum pro me adversùs peccatores, ait Fromondus.

Sed, id est, non solùm, *sed,* vel imò, *vindictam,* quâ incestuosum et alios punivistis.

Septem hìc enumerantur effectus pœnitentiæ gradatim ascendentes.

In omnibus exhibuistis....

Tot argumentis manifestâstis vos insontes esse et puros à participatione criminis in hoc incestuosi negotio.

Igitur etsi scripsi....

Igitur, quod vobis hac de re scripsi, scripsi non tantùm

ut ejus, qui peccaverat, saluti consulerem, scilicet incestuosi; nec etiam propter eum qui passus est injuriam, seu patris illius, ut ei satisfactionem providerem.

Hinc inferunt quòd viveret adhuc ille pater, cujus uxorem filius acceperat.

Sed, etiam et præcipuè ut *meam erga vos* pastoralem *sollicitudinem coram Deo*, et circa vestram salutem manifestarem. Gr. studium vestrum pro nobis. Syr. ut innotescat coram Deo diligentia vestra propter nos, id est, ut appareat quantùm me ametis coram Deo.

℣. 13. *Ideo consolati sumus*, ob hæc hactenus dicta consolationem accepimus.

In consolatione autem nostra....

At hæc nostra consolatio multùm accrevit, fuit uberior ob gaudium Titi; eò quòd spiritus ejus ab omnibus vobis fuerit refocillatus, recreatus.

℣. 14. *Et si quid apud illum...* ita ut si quid ei, cùm illum ad vos mitterem, magnificè dixi de vobis, scilicet, de vobis glorians, ut pater de filiis sapientibus, nòn erubescam de hac mea gloriatione: sed sicut quæcumque vobis de Tito dixi, per experientiam vera comperistis; sic et Titus vera comperit quæ ipsi dixeram de vobis. Imò tam vera, ut ipsa appareat veritas.

Verisimile est quòd illis de Titi laudibus multa dixerit, ait D. Chrysostomus.

Et viscera ejus... hinc teneriùs in vos affectus est, dum recordatur quâ promptitudine, etc. Vide paraphrasim.

℣. 16. *Gaudeo quòd...* quòd tales sitis, ut possim in omnibus optima quæque de vobis polliceri.

Confidenter et liberè possum vos monere, arguere, corrigere, optima proponere, v. g., eleemosynam, seu bonorum vestrorum in pauperes largitionem, de quâ cap. 8.

Sicut sapiens medicus jam pene sanata vulnera lenissimis medicamentis curat, ut prioris increpationis ustura sanetur. D. Anselmus.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 7. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTET omnis Christianus rationes ob quas toto vitæ tempore debet horrere peccatum, sanctitati verò continuè studere, ℣. 1.

SECUNDÒ.

Notet omnis superior ecclesiaticus sanctam et mirandam artem, quâ Divi Pauli charitas erga Corinthios utitur, ℣. 4; Ut eam in suos subditos imitetur suo modo, ibid. ℣. 4. Notet tamen in Corinthiis effectus tristitiæ, quæ secundùm Deum est, seu veræ pœnitentiæ; ut eam in suis subditis, ibi opus fuerit, non vereatur suis correctionibus procurare, ℣. 10.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

In hoc capite Corinthios hortatur ad eleemosynam pauperibus Jerosolymitanis faciendam.

Hujus autem exhortationis exordium ducit ab exemplo Macedonum, quos ex omni parte commendat, ut Corinthios ad imitationem pressiùs excitet.

℣. 1, 2, 3, 4, 5. Quamvis pauperes sint et exhausti, fuerunt tamen liberales, pro viribus et supra vires; voluntariè, imò cum precibus, non sua tantùm dederunt, sed et semetipsos, paratos ad omnem Dei voluntatem et nostram.

℣. 6. Hoc eorum exemplo motus, Paulus Titum rogat, ut ad Corinthios redeat, eos ad eamdem beneficentiam hortaturus, imò eò abundantiorem, quò Corinthii sunt in omnibus ditiores, ℣. 7.

℣. 8. Hac in re nihil imperat Apostolus, ne Corinthios tenaciores lædat; sed eos hortatur. Primò, exemplo Macedonum; secundò, et præcipuè, exemplo Christi Domini, qui dives existens ut Deus, mendicavit ut homo, ut nos illius inopiâ ditaremur, ℣. 9.

Tertiò, ex ipsorum proposito et voluntate, ut qui sponte suâ et voluerunt et primi cœperunt hoc idem facere : quod ergo ab anno præterito, et sponte voluistis et cœpistis, nunc perficite pro viribus, ℣. 10, 11.

℣. 12. Nihil exigit supra vires : nec vult ab iis in tanta copia dari, ut ipsis sit rei familiaris angustia, dum pauperes Jerosolymitani, ab eis ditati, erunt in abundantia, ℣. 13.

Sed optat, hoc charitatis commercio, quamdam inter divites et pauperes æqualitatem fieri : nunc in hac vita divites ex abundantia sua dent pauperibus ; ut in futuro, ex spirituali pauperum abundantia recipiant, sicque neutri in neutro deficiant. ℣. 14, 15.

℣. 16, 17, 18, 19, 22. Laudat Titum et alios duos celebres, quos Corinthum mittit ad hanc eleemosynarum collectionem.

℣. 20 et 21. Tales ac tantos viros mittit, ne vel minima sit de eis suspicio.

℣. 23 et 24. Ex tantorum virorum gravitate urget Corinthios, ad tantum et tale charitatis specimen exhibendum, ut de eis ipse meritò possit gloriari.

CAPUT OCTAVUM.

Textus.

1. Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ :

2. Quòd in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipsorum fuit; et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum :

3. Quia secundùm virtutem testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt.

4. Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam et communicationem ministerii, quod fit in sanctos.

5. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt primùm Domino, deinde nobis per voluntatem Dei.

6. Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam.

7. Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientiâ, et omni sollicitudine, insuper et charitate vestrâ in nos, ut et in hac gratia abundetis.

8. Non quasi imperans dico : sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans.

9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi,

CAPUT OCTAVUM.

Paraphrasis.

℣. 1. SCIRE vos volo, fratres, gratiam admirandam, quam Deus contulit Ecclesiis Macedoniæ.

Primùm ergo notum vobis facio, quòd per multas tribulationes probati, non modò constantes fuerunt, sed et lætati sunt, et valdè lætati :

Notum quoque vobis facio, quòd licèt extremè pauperes, fuêre tamen liberalissimi; abundanter et sincero corde in usus pauperum contulerunt.

Fuêre, inquam, liberalissimi; quia pro viribus, et supra vires (testor ego, qui adsum), non rogati, sed sponte et ultrò sua largiti sunt.

Instanter à nobis obsecrantes gratiam communicandi ministerio, quod fit in sanctos.

Et non hoc tantùm fecerunt quod sperabamus, sed et semetipsos totos obtulerunt Christo Domino, et nobis, ejus ministris, ad omnem Dei voluntatem.

Et hâc Macedonum beneficentiâ motus, Titum rogavi, ut ad vos redeat, suis exhortationibus peracturus hanc quoque beneficentiam, quam incepit, cùm esset apud vos.

Imò ut sicut in omnibus donis excellitis, in fidei dono, in dono linguarum, dono scientiæ, dono diligentiæ in administrando, dono charitatis, quam erga nos declarâstis; ita et in hac quoque dote sitis eximii.

Non id vobis præcipio, sed per Macedonum diligentiam et fervorem, charitatis vestræ sinceritatem, et bonam indolem aliis probatam et exploratam reddere volo.

Recordamini Dominum Jesum : nostis enim eximiam il-

quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset dives, ut illius inopiâ vos divites essetis.

10. Et consilium in hoc do : hoc enim vobis utile est, qui non solùm facere, sed et velle cœpistis ab anno priore :

11. Nunc verò et facto perficite: ut quemadmodum promptus est animus voluntatis , ita sit et perficiendi ex eo quod habetis.

12. Si enim voluntas prompta est; secundùm id quod habet, accepta est, non secundùm id quod non habet.

13. Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate.

14. In præsenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam suppleat : ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum , ut fiat æqualitas.

15. Sicut scriptum est : Qui multùm, non abundavit : et qui modicùm, non minoravit.

16. Gratias autem Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem pro vobis, in corde Titi.

17. Quoniam exhortationem quidem suscepit : sed cùm sollicitior esset, suâ voluntate profectus est ad vos.

ſius in nos gratiam et charitatem; qui dives existens, ut Deus; propter vos in assumpta natura egenus factus est, ut vos illius inopiâ in spiritualibus essetis divites. Ipsum imitamini, pauperes ditate.

Et hac in re consilium vobis do, non impero: id autem vobis consulo, quia vobis utile; vobis, inquam, qui non solùm id cœpistis, sed et sponte voluistis ab anno præterito; sicque Macedonas prævenistis et facto et voto.

Nunc ergo absolvite quod cœpistis, ut quemadmodum prompti fuistis ad volendum, ita prompti sitis ad perficiendum, unusquisque juxta suas facultates.

Si enim bona voluntas adsit, et faciat secundùm id quod habet et potest, Deo accepta est: non postulat id quod non habetur.

Non enim exigo tantam à vobis conferri copiam, ut alii, beneficentiâ vestrâ ditati, vivant remissiùs et in otio;

Vobis autem sit rei familiaris angustia:

Sed velim quamdam inter vos æqualitatem fieri.

Nunc in hac vita, vestra in temporalibus abundantia pauperum inopiam sublevet;

Ut etillorum in spiritualibus abundantia vestræ spirituali inopiæ suppleat in futuro:

Sicque quædam fiet æqualitas, quatenus neutri in neutro deficient.

Sicut scriptum est Exod. 16. 18. Qui multùm de manna collegit, non plus habuit; et qui modicùm collegit, non minùs reperit: hanc paritatem faciat apud vos charitas.

Gratias autem ago Deo, qui Tito eamdem ac mihi dedit sollicitudinem pro vobis.

Etenim nostram ad vos eundi exhortationem suscepit quidem; sed sanè stimulis non eguit; quia enim vestrî multùm studiosus est et amans; sponte suâ, et alacriter ad vos profectus est.

18. Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias :

19. Non solùm autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam quæ ministratur à nobis, ad Domini gloriam, et destinatam voluntatem nostram :

20. Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur à nobis.

21. Providemus enim bona, non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus.

22. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse : nunc autem multò sollicitiorem, confidentiâ multâ in vos.

23. Sive pro Tito, qui est socius meus, et in vos adjutor; sive fratres nostri, Apostoli Ecclesiarum, gloria Christi.

24. Ostensionem ergo, quæ est charitatis vestræ, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite, in faciem Ecclesiarum.

Misimus etiam unà cum illo fratrem illum qui passim per omnes Ecclesias laudatur et celebratur propter Evangelium à se scriptum et prædicatum.

Nec id solùm, sed et publico Ecclesiarum suffragio ordinatus est comes peregrinationis nostræ, tum ut mecum prædicet; tùm ut mecum hanc vestrarum eleemosynarum gratiam pauperibus procuret:

Quòd charitatis officium administramus ad Domini gloriam, et ad animi nostri promptitudinem, in pauperum obsequio declarandam.

Tales ac tantos viros misimus ad vos, ne quis suspicetur nos quidquam ex hac pecuniarum copia, quas colligimus et perferimus, in usus nostros sublegere.

Etenim sollicitè curamus bona operari, non solùm coram Deo, cordis inspectore,

Sed etiam coram hominibus, exteriora tantùm spectantibus, et omni modo curamus ne eos scandalizemus.

Cum autem duobus viris vobis spectatissimis, misimus alium fratrem nostrum, quem in multis et sæpenumero diligentem et sedulum expertus sum; sed quem in hoc negotio diligentiorem futurum confido, ob multam fidem et existimationem ejus de vobis.

Sive ergo propter Titum, qui meus collega est et particeps laborum, quos vestrî causâ suscipio; sive ob alios duos fratres nostros, qui ab Ecclesiis delecti, et missi sunt, et gloria Christi dici possunt.

Ostendite quanta sit vestra charitas, et quàm meritò de vobis apud alios glorior: id autem talibus viris exhibentes, et Ecclesiis à quibus missi sunt, ostendetis.

Commentarius in Cap. 8.

℣. 1. NOTAM *autem facimus....* quasi diceret : Notam vobis feci tribulationem quam in Macedonia passus sum. Cap. 7, ℣. 5, dixi vobis et gaudium, quo in omni nostra tribulatione superabundavi.

Nunc autem et vos scire volo gratiam admirandam quam Deus contulit Ecclesiis Macedoniæ, tribulationis meæ consortibus.

Gratiam Dei. Omne bonum à Deo est, et Dei gratia. Duplex autem bonum Deus contulit Macedonibus : bonum patientiæ, et bonum beneficentiæ ; et utrumque perfectum et eminens :

In tribulatione enim non tantùm fuêre patientes, sed et alacres, et præ gaudio exultantes.

In paupertate summâ fuerunt non tantùm liberales, sed et magnifici : hæc singularis gratia Dei.

℣. 2. *Quòd in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipsorum fuit.*

Fuit, non est in Gr. sed ab interprete additum.

Syr. quoniam per probationem multam afflictionis illorum uberius fuit ipsorum gaudium.

Ambrosius quòd in multa probatione pressuræ abundat gaudium ipsorum.

Primùm ergo vobis notum facio quòd per multas afflictiones et persecutiones probati, non eas tantùm constanter passi sunt ; sed et ex eis magnum perceperunt gaudium.

In multo experimento.... Quænam fuerunt illæ Macedonum persecutiones?

Primùm probabile est quòd participes fuerint tribulationis, de qua D. Paulus cap. 7, ℣. 5.

Secundò, certum est quòd alias antea graves passi sunt, de

quibus primæ Thess. cap. 2, ℣. 15 et cap. 1, ℣. 6. *Et vos imitatores nostri facti estis et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritûs sancti.*

Multis ergo persecutionibus, et tribulationibus probati, lætati sunt, et valdè lætati.

Abundantia gaudii, quasi diceret : Quò major tribulatio, eò majus gaudium : multiplicatio tribulationis fuit et gaudii multiplicatio.

Abundantia gaudii, id est, ingens et quæ verbis non potest explicari, lætitia in ipsis nata est, ait D. Chrysostomus.

Unde tale et tantum in tribulatione gaudium?

Ex spe retributionis æternæ à Christo promissæ : *Beati eritis..... Gaudete in illa die et exultate, ecce enim merces vestra multa est in cœlo.* Luc. 6. 23.

Constanter mala pati, virtus quidem est patientiæ; at in passionibus gaudere, patientiæ perfectio est :

Apostolica patientia est, *ibant gaudentes, etc.*

Christiana patientia est. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.* Jacob. 1, ℣. 2.

Et altissima paupertas eorum.

Gr. et secundùm profundum paupertas eorum.

Syr. et profunditas egestatis eorum exundavit per divitias simplicitatis eorum.

Ambrosius, et quòd profunda paupertas eorum.

Notum quoque vobis facimus quòd summa, profunda et infima paupertas eorum exundavit in opulentam sinceri cordis liberalitatem.

Licèt spoliati et ad fundum usque exhausti (nam à suis contribulibus talia passi sunt, qualia fideles Judæi à suis, primæ Thess. 2, ℣. 14), largè tamen et abundanter, simplici et sincero corde contulerunt in usus pauperum : licèt extremè pauperes tamen liberalissimi.

Simplicitas hìc significat sinceritatem, seu candidam et alacrem largiendi voluntatem.

Tribulatio læta, et valdè læta : paupertas liberalis, imò

magnifica, effectus sunt admirandæ Dei gratiæ, signa sunt omnipotentiæ Dei in humana fragilitate operantis.

Hanc Dei gratiam miremur in sanctis : illam et humiliter æmulemur; saltem cum ordinaria Dei gratia simus in tribulatione patientes; in abundantia liberales.

℣. 3. *Quia secundùm virtutem...*

Explicat et probat hanc Macedonum simplicitatis abundantiam, quasi diceret : Verè abundavit eorum paupertas, quia pro viribus et supra vires.

Testimonium... Gr. testor, id est, testis ego sum, qui præsens adsum.

Voluntarii... non rogati, sed sponte et ultrò liberales fuerunt.

℣. 4. *Cum multa exhortatione...* in Gr. additur, *suscipere nos.*

Syr. efflagitârunt à nobis multa cum obsecratione, ut in partem venirent beneficentiæ ministerii sanctorum.

Theodoretus; ipsi nos rogârunt ut sanctorum subventionis curam gererent.

Hanc subventionem vocat gratiam et communicationem, quia per utrumque fit lucrum ejus qui impertit, ex eodem Theodoreto.

Erasmus : multa cum obtestatione rogantes nos, ut gratiam et communionem ministerii, quod est in sanctos, susciperemus.

Fortè litteraliùs, quia sine addito, instanter à nobis rogaverunt gratiam communicandi ministeria quod fit in sanctos.

Sensus itaque est, cum precibus multis et instantibus nos obsecrantes, ut susciperemus donum, quod gratuitò offerebant, et ipsis permitteremus aliquid in subsidium sanctorum conferre.

℣. 5. *Et non sicut speravimus...* Et non hoc tantùm fecerunt, quod sperabamus, id est, non sua tantùm bona dederunt, sed et semetipsos totos Christo Domino, et nobis ejus ministris obtulerunt, ad Dei voluntatem, per nos indicatam, faciendam. *Qui vos audit, me audit.* Lucæ 10. 16.

Probabile est quòd aliquos è suis obtulerint, qui colligerent eleemosynas et eas deferrent in Jerusalem, et facerent quæcumque juxta Dei voluntatem præciperet Apostolus: sicque omni modo venirent in partem ministerii quod fit in sanctos, et suis bonis et suis personis; seu et eleemosynâ et obsequio.

OBSERVATIO MORALIS.

Collige hìc Macedonum laudes in præcedentibus versibus sparsas.

In tribulatione læti; in paupertate liberales, pro viribus, supra vires; voluntarii, cum precibus, non sua tantùm dederunt; sed et semetipsos, paratos ad omnem Dei voluntatem.

Et in hoc eorum facto perfectam observa charitatem, quam coneris imitari.

Cor tuum, personam tuam, vitam tuam, omnia tua, Deo, Ecclesiæ pauperibus offerens et consecrans voluntariè,

Disce et ex hoc Macedonum exemplo, cùm eleemosynam es facturus, cor tuum Deo primùm offerre; hoc deinde donum confirma eleemosynæ tuæ in pauperem largitione.

Eleemosynam tuam considera quasi tributum, quo Deum, tuî et tuorum omnium Dominum, protestaris: humiliter ergo et reverenter dona.

Sic et tu, et tua munera Deo accepta erunt: sicut de Abel scriptum est: *Respexit Deus* primò *ad Abel,* deinde et *ad munera ejus.* Gen. 4.

Deus primò respicit cor dantis, deinde ejus donum, ante omnia igitur cor offerendum.

℣. 6. *Ita ut rogaremus...*

Facto Macedonum encomio, quasi præludio, nunc ad suum intentum accedit, suamque mentem Corinthiis explicat.

Et hâc Macedonum beneficentiâ adductus, rogavi Titum, à vobis ad me reversum, et consequenter mihi præsentem, ut ad vos redeat, hasque meas perferat litteras, et apud vos

perficiat : hanc quoque gratiam, id est, eleemosynarum in Jerusalem mittendarum collectionem, *quam incœpit.*

Perficiat, vos hortando et eleemosynas colligendo.

Quemadmodum incœpit, cùm esset apud vos.

Etiam gratiam istam, seu, ut ait Syrus, hanc quoque beneficentiam.

Quam scilicet cæteris vestris virtutibus addatis.

℣. 7. *Sed sicut in omnibus...* laudans hortatur; imò ut, *sicut in omnibus* rebus *abundatis;* in *fide*, quâ abundè imbuti estis; in dicendi facultate, quâ præcellitis; *in scientia* rerum divinarum; et *in omni sollicitudine*, circa fratrum salutem; *insuper* et in eximia ergo nos *charitate.*

Sic et in hoc dono; scilicet, in illa gratia eleemosynaria excellatis, liberaliter et promptè largiendo.

℣. 8. *Non quasi imperans dico....* Gr. non secundùm imperium dico, id est, non præcipio vobis, nec utor jure quo possum.

Sed per aliorum, scilicet, Macedonum *sollicitudinem* et diligentiam, in dando et colligendo eleemosynas, quam narravi, *vestræ charitatis* bonam indolem, et ingenitam inclinationem, aliis probatam et exploratam reddere volo.

Vestræ charitatis ingenium bonum. Gr. γνήσιον, ingenuum, id est, ingenuitatem, germaninatem, sinceritatem, bonam indolem. *Comprobans*, id est, probatiorem et fulgentiorem reddere volens : Theophylactus.

Laudat ingenuum charitatis animum, seu genium liberalitatis, ut excitet.

℣. 9. *Scitis enim gratiam...* excitat exemplo charitatis Christi.

Scitis eximiam in nos *Christi gratiam* et charitatem.

Quoniam cùm dives esset, nimirùm, ut Deus, habens omnium bonorum plenitudinem, omne bonum.

Nota, *cùm dives esset*, non verò cùm fuisset. Gr. dives existens.

Fuit enim semper dives, ut Deus : paupertatem nostram assumens, divitias suas non amisit ; sed, ut ait D. Augustinus,

ſuit intus dives, foris pauper; latens Deus in divitiis; apparens homo in paupertate.

Dives ergo *existens*, ut Deus.

Propter vos egenus factus est. Gr. mendicavit, ait Erasmus. Caruit omnibus bonis temporalibus, quorum dominus erat, utpote cœli et terræ Dominus.

Natus in stabulo, in præsepio positus; quia *non erat ei locus in diversorio.*

Vivens non habuit ubi caput reclinaret.

Moriens nudus; sepultus in sepulcro alieno.

Et hoc quare?

Ut illius inopiâ in temporalibus, *vos* in spiritualibus *essetis divites:* in fide, pietate, justitiâ, gratiâ, gloriâ, æternis et permanentibus divitiis.

Hæc seriò cogitate, et apud vos expendite; et nulli rei parcetis, ut fratres vestros, ad exemplum Christi, vestris ditetis eleemosynis.

Si enim omnium creator et Dominus *propter vos egenus factus est:* quidni pro ejus amore aliquam saltem divitiarum vestrarum partem donabitis, ut pauperibus, vestris et Christi fratribus, succurratis?

℣. 10. *Et consilium in hoc*, id est, hac in re; seu ut, ad exemplum Christi, eleemosynam largiamini, do vobis.

Hoc enim vobis utile est, quia meritorium vitæ æternæ.

Eleemosyna plùs prodest in facientibus, quàm accipientibus. Hinc D. Joan. Chrysostomus, nisi pauperes essent, salus nostra magna ex parte profligata ac eversa esset: ut qui ubi pecunias serere possemus, non haberemus.

Vobis ergo *utile est*, *qui non solùm facere, sed et velle cœpistis ab anno priore.* Ita Gr.

Stimulat eos suâ propriâ promptitudine; ut qui primi facere cœperunt, et sponte suâ primi voluerunt ab anno præterito.

Non solùm facere, seu largiri primi cœpistis, sed et ultrò, sponte vestrâ, nullò vos ad id hortante, voluistis ab anno superiore.

Sicque Macedonas prævenistis et voto et facto, et primi fecistis et primi voluistis.

℣. 11. *Nunc verò et facto perficite...* id est, nunc ergo absolvite quod cœpistis.

Ut quemadmodum affuit vobis promptitudo voluntatis, sic et adsit plenitudo facti, secundùm suam quisque substantiam et facultatem.

Seu, sicut prompti fuistis ad volendum, ita prompti sitis ad perficiendum secundùm facultates vestras.

Syr. ut sicut incessit vobis cupido hujus voluntatis, sic et facto exsequamini, *ex eo quod habetis*, id est, pro facultate et opibus vestris.

℣. 12. *Si enim voluntas prompta est...* Gr. si enim promptitudo animi priùs adsit, secundùm id quod habet quis, benè acceptus est, non secundùm id quod non habet.

Syr. si enim adsit voluntas, juxta id quod habet, planè accepta est, non juxta id quod non habet.

Id est, si adsit bona voluntas, et faciat secundùm id quod habet, id est, potest; seu si det juxta suas facultates, Deo accepta est.

Quasi diceret : Bono animo date quod potestis.

Non secundùm id quod non habentur, subaudi exigitur, id est, supra facultates non exigitur.

Quia dixit versu tertio, quòd Macedones supra vires dederunt, ne videatur idem à Corinthiis exigere, monet ut unusquisque, juxta vires suas, bono animo donet. Non postulat Deus id quod non habetur.

Non quantitatem, sed mentis qualitatem respicit Deus, ait Theodoretus.

Hinc D. Augustinus in psal. 103 : Si potes dare, da; si non potes, affabilem te fac : coronat Deus bonitatem, ubi non invenit facultatem ; nemo dicat, Non habeo : charitas de sacculo non erogatur.

Hinc Tobias filio suo dicit, Tob. cap. 4. *Quantùm potueris, esto misericors : si multùm tibi fuerit, abundanter tribue ; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.*

Nota quòd voluntatem quidem Deus præcipuè attendit; sed quòd hæc voluntas, ut vera sit et seria, et Dei conspectu et approbatione digna, debet in actum exire secundùm id quod potest, id est, dare pro viribus, aliàs esset tantùm velleitas.

℣. 13. *Non enim ut aliis sit remissio....* Syr. non quidem ut aliis sit relaxatio, vobis autem angustia. Vide paraphrasim.

Laudo quidem Thessalonicenses, qui supra vires largiti sunt; vos ad id non adigo. D. Chrysostomus, qui addit: Non quòd nollet, sed quia erant imbecilliores.

Pecuniæ contemptus, voluntaria paupertas, perfectio quidem est; et hanc non ignorat divinus Apostolus: hanc tamen hìc non imperat, quia, ait Theodoretus, imbecillitate animi leges metitur.

Sed ex æqualitate, id est, sed velim hoc charitatis commercio, quamdam inter vos æqualitatem fieri.

℣. 14. *In præsenti tempore vestra abundantia...*

Vestra in temporalibus *abundantia*, seu divitiæ temporales, quibus abundatis, pauperum inopiam sublevent, illis necessaria dando.

Et illorum in spiritualibus *abundantia*, seu spirituales illorum divitiæ, vestræ in spiritualibus inopiæ suppleant, per orationem, et per communionem meritorum.

Quasi diceret: Abundatis opibus, quibus sancti carent; abundant illi apud Deum sanctitatis et justitiæ meritis, quibus fortè non ita divites estis: date illis nunc de vestra abundantia, ut aliquando de illorum recipiatis abundantia, *ut fiat æqualitas*.

Sic quædam fiet ex utraque parte æqualitas, quatenus neutri in neutro deficient.

Pauperes per vestram abundantiam sublevati, habebunt sibi sufficientia; contenti erunt; sicque vobis quodammodo æquales.

Vos autem eorum orationibus adjuti, et divitiis spiritualibus ditati, et quamdam meritorum communionem cum illis habentes, eis secundùm justam proportionem eritis æquales.

℣. 15. *Sicut scriptum est.* Exod. 16. 18.

In hujus rei figuram, qui multùm de manna collegit, non plus habuit; et qui modicum collegit, non minùs reperit. Sed uterque mensuram gomor.

Charitas ergo inter vos faciat quod Deus per suam omnipotentiam operatus est apud Judæos, ad nostram doctrinam et instructionem.

Per charitatem fiat quædam inter vos bonorum et temporalium et spiritualium paritas.

Fiet autem, si ex charitate pauperibus multùm dent divites; si ex eadem charitate pauperes multùm orent pro divitibus.

Hinc, ait Cajetanus, religiosi et ecclesiastici monentur, ut eleemosynæ quas accipiunt, non pariant ipsis relaxationem spiritualium; sed foveant potiùs, ut habeant bona spiritualia, non tantùm pro seipsis, sed etiam pro largientibus eleemosynas.

℣. 16. *Gratias autem Deo*, subaudi ago. *Qui Tito dedit eamdem ac mihi sollicitudinem pro vobis.*

Laudat hìc et in sequentibus ministros, per quos eleemosyna erat colligenda, ut eis libentiùs confidant.

℣. 17. *Quoniam exhortationem....* Vide paraphrasim.

Sed cùm sollicitior esset. Gr. studiosior existens, id est, cùm à seipso sit vestrî valde studiosus et amans.

Suâ voluntate.... sponte suâ, libenter et alacriter *profectus est ad vos.* Cum istis meis litteris, per quas hoc scietis.

Hoc refertur ad tempus quo Corinthii has litteras erant lecturi; nondum enim Titus erat profectus, cùm hæc scriberentur. Profectum tamen putat D. Chrysostomus.

℣. 18. *Misimus etiam...* Vide paraphrasim.

Licèt eximiæ et probatæ virtutis fuerit Titus, duos tamen ei alios testes et socios dat irreprehensos, ob rationem dandam ℣. 20. ne minima sit suspicio.

℣. 19. *Non solùm autem...* Vide paraphrasim.

In hanc gratiam, id est, ad hanc eleemosynarum vestrarum gratiam pauperibus Jerosolymitanis procurandam; scilicet, exhortando, colligendo, deferendo.

Quæ ministratur... id est, quod charitatis officium administramus, ad Domini gloriam, qui in pauperibus colitur et pascitur. *Quod uni ex minimis... mihi fecistis.*

Et destinatam voluntatem nostram. Gr. προθυμίαν, promptitudinem, id est, ad promptam animi nostri voluntatem in pauperes, Christi membra, declarandam.

Gr. et ad promptitudinem animi vestri, scilicet excitandam; seu, ut sitis ad erogandum promptiores.

OBSERVATIONES LITTERALES.

Quoquo modo legatur, patet ubique D. Pauli prudentia.

Primò, non elegit ipse, sed ab Ecclesiis vult eligi ministros ad eleemosynarum collectionem et delationem destinatos; idque ob rationem ℣. 20. dicendam.

Secundò, hoc ministerium cum aliis subire non recusat, ut suam in pauperes promptam et alacrem voluntatem declaret.

Tertiò, graves viros eligi curat, ut fideles promptiùs et securiùs excitentur ad largiendum, tum ob exhortantium auctoritatem, tum ob custodientium et ob deferentium sanctitatem probatam et nemini suspectam.

Quis autem sit frater ille, *cujus laus in Evangelio*, et qui socius et collega D. Pauli, dubitatur apud interpretes.

Theodoretus Barnabam fuisse putat; sed Barnabas jam abierat à Paulo, qui Silam in ejus locum assumpserat. Act. 15. ℣. 39. 40.

Baronius, Estius et alii multi volunt esse Silam, qui in Barnabæ locum assumptus est.

D. Hieronymus et alii quamplurimi putant fuisse D. Lucam, individuum D. Pauli comitem, et qui scripsit Evangelium, ob quod celebris in Ecclesiis.

Fromondus enim probabiliùs putat quòd tunc scriptum fuerit, licèt alii dubitent: sed licèt non fuerit scriptum, ea res non obstat quin de D. Luca intelligatur, ob munus Evangelistæ quod fideliter gessit.

Et hæc D. Hieronymi opinio confirmatur testimonio D. Igna-

tii, qui ad Ephes. scribens, hoc idem elogium divo Lucæ tribuit, dicens, ut testatur Lucas, *cujus laus est in Evangelio.*

℣. 20. *Devitantes hoc.* Vide paraphrasim.

Plenitudo, hìc copiam significat; et quia facilius est è magna copia aliquid furtim et occultè subtrahere, ideo D. Paulus, ut omnem vitet suspicionem, multos secum graves et probatæ virtutis assumit socios.

℣. 21. *Providemus enim bona...* Vide paraphrasim.

Conscientia nostra nobis, fama proximo nostro est necessaria. D. Augustinus.

℣. 22. *Misimus autem cum illis*, Tito et Luca, etiam *fratrem nostrum*, vobis fortè incognitum, at quem *in multis et sæpe* experti sumus diligentem et sedulum.

Nunc autem multò sollicitiorem, id est, in hoc autem negotio diligentior et sollicitior erit.

Confidentiâ multâ in vobis. Gr. confidentiâ multâ quæ in vos. Syr. ob multam fiduciam erga vos. Arab. ob ingentem fiduciam suam erga vos. Æthiop. quia multùm diligit vos. Ambrósius, multâ fiduciâ vestrî.

Sensus itaque est ob multam confidentiam et existimationem, quam habet de vobis; seu quia de vobis optima quæque sperat.

Alii referunt hæc verba, *multâ fiduciâ*, ad *misimus*; quasi diceret: Hos misimus confidentes omnino quòd eos quo par est honore et amore suscipietis.

Sed litteralius arbitror quod omnes versiones sequuntur.

℣. 23. *Sive pro Tito...* Syr. sive ergo consideretur Titus, meus est socius et adjutor in re vestra, etc. Arab. quòd autem ad Titum, est collega meus et portans mecum onus vestrum. Æthiop. et si de Tito quæstio sit, socius meus, etc.

Resumit quæ de his tribus illustribus commendabilia dixit, ut in ultimo versu concludat.

Titus meus est collega, in Evangelio prædicando et in vestra salute promovenda cooperarius.

Alii duo fratres sunt *Ecclesiarum Apostoli*, ab eis missi; sunt et *gloria Christi*, quam procurant.

℣. 24. *Ostensionem ergo, quæ est...* ex tantorum virorum gravitate, urget Corinthios ad charitatis exhibitionem, seipsis dignam, dignam et ipsius Pauli gloriatione, dignam denique Ecclesiarum exspectatione.

Ostensionem ergo, quæ est charitatis; id est, tantum ac tale charitatis specimen illis exhibete, quantum vos decet et liberalem animum vestrum.

Hoc indicat pronomen, *quæ, ostensionem quæ*, id est, ostensionem, exhibitionem, vestrâ charitate dignam.

Et nostræ gloriæ pro vobis. Gr. de vobis, id est, et quæ decet nostram de vobis gloriationem.

Intellige tum de gloriatione, quâ sæpè de vobis gloriatus sum; tum de gloriatione futura, ut possim de vobis gloriari.

In illos, tales ac tantos, quos dixi: *ostendite, ostensionem ostendite*, sicut *exspectans exspectavi :* exhibete.

In faciem Ecclesiarum, id est, palàm et in conspectu Ecclesiarum : vel tale specimen charitatis, quod ædificet omnes Ecclesias : seu quod ad aliorum ædificationem eat in conspectum omnium Ecclesiarum : dignam ergo quam spectent, mirentur et laudent omnes Ecclesiæ.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 8. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Omnis quidem Christianus, at præsertim qui christianæ perfectioni student, duo notent miranda patientiæ et charitatis exempla in Macedonibus.

In tribulatione multâ læti fuerunt et alacres.

In paupertate summa largi fuerunt et magnifici.

Hæc autem duo gratiæ miracula sic miremur, ut et pro nostro modulo conemur imitari. Læti patiamur, gaudeamus in passionibus; in paupertate nostra benefici simus et liberales. Vide ℣. 1, 2, 3, 4, 5.

Ad utrumque conferet exemplum Christi Domini, qui dives cùm esset, pro nobis egenus factus est;

Beatus cùm esset, pro nobis et pati et mori voluit.

Aspicientes ergo in auctorem et consummatorem fidei nostræ Jesum, curramus per patientiam et charitatem. Vide ℣. 9.

SECUNDÒ.

Notent divites ordinem, quem eleemosynam facturi servare debent. Primò, cor suum donent Deo. Deinde bona sua pauperi largiantur: Deus enim cor dantis primariò respicit, secundariò munera, ℣. 5.

Notent et modum eleemosynam faciendi, seu sua bona Deo dandi; humiliter scilicet et reverenter, ℣. 5.

Notent fructum eleemosynæ: plùs prodest facienti quàm recipienti, ℣. 10.

Omnes denique notent facilitatem faciendi eleemosynam: ob quam facilitatem nullus excusatur, cùm ad eleemosynam faciendam sufficiat voluntas, dummodo vera sit et seria, ℣. 12.

TERTIÒ.

Notent pauperes modum eleemosynam recipiendi, humiliter et gratè, Deum pro benefactoribus suis multùm et assiduè deprecantes, ℣. 14. 15.

Notent et ipsi pauperes, quòd ab eleemosyna suo modo facienda non sint immunes; quandoquidem sufficit voluntas, ut ℣. 12. Velint ergo, compatiantur, obsequantur, verbis et officiis consolentur.

Alia multa de eleemosyna vide in capite sequenti nono, in commentario, et in corollario pietatis.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

A ℣. 16 capitis octavi usque ad finem, suos commendat legatos; nunc redit ad negotium cui sunt destinati : de quo tamen superfluum est, ait, vobis scribere, ut ad illud excitem animos vestros; quia scio ad illud promptam et paratam voluntatem vestram.

Revera rem ipsam hìc minùs tangit quàm tres ejus circumstantias : scilicet, in dando promptitudinem, abundantiam, hilaritatem; et hoc tantâ dexteritate simul et honestate tangit, ut quasi supponat potiùs quàm persuadeat.

℣. 2, 3, 4. Mirâ charitatis arte promptitudinem insinuat.

℣. 5, 6. Abundantiam egregiâ seminantis comparatione.

℣. 7. Hilaritatem, Scripturæ testimonio.

℣. 8. Occurrit difficultati, quâ in his exequendis possent retardari : vult eos in Deum omnipotentem confidere et sperare. Dabit eis Deus et sufficientia sibi, et undè tribuant aliis.

℣. 10. Hoc illustrat comparatione Dei cum hero temporali, et comparatione eleemosynarii cum colono.

℣. 12. Usque ad finem, varias hujus eleemosynæ refert utilitates, quibus ultimum hucusque de ea dictis dat pondus.

CAPUT NONUM.

Textus.

1. Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis.

2. Scio enim promptum animum vestrum: pro quo de vobis glorior apud Macedones : quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra æmulatio provocavit plurimos.

3. Misi autem fratres : ut ne, quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis :

4. Ne, cùm venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hac substantia.

5. Necessarium ergò existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, et præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non tanquam avaritiam.

CAPUT NONUM.

Paraphrasis.

Hos igitur vobis commendo legatos : nam de ipso subsidio pauperibus subministrando, propter quod veniunt ad vos, superfluum est vobis plura scribere, quibus excitem animos vestros.

Siquidem novi promptam esse ad illud voluntatem vestram ; et de hac animi vestri promptitudine glorior apud Macedones,

Dicens : Quoniam non Corinthus tantùm, sed et tota Achaia, jam ab anno superiore parata est sanctis eleemosynam largiri :

Et hoc vestræ promptitudinis exemplum multos provocavit ad imitationem.

Præmisi autem Titum, et duos alios fratres nostros, ne hæc nostra de vestra promptitudine gloriatio vana sit et falsa, in hoc eleemosynarum negotio ;

Eos, inquam, ideo misi, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos, ita de facto parati sitis, seu vestra eleemosyna sit parata, cùm advenero.

Ne fortè, si mecum venerint Macedones, et vos, quos ab anno præterito paratos esse dixi, inveniant nondum paratos ;

Erusbescamus nos, ut non dicam vos, in hoc nostræ gloriationis argumento : nos, quia mendaces ; vos, quia negligentes, et in sublevandis pauperibus pigri.

Hac ergo de causa necessarium duxi rogare hos fratres nostros, ut priùs ad vos vadant, quàm ego cum Macedonibusadveniam, et procurent ut hæc vestra largitas, ante promissa, sit parata et collecta ; sic autem, ut appareat quòd sit charitatis donum, non avaritiæ tributum.

6. Hoc autem dico : Qui parcè seminat, parcè et metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.

7. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut necessitate : hilàrem enim datorem diligit Deus.

8. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis : ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.

9. Sicut scriptum est : Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in sæculum sæculi.

10. Qui autem administrat semen seminanti : et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ.

11. Ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo.

12. Quoniam ministerium hujus officii, non solùm supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino,

13. Per probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ, in Evange-

Intelligite quod dico : Qui parcè seminat et minùs liberaliter largitur, parcè metet, seu exiguum referet fructum : et qui copiosè seminat, seu largitur, copiosè metet, seu uberem referet fructum.

Unusquisque tamen donet juxta voluntatem suam ; at det hilariter, non tristis ; det et libenter, non quasi coactus : Deus enim hilarem datorem diligit, ac remunerat.

Ne timeatis autem ne, si copiosiùs tribuatis, vos ipsi fortè indigeatis : potest enim Deus tantam omnium bonorum abundantiam vobis dare, ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habentes, exerceatis abundè omnia pietatis opera.

Sicut in psal. 111 de viro justo scriptum est : More seminantis sparsit opes suas, et eas in pauperes liberaliter distribuit : ob hoc justitia ejus manet in sæculum sæculi.

Ne timeatis itaque, imò confidite : Deus, qui nunc dat vobis facultatem eleemosynam largiendi, et aliorum inopiæ succurrendi, ipse vobis necessaria dabit, nec patietur vobis necessaria deesse ;

Imò multiplicabit bona temporalia, quæ in pauperes seminatis.

Et augebit spirituales proventus sanctitatis, et justitiæ vestræ.

Ut in omnibus bonis divites facti, possitis in posterum corde simplici, et sincero affectu, omne charitatis genus exercere ; quod nobis materiam præbeat Deo gratias agendi.

Quoniam harum eleemosynarum administratio, non solùm supplet ea quæ sanctis desunt ad sustentationem, sed præterea facit ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones,

Qui vestram, per nostrum ministerium, pietatem experti, Deum glorificant ob vestram Evangelicæ confessioni obe-

lium Christi, et simplicitate communicationis in illos et in omnes,

14. Et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.

15. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.

dientiam, et ob sinceram liberalitatem, quâ illos et alios omnes bonorum vestrorum facitis participes.

Deum etiam glorificant precibus et obsecrationibus, quas pro vobis fundunt, quos optant videre, ob eminentem pietatem quam vobis à Deo collatam inferunt ex vestra liberalitate.

Gratias agimus Deo pro dono ipsius ineffabili.

Commentarius in Cap. 9.

℣. 1. NAM *de ministerio...*

Hæc cum præcedentibus jungenda, ut in paraphrasi.

In hoc igitur capite non tam excitat ad dandum, quàm docet modum dandi promptè, largè, hilariter, ac primò de promptitudine dandi.

℣. 2. *Scio enim...* Syr. siquidem novi promptitudinem voluntatis, etc., quia novi promptam esse vestram voluntatem ad hanc largitionem faciendam, et de hac animi vestri promptitudine sæpe gloriatus sum apud Macedones, dicens illis: Quoniam Achaia, cujus caput est Corinthus, jam ab anno præterito parata est sanctis eleemosynam largiri.

Artem mirare et honestum cum Corinthiis agendi modum.

Promptitudinem illorum supponit et laudat, ut eos promptitudinem doceat. De Corinthiorum promptitudine gloriatur apud Macedones, ut Corinthios pudeat, si coram Macedonibus appareant minùs ad dandum prompti.

Sicque mirâ sapientiâ Paulus discipulos et filios suos urget ad bonum.

Et vestra æmulatio. Gr. et quæ ex vobis est æmulatio, id est, et vestræ promptitudinis exemplum fecit, ut alii multi fuerint promptiores; seu vestrum exemplum multos ad imitationem provocavit.

Suprà laudavit Macedones ob largitatem; quia, inquit, *supra vires,* cap. 8, ℣. 3. Hìc Achæos laudat ob voluntatis promptitudinem, *ab anno præterito.*

Viden' quomodo et illos per hos excitat, hosque per illos, ait Theophylactus post Chrysostomum?

In quo patet spiritualis sapientia Pauli, ait Theodoretus.

℣. 3. *Misi autem fratres...* Titum et alios duos illustres

socios, de quibus in cap. 8: *ne quod gloriamur de vobis*, id est, ne nostra de vestrâ promptitudine gloriatio.

Evacuetur, id est, inanis sit et falsa.

In hac parte, hac in re, in hoc eleemosynarum negotio. Circa alia multa, de quibus etiam pro vobis glorior, nihil timeo.

Pressiùs urget ad promptitudinem, ob illorum honorem sollicitus.

Eos ergo præmisi, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos, ita sitis reverà parati, vestraque pecuniarum collectio facta et parata, cùm ad vos venero.

℣. 4. *Ne cùm venerint. . . .* Gr. ne fortè si venerint, etc. Multis ex locis patet quòd Discipuli suos Apostolos deducebant, et in itineris impensas præbebant, primæ Cor. 16. 6. Rom. 15. 24. Act. 16. 3. etc.

Erubescamus. Nos, quasi mendaces, qui falsò de vestra promptitudine gloriati sumus.

Ne dicam vos, ad quos is pudor maximè pertinebit, quia vestra erit culpa.

In hac substantia. Gr. ὑποστάσει, Gr. addit gloriationis, id est, in hoc nostræ gloriationis fundamento, argumento, subjecto.

Syr. in gloriatione illa, quâ gloriati sumus, affirmantes scilicet et gloriantes vos esse paratos.

Mirâ charitatis arte, seipsum Corinthiorum partem facit, certatque pro ipsis, ait Theophylactus.

Sicque eò pressiùs illos ad promptitudinem urget, quò majus sibi et illis imminet commune dedecus, si non inveniantur parati.

Vide quomodo infirmos, non tantùm spiritualibus, sed humanis etiam urget rationibus, ait Divus Chrysostomus.

℣. 5. *Necessarium ergo. . .* Ne ergo nos et vos coram Macedonibus erubescamus, necessarium duxi tres illos spectabiles viros præmittere.

Ut præveniant ad vos, id est, priùs ad vos veniant, quàm ego cum Macedonibus adveniam.

Et præparent repromissam. Gr. prænuntiatam, seu antè promissam; id est, quam de vobis promisimus et diximus paratam.

Benedictionem, beneficentiam, largitionem, eleemosynam *paratam esse,* id est, curent ut hæc vestra benedictio, quam de vobis promisimus, et quam gloriati sumus esse paratam, reverà sit parata et collecta.

Sic quasi benedictionem... sic autem sit parata et collecta, ut palàm appareat quòd sit liberalis et spontanea beneficentia. Sit charitatis et liberalitatis donum, libenter, hilariter et largè datum.

Non tanquam avaritiam, non sit avaritiæ tributum, tardè, invitè, parcè, et cum verbis malè ominantibus datum.

Transit Apostolus ad abundantiam et alacritatem; et has conditiones ex ipso nomine græco deducit: sit de facto, *εὐλογία*

Derivatur ab εὖ id est, *benè,* et λέγω, id est, *dico,* vel *colligo.* Εὐλογία ergo significat et benedictionem et bonam collectionem.

Sit reverà benedictio; εὐλογία benedictionis nomen mereatur; sit bona, uber collatio, celeriter, spontaneè, et hiariter data.

Docet modum eleemosynam faciendi; scilicet animo et vultu læto, cum verbis gratiosis, quasi qui lucrum facit: et unc est benedictio, et causa benèdictionis æternæ à Deo et ab hominibus.

Qui autem eleemosynam tristis, invitus dat, hic avaritiam dat, non benedictionem, ait S. Chrysost.

℣. 6. *Hoc autem dico:* in Gr. hoc autem (non est dico) explico quod dixi, *tanquam benedictionem et non avaritiam.*

Qui parcè seminat, parcè et metet...

Eleemosyna semen est, quod in manu pauperis, quasi in agro Dei seritur, et cujus messis in sinu Dei colligitur.

Sicut agricola qui *parcè seminat, parcè et metit,* ita et qui parvam facit eleemosynam, parvam recipiet à Deo mercedem.

Intellige parvam, in comparatione multùm seminantis: erit enim semper magna merces in comparatione seminis, seu eleemosynæ datæ.

Sicut agricola qui multùm et copiosè seminat, multùm et copiosè metet, ita

Qui seminat in benedictionibus. Vide. ℣. 5, quid significat εὐλογία, largè, copiosè, in beneficentiis, valde beneficè largitur pauperibus.

Qui multas benedictiones, beneficentias, uberes collationes, quasi semina effundit in pauperes, amplam, uberem, copiosam mercedem à Deo recipiet.

Cùm facis eleemosynam, recordare quòd seminas, et consequenter quòd plus recepturus es quàm seminas; sed eâ proportione, quâ plùs aut minùs dederis, plùs aut minùs libenter et hilariter dederis.

Pro modo largitionis erit et modus præmii.

Qui dat liberaliter, à Deo recipiet liberaliter.

Hæc tamen liberalitas ex animo, potiùs quàm ex dono æstimatur, ut patet in vidua, quæ duo tantùm minuta dedit.

In tua ergo liberalitate sita est messis abundantia.

Si multùm habes, da multùm; si parum habes, da libenter et gratiosè.

℣. 7. *Unusquisque prout...* hoc tamen non dico, ut quemquam invitum cogam: etenim non tam donum exigo, quàm animum.

Unusquisque donet quod voluerit, sicut in corde suo proposuit, et det hilariter.

Tertiam expressiùs assignat eleemosynæ conditionem.

Non ex tristitia, quam parit animus avarus qui dat parum et tristis; sed hilariter, animo et vultu læto.

Non ex necessitate, quasi per vim, quasi coactus, vel petentium auctoritate, vel aliorum dantium exemplo, ut suo consulat honori, sed sponte et libenter.

Hilarem enim datorem Deus diligit, id est, approbat et remunerat.

Eleemosyna charitatis fructus est, à corde ergo procedat

per charitatem aperto, dilatato : detur cum gaudio et libenter.

In omni dato hilarem fac vultum tuum. Eccli. 35, ℣. 11.

Si panem dederis tristis, et panem et meritum perdidisti. Aug. in psal. 42.

Apud homines qui apparentia tantùm vident, sufficit quòd quis operetur actum virtutis : apud Deum, qui cor intuetur, non sufficit quòd solùm operetur actum virtutis secundùm speciem, nisi etiam secundùm debitum modum operetur ; scilicet, delectabiliter et cum gaudio ; et ideo non datorem tantùm, sed hilarem datorem diligit Deus, et non tristem et remurmurantem. D. Thomas.

℣. 8. *Potens est autem Deus.*

Stabilitis bonæ eleemosynæ conditionibus, occurrit timidæ cuidam cogitationi, quâ possent ab eleemosyna promptè, largè, hilariter facienda averti ; scilicet, si sic largiamur, fortè nos ipsi indigebimus.

Quibus respondet, id ne timeatis.

Potens est Deus... Syr. facultas siquidem est in manibus Dei omnem beneficentiam augendi in vos.

Quasi diceret : Deus, qui cum liberalibus liberalis est, potest facere, ut pro vestra eleemosyna omne genus bonorum abundet in vobis : seu potest omnium bonorum abundantiam vobis dare.

Ut in omnibus... ita ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habeatis ; seu quæ vobis sufficiant ad honestè vivendum.

Abundetis... et præterea habeatis abundè ad omnia pietatis opera exercenda.

Qui paucis contentus, sibi sufficientia tantùm tribuit, is multùm poterit aliis dare.

Sibi parcus, in pauperes magnificus.

In carnalibus, quantùm sat sit, ipsis petit : at in spiritualibus, ut etiam abundent, postulat. D. Chrysostomus.

℣. 9. *Sicut scriptum est...*

Auctoritate Scripturæ et exemplo ex ea deducto confirmat

fiduciam in Dei potentiam; seu confirmat quod in versiculo præcedente dixit: *Potens est Deus...*

Sicut scriptum est... quasi diceret: Ita ut quid simile vobis contingat, quod de viro justo *scriptum est* in psal. 111.

Dispersit, id est, more seminantis sparsit opes suas, et eas in pauperes liberaliter et largè distribuit.

Justitia ejus, id est, eleemosyna ejus: quâ justus fit justior, et quâ peccator ad justitiam disponitur.

Justos quippe homines efficit, ait D. Chrysostomus, peccata in modum ignis absumens et conficiens, cùm largissimè profunditur.

Eleemosyna igitur, seu opera misericordiæ, hìc *justitia* dicuntur, sicut Matth. 6, 1: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus.*

Justitia itaque, seu eleemosyna ejus, licèt dispersa, non periit, sed *manet* et fructificat.

Sicut semina in terram projecta non pereunt, sed uberiore fructu succrescunt: ita eleemosyna justi in pauperes sparsa non perit, sed permanet et fructificat.

In sæculum sæculi, id est, in sæculum tum præsens, tum futurum, ait Theophylactus: seu in tempore et in æternitate.

Permanet et fructificat in tempore quidem, per benedictionem Dei sæpe multiplicantis bona temporalia justi eleemosynarii, quibus possit ampliores rursus eleemosynas facere; seu, ut ait D. Paulus, *abundare in omne opus bonum.*

In æternitate verò permanet et fructificat, quia præmia continuè parit æterna.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Ex præcedentibus in ℣. 8, et ex sequentibus ℣. 10, mihi videtur quòd hæsit mens D. Pauli, in citatione hujus Psalmistæ versiculi.

Scilicet, quòd eleemosyna justi maneat in tempore et in æternitate, ita ut largiter tribuendo non deficiat in tempore.

In his enim versibus ita vult Apostolus Corinthios ad am-

plam eleemosynam per intuitum mercedis æternæ inducere, ut per intuitum divinæ omnipotentiæ ab eorum cordibus omnem repellat diffidentiam, ne ob eleemosynæ largitionem, ipsis necessaria desint.

Imò vult ut credant et sperent quòd Deus eis et sibi sufficientia dabit, et abundè ad omnia pietatis opera in alios exercenda.

Hanc in Deum fiduciam illis inspirat,

Primò, allegatione divinæ omnipotentiæ;

Secundò, auctoritate Scripturæ, et exemplo viri justi, de quo Psalmista loquitur;

Tertiò, promissione et similitudine de quibus, ℣. 10, sed ante.

OBSERVATIO MORALIS.

Hìc cum D. Chrysostomo mirare, quòd quæ asservata pereunt, eadem, cùm disperguntur, manent et quidem in perpetuum.

Quocirca, inquit, plenâ confertâque manu seramus.

Hinc Divus Basilius opes puteis comparat, in Luc. 12.

Putei continuò exhausti et copiosiore et pulchriore fluunt aquâ; dimissi verò et quieti, facilè putrent: sic et opes reconditæ inutiles sunt; translatæ in pauperes, fructum pariunt.

Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædag. cap. 7, eâdem utitur similitudine, et alteram addit.

Sicut ad ubera quæ suguntur, lac confluere solet; ita et opes confluunt ad eos qui erogant illas.

℣. 10. *Qui autem administrat... panem præstabit...* hìc nostra Vulgata differt ab hodierno Græco; quòd juxta Græcum optat Apostolus: *Suppeditet, multiplicet, augeat*, optativo modo.

Juxta nostram Vulgatam Apostolus promitit, *præstabit, multiplicabit, augebit.*

D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus votum et orationem esse dicunt.

Arabica versio in optativo.

Syriaca versio sicut et noster interpres in futuro loquitur: *Largietur, multiplicabit, nutriet.*

Item Æthiopica versio.

Quò longiùs omnem Corinthiorum diffidentiam repellat Apostolus, illis hæc duo promittit, quæ in ℣. 8. Deo possibilia dixit, et quæ in ℣. 9. justis ordinariè contingere probavit ex Scripturis; scilicet, sufficientiam ad honestè vivendum, et abundantiam ad dandum pauperibus.

Hæc autem ita promittit, ut rem eleganti similitudinè illustret et suadeat.

Deum comparat hero temporali; eleemosynarium, colono; eleemosynam, semini.

Sicut herus, qui suo colono semen administrat, quod in agro suo seminet, eidem colono dat panem et omnia victu necessaria; et præterea in tempore messis, facit illum suæ messis participem: qua participatione, multiplicatis ejus seminibus, longè plura in anno sequenti potest seminare et metere: et sic deinceps in annis sequentibus, ita ut crescat quotannis seminum multiplicatio.

Ita Deus, qui eleemosynario, quasi suo colono, *semen*, id est, bona temporalia dedit quod in pauperibus, agro suo, sereret: eidem et victui necessaria *præstabit*, et ejus facultates *multiplicabit*, quas rursus in plures possit pauperes dispergere: sicque magìs ac magìs mereri.

Hæc est similitudo, illiusque sensus.

Jam ad verba.

Qui autem administrat, id est, Deus, qui vobis, servis suis, suppeditat bona quæ distribuatis: seu qui dat vobis facultatem eleemosynam faciendi, et aliorum inopaim sublevandi.

Et panem... id est, victum et omnia alia vobis necessaria dabit.

Et multiplicabit... et insuper multiplicabit hæc bona tem-

poralia quæ seminatis in pauperes, sicut multiplicat semina in terram jacta.

Ecce carnalem eleemosynæ mercedem, ait D. Chrysostomus.

Et augebit incrementa frugum. Gr. fructus genitos, seu germina *justitiæ vestræ*, id est, et quod præcipuum est, *augebit* spirituales proventus *justitiæ vestræ;* scilicet dabit hìc incrementum gratiæ, et in cœlo gloriæ.

Ecce spiritualem remunerationem.

Incrementum gratiæ, majoris gloriæ meritum, fructus sunt et soboles justitiæ, seu charitatis quæ per eleemosynam exercetur.

Triplicem itaque observa messem pro uno eleemosynæ semine, temporalem, spiritualem, æternam.

Bona temporalia per eleemosynam multiplicantur.

Gratia et sanctitas interna augetur.

Continuò crescit gloriæ meritum.

Itaque quàm meritò Christus dixit. Act. 20, 35 : *Beatius est magìs dare, quàm accipere.* Multò majus enim est dantis, quàm recipientis emolumentum. Dans crescit in gratia ; crescit in gloriæ merito ; ordinariè ditatur et temporaliter.

Ordinariè dixi, quia plerumquè plùs abundant eleemosynarii quàm avari. Hic tamen Providentiæ modus non est perpetuus, ut notat Estius ; quia Deus ad suorum probationem et majorem gloriam, de rebus aliter disponit.

℣. 11. *Ut in omnibus...* id est, ut in temporalibus et spiritualibus bonis divites facti.

Abundetis in omnem simplicitatem... id est, possitis in posterum corde simplici et affectu sincero omne charitatis genus abundanter exercere.

Simplicitas hìc, munificentia, aiunt D. Chrysostomus, Theodoretus; candida liberalis largiendi voluntas, ait Gagnæus.

Docet hìc divitiarum finem et usum. Non sunt defodiendæ; non sunt in vanis aut voluptuosis expendendæ; sed *ad om-*

nem simplicitatem habendæ, id est, ad omne bonum opus simplici et sincero charitatis affectu exercendum.

Quæ operatur... quæ vestra simplicitas et munificentiâ materiam nobis præbet Deo gratias agendi.

Eleemosyna semen est gratiarum actionis. A Deo procedit bonum quod datis, et bona voluntas quâ datis; ad Deum redit utrumque per nostram gratiarum actionem.

℣. 12. *Quoniam ministerium....* Gr. ἡ διακονία τῆς λειτουργίας, diaconia hujus liturgiæ.

Syr. quia functio ministerii hujus...

Probat propter eorum eleemosynam Deo gratias agi, et alias recenset eleemosynæ utilitates quibus hanc rem conficit.

Quoniam collectio et administratio harum eleemosynarum non solùm supplet sanctorum inopiæ, eis necessaria suppeditando; sed præterea facit, ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

℣. 13. *Per probationem...* id est, per experientiam, explorationem, id est, vestram quippe beneficentiam, per nostrum ministerium experti, Deum glorificant. *In obedientia confessionis...*

Syr. quòd subjecti sitis confessioni Evangelii Christi.

Primò Deum glorificant quòd per opera vestra appareat quòd verè Christiani sitis et Evangelii sequaces.

Seu ob vestram obedientiam fidei christianæ et Evangelio Christi, quam profitemini.

Charitas in pauperes præcipitur ab Evangelio : reddunt ergo Deo gratias ob vestram fidem et obedientiam Evangelio; seu ob vestram fidem veram, vivam et operantem.

Et simplicitate... secundò, ob candidam et sinceram liberalitatem, quâ illos et alios omnes vestrorum bonorum participes effecistis.

℣. 14. *Et in ipsorum obsecratione...* tertiò et glorificant Deum per orationes quas fundunt pro vobis, quos et optant videre, ob excellentem gratiam vobis à Deo collatam : fidem et charitatem, ex quibus orta est beneficentia vestra.

℣. 15. *Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.*

Paulus quasi pro pauperibus gratias agit Deo, pro *dono ineffabili* beneficentiæ, cujus fructus verbis non possunt enarrari, ob æternam gloriam, *quam nec oculus vidit...*

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 9, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In capite præcedenti ordinem vidisti servandum in eleemosyna bene et sanctè facienda.

Cor primò dandum Deo; deinde danda pauperi substantia. Hoc Apostolus docuit in capite præcedenti. Vide corollarium pietatis : in hoc autem capite,

PRIMÒ.

Nota modum quo danda sit hæc pauperi substantia, nimirum, promptè, largè, hilariter.

Promptè danda est eleemosyna; bonæ voluntatis fructus est, et charitatis donum : sit ergo prompta, detur celeriter. Nescit enim tarda molimina Spiritûs sancti gratia.

Largè et abundanter danda : semen est gloriæ, in paupere, quasi in agro Dei sata, et cujus messis in sinu Dei colligetur eò abundantior, quò copiosius fuerit semen : sit ergo larga, multa, abundans. *Qui parcè seminat, parcè et metet;* et qui copiosè seminat, metet copiosè.

Hilariter et lætè danda : æterni regni emptio et acquisitio est. Quis æternum Dei regnum acquirat tristis? fiat ergo hilariter, corde aperto, vultu læto, cum verbis honestis et gratiosis, quasi qui lucrum facit maximum. Ad hæc vide ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

SECUNDÒ.

Nota duo verba quibus utitur Apostolus, et quorum uno has tres eleemosynæ conditiones exprimit; altero autem tria vitia illis opposita rejicit.

Eleemosyna, inquit, non sit avaritia, seu non sit avaritiæ donum, quod invitè, et ideo tardè, parcè, et cum tristitia datur.

Eleemosyna sit benedictio, quæ datur ex animo, et ideo promptè, largè, hilariter. Vide ℣. 5.

TERTIÒ.

Nota, ℣. 8, 9, 10, 11, quomodo sic omnem diffidentiam à fidelium cordibus repellat, ut eos ad has tres eleemosynæ conditiones adimplendas efficaciter excitet, intuitu multiplicis utilitatis et temporalis et æternæ. Vide in commentario triplicem messem, temporalem, spiritualem et æternam, pro uno eleemosynæ semine. ℣. 10.

QUARTÒ.

Nota, ℣. 12, apostolicam D. Pauli praxim in hac sua functione eleemosynas pauperibus Jerosolymitanis à Corinthiis fidelibus procurandi.

Hanc eleemosynarum oblationem Apostolus aspiciebat ut sacrificium, cujus sacerdotes erant Corinthii offerentes; diaconi autem ministrantes, ipse Paulus, Titus, et alii ejus comites; victima, ipsa eleemosyna; altare, pauperes Jerosolymitani; fumus et fragrans odor, gratiarum actio, et gloria Dei.

Et hinc disce apostolicis oculis eleemosynam aspicere. *Liturgia est.* Mysticum sacrificium, cujus es sacerdos, et quod ubique Deo potes et debes offerre.

PRAXIS.

Cùm itaque pauperem fide præditum cernis, eleemosynam à te petentem,

Altare statim cogita, existima te aram Christi videre, ait D. Chrysostomus: hoc igitur altare reverere, et super illud sacrifica.

Super hoc altare mysticum, *honora Dominum de tua substantia.* Prov. 3. 9. Da de tuis divitiis, offer sacrificium, ex quo gloria et gratiarum actio, quasi fumus, ascendat ad Dominum.

Da itaque, si potes, et da promptè, largè, hilariter, animo et vultu læto, et cum verbis gratiosis.

Recordare quòd sacrifices et offeras ipsi Deo, omnium bonorum auctori.

Si nihil habes de bonis externis, da *de tua substantia* interna, da affectum, da compassionem, verbum consolatorium, da vel lacrymulam.

Discas viscera aperire indigentibus; da pro magno promptitudinem; si nihil aliud habes, da vel lacrymulam: magnum enim remedium est afflicto misericordia. D. Gregor. Nazian. orat. de cura pauperum.

Alia multa de eleemosyna vide in capite octavo in commentario, et in corollario pietatis.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

In hoc et duobus sequentibus capitibus, suam propriam apologiam texit Apostolus contra pseudoapostolos, et quosdam ab eis deceptos, qui ob priorem epistolam irritati, Paulum dicebant, in præsentia timidum et humilem, in absentia verò audacem et per litteras fulminantem; hincque traducebant eum ut hominem vanum, carnalem, seu in Evangelii ministerio, astutiâ, simulatione, aliisque mediis carnalibus utentem.

Primo itaque et secundo versu auctoritatem apostolicam cum humilitate christiana commiscens, obsecrat per Christi mansuetudinem, ne cogant ipsum suâ in eos auctoritate uti.

℣. 3. In carne vivit quidem, sed non secundùm carnem militat: arma quippe ejus spiritualia, eaque Dei virtute potentissima, tum ad omnes quoscunque infidelium intellectus debellandos et captivandos in obsequium Christi, tum ad omnem fidelium inobedientiam puniendam.

Hâc apostolicâ puniendi auctoritate se tandem usurum minatur, ℣. 6.

Interim, ℣. 7. Corinthiis suæ ipsius causæ judicium committit: ex factis ergo evidentibus et notis judicent, an sibi Paulo præferri debeant pseudoapostoli: si enim illi Christi ministri sunt, patet quòd et ego; in hoc ergo saltem par sum illis.

Modestè supprimit ℣. 8. facta Corinthiis nota, quibus suam posset extollere potestatem, ne illam ostentans, videatur velle metum per epistolas incutere: aiunt enim, inquit, « quòd epistolæ meæ graves sint et fortes, præsentia verò in» firma et contemptibilis. »

℣. 11. At ipsos scire volo, quòd qualis sum absens verbo, talis et facto præsens ero.

℣. 12 et sequentibus, sic se justificat, ut ubique taxet pseudoapostolorum vanitatem, quâ semetipsos aliis præferunt; quâ se falsò jactant, quasi totum terrarum orbem prædicando percurrerint; quâ de aliorum laboribus gloriantur.

Paulus, è contra, suo se pede metiens, non audet se talibus comparare, non jactat se super id quod est, et fecit: reverà autem et de facto Corinthiis Evangelium primus prædicavit, de suo, non de alieno labore gloriatur, imò in Deo solo gloriandum esse scit et prædicat.

CAPUT DECIMUM.

Textus.

1. Ipse autem ego Paulus, obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis.

2. Rogo autem vos ne præsens audeam, per eam confidentiam, quâ existimor audere, in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundùm carnem ambulemus.

3. In carne enim ambulantes, non secundùm carnem militamus.

4. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes,

5. Et omnem altitudinem extollentem se adversùs scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,

CAPUT DECIMUM.

Paraphrasis.

Ego autem ipse Paulus, vester Apostolus, obsecro vos per Christi mansuetudinem ac benignitatem;

Ego, inquam, qui, ut aiunt obtrectatores mei, et quod mihi vertunt vitio, cùm apud vos sum præsens, humiliter me gero;

Et cùm absum à vobis, audacter, et cum auctoritate in vos ago.

Rogo autem vos, ne cogar, cùm apud vos ero, eâ fiduciâ uti, quâ absens existimor audere; seu, ne cogar meam potestatem audacter exercere in quosdam è vobis, qui à pseudoapostolis seducti, existimant nos secundùm carnem vivere.

Etenim licèt, aliis hominibus similes, in carne vivamus infirma,

Non tamen secundùm carnem, aut carnales affectus militamus, seu evangelicum exercemus ministerium:

Nam hujus militiæ nostræ arma sunt, non carnalia, sed spiritualia;

Eaque, Dei virtute, potentissima ad evertendas adversariorum nostrorum munitiones;

Quibus armati destruimus Philosophorum, fidem oppugnantium, ratiocinationes.

Et omnem altitudinem scientiæ humanæ et sermonis, quæ sese contra Evangelium offert;

Et quodcumque ingenium, quantumlibet excellens, et studiis excultum, ducimus captivum ad obediendum Christo Domino, per voluntariam fidei humilitatem.

6. Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cùm impleta fuerit vestra obedientia.

7. Quæ secundùm faciem sunt videte : si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos.

8. Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam.

9. Ut autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas :

10. Quoniam quidem Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis :

11. Hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et præsentes in facto.

12. Non enim audemus inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant; sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, et comparantes nosmetipsos nobis.

13. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundùm mensuram regulæ, quâ mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos.

14. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos : usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi.

15. Non in immensum gloriantes in alienis labori-

Et eisdem armis ad manum habemus potestatem puniendi omnem inobedientem :

Quam quidem potestatem exercebo in contumaces, cùm impletus fuerit obedientium numerus.

Interim, ex factorum evidentia, videte an pseudoapostolis minor sim. Si quis illorum gloriatur se Christi ministrum esse, hic apud semetipsum etiam perpendat quòd et ego quoque sum Christi minister, et in hoc illi non impar.

Dico non imparem; nam si quid ampliùs addidero de potestate quam mihi Christus ipse dedit, ut saluti vestræ prosim, non ut ei noceam, non erubescam quasi mendax aut vanus, quia veritatem dicam, ad Dei gloriam, et ad salutem vestram.

Verùm non faciam, ne videar velle meam ostentare potentiam, et metum per epistolas incutere.

Etenim, inquiunt obtrectatores mei, epistolæ ejus pondus et vim habent; ejus verò præsentia corporalis humilis et demissa; ejusque sermo contemptibilis, sine vi, sine pondere.

Quicumque sit ille, qui talia loquitur, sciat, et persuasum habeat, quia quales sumus verbo, cùm absumus, tales de facto erimus, cùm vobis præsentes fuerimus.

Non enim audemus in quorumdam numerum nos ingerere, aut nos cum eis comparare, qui semetipsos commendant et extollunt, nos verò despiciunt; sed nosmetipsos nostro quasi pede metimur, nosque nobiscum, non cum aliis comparamus; multò minùs nos illis præferimus.

Nos autem non gloriabimur supra modum, ut quidam, sed manebimus intrà limites quos nobis Deus assignavit; juxta quam regulam apostolatus meus à Judæa ad Corinthum usque pervenit.

Neque enim hac in re nos ultra quàm par est, jactamus, aut gloriam nostram ultra terminos extendimus; quandoquidem reverà et de facto primi ad vos pervenimus, primi Evangelium Christi prædicavimus.

Neque sicut quidam, sine fine et modo gloriamur de la-

bus : spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundùm regulam nostram in abundantiam,

16. Etiam in illa, quæ ultra vos sunt, evangelizare, non in aliena regula, in iis quæ præparata sunt gloriari.

17. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.

18. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.

boribus alienis : speramus autem quòd, fide vestrâ crescente, per hunc vestrum profectum in melius, augebitur in vobis gloria nostra, secundùm mensuram laboris nostri in vobis excolendis.

Et præterea speramus quòd ad alias ultra Corinthum provincias progrediemur evangelizando, non in locis per alios præparatis, neque in alienis laboribus gloriantes, imò nec in nostris, sed in Deo solo.

Quisquis vult in aliquo gloriari, glorietur in Domino, ex quo, per quem, et ad quem omnia.

Non enim qui semetipsum laudibus effert, ille verè probatus est, sed ille quem Deus commendat, seu laude dignum demonstrat per opera.

Commentarius in Cap. 10.

℣. 1. IPSE *autem ego Paulus....*

In superioribus capitibus loquens, plurali numero usus est, quia non tam se, quàm suos collegas, suumque in genere evangelicum ministerium tueri visus est:

Hìc autem tribus vocibus singularibus exorditur. *Ipse ego Paulus*, quia suam singularem apologiam contra suos æmulos Judæos aggreditur.

Dico Judæos, hoc enim patet, ex cap. 11, ℣. 22; Judæos autem ad Christum conversos, ut patet ex hujus capitis ℣. 7, sed judaizantes, seu legem cum Evangelio permiscentes; et ideo Paulum odio singulari prosequentes; quia legem per Evangelium abrogatam apertiùs prædicabat.

Contra tales æmulos, hìc suam elevat vocem : *Ipse ego Paulus.*

Magna his verbis emphasis, magna gravitas inest, ait D. Chrysostomus.

Dignitatem et auctoritatem indicant hæc verba, ait Theophylactus; hunc enim præ se ferunt sensum : *Obsecro vos ipse ego Paulus*, terrarum orbis Doctor.

Humilitatem è contra in his eisdem verbis agnovit D. Thomas, qui putat Apostolum ad sui nominis etymologiam alludere.

Paulus autem interpretatur humilis et quietus, ait D. Thomas.

Ad quod alludens Apostolus, *Ipse ego Paulus*, id est, verè *Paulus*, id est, verè humilis, parvus et minimus, *obsecro vos.*

Uterque sensus et Patrum Græcorum, et D. Thomæ verus et optimus est.

Græcorum quidem, quia reverà suam hìc vocem Apostolus attolit in pseudoapostolos, de se magnificè sentientes,

Paulum verò ut nullius pretii hominem, nihil sani docentem, traducentes.

Talium autem calumniatorum superbiam suâ tandem auctoritate vult compescere, ne sua vilipendatur prædicatio, et proximi salus destruatur, quam ædificavit.

Hinc cum emphasi, cum acerbitate et auctoritate loquitur : *Ipse ego Paulus.*

D. Thomæ verò, quia de facto Paulus, Christi humilitatis amator et imitator, etiam dum minatur, dumque territat, suam ostentans potentiam, humilitatem tamen præ se fert : obsecrans loquitur, non imperans; quia superbos vult Christi et suo exemplo humilitatem docere, et humilitate ad salutem adducere.

Hinc licèt minax, humiliter tamen obsecrat, ut à malo desistant, ad meliorem mentem redeant, et ipsum ad puniendum non cogant.

Auctoritatem ergo suam Paulus hìc demonstrat minarum in contumaces intentatione.

Humilitatem verò suam exhibet, suâ ipsorum obsecratione, et per Christi mansuetudinem obsecratione ne punitionem cogant.

Ita superior ecclesiasticus, qui quos arguit, vult corrigere, ædificare, salvare, suam semper auctoritatem debet cum humilitate contemperare.

Per mansuetudinem et modestiam. Gr. ἐπιείκειαν, comitatem, facilitatem, humanitatem.

Hinc Jurisconsulti benignam legis interpretationem vocant epikeiam.

Mansuetudo spectat ad animum, comitas ad conversationem.

Admiranda sanè fuit in omnes mansuetudo et comitas Christi : at hanc non mirandam modò, sed et omnibus imitandam proposuit. *Discite à me, quia mitis sum, etc.*

Ostendit his verbis D. Paulus quantùm hæc Christi virtus sibi sit cordi; quàm chara, cùm per eam obsecret.

Ostendit et simul quàm verè sit illius sectator, et quàm sincerè velit ignoscere, non punire; sed omnes ad pœni-

tentiam venire: ideo rogat per Christi mansuetudinem, ne cogant eum, contra hanc mansuetudinem, irasci, punire, etc.

Quasi diceret: Ne cogatis me deficere ab hac mansuetudine, quam adeo cupio, ut et intercessionis loco eam vobis objiciam, ait Theophylactus.

Sic invitus irascatur, et puniat superior, Christi mansuetudinis semper memor.

Qui in facie quidem....

Pseudoapostoli Paulum contemnentes, dicebant quòd quidem præsens et in conspectu humilis erat et timidus: absens verò, audax erat et minax; hincque calumniabantur eum quasi carnalem, ut in ℣. 2.

Hæc autem eorum verba hìc repetit, ut calumniam refellat.

Ego igitur Paulus ille, *qui....* Vide paraphrasim.

Confido, Gr. θαῤῥῶ, liber sum et audax.

℣. 2. *Rogo autem vos....*

Explicat et perficit quod in primo versu incœpit. Vide paraphrasim.

Existimor, Gr. cogito, id est, delibero, quasi nondum determinatus, ut locum det pœnitentiæ.

Dicebant obtrectatores, Paulum præsentem mitiùs agere, captandæ gratiæ causâ, et improborum offensæ metu: absentem verò duriùs agere, suî timoris et reverentiæ incutiendæ gratiâ.

Hincque inferebant quòd in Evangelii ministerio mediis uteretur carnalibus, astutiâ, et prudentiâ sæculari et politicâ.

Hanc calumniam refellit ℣. 3.

Hinc disce quòd carnalibus omnia carnalia; et ideo spiritualis homo semper ab aliquo spernetur et reputabitur ut carnalis.

Hinc discat et superior spiritualis, quòd quoquo modo se gerat, ab aliquo damnabitur: si humiliter se gerat, ignavus et blandiens; si cum auctoritate agat et loquatur, superbus reputabitur.

Hæc una è ministerii persecutionibus est; agat coram Deo quod suum est; patiatur ab hominibus quodi Deo bene

visum fuerit ; ad utrumque , exemplo divi Pauli, imò exemplo ipsius Christi pastorum pastoris, animetur.

℣. 3. *In carne enim ambulantes....*

Illatam refellit calumniam , quia contra ministerii sui gloriam.

Equidem , aliis hominibus similis , corpus gero carneum , et in carne infirma vivo.

At *secundùm carnem,* aut carnales affectus non militamus, adversùs infidelitatem et peccatum.

Vita hominis militia est, ait Job. 7. At Apostoli vita speciatim est militia, quâ sub imperatore Christo militatur adversùs mundum , et dæmonem , mundi seu sæculi principem.

At militia non carnalis , sed spiritualis ; non secundùm carnis affectus, aut prudentiam sæcularem, regulasque mundi.

℣. 4. *Nam arma militiæ.....* id est , apostolici ministerii nostri *arma non sunt carnalia* , scilicet opes , gloria , astutia , simulatio , facundia , vires , et alia , quibus homines carnales et politici ad fines suos utuntur : hæc enim omnino invalida.

Sed potentia Deo... id est , sed spiritualia , eaque Dei virtute , valida , fortia , efficacia.

Potentia Deo, id est, per Deum ; Syr. virtus Dei.

Nota cum divo Chrysostomo quòd totam potentiam Deo adscribit : ideo non dicit : Nos potentes sumus ; sed *arma* : et hæc non in se , aut per se potentia , sed per Deum. Non nos ea talia fecimus, sed Deus ipse ; gestamus ea quidem , at Deus ipse per ea dimicat et operatur.

Quæ sunt hæc arma apostolica? verbum Dei , patientia, mansuetudo , humilitas , oratio , charitas.

Hæc in se quidem infirma ; at per Deum , per Dei potentiam , per dona Spiritûs sancti , per miracula ,

Potentia sunt *ad destructionem munitionum* , id est, ad evertendas omnes adversariorum *munitiones* , seu omnia munimenta, quibus suos tuentur errores , et quæ objiciunt contra Evangelium.

Consilia destruentes , pro *destruimus.*

Quibus destruimus ratiocinationes, syllogismos, per quos fidem oppugnant.

Explicat, inquit divus Chrysostomus, quid per munitionem intelligat, scilicet fastum Gentilium, vim argumentorum, et captiones dialecticas.

℣. 5. *Et omnem altitudinem........* Persistit in metaphora munimentorum, quorum alia quidem artificio, alia verò sublimitate sunt inexpugnabilia. De prioribus in ℣. 4, hìc de posterioribus, seu de turribus.

Si turrita fuerit munitio, vel propugnaculum resistens scientiæ Dei, seu Evangelio, id quoque demolimur. Theophylactus.

Sensus ergo est : quibus et destruimus omnem elationem, quæ sese effert adversùs cognitionem Dei. Id est, quidquid in scientia humana et sermone sæculari altum et sublime est, et quod Evangelio Dei opponitur.

Et in captivitatem... Gr. captivitantes. Syr. et captivos ducimus omnes intellectus ad obedientiam Christi : id est,

Et omne, seu quodlibet ingenium, quantumcunque sit excellens et studiis excultum, ducimus captivum ad obediendum humiliter Christo Domino.

Hoc in Dionysio areopagita, in Paulo proconsule, in Clemente romano, et aliis effecerunt arma apostolica ; hoc et in omnibus operari sufficientia erant.

Animo revolve eos qui magicæ artis libros combusserunt, et videbis quomodò Paulus captivos duxerit. Theophylactus. Vide Act. 19. 19.

In obsequium. Gr. in obedientiam, id est, ad obediendum Christo.

His verbis emollit captivitatis durum nomen. Captivi gemunt sub jugo ; at felices captivi, qui obediunt Christo ! Ut enim divus Chrysostomus ait, à servitute ad libertatem, à morte ad vitam, ab exitio ad salutem transierunt.

℣. 6. *Et in promptu.* Gr. in parato, *habentes.* Syr. ac parati sumus ad faciendam vindictam de iis qui non obediunt, *cùm impleta fuerit obedientia vestra :* id est,

Ad manum habemus potestatem animadvertendi in fideles qui non obediunt; scilicet per censuras ecclesiasticas, quarum præcipua est excommunicatio.

Cùm impleta fuerit vestra obedientia, id est, quam potestatem in contumaces exercebo, cùm completus fuerit numerus eorum qui volunt obedire.

Multi adhuc erant Corinthii ab impostoribus decepti, qui divo Paulo non obediebant, et qui magnis erant peccatis onerati, quibus dat emendationis tempus.

Terrefacit eos, ut emendentur; minatur et sæpe minatur, et neminem vult ferire, nisi quidam perstiterint contumaces.

Medicus est præstantissimus, pater communis, patronus, procurator, ait divus Chrysostomus: omnes vult sanare, salvare, tueri, protegere, neminem vult perire.

Talia viscera induat prælatus, etiam minax et puniens. Patrem, medicum, patronum se cogitet, salutem intendat et quærat.

℣. 7. *Quæ secundùm faciem sunt videte*: Gr. quæ secundùm faciem aspicitis?

Syr. faciem intuemini? Chrysostom. videtis. Legendum est per interrogationem, ait Theodoretus. Videtis?

Hoc inter utramque lectionem discrimen interest, quòd juxta Græcos, D. Paulus Corinthios objurgat quòd ea tantùm quæ parent, aspiciant, quasi diceret: Itane externam tantùm hominis personam consideratis?

Juxta nostram Vulgatam, Apostolus monet ut saltem ex rebus apparentibus et notis judicent, an minor sit pseudoapostolis; seu, ut ait D. Thomas, committit eis judicium causæ suæ.

Quasi diceret: Rem expendite ex iis quæ manifesta sunt, et ex iis litem componite.

Si quis confidit... id est, gloriatur se Christi ministrum esse.

Hoc cogitet iterum apud se. Syr. is sciat ex se ipso.

Id est, hic, etiam me non monente, apud semetipsum perpendat quòd et egò quoque sum minister Christi; hoc

enim omnibus apparet, tum ex vita mea, tum ex actionibus; et ideo in hoc non sum inferior illo.

Pseudoapostoli, licèt Judæi, se Christianos esse gloriabantur. Legem autem cum Evangelio miscebant.

℣. 8. *Nam etsi ampliùs...*

Dixi me in hoc illi non imparem; nam si quid ampliùs addidero, seu si quid plus dixero de nostra potestate, quàm illi possint de sua dicere.

Non erubescam, quasi mendax, aut vanus, quia veritatem dicam, non ad meam, sed ad Dei gloriam et salutem vestram.

Quam dedit nobis Dominus in ædificationem...

Ostendit legitimum ecclesiasticæ potestatis usum, ædificare, prodesse: simul et suis æmulis improperat quòd ipsi destruerent in Corinthiis, quæ Paulus in illis ædificaverat: quia legalia observanda prædicabant, quæ Paulus abrogata docebat.

Si quid igitur ampliùs dixero de potestate quàm mihi Christus ipse Dominus dedit, ut in vobis exstruam spirituale salutis ædificium, cujus basis est fides, spes quasi paries, charitas culmen; non verò ut hoc ædificium destruam, falsâ doctrinâ, aut exemplo pravo: *Non erubescam*, quasi quid aut falsò, aut vanè dixerim.

A Domino datur potestas ecclesiastica.

Hinc à fidelibus honorandi, colendi sunt omnes hâc potestate à Domino honorati.

A Domino datur potestas ecclesiastica in ædificationem, non in destructionem.

Hinc prælatus inferiorum saluti tenetur semper prodesse, nunquam nocere.

Hinc pastor falsa docens, contra fidem, aut bonos mores, destructor est, non pastor.

℣. 9. *Ut autem non existimer...* Syr. verum conniveo, ne existimer tanquam is qui perterrefaciendo perterrefacit vos per epistolas meas,

Possem, inquam, de majori potestate gloriari; sed non

faciam, ne videar velle meam ostentare potentiam, et metum vobis per epistolam incutere.

℣. 10. *Quoniam quidem epistolæ...* etenim, inquiunt obtrectatores mei, *epistolæ* ejus *graves sunt* sententiarum pondere, *et fortes* rationum argumentis; seu pondus et vim habent; in eis et per eas tonat, fulminat, terrefacit.

Præsentia autem corporis vilis, pusilla, *infirma;* vultus et corporis habitus nihil habens magnificum. *Et sermo* dejectus, humilis, *contemptibilis.* Gr. nihilifactus; quasi diceret: Sine vi, sine pondere.

Quasi diceret: Tonat et terrefacit absens: ubi adest, homunculus apparet, cujus sermo contemnitur.

D. Paulus corpore parvus erat; hinc à D. Chrysostomo tricubitalis appellatur.

Paulus tricubitalis est et cœlos transcendit. D. Chrysostomus citatus à Cornelio à Lapide, qui et Nicephorum citat.

℣. 11. *Hoc cogitet...* ac persuasum habeat quisquis ille sit, qui talia de me dicit: *Quia quales sumus verbo per epistolas,* cùm absumus, *tales et de facto* erimus, cùm ad vos advenerimus.

Aliī, tales et de facto sumus præsentes: seu, sumus nobis semper similes, sive cùm adsumus, sive cùm absumus.

℣. 12. *Non enim audemus...* dico quòd mihi semper sim similis.

Non enim audemus nos in eorum numerum *inserere, aut* nos *comparare quibusdam,* scilicet pseudoapostolis, qui sese extollunt, nosque deprimunt.

Tales ac tanti sunt, ut nec audeamus, ob nimiam inæqualitatem, nos cum illis conferre.

Ironiam hìc agnosce, quâ illos arrogantiæ insimulat; quia falsò se jactabant et aliis præferebant.

Sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, id est, metimur, et comparamus nosmetipsos nobis.

Id est, nulli nos comparamus, multò minùs aliis nos præferimus; sed nosmetipsos secundùm ea, quæ sunt in nobis

quasi nostro pede, et nostrâ mensurâ metimur: non me majorem facio quàm sim.

Græci legunt: Sed ipsi in seipsis semetipsos metientes, et conferentes seipsos semetipsis, non intelligunt.

Syr. sed quia isti semet sibi comparant, non intelligunt.

D. Augustinus ita legit etiam.

Juxta hanc lectionem sensus est:

Sed ipsi pseudoapostoli semetipsos secundùm proprium affectum, qui in ipsis est, metientes, non secundùm aliquam certam regulam, nec secundùm operum à se factorum veritatem; et ideo in sua mensura, seu in suo judicio errantes, et se majores quàm sint, arbitrantes, non intelligunt, seu non sapiunt: hoc enim stultum est suo se judicio metiri.

℣. 13. *Nos autem non in immensum.* Gr. non in immensurata, gloriabimur.

Syr. nos non gloriamur supra mensuram nostram, sed juxta mensuram termini, quem distribuit nobis Deus, ut et pertingamus usque ad vos.

Taxat pseudoapostolos, qui se jactabant, quasi totum terrarum orbem prædicando percurrissent, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus.

Nos autem non gloriabimur supra modum, ut quidam.

Sed secundùm mensuram regulæ... id est, sed manebimus intra limites quos Deus nobis assignavit.

Mensuram pertingendi ad vos usque.

Juxta quos, apostolatus meus ad vos usque pervenit.

Alludit ad regulam, seu funiculum distributionis, per quem agri mensores partes terrarum cuique possessori suas assignant.

Juxta quam metaphoram Deus, vineæ dominus, singulis servis suis partem assignat, quam suis laboribus excolant.

Deus autem inter alias provincias, et Achaiam Paulo dedit excolendam.

Sicque Paulus jure potest gloriari de Corinthiis, quasi de vinea, quam plantavit et coluit: seu quòd primus illis Evan-

gelium prædicavit, illosque in Christo Jesu per Evangelium genuit.

℣. 14. *Non enim, quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos.*

Non superextendimus nos, id est, neque hac in re nos ultra quàm par est jactamus; seu gloriam nostram extra suos terminos extendimus.

Quasi non pertingentes ad vos... id est, equidem illam superextenderem, si ad vos reverà non pervenissem.

Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, id est, at de facto ad vos perveni et primus perveni: primus Evangelium Christi vobis prædicavi.

De vobis ergo filiis meis, vineâ meâ, opere meo, possum meritò gloriari.

Retundit pseudoapostolorum vanitatem, verbis se jactantium et superextendentium : sed de facto nullam urbem à se conversam ostendentium : sicque de alienis, et non de suis laboribus gloriantium.

℣. 15. *Non in immensum gloriantes...* Gr. non in immensurata, gloriantes... Syr. neque gloriamur præter mensuram nostram in labore alieno.

Id est, non eximus è limitibus nostris, gloriantes de laboribus alienis, sicut obtrectatores mei, qui gloriantur de Ecclesiis, quas fundaverunt alii, earumque se Apostolos falsò jactant.

Quasi diceret : Cùm de vobis glorior, non glorior supra modum, de labore alieno, sicut pseudoapostoli : *Nam in Christo Jesu pr Evangelium ego vos genui*, primæ Cor. 4. 15; *Nonne opus meum vos estis?* 9.

Spem autem habentes, id est, habemus; seu, ut ait Syrus, sed est nobis spes.

Crescentis fidei, id est, augescente fide vestrâ. Syr. crescente fide vestrâ.

Græci per genitivos exprimunt, quæ Latini per ablativos absolutos.

In vobis magnificari. Syr. nos in vobis magnificatum iri,

id est, spero quòd per hujus fidei vestræ profectum, magnificabimur in vobis : seu in vobis augebitur gloria nostra, propter vestrum in melius profectum.

Secundùm regulam nostram in abundantiam, id est, augebitur, inquam, *secundùm mensuram* laboris nostri in vobis excolendis, perficiendis et promovendis *in abundantiam*, seu ad perfectionem.

Potest etiam, *in abundantiam*, verti abundanter, et jungi verbo *magnificabimur.*

℣. 16. *Etiam in illa, quæ ultra vos sunt, evangelizare.* Syr. quin et ultra vos progrediemur evangelizando.

Id est, et præterea spero quòd ad alias, ultra Corinthum, regiones, progrediemur, Evangelii prædicandi gratiâ.

Non in aliena regula, in iis quæ præparata sunt, gloriari. Gr. in parata gloriari, id est, non gloriantes, seu gloriam nostram non quærentes.

In aliena regula, id est, in alienis terminis, seu in provincia aliis à Deo assignata.

In iis quæ præparata sunt, id est, seu non in locis per aliorum labores præparatis.

Sciendum est, ait D. Thomas, quòd prædicator potest habere duplex argumentum gloriæ de prædicatione sua : unum est ut conversi ad prædicationem suam proficiant in melius ; aliud, ut per ipsos conversos alii convertantur.

Et quantùm ad ista duo sperat Apostolus augeri gloriam suam de Corinthiis : primò de profectu eorum in melius ; secundò in conversione aliorum, ad quos fama fidei Corinthiorum pervenerit, quosque propterea faciliùs convertet Apostolus. D. Thomas.

Notat D. Chrysostomus, quòd regulæ ac mensuræ vocabulis usus sit Apostolus, primò, velut ad orbis terrarum possessionem, præstantissimamque hæreditatem profectus.

Secundò, ut ostendat totius hujus negotii summam divini beneficii esse ; ideoque nihil nobis adscribendum, sed totam gloriam Deo reddendam. Hinc,

℣. 17. *Qui autem gloriatur....* Gr. at glorians, in Domino

glorietur; quasi diceret: Quid de gloria loquor? qui vult in aliquo gloriari, *glorietur in Domino*, à quo accepit omnia; et ad quem omnia referre debet, *glorietur et in Domino*, quòd sit ejus.

Non enim qui seipsum commendat, id est, laudibus effert, *ille probatus est*, seu, nostra propria laus non verè nos laude dignos efficit.

Sed quem Deus commendat, id est, sed ille verè laude dignus est, quem Deus ipse commendat, seu talem demonstrat per opera, quæ per eum efficit.

Non oportet, ait Theodoretus, nobis ipsis tribuere virtutis testimonium, sed divinam exspectare sententiam.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 10. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PLURIMA et varia superior ecclesiasticus habet in toto hoc capite notanda sancti regiminis exempla et documenta.

PRIMUM.

Auctoritas cum humilitate semper miscenda; hoc superiorem docet exemplum D. Pauli, minacis simul et humilis, ℣. 1. Vide in commentario.

SECUNDUM.

Invitus puniat Prælatus, Christi Domini, prælatorum prælati, mansuetudinis semper memor. Hoc et docet D. Pauli exemplum, ℣. 1.

TERTIUM.

Quocumque modo se gerat superior, sive ignoscat, sive puniat, sciat et exspectet ab aliquo se improbandum.

Quid tunc prælato faciendum? Agat coram Deo quod suum est; patiatur ab hominibus quod Deo benè visum fuerit. Hoc docetur doctrinâ et exemplo S. Pauli, ℣. 2, 3.

QUARTUM.

Quid sit superior ecclesiasticus?

Dux militiæ spiritualis sub imperatore Christo.

Quæ sunt arma, quibus in hac sacra militia uti debet prælatus?

Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, oratio, charitas. Vide ℣. 3 et 4.

His armis Apostoli, per Dei potentiam, fortes facti sunt, vicerunt regna; mundum universum ad obedientiam Christi redegerunt, ℣. 4, 5, 6.

Speret superior iisdem armis utens, quòd illi non deerit virtus Spiritûs sancti, ad subditos suos in obedientia Christi continendos.

QUINTUM.

Ad quid instituta est potestas ecclesiastica?

Ad ædificationem, non ad destructionem, ℣. 8.

Quid ergo continuè debet intendere prælatus?

Subditos ædificare, sanctificare, salvare, ad hoc eis semper prodesse, nunquam nocere.

Hujus ergo finis semper memor, ad eum omnia sua referat, etiam minax et puniens.

Se medicum, se patronum, se patrem esse perpetuò recordetur, ℣. 6.

SEXTUM.

Intra limites suæ jurisdictionis sese contineat, ℣. 12, 13, 14.

SEPTIMUM.

Exspectet à Domino commendari, non ab hominibus, ℣. 17.

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

In hoc capite Apostolus, sancto Dei zelo pulsus, et verâ necessitate coactus, totus est in semetipso, ut ministro Christi, commendando; et in pseudoapostolis, ut Satanæ ministris, deprimendis.

Laudes ergo suas dicere coactus, ℣. 1, veniam sibi precatur, si quasi insipienter agat.

Ad hoc, inquit, adigor sanctâ zelotypiâ, quâ pro Christo erga vestras animas laboro.

℣. 2 et 3. explicat hanc zelotypiam.

Ex una parte, ego velut paranymphus, vos omnes, seu vestram Ecclesiam, per fidem, Christo Domino despondi, eamque ipsi virginem castam exhibere volo.

Ex altera parte, vereor ne Satanas, per hos pseudoapostolos, mentes vestras corrumpat errore, sicut Evam per serpentem seduxit astutiâ.

Hinc meus pro Christo et pro salute vestra zelus.

Et hinc me, Apostolum vestrum, commendare cogor : hos verò pseudoapostolos, Satanæ ministros, deprimere, ne, cum salutis vestræ periculo, illos mihi, Apostolo Christi, præferatis.

Et hinc insipientiam meam, si quæ sit, patienter tolerare debetis, quia vestram ago causam, non meam.

Sic quasi præfatus, ℣. 4, Corinthiis improperat, quòd immeritò tales pseudoapostolos sibi Paulo præponunt : cùm vos nihil doceant illi quod ego Paulus priùs non docuerim.

℣. 5. Imò verò vos non minùs perfecta docui, quàm, non dico pseudoapostoli, sed veri et primarii Apostoli, Petrus, Joannes et Jacobus doceant.

℣. 6. Esto pseudoapostoli sint nobis verborum pompâ inflatiores, sed non sunt in rebus divinis doctiores; et aliunde in omnibus omnino apertè vobiscum ago, non astutè, et dolosè sicut illi.

℣. 7. Corinthios acriter pungit, interrogans eos, an in hoc apud eos peccaverit, et ideo postponant illum, quia humilis factus est apud eos, ut illos exaltaret apud Deum, et quia gratis Evangelium eis prædicavit.

℣. 8 et 9. Hoc exaggerat : apud vos existens, pro vobis laborans, omnibus indigens, nihil à quoquam vestrûm recepi, sed necessaria à Macedonibus habui, licèt pauperibus.

℣. 10. Ne putent autem hoc ab ea dici ut nunc saltem do-

nent, asseverat, etiam sub juramento, quòd in Achaia nusquam quid accipiet, ut pseudoapostolis os obturet.

℣. 13. Vivis eos depingit coloribus: fallaces et dolosi sunt operarii; Apostolorum quidemChristi larvam circumferunt: at veri sunt Satanæ ministri, quorum finis erit miser et malus.

℣. 16. Iterum veniam petit, si quid ad laudem suam dixerit; hancque eò faciliùs sperat abillis, quòd et pseudoapostolos patiantur, non verbis tantùm jactabundos, sed et operibus onerosos; scilicet rapaces, devoratores, contumeliatores.

℣. 21. Per ironiam, et profectò gratam, fatetur quòd in hoc quidem sit pseudoapostolis inferior: at in nullo alio, sive naturæ, sive gratiæ dono.

℣. 22. Quoad naturam, si « Hebræi sunt, et ego; » quoad gratiam, si « Christi ministri sunt: » cum verecundia quidem, at cum veritate dico, quòd « plus ego. »

Hanc veritatem in reliquo capite probat,

Per labores plurimos, quos pro Christo suscepit.

Per passiones plures, quos toleravit in corpore.

Per sollicitudines animi sui pro omnibus Ecclesiis.

Per charitatis suæ condescensum pro infirmis.

Per dolores suos pro scandalizatis.

CAPUT UNDECIMUM.

Textus.

1. UTINAM sustineretis modicum quid insipientiæ meæ; sed et supportate me:

2. Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo.

3. Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutiâ suâ, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant à simplicitate, quæ est in Christo.

4. Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus, aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis; aut aliud Evangelium quod non recepistis: rectè pateremini.

5. Existimo enim nihil me minùs fecisse à magnis Apostolis.

CAPUT UNDECIMUM.

Paraphrasis.

INSANUM quidem est semetipsum laudare; utinam verò hanc in me insipientiam tantisper patiamini;

Ad id cogor: itaque quæso, me toleretis.

Ad hoc, inquam, adigor, non philautiâ, sed divinâ zelotypiâ, quâ erga vestras animas laboro:

Ego enim tanquam pronubus vos, seu vestram Ecclesiam, uni viro, Christo scilicet, despondi;

Et eam volo virginem castam illi, velut marito exhibere.

Vereor autem ne, sicut Satanas, sub figura serpentis latens, Evam seduxit astutiâ suâ;

Ita per hos pseudoapostolos, ministros suos, mentes vestras erroribus corrumpat,

Et excidatis ab illa fidei simplicitate, quæ Christianum decet: et hinc mea in tales ministros zelotypia.

Etenim si novus ille Doctor superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Salvatorem prædicaret, verè alium Salvatorem quàm ille quem nos vobis prædicavimus;

Si tali magistro prædicante, alium reciperetis Spiritum, quem per nos non accepistis;

Si Doctor ille aliud et præstantius doceret Evangelium, quàm quod vobis tradidimus;

Rectè et meritò talem jactabundum, et sese nobis anteponentem pateremini.

At sanè non ita se res habet: arbitror enim quòd nec doctrinâ, nec operibus inferior sim, non dico istis falsis Apostolis, sed et ipsis veris et primoribus Apostolis.

6. Nam etsi imperitus sum sermone, sed non scientiâ: in omnibus autem manifestati sumus vobis.

7. Aut numquid peccatum feci, meipsum humilians, ut vos exaltemini? Quoniam gratìs Evangelium Dei evangelizavi vobis?

8. Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum.

9. Et cùm essem apud vos, et egerem; nulli onerosus fui: nam quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt à Macedonia: et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo.

10. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me, in regionibus Achaiæ.

11. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit.

12. Quod autem facio, et faciam, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos.

13. Nam ejusmodi pseudoapostoli, sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.

Esto pseudoapostoli sint nobis sermone græco peritiores, sed non sunt in rebus divinis doctiores.

Hanc Divinorum scientiam, quæ Apostolum decet, calleo; vos ipsi scitis, quia in omnibus manifesti fuimus apud vos, et dictis et factis

Aut fortè culpam commisi, et propterea me minùs æstimatis? quia apud vos memetipsum humiliavi, ut vos hâc meâ humilitate exaltarem in fide;

Aut fortè peccavi, quia gratìs omninò Evangelium Dei vobis annuntiavi?

Alias Ecclesias pauperes feci, ab eis necessaria recipiens, ut vobis sine sumptu inservirem.

Et vobis præsens, vobisque serviens, et rebus necessariis destitutus,

Nulli vestrûm molestus fui; quia quod mihi deerat ad vitæ necessitates, et labore manuum lucrari non potui, suppleverunt fratres, qui venerunt à Macedonia:

Sicut autem in omnibus hactenus cavi ne forem ulli onerosus, ita et in posterum cavebo.

Verum dico, testis est mihi veritas ipsa Christus, non Corinthi solùm, sed et in totius Achaiæ regionibus, hæc mea Evangelii vobis prædicandi gratuitò gloria non abrumpetur.

Cur id apud vos ago?

An quia vos non diligo, ideo et dona respuo?

Deum mei cordis inspectorem testor, quia vos diligo, imò et depereo, ℣. 2.

Id igitur facio, et faciam; seu, in tota Achaia, et gratìs prædico, et prædicabo, ut pseudoapostolis amputem occasionem quam quærunt, nobis pares esse, de quo gloriantur; aut sanè, sicut et nos, nihil à vobis accipiant.

Quærunt, inquam, nobis esse similes: nam hujusmodi homines falso titulo, et nomine tantùm Apostoli, sunt operarii dolosi, qui Apostolorum Christi larvam circumferunt, cùm sint Satanæ ministri.

14. Et non mirum: ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis.

15. Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ: quorum finis erit secundùm opera ipsorum.

16. Iterum dico, (ne quis me putet insipientem esse: alioquin velut insipientem accipite me, ut et ego modicum quid glorier.)

17. Quod loquor, non loquor secundùm Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ.

18. Quoniam multi gloriantur secundùm carnem: et ego gloriabor.

19. Libenter enim suffertis insipientes: cùm sitis ipsi sapientes.

20. Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit.

Et non mirum quòd isti personas assumant Apostolorum, cùm ipse Satanas eorum doctor, et tenebrarum angelus, sese præstigio transfiguret in angelum lucis.

Non est ergo quòd velut magnum miremur, si Satanæ ministri induant figuram Apostolorum, qui veritatis et justitiæ sunt ministri : at larvam tandem detrahet Deus, eisque pœnas dabit factis iniquis debitas.

Repeto quod initio dixi, ut me patiamini, si quid ad meam laudem dixero ;

Nec quis me propterea putet insipientem : nec enim id ago sine ratione ;

Quòd si tamen id à vobis non valeam obtinere, ut insipientem me accipite ;

Et ferte ut tantisper glorier.

Quod in hac gloriationis materia loquor, si verba spectetis, non loquor secundùm Deum : habet enim stultitiæ speciem ; sed si animum et charitatem spectetis, secundùm Deum loquor, ne scilicet Christi ministro comtempto, adhæreatis Satanæ ministris :

Quandoquidem tot alii de rebus carnalibus et externis gloriantur, et illos fertis patienter ;

Et ego, illorum insipientiam secutus, tantisper gloriabor, sperans quòd et patienter feretis.

Sapientes enim cùm sitis, libenter tamen insipientes, me multò molestiores toleratis.

Suffertis enim si quis illorum imperioso dominatu vos in servitutem redigit ;

Si quis bona vestra sumptibus consumit ;

Si quis, muneribus acceptis, vestras facultates extenuat et exhaurit ;

Si quis fastu sese extollit, ut vos deprimat ;

Si quis palmâ vos in faciem cædat, seu habeat ludibrio.

21. Secundùm ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo et ego;

22. Hebræi sunt, et ego: Israelitæ sunt, et ego: semen Abrahæ sunt, et ego:

23. Ministri Christi sunt (ut minùs sapiens dico), plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortibus frequenter.

24. A Judæis quinquies, quadragenas unâ minùs, accepi.

25. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui.

26. In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus:

27. In labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti: in jejuniis multis, in frigore et nuditate.

Per modum contumeliæ et exprobrationis hoc dico vobis : hæc enim cùm vobis faciant illi, eos tamen me pluris facitis.

Quasi nos in hac parte simus illis infirmiores, seu inferiores, et ideo minùs æstimandi à vobis : hanc illis cedo præcellentiam, sed non aliam.

In quacunque alia re quis eorum audeat gloriari, ut minùs sapiens loquor, et ego audebo gloriari.

Si gloriantur quòd Hebræi sunt, et ego sum Hebræus; quòd Israelitæ sunt, sum et ego ; quòd posteri sunt Abrahæ, et ego quoque;

Quòd ministri Christi sunt, aut saltem se dicunt :

Stultè, sed verè loquar ; ego plus quàm illi;

Pro Christi Evangelio plures sustinui labores quàm illi;

Sæpius et diutius in vinculis fui quàm illi;

In verberibus longè frequentiùs quàm illi;

Sæpius in mortis periculis quàm illi.

A Judæis quinquies cæsus fui, et quadragenas plagas, unâ minùs, accepi.

A Gentilibus ter virgis cæsus sum ; semel lapidatus sum ; ter naufragium feci ; noctem et diem exegi in profundo mari, jactatus undis, cum summa vitæ desperatione.

Pro eodem Christi Evangelio sæpe, non longa tantùm et molesta, sed et periculosa suscepi itinera ; sæpe fui in periculis fluminum ; in periculis sicariorum ; in periculis ex persecutione Judæorum ; in periculis ex persecutione Gentilium ; in periculis in civitate obortis : periculis in deserto, periculis in mari, ex parte Judæorum. Act. 20, 3, ex parte nautarum, trucidare volentium ; periculis à simulatis et falso nomine fratribus.

Quot alii labores pro Christo suscepti ! quot molestiæ et fatigationes perpessæ !

Vigiliæ multæ ; fames et sitis sæpe tolerata defectu esculentorum ; jejunia crebra sponte suscepta ; frigoris et nuditatis molestia sæpe perpessa.

28. Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.

29. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?

30. Si gloriari oportet: quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor.

31. Deus et Pater Domini Nostri Jesu Christi, qui est benedictus in sæcula, scit quòd non mentior.

32. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet:

33. Et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et sic effugi manus ejus.

Præter hæc, quæ extrinseca sunt et corpus tangunt, alia sunt quæ angunt animum, nimirum moles negotiorum mihi quotidie, quasi agmine facto, incumbentium; sollicitudo quam pro tot Ecclesiis gero.

Quis fidelium infirmatur, et ego per intimum cordis affectum non infirmor? quis offenditur, cujus offendiculo non urar, seu animo discrucier?

Si gloriandum mihi sit, de his gloriabor passionibus et humiliationibus pro Christo toleratis; non de iis magnitudinibus, de quibus gloriantur pseudoapostoli.

Deus omniscius, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est in omnem æternitatem laudabilis, scit quòd verum dico; nec quidquam addo.

Cùm essem Damasci, is quem rex Aretas præposuerat illi genti, dispositis ad portas die ac nocte militaribus excubiis, civitatem Damascenam custodiebat, modis omnibus agens, ut me comprehenderet, ut in gratiam Judæorum occideret:

Et per fenestram è mœnibus nocte à discipuli fune demissus sum, in sportâ inclusus, et hoc modo evasi præfecti manus.

Commentarius in Cap. 11.

℣. 1. UTINAM *sustineretis modicum quid....* Gr. utinam toleraretis meam paulisper insipientiam.

Syr. utinam verò toleraretis me paulisper, ut loquerer insipienter.

Gr. et Syr. *parum*, seu paulisper jungunt verbo *toleraretis.* Nostra vulgata nomini *insipientiæ* jnugit, *modicum quid insipientiæ meæ*, id est, quamdam insipientiæ meæ particulam.

Quod majorem exprimit humilitatem : quasi hæc non sit tota Pauli insipientia, sed tantùm particula.

Insipientiam autem hìc vocat, gloriari, suas laudes dicere, quia reverà vanum est se laudare, nisi gravis causa subsit, ut hìc suberat : et tunc quidem hanc causam ignorantibus, hoc videtur insipientia.

Vocat ergo insipientiam, quòd insipientiæ speciem præ se ferebat, et quòd aliquibus ut insipiens videri poterat.

Sensus ergo est : Utinam vos patiamini memetipsum laudare, Paulumque à Paulo commendari : hoc equidem insanum foret, nisi ad id cogerer.

Sed et supportate me, sed ad illud cogor ; itaque, quæso, me toleretis.

OBSERVATIO MORALIS.

Humilitas est vera Christiani sapientia, quam nos Christus, Dei sapientia, docuit factis et verbis : *Discite à me, quia humilis, etc.*

Se ipsum ergo laudare vera insipientia Christiano videri debet.

Hinc nunquam, sine magna humilitate prævia, debet Christianus, etiam ubi necessitas est, semetipsum laudare.

Hoc Paulus suo nos docet exemplo, qui coactus suas hìc

laudes dicere ; hìc, inquam, ubi agitur de apostolatûs sui tuitione, de prædicationum suarum fructu, de animarum salute, quas per Evangelium Christo genuerat, veniam tamen sibi multoties precatur ; insipientem se pluries dicit, humilitatemque maximam præ se fert, contra ordinarias humilitatis regulas agere coactus.

℣. 2. *Æmulor enim vos...* Gr. zelo vos. Syr. nam zelotypus sum erga vos.

Dat rationem et cur desipiat, et cur insipientiam ejus debeant tolerare Corinthii.

Ad hanc enim ineptiam deducit me, non meî proprius amor, sed Dei et vestrî vehemens et purus amor.

Ardenter vos in Deum depereo. Gagnæus.

Zelotypus sum erga vos, zelotypiâ laboro; eo vos amore diligo, qui corrivalem non patitur.

Dei æmulatione. At zelo Dei erga vos zelotypus sum,

Non meî causâ, sed Dei causâ et salutis vestræ zelo.

Erga vos sum zelotypus, sicut et Deus erga nos dicitur zelotes, non ut ipse quæstum hinc faciat, sed ut salutem nobis efferat.

Despondi enim vos... Syr. despondi enim vos viro unico, virginem castam, quam offeram Christo.

Explicat cur et quomodo erga illos sit Dei zelo zelotypus.

Ex una parte, ego tanquam spiritualium nuptiarum pronubus et conciliator, per fidem *vos*, id est, Ecclesiam vestram, despondi uni viro, scilicet Christo, et eam volo *virginem castam*, et integram illi tanquam marito *exhibere.*

℣. 3. *Timeo autem...* Ex alia parte vereor ne sicut Satanas, sub serpentis figura latens, Evam seduxit astutiâ suâ; sic et per hos pseudoapostolos, Satanæ ministros, mentes vestræ corrumpantur erroribus;

Et excidatis à simplicitate, quæ est in Christo, id est, et excidant ab illa fidei et morum simplicitate, quæ Christianum decet.

Gr. ita corrumpantur mentes vestræ à simplicitate illa in Christum. Syr. quæ est erga Christum, id est, quâ creditur in Jesum Christum.

Verbum *excidatis* additum est ab interprete nostro, majoris claritatis gratiâ.

Et hinc zelus meus, meaque zelotypia : vos ardenter in Deum depereo, vos despondi Christo, vos illi volo servare castos et puros in fide.

Aliunde verò vos ambiunt Satanæ lenones, qui fidem vestram corrumpere student.

Hinc mea zelotypia, hinc illos ferre non valeo, hinc insipientia mea : seu hinc me laudare cogor, ut mihi Apostolo Christi credatis; et hos animarum corruptores deprimere, ut ab illis caveatis.

Insipientia itaque mea non est insipientia, sed sapientia, sed Dei gloriæ, et salutis vestræ zelus : tolerate igitur me taliter insipientem, seu memetipsum commendantem, ad vestrum profectum magìs quàm ad laudem meam.

OBSERVATIONES MORALES.

Ex secundo versu collige, primò quòd quælibet anima fidelis per Baptismum Christo despondetur, seu fit per fidem sponsa Christi. Annulo subarrhavit me Dominus meus, dicere potest omnis anima christiana.

Secundò, quòd plures animæ, una ecclesia particularis, imò et tota universalis Ecclesia, sint una sponsa, sicut et Christus est unus sponsus.

Una, inquam, per unitatem fidei, et vinculum charitatis.

Tertiò, hujus sponsæ virginitas est fides incorrupta : hinc, Rem novam! exclamat Divus Chrysostomus, in mundo post nuptias non manent virgines, quæ virgines erant; hìc post nuptias fiunt virgines, quæ non erant virgines.

Quartò, hujus sponsæ dos, regnum cœlorum, ait Divus Chrysostomus : sicut sponsus Christus rex, ita sponsa regina.

Hujus sponsæ nuptiæ in hoc sæculo præparantur, in futuro consummantur.

Præparantur per fidem, spem et charitatem.

At consummantur per speciem et visionem, quando indissolubili vinculo copulabitur Christo.

Hæc quidem omnibus christianis animabus conveniunt, a specialiùs animabus religiosis, quæ Christo etiam in hac vitat perfectiùs uniuntur. Vide Cornelium à Lapide.

℣. 4. *Nam si is qui venit...*

His quasi præfatis, ostendit Corinthiis, quòd immeritò tales magistros pluris faciant, cùm nihil eos doceant, quod priùs non docuerit.

Etenim si novus ille Apostolus superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Jesum, seu Salvatorem, prædicaret, et qui verè sit alius et excellentior, quàm ille quem vobis prædicavi;

Si tali magistro prædicante, alium reciperetis Spiritum, e qui præstantiora vobis dona conferret, quàm quæ recepistis, me prædicante;

Si magister ille aliud Evangelium, præstantius et meliora promittens, vobis prædicaret, quàm quod vos docui;

Rectè et meritò pateremini talem magistrum jactabundum et sese nobis præferentem; at sanè non ita se res habet.

℣. 5. *Existimo enim nihil me minùs fecisse....*

Arbitror enim quòd nec doctrinâ, nec operibus sim inferior, non dico, istis pseudoapostolis; sed et ipsis magnis et excellentissimis Apostolis, Petro, Joanne, Jacobo: ita D. Chrysostomus, et omnes antiqui.

Quanquàm recentiores multi putant per ironiam hìc pseudoapostolos vocari supra modum Apostolos, seu, ut est in Græco, super valde Apostolos.

Et juxta hunc sensum meliùs cohærent omnia et præcedentia et sequentia. Sed nihil cogit antiquos patres deserere.

Observa quòd qui primæ Corinth. 15. 9, dixit: *Non sum dignus vocari Apostolus*, nunc, ubi necessitas postulat, dicit: *Existimo nihil me minùs fecisse à magnis Apostolis.* Non erubescit se excellentioribus Apostolis æquiparare; quia id postulat charitas et animarum salus: Omnia ad aliorum utilitatem, et Dei gloriam.

℣. 6. *Nam etsi imperitus.....* Gr. idiota, id est, indoctus *sermone*. Syr. incultus sermone. Vide paraphrasim.

Juxta antiquos hæc non referuntur ad versiculum præcedentem, sed est responsio novæ adversariorum objectioni, Paulo sermonis ruditatem improperantium.

Fateor quòd sermone sum rudis; at rerum divinarum scientiam calleo, quæ divinum præconem decet.

Non curat sæcularem sapientiam, quæ ut primæ Corinth. dixit : Evacuat crucis Christi gloriam : sed scientiam Dei, veram sapientiam habere gloriatur.

Talis sit homo verè apostolicus.

Indirectè sermonis nitorem et peritiam concedit pseudoapostolis; at eis negat scientiam : sermone sunt periti, sed scientiâ Dei indocti.

Quot et hodie hujusmodi homines!

In omnibus autem manifestati sumus vobis.

Gr. sed in omni manifestati in omnibus in vos.

Syr. verùm in omnibus manifesti fuimus apud vos.

Hìc quoque falsos perstringit Apostolos, utpote in versutia ambulantes, quasi diceret :

Non sicut illi aliud sumus, et aliud apparemus : sed in omnibus et omnino apertè vobiscum agimus, ita ut et dictis et factis simus vobis manifesti.

An D. Paulus reverà fuerit sermone imperitus?

Respondeo primò, quòd sine fundamento ex hoc versiculo collegerint aliqui D. Paulum fuisse balbum, seu impeditæ linguæ : dicitur enim hìc imperitus, idiota, incultus, non impeditus.

Respondeo secundò, quòd D. Paulo non adfuerit sermonis perspicuitas, nec Græci sermonis elegantia, ut patet legenti : sed in rudi sermone fuit illi nervosa eloquentia, et ubi voluit, divinum dicendi artificium.

Hinc aliqui dicunt illum eloquentissimum, ut D. Augustinus; alii negant, ut Origenes, et D. Hieronymus.

℣. 7. *Aut numquid peccatum feci?....* Gr. an peccatum feci.... Syr. aut fortè culpam commisi....?

His verbis Corinthios acriter pungit, simul et magnum suî

et pseudoapostolorum discrimen ostendit, quòd humiliter et gratis Evangelium prædicaverit, quod ipsi cum fastu et pro lucro.

Numquid fortè peccavi, et ideo me minùs æstimatis, quia humilis apud vos factus sum; vile opificium exercens, et labore manuum mearum victum mihi comparans?

Non superbè me gessi, nec meo fastu vos oppressi, sicut illi; et hoc mihi peccatum?

Ut vos exaltemini? Id est, ut hâc meâ humilitate exaltarem in fide: seu ut vos faciliùs Christo lucrarer; ad ejus gratiam attraherem, per quam eveheremini ad gloriam.

Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?

An mihi imputatis ad culpam, quòd gratis omnino, et sine lucro, et sine stipendio vobis prædicaverim?

Nota in hoc versiculo duplicem apostolicam D. Pauli prædicantis virtutem: humilitatem in sua conversatione; paupertatem in corde et in praxi, seu in usu. Nec pretium aut lucrum vult, aut recipit pro prædicatione; nec stipendium ad sustentationem necessarium suscipit.

Talibus virtutibus, proximi promovetur salus: humilitas cordis, etc. paupertas spiritûs, virtutes veræ apostolicæ; sed heu! quàm pauci sectantur eas!

℣. 8. *Alias Ecclesias expoliavi.*

Quod in versu præcedente dixit, hìc et in versiculo sequente exaggerat, prætensumque peccatum quasi aggravat. Vide paraphrasim.

Stipendium. Gr. ὀψώνιον, modicum quid, quale datur militi.

℣. 9. *Et cùm essem apud vos...*

Et apud vos præsens et existens; pro vobis diu noctuque laborans, et omnibus indigens: seu vobis præsens, vobis serviens, rebus necessariis destitutus.

Nulli onerosus fui, id est, nulli vestrûm molestus fui: nec ideò segnior fui in ministerio vestro.

Gr. non obtorpui cuiquam.

D. Hieron. ad Algas. quæst. 10, dicit hanc dictionem esse Cilicibus peculiarem.

Nam quod mihi deerat, ad vitæ necessitates *suppleverunt*, supra id quod labore manuum lucrabar. Act. 18. ℣. 3.

Fratres qui venerunt à Macedonia. Act. 18. ℣. 5.

Et in omnibus sine onere me servavi, et servabo.

Ne quis autem putet hæc ab eo dici, ut ab illis in posterum accipiat, addit quòd sicut hactenus in nullo fuit onerosus, sic nec erit in futuro : gratìs ministravi, gratìs ministrabo et cavebo ne cuiquam sim oneri.

Timuit Apostolus ne, ipsa vitæ necessaria recipiens, foret onerosus. Hinc saltem timeamus superflua recipere.

℣. 10. *Est veritas Christi in me...*

Jurat quòd idem observàbit semper, seu nihil à quopiam recipiet in Achaia.

Verum dico, Christus veritas, est mihi testis quòd hæc *gloriatio*, Evangelii vobis prædicandi gratìs, per me non abrumpetur apud vos et in tota Achaia.

Non infringetur. Gr. non obturabitur : metaphora ab omnibus sumpta, aiunt Patres Græci, Chrysostomus, Theophylactus.

Quasi diceret : Donis vestris non obturabitis, aut obstruetis cursum hujus meæ gloriæ ; sed fluet indesinenter per omnes Achaiæ regiones, cujus metropolis erat Corinthus.

Idem hìc significat Apostolus quod in prima Corinth. cap. 9. ℣. 15. *Bonum est mihi magìs mori, quàm ut gloriam meam quis evacuet.*

℣. 11. *Quare? quia non diligo vos?*

Cur ita facis apud nos? an quia nos non diligis, ideo dona nostra respuis?

Solemus enim eorum, quos non diligimus, dona contemnere.

Iterum jurat, Deum cordium inspectorem testem adhibens, quia eos diligit.

Dona quidem sunt respuenda, sed sine contemptu, imò cum gratitudine et cum affectu.

℣. 12. *Quod autem facio, et faciam...* id est, id facio et faciam, seu gratìs evangelizo, et evangelizabo non solùm Corinthi, sed in tota Achaia, ut pseudoapostolis amputem occasionem, quam quærunt nobis esse similes et pares, de *quo gloriantur.*

Optabant pseudoapostoli ut aliquid reciperet Apostolus; sicque dicere possent quòd, ad ejus exemplum ipsi reciperent; et consequenter gloriari quòd in hoc ipsi similes et pares forent, quem aliunde se superare jactabant, scilicet in eloquentia.

Ut hanc eis gloriandi occasionem amputet Apostolus, nihil recipit, nec vult recipere, ut pateat omnibus quòd in hoc saltem sint illo inferiores.

Aliter Græci, qui supponunt quòd pseudoapostoli gratìs quoque prædicare gloriabantur. Hoc saltem simulabant, ait D. Chrysostomus, sed furtim et occultè recipiebant. Illis, inquit, Paulus præcidit occasionem gloriandi, quam quærebant inde; quia hac in re non habebant quòd gloriarentur, cùm Paulo forent tantùm pares.

Sed probabilius est quòd palàm accipiebant pseudoapostoli, cùm de eis loquens. ℣. 20. *sustinetis... si quis devorat, si quis accipit.*

℣. 13. *Nam ejusmodi...* hos falsos Apostolos vivis hìc pingit coloribus, simul et explicat quod dixit, quærunt nobis esse similes.

Nam hujusmodi homines falso titulo et nomine tenùs Apostoli sunt, à Christo non missi, nec à Christi veris Apostolis.

Operarii dolosi, fallaces, qui omnia ficto faciunt animo et ut fallant. D. Chrysostomus.

Transfigurantes se... assumunt Christi Apostolorum personas, cùm reverà sint ministri Satanæ.

Larvam Apostolorum circumferunt, non autem vim ac facultatem. Chrysostomus.

℣. 14. *Et non mirum...* et hac in re nihil novum. Nam Satanas, ipse Angelus tenebrarum, transformatur in Angelum lucis, malus in bonum.

℣. 15. *Non est ergo magnum...* non est ergo quòd miremur tanquam magnum, si ejus ministri figuram ac personam induant Apostolorum, veritatem, pietatem ac veram justitiam annuntiantium.

Quorum finis erit... at tandem larvam eis detrahet Deus, pœnamque dabit factis iniquis debitam. *Finis eorum erit secundùm opera illorum*, id est, malus.

Ab ipso Ecclesiæ exordio fuêre falsi doctores hypocritæ, Apostolorum Christi larvam circumferentes, ut fideles deciperent.

Ab ipso mundi exordio Satanas, humanæ salutis adversarius, tenebrarum Angelus, sese in lucis Angelum transformat, ut faciliùs decipiat.

Hinc discamus timere, cavere, rogare, *et ne nos inducas... sed libera nos à malo*, à malo spiritu in bonum transformato; à malo doctore, Apostoli larvam circumferente.

Et hinc discamus nec in nobis, nec in homine, nec in angelo spem ponere; sed in solo Deo.

℣. 16 *Iterùm dico...* repeto quod ab initio dixi, rursusque vos rogo ut me patienter sustineatis, si quid ad laudem meam dixero.

Ne quis me putet... nec propterea quis me putet insipientem; nec enim id ago sine ratione, sed ob causam.

Stulta quidem res est gloriari: ego verò non ut stolidus hoc facio, sed coactus. D. Chrysostomus.

Alioquin velut insipientem... quòd si tamen id, quod à vobis peto, non possim obtinere, ut insipientem accipite me, et patienter sustinete; tantùm ut mihi tantisper liceat gloriari.

Hic sensus naturalis est, nec primo hujus capitis versui contradicit, ut putat auctor neotericus, qui vult hìc ab Apostolo retractari quod ab initio dixit. Hincque particulam πάλιν ipse solus, contradicentibus omnibus omnino versionibus, e interpretibus Græcis et Latinis, vult non significare, iterùm *de nouveau;* sed, è contra, seu *tout au contraire*, *je me rétracte.*

Quidquid sit de hac πάλιν, significatione in genere, san

illa huic loco non convenit; idem enim in re nunc dicit Apostolus, quod in primo versu dixit.

Ibi insipientiam vocavit gloriari, quia speciem habet insipientiæ, et insipiens videtur iis qui causam ignorant.

Hìc autem rogat ut, propter hanc insipientiæ speciem, non putetur insipiens, id est, verè insipiens; quia id non agit insipienter et sine ratione.

Quòd si tamen ab eis non potest obtinere id quod rogat, concedit ut velut insipientem ipsum accipiant; dummodo gloriari permittant: idque concedit sapientissimè, proximi sui salutem suæ propriæ famæ anteponendo.

In his ergo verbis patet et humilitas et charitas Apostoli.

Humilitas, excusatione toties iteratâ: ostendit sanè quàm invitus et coactus glorietur.

Charitas, hanc internam confusionem suam, imò et externum Corinthiorum propterea contemptum, animarum saluti sacrificando.

℣. 17. *Quod loquor...* fatetur quòd specie tenus et apparenter non agat secundùm Christi doctrinam, qui nos humilitatem factis et verbis docuit, ut jam dictum est in commentario. ℣. 1.

Quod in hoc gloriationis argumento *loquor*, si verba spectetis tantùm externa, *non loquor secundùm Deum*, speciem enim habent insipientiæ; si verò animum spectetis et verborum scopum, *secundùm Deum loquor.*

Ex charitate enim loquor, et ex necessitate me laudo; ne me, Christi ministro contempto, credatis et adhæreatis Satanæ ministris.

Ago apparenter contra humilitatem, quæ est vera sapientia, quam nos Deus per Christum docuit: hinc *non secundùm Deum loquor.*

Sed id invitus ago et ex charitate: hinc non insipienter, sed quasi insipienter, *seu quasi in insipientia ;* mea laus speciem habet insipientiæ quidem, sed est vera et secundùm Deum sapientia.

In hac substantia gloriæ. Gr. ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει: idem

verbum in eodem sensu usurpatum reperies cap. 9. ℣. 4. scilicet in hac materia, seu in hoc argumento gloriationis.

In hac parte gloriationis, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

℣. 18. *Quoniam multi gloriantur...* quandoquidem pseudoapostoli, æmuli mei, gloriantur in rebus carnalibus et externis et ad apostolatum non pertinentibus; et illos sic gloriantes, imò ad nauseam usque jactabundos toleratis.

Et ego illorum secutus insipientiam, tantisper *gloriabor*, sperans quòd et patienter feretis me utiliter gloriantem.

℣. 19. *Libenter enim suffertis...*

Syr. pacifici enim estis ad obtemperandum rationis expertibus, cùm vos sitis sapientes.

Quasi diceret: Id eò faciliùs spero, quòd vos, cùm sitis sapientes, alios tamen suffertis insipientes, me multò molestiores.

Insipientia mea vobis multò minùs erit onerosa, quàm pseudoapostolorum: mea ad summum erit verbosa, illorum verò est effectiva et effectibus molesta; vos enim tyrannicè regunt, vos devorant.

℣. 20. *Sustinetis enim si quis...* id est, si quis illorum duro et imperioso dominatu *vos in servitutem redigit*, seu regit ut servos.

Si quis devorat, id est, bona vestra consumit et exhaurit sumptibus.

Si quis accipit, à vobis munera, quibus vestras extenuat facultates.

Si quis extollitur, fastu tumens, ut vos deprimat, et quamdam in vos tyrannidem exerceat.

Si quis in faciem vos cædit, id est, habet ludibrio, seu contumeliam, quasi alapam, vobis impingit.

Ita quidem explicatur communiter hæc ultima pars; unde plerique verba sequentia, *secundùm ignobilitatem dico*, explicant quasi dent sensum sequentem.

Hoc intelligo, quantùm ad contumeliam, non quòd de fac-

to vos cædant in faciem, sed quòd contumeliâ, vos quasi viles afficiant.

Sed nonne fieri posset, ut quisquam pseudoapostolorum ad hanc devenerit violentiam, ut palmâ quemquam Corinthiorum cæciderit; et hoc eis exprobret Apostolus?

Cùm omnia alia ad litteram sint vera, cur non et hæc pars? an minus est crimen tyrannidem exercere, devorare, accipere, etc., quàm aliquo fortè primo motu cædere? hac in re nihil affirmo, sed meum dubium expono.

℣. 21. *Secundùm ignobilitatem dico... quasi...* obscurum est quod ait: nam quoniam molestum ac grave erat, idcirco hoc ita collocavit, ut acerbitatem obscuritate falleret. D. Chrysostomus.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Obscuritatem hujus loci probat explicationum varietas; omnes legi, omnes expendi, nullam penitùs satisfacientem inveni.

Hinc textum attentiùs legi; omnes versiones contuli; et lux major affulsit.

Gr. Secundùm contumeliam dico. Syr. quasi cum contumelia dico. Arab. per modum contumeliæ et exprobrationis hoc dico, ac si nos infirmati essemus.

Ex textu et ex his ejus versionibus concipio quòd D. Paulus superiora, in versibus 19 et 20, contenta, dixit per modum exprobrationis.

Sed quibus? ex ipso contextu patet quòd ipsis Corinthiis, quos in his versiculis alloquitur.

Quid ergo Corinthiis exprobrat? intellige ex ipso contextu, et ex eo de quo hìc agitur, scilicet:

Hæc et alia cùm vobis pseudoapostoli faciant, illos tamen æstimatis, diligitis et pluris quàm me facitis.

Quasi nos hac in parte infirmi, seu illis inferiores *simus*; id est,

Quasi verò nos propter infirmitatem idem vobis non feceri-

mus; et non propter humilitatem, modestiam et charitatem?

Quasi verò non potuerimus, sicut et illi, iisdem titulis abutentes, opprimere vos?

Quasi verò talia, quæ dixi, facere, sit in illis virtus et perfectio æstimatione digna; et talia non facere, sit in nobis infirmitas et peccatum vestro contemptu dignum?

Ironia similis, imò eadem ac ea quæ ℣. 7, quasi diceret: An peccatum feci, quia humilis, pauper et modestus apud vos fui? quia ex charitate, et gratis omninò, vobis evangelizavi? quia vos non devoravi, non oppressi, contumeliâ non affeci?

Et hæc eadem exprobratio tangit obliquè falsos Apostolos, qui talia facientes, sese jactabant quasi magnos, et D. Paulum, ut infirmum et homuncionem deprimebant; hincque sese anteponebant illi.

Quasi verò nos illis hac in parte simus inferiores; quasi talia facere, sit virtus et perfectio, non facere peccatum?

Hìc itaque D. Paulus indignatione tactus, et plura cogitans atque sentiens, quàm verbis exprimat, tacitus in corde, hanc egregiam concedit pseudoapostolis superioritatem ac præcellentiam.

Esto, simus illis hac in parte inferiores; sintque nobis in ea superiores; at sanè in nulla alia re præcellentiam illis concedo.

In quo quis audet? id est; in quacumque re quis eorum audeat gloriari?

In insipientia dico, id est, quasi insipiens loquor, et ego gloriari audebo.

OBSERVATIO MORALIS.

D. Paulus, totius terrarum orbis doctor, speciatim verò Corinthiorum amantissimus pater et apostolus, tot eximiis virtutibus et præclaris dotibus insignitus, ab ipsis tamen Corinthiis, suis in Christo filiis, postpositus hypocritis, falsis operariis et veris Satanæ ministris: qualis et quanta injustitia!

At quantum solamen omni prælato ecclesiastico, sua munia ritè peragenti, et à suis tamen inferioribus in honore minùs habito?

Hæc fuit semper consuetudo mundi, et erit usque in finem, ait Cornelius à Lapide, post Salmeronem quem citat: contumaciter resistere Dei servis, ad minimas occasiones obstrepere, et obmurmurare, de severitate moderata conqueri, abhorrere ab omni disciplina; impostoribus autem et pseudoapostolis serviliter se subdere, omnia illis permittere, quidquid oneris imponere ipsis libuerit, patienter sustinere: ita Israelitæ, contempto Samuele sancto ac modesto, maluerunt ferre jugum fastuosi et tyranni Regis, I. Reg. 8.

Hoc in casu, superior gnavus et attentus, et ob id à suis despectus, cogitet D. Paulum pseudoapostolis postpositum à suis; et ob hunc iniquum suì despectum, dejectiori non erit animo.

E contra superior officii sui negligens, et à suis tamen honoratus, cogitet pseudoapostolos honoratos; attendat sibi et caveat, ne sicut honoris illorum, ita et vitiorum sit particeps; saltem non superbiat ob honorem sibi et Satanæ ministris communem.

℣. 22. *Hebræi sunt,* scilicet, origine et linguâ, *et ego* sum Hebræus origine, et linguam hæbraicam calleo.

Israelitæ sunt, id est, ex posteris Jacob, non ex posteris Esaii, *et ego,* sum Israelita.

Semen Abrahæ sunt, id est, naturales filii, non proselyti.

Hæc erat summa Judæorum gloria, de qua jactabant: semen Abrahæ sumus, qui fuit specialiter amicus Dei, cui factæ sunt repromissiones à Deo, etc.

Et ego sum Abrahæ filius.

In hoc ergo pares sumus.

℣. 23. *Ministri Christi sunt;* tales saltem se dicunt, licèt de facto Satanæ sint ministri, ℣. 13.

Esto sint, ut volunt, ministri Christi.

Ut minùs sapiens dico; sed tamen verè loquor, ego sum plus quàm illi.

Syr. et ego illis præstantior.

D. Chrysostomus: et ego his melior sum et præstantior.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Hoc probat in sequentibus, non miracula proferens quæ fecit, non per excellentiora charismata quæ recepit, non per tot urbium, provinciarum et regnorum admirandam conversionem quam, Deo dante, operatus est; sed per labores, plagas, carceres, fustigationes, quas pro Christo passus est; ut omnes Christi ministros doceat media, quibus possint præstantiùs sacro Christi apostolatui et ministerio communicare; nimirum, si plurimùm patiantur et laborent pro Christo.

Communicantes igitur Christi passionibus, gaudete, ô Christi ministri! quia sic et divino ejus apostolatui, cum D. Paulo, communicatis excellentiùs.

Sicut oportuit laborare et pati Christum, et per labores et passiones suum Salvatoris exercere ministerium, sicque in suam gloriam intrare:

Ita et oportet pati et laborare Christi ministrum, per labores assiduos et passiones quamplurimas, suum peragere ministerium, sicque gloriam æternam promereri.

Hoc nos docet exemplum D. Pauli, per antonomasiam Apostoli.

In laboribus plurimis. Gr. in laboribus abundantiùs, id est, pluribus quàm illi.

Syr. in labore plùs quàm illi, in verberibus plùs quàm illi, in vinculis plùs quàm illi, in mortibus pluries.

In plagis supra modum. Gr. excessivè, id est, plùs quàm dici potest.

In mortibus, id est, in vitæ periculis; *frequenter.*

℣. 24. *A Judæis quinquies, quadragenas*, scilicet, plagas, *unà minùs*, id est, 39.

Lex Deuter. 25. 3, vetabat ne quadragenarius plagarum numerus excederetur. Hinc Judæi, ne excederent, sicque legem certiùs observarent, triginta novem dabant tantùm.

Porrò de his flagellationibus D. Pauli nihil in Act. Apost.

℣. 25. *Ter virgis cæsus...* à gentilibus; hinc colligitur quòd Judæi non virgis cæderent, sed fidibus, seu nervis.

De una tantùm fustigatione in Actis, 16. 22.

Semel lapidatus sum. Lystris. Act. 14. 18.

Ter naufragium feci; de hoc nihil D. Lucas; illud enim naufragium, de quo Act. 27. 18, post hanc epistolam scriptam evenit.

Nocte et die... in profundo maris. Gr. non est, maris sed tantùm. G. βυτῷ profundo, quod de omni profundo, seu carcere, seu puteo potest intelligi.

Reverà Baronius intelligit profundissimum carcerem Cyzicenum, in quem D. Paulus sit injectus.

Sed de carceribus jam dictum est, ℣. 23; hìc autem agitur de naufragio, et de ærumna naufragium consequente.

Hinc bene noster interpres addidit: *In profundo maris fui,* id est, juxta Theodoretum, scaphâ dissolutâ, totam noctem diemque huc et illuc à fluctibus impulsus transegi.

Syr. pariter, ter in naufragio fui, die et nocte in medio mari, sine navigio fui.

Ex his versibus patet quòd multa de D. Paulo prætermiserit D. Lucas in actis Apostolorum.

OBSERVATIO MORALIS.

Sed quale spectaculum nobis, in his versibus, exhibetur! Christi legatum video fustibus et virgis cæsum, quasi vile et pessimum aliquod foret mancipium: Evangelii Dei præconem video lapidibus obrutum, quasi blasphemus homo foret; Dei ministrum et servum fidelissimum video naufragum, et undis huc et illuc pulsum et exagitatum, quasi foret impius ab ipso Deo derelictus.

Heu! spectaculum scandalosum, si carneis oculis cernatur! *Si est scientia in excelso?*

At spectaculum ædificatorium, si fidei cernatur oculo?

Hinc enim doceor, ærumnas, passiones, humiliationes non horrere, quasi vera mala; sed æstimare quasi Dei dona,

servis suis præparata : *vobis donatum est pro Christo, ut non tantum credatis in eum, sed et ut pro eo patiamini.*

Hinc et doceor hæc mundi mala non fugere ; sed amare, desiderare, ut bonorum æternorum radices ; in eisque gloriari, quasi in veræ gloriæ mediis et quasi principiis.

Afflictio mater gloriæ.

Per hæc Christus et Apostoli intrârunt in gloriam.

Hæc sunt Christi et Apostolorum ejus insignia.

Hæc sunt quibus prædestinavit Deus nos *facere conformes imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

Da mihi, ô Deus! hæc penetrare, hæc semper oculis fidei videre, ut crucem æstimem, diligam, reverear.

℣. 26. *In itineribus sæpe....* pro Evangelio Christi prædicando et promovendo, longa, molesta et periculosa sæpe suscepi itinera.

Ubique sparsa pericula : pericula in fluminibus navigandis et trajiciendis; pericula ex parte latronum, ex parte Judæorum, ex parte Gentilium ; nunc in civitate, nunc in deserto, nunc terrâ, nunc mari.; ubique insidiæ ; pericula denique à falsis fratribus, seu simulatis fidelibus. A principio enim diabolus injecit zizania : Theodoretus.

℣. 27. *In labore et ærumna.* Gr. in fatigatione et miseria.

Quot labores graves et defatigantes eadem de causa suscepti! quot molestiæ perpessæ!

In vigiliis multis, ad orandum, prædicandum, laborandum.

In fame et siti, ex necessitate, defectu esculentorum in longis itineribus, per loca arida, æstatis tempore.

In jejuniis multis, sponte et ex religione susceptis.

In frigore et nuditate, ob vestitûs tenuitatem, qui non sufficiebat ad frigus arcendum.

Heu! quantum et quale discrimen apostolicæ vitæ cum nostra ; vitæ laboriosæ, cum otiosa ; vitæ patientis, cum molli et delicata ; vitæ pauperis, abjectæ, contemptæ, cum divite, honorata, superba!

Erubescamus ita differre ab eis, quos gloriamur habere patres in fide.

Erubescamus nihil pro nobis ipsis pati velle, pro quibus tot et tanta passi sunt Apostoli.

℣. 28. *Præter illa.... instantia mea.* Gr. ἐπισύστασις significat conspiratio, oppugnatio, concursus. Hinc D. Chrysostomus hoc intelligit de factiosis conspirationibus, seu seditionibus populi in Paulum; sed præterquàm quod de eis actum est, ℣. 26, verba sequentia, *sollicitudo ecclesiarum*; determinant sensum ad negotia.

Instantia igitur, hìc est concursus, conspiratio curarum, moles negotiorum, mihi quasi globo facto, quotidie instansi; seu, ut ait Erasmus, incumbens mihi quotidiana sollicitudo pro ecclesiis.

℣. 29. *Et ego non uror.* Gr. ignesco, vehementissimè discrucior, quasi in igne arderem.

℣. 30. *Quæ infirmitatis.... gloriabor* in afflictionibus, flagellis, carceribus, passionibus et reliquis enumeratis, ob quæ apud homines videor abjectus, infirmus et contemptibilis.

℣. 31. *Deus.... scit quòd non mentior.* Jurat in re gravissima, et ad Deum pertinente.

D. Chrysostomus ad sequentia refert hoc juramentum: plerique recentiores et ad præcedentia.

℣. 32. *Damasci....* urbs capitalis Syriæ; non longè à monte Libano.

Aretas, rex Arabiæ Petreæ, socer Herodis Antipæ, qui Herodes Aretæ filiam dimisit, ut Herodiadem, fratris sui Philippi uxorem, duceret.

Hic Aretas Damascum tenebat, eique præfectum imposuerat.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 11, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Nota quòd humilitas est vera Christiani sapientia, quam Christus Dominus, æterna Dei sapientia; nos factis docuit et verbis.

Ideo Filius Dei factus est homo, aiebat humilis et verè seraphicus sanctus pater noster Franciscus, ut homines doceret humilitatem.

Intus ergo superbire, vera est insipientia; et, ut ait Ecclesiasticus 10. 15. *initium omnis peccati*, et propterea semper malum.

Verbis autem semetipsum extollere, apparens saltem est insipientia, quæ sine vera necessitate, imò et sine prævia magna humilitatis exhibitione, nunquam est licita.

Hinc Divus Paulus semetipsum laudare coactus, toties veniam petit, toties semetipsum insipientem dicit.

A Christo Domino, humilitatis doctore, veram discamus sapientiam, cordis humilitatem, quam semper et ubique servemus.

A Divo Paulo, Christi imitatore fidelissimo, discamus quantâ modestiâ et humilitate nobis sit utendum, etiam quando verâ necessitate coacti, ordinarias humilitatis externæ leges, nostris propriis laudibus infringimus. Vide commentarium ℣. 1, 3, 16.

SECUN[DÒ.]

Nota quanta sit animæ christianæ nobilitas. Per fidem in Baptismo facta est sponsa Christi, Filii Dei.

Hujus sponsæ virginitas est fidei incorruptio.

Hujus sponsæ dos est regnum cœlorum.

Hujus sponsæ nuptiæ præparantur quidem in hoc sæculo

per fidem, spem et charitatem ; et consummantur in cœlo per claram Dei visionem, et amorem beatificum. Vide ℣. 3. in commentario.

TERTIÒ.

Ab exemplo D. Pauli discat Christi minister quòd apostolici viri duæ sunt præcipuæ virtutes, humilitas cordis, et paupertas spiritûs.

In sua conversatione sit humilis; in usu et in praxì sit pauper.

Lucrum non quærat; imò dona respuat : sic tamen ut gratitudinem et affectum offerentibus testetur. Vide commentarium ℣. 7, 10, 11.

QUARTÒ.

Ab exemplo Divi Pauli, pseudoapostolis postpositi, solamen habeant zelantiores prælati, si à suis subditis minùs honorentur.

E contra verò, negligentiores à suis inferioribus honorati, timeant ne pseudoapostolis sint etiam in aliis rebus similes. Vide commentarium ℣. 21.

QUINTÒ.

Omnis Christi et Ecclesiæ minister discat media quibus sacro Christi ministerio dignè communicet, per laborem scilicet et passiones. Quò plus pro Christo et animarum salute laborabit et patietur, eò digniùs Christo animarum Salvatori communicabit, et dignior erit ejus minister. Vide commentarium ℣. 23.

SEXTÒ.

Hinc et nos omnes Christi fideles discamus quomodo passiones aspicere debeamus, non ut mala, sed ut æternorum bonorum radices et principia. Vide commentarium ℣. 25.

Ex versu autem 27, erubescamus nostram mollem et otiosam vitam cum dura et laboriosa Apostoli vita conferentes.

ANALYSIS CAPITIS DUODECIMI.

Ampliat gloriam suam Apostolus, et qui in capite præcedenti se, ut Christi ministrum, præ pseudoapostolis commendavit ob labores et passiones quæ abundantiùs Evangelii causâ, præ illis toleravit, in hoc capite sese præ eisdem commendat, ob Dei dona sibi excellentiùs collata, ob visiones scilicet et revelationes.

℣. ergo 2, 3, 4, suum narrat raptum in tertium cœlum; quem tamen modestiæ causâ exprimit, non in suo nomine, sed in tertia persona: nec enim gloriari vult, nisi in infirmitatibus, ℣. 5.

℣. 6. Posset plura hujusmodi dicere, sed supprimit, ne major videatur quàm sit.

℣. 7. Narrat quomodo, ne ob revelationes extolleretur, datus est illi stimulus carnis, angelus Satanæ, cum continuè colaphizans, quomodo rogavit ut tolleretur; Christi responsum, quia virtus in infirmitate perficitur: hincque mavult Paulus in suis infirmitatibus gloriari, quàm in Domini revelationibus, ℣. 8, 9, 10.

℣. 11. Excusat suam semetipsum laudandi licentiam, culpamque rejicit in Corinthios, qui Apostoli sui apologiam texere debuissent: cùm non fuerit apud eos præcipuis Apostolis inferior, cùm ejus viderint apostolatûs signa, cùm ab eo non minora receperint dona, quàm quæ receperunt cæteræ ecclesiæ ab aliis Apostolis, nisi quòd illis evangelizavit gratìs, ℣. 12, 13.

Hujus injuriæ, si quæ sit, veniam ita petit, ut ℣. 14. testetur quòd in suo persistet instituto, nihilque sit ab eis recepturus.

Hujus rei tres dat rationes affectu plenas.

Primò, illorum quærit salutem, non eorum dona.

Secundò, ut eorum Pater, juxta naturæ legem, vult filiis suis dare, non ab eis accipere.

Tertiò, non sua tantùm, ut pater, paratus est eis dare, sed et semetipsum pro eorum salute, ℣. 15.

℣. 16. Refutat calumniam sibi ab adversariis illatam, quòd

dolosè, non per se, sed discipulos suos, à Corinthiis pecunias extorserit, ℣. 17, 18.

℣. 19. Affirmat quòd quæcumque dixit, non ad suî commendationem dixit, sed ad eorum ædificationem.

℣. 20. Timet ne ad eos veniens, inveniat aliquos quales non optat, et ne propterea cogatur apud eos esse, qualem ipsi non desiderant, ℣. 21, 22.

CAPUT DUODECIMUM.

Textus.

1. Si gloriari oportet, (non expedit quidem:) veniam autem ad visiones et revelationes Domini.

2. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit) raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum.

3. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit);

4. Quoniam raptus est in paradisum: et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

5. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem nihil gloriabor, nisi in infirmitatibus meis.

6. Nam etsi voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam: parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me.

7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizet.

8. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet à me:

9. Et dixit mihi, sufficit tibi gratia mea; nam vir-

CAPUT DUODECIMUM.

Paraphrasis.

Si gloriandum sit, hoc equidem in se et sine necessitate non expedit: sed cùm ad id cogar, referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas,

Novi quemdam Christianum, qui ante annos quatuordecim raptus fuit (an in corpore, an extra corpus nescio, Deus scit); sed raptus est in tertium usque cœlum.

Et novi quòd ille homo (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit)

Raptus est in paradisum, et ibi audivit ineffabilia verba, quæ mortalis homo non potest eloqui.

Pro tali homine, in cœlum sic rapto, gloriabor; pro me autem non gloriabor nisi in meis infirmitatibus, quæ me vilem reddunt et abjectum.

Quanquam etsi in divinis etiam revelationibus gloriari voluero, non ero insipiens; siquidem eas referendo, veritatem dicam, et non sine necessitate; sed abstineo, nec de iis plura dicam, ne quis me majorem existimet, quàm facta et verba mea declarant.

Et ne fortè revelationum sublimitate efferar in superbiam, datus est mihi impactusque carnis meæ stimulus, Satanæ minister, qui me colaphis cædat, seu ignominiâ afficiat.

Ob cujus molestiam ter Dominum rogavi, ut à me discederet ille Satanæ minister.

Et mihi respondit interiùs: nec est necesse, nec expedit

tus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo : cùm enim infirmior, tunc potens sum.

11. Factus sum insipiens, vos me coegistis : Ego enim à vobis debui commendari : nihil enim minùs fui ab iis qui sunt supra modum Apostoli : tametsi nihil sum.

12. Signa tamen apostolatûs mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus.

13. Quid est enim, quod minùs habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi quòd ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam.

14. Ecce tertiò hoc paratus sum venire ad vos : et non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.

15. Ego autem libentissimè impendam, et superim-

tibi ut discedat; sufficit tibi gratiæ meæ auxilium. Nam potentia mea in humana infirmitate illustrior apparet.

Hinc post tale responsum in nulla alia re libentiùs gloriabor, quàm in meis infirmitatibus, ut immoretur et perficiatur in me virtus Christi.

Quam ob rem mihi potissimùm complaceo ac condelector in infirmitatibus meis, in contumeliis, in egestatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo toleratis.

Cùm enim hæc pro eo patior, tunc verè Christi virtute, in me habitante, potens sum.

Factus sum velut insipiens, memetipsum laudando: at vos in causa, qui me ad id adegistis, auditum præbentes obtrectatoribus meis:

Contra quos me, Apostolum vestrum, defendere debuistis.

In eo enim quod ad apostolicum munus spectat, non fui minor, non dicam his pseudoapostolis, sed Apostolorum præcipuis;

Quamvis ex me nihil sum.

Signa tamen et miracula apud vos, vobisque spectantibus, edidi, per quæ meus vobis pateret apostolatus; per omnimodam patientiam, per omnia miraculorum genera, sive signa, sive prodigia, sive virtutes dicantur.

Quid est enim, sive in doctrina, sive in miraculis, quod minùs habuistis præ cæteris ecclesiis, seu ab aliis Apostolis, seu a me fundatis?

Hoc unum, quòd ad aliorum Apostolorum exemplum, non gravavi vos sumptibus: si hoc sit injuria, condonate mihi, licèt non pœnitenti.

Ecce jam tertiò paratus sum ad vos ire; et hâc vice nulli onerosus ero, sicut nec fui.

Non enim in hoc Evangelii ministerio meam quæro utilitatem, vestrasque propterea pecunias; sed vos ipsos, vestramque salutem.

Non enim patrum est à filiis accipere; sed potiùs filiis dare, et partum assignare patrimonium.

Ego autem pater vester, libentissimè, non mea tantùm

pendar ipse pro animabus vestris: licèt plùs vos diligens, minùs diligar.

16. Sed esto: ego vos non gravavi: sed cùm essem astutus, dolo vos cepi.

17. Numquid per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni vos?

18. Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?

19. Olim putatis quòd excusemus nos apud vos? Coram Deo et in Christo loquimur: omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram.

20. Timeo enim, ne fortè, cùm venero, non quales volo, inveniam vos: et ego inveniar à vobis qualem non vultis:

21. Ne fortè contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos:

22. Ne iterum cùm venero, humiliet me Deus apud vos; et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione et impudicitia, quam gesserunt.

omnia in vestros usus impendam, sed et memetipsum pro salute vestra impendam : licèt vicem mihi non rependatis, et vos ardenter amantem frigidè diligatis.

Sed esto, inquies, hoc verum sit, ego ipse nihil accepi, nullique fui onerosus; sed cùm sim homo versutus, quod ipsemet non feci palàm, fortè per alios subornatos dolo et arte clanculum feci.

Sed hoc quomodo dicas? quomodo probes? numquid per aliquem eorum quos ad vos misi, quidquam à vobis extorsi?

Hortatus sum Titum, ut ad vos iret, et alium fratrem illi addidi in socium : num Titus minimum quid à vobis exegit? nonne eodem animo Titus et ego apud vos conversati sumus? nonne iisdem vestigiis institimus?

Jamdudum à pseudoapostolis decepti, putatis quòd non simpliciter agamus vobiscum, hæcque dicamus ad excusationem nostrî :

Credite mihi, teste Deo, et in Christi spiritu loquor, id est, verè et sincerè.

Quæcumque hactenus, quasi in meî commendationem, dixi, ea dixi ad vestram ædificationem et salutem, pro quâ sum sollicitus.

Metuo enim, ne cùm ad vos venero, sicut ire paratus sum, fortè contingat ne vos inveniam non quales volo, à vitiis scilicet correctos; et ideo me sentiatis qualem non vultis, judicem severum, non patrem benignum.

Timeo ne fortè reperiam inter vos, ea quæ in priore epistola jam correxi vitia : pugnas verborum, livores, iras, detractiones, rixas, discordias, superbias, tumultus et seditiones.

Hoc, inquam, timeo, ne cùm iterum ad vos venero, Deus me contristet apud vos, et cogar cum luctu castigare multos, qui jampridem peccaverunt, impudicè vivendo, et nondum pœnitentiam egerunt de suis impudicitiis.

Commentarius in Cap. 12.

℣. 1. S*i gloriari oportet* (*non expedit quidem*).

Sublime quid de se dicturus, rursus, modestiæ causâ, præfatione utitur; quâ paucissimis verbis duo simul præstat: et necessitatem indicat, quâ semetipsum commendare cogitur, et idipsum, scilicet semetipsum laudare, docet extra casum necessitatis, non expedire.

Si gloriari oportet, id est, si sit gloriandi necessitas, ut reverà nunc ad id cogor propter vos.

Non expedit quidem, id est, licèt alioquin, et extra talem necessitatis casum, non expediat.

Syrus nostro interpreti conformis est, gloriari oportet, sed non expedit.

Græcus textus differt, gloriari sanè non confert mihi. Juxta Patres græcos mihi quidem utilis non est horum narratio, sed vobis commoda. Theodoretus.

Veniam autem ad visiones.... commemorandas: seu referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas.

Gr. veniam enim, etc., dans hìc rationem cur ei non expediat hàc in re gloriari.

Datur aliquando visio sine revelatione; cùm scilicet res visa non intelligitur, ut contigit Pharaoni, Genes. 41. 17. Nabuchodonosori, Daniel, 2. 31; datur autem visio et revelatio simul, cùm res visa intelligitur: revelatio igitur addit visioni, rei visæ intelligentiam.

Divo Paulo factæ sunt non visiones tantùm, sed et revelationes, seu data est visionum intelligentia.

Idque à Domino (*Domini*), non à diabolo, qui potest etiam visiones et revelationes immittere, ut ait D. Thomas.

℣. 2. *Scio hominem in Christo*..... Modestiæ causâ de se, quasi de alio homine loquitur.

Ex quo loquendi modo, sicut et ex superiori ℣. 1, præfa-

tiunculâ, patet quantùm Divo Paulo humilitas esset cordi, et quantam sibi vim intulerit, ut hæc Dei dona sibi collata proferret, etiam coactus, et ad necessariam aliorum utilitatem.

Cogitur loqui : loquitur ergo; sed et loquens tacet, seque sic explicat, ut sese tegat : unicam è multis revelationibus refert, et hanc ipsam alii personæ attribuit.

De semetipso loqui timeat humilis, Dei dona silentio tegat, etiam loquens, et ea proferre coactus.

Novi hominem in Christo, id est, Christianum, Christo unitum, incorporatum.

Ante annos quatuordecim .... raptum. Ad raptum enim hoc omnes referunt.

Qui per tot annos siluit, procul dubio usque ad finem vitæ siluisset, nisi inevitabili necessitate ad loquendum cogeretur, ne scilicet seducti perirent Corinthii.

Si autem tantâ gratiâ à quatuordecim jam annis à Deo donatus est, quot aliis abhinc fuit cumulatus, post tot et tanta pro Christo et facta et tolerata !

D. Thomas putat id contigisse in ipsa Divi Pauli conversione, seu in triduo illo, quo fuit *neque videns, neque manducans.*

Sed re accuratiùs examinatâ, Baronius et alii post eum recentiores, putant id evenisse anno à Pauli conversione circiter octavo, cùm missus fuit Antiochiam cum Barnaba, Evangelium gentibus prædicaturus, ut est in Act. 13. Baron. an. 44 et 58. Vide Estium.

Sive in corpore nescio.

An id ei evenerit *in corpore*, id est, corpore etiam translato : an *extra corpus*, id est, in anima sola, sine ullo corporis motu, *nescio.* Ita antiquiores plerique, imò et multi recentiores.

Vel, cum plerisque recentioribus : An illius hominis anima tunc à corpore separata fuerit, an non, *nescio;* quia anima in Deum rapta, ad hoc non attendit; sed tota fuit intenta iis quæ spectanda offerebantur.

Deus scit. Non jurat hìc, ut suprà ℣. 31, sed hujus rei, quam ipse nescit, Deo omniscio cognitionem committit.

Raptum hujusmodi.... Nescio, inquam, quomodo raptus sit ille homo : sed scio quòd raptus *est usque ad tertium*, id est, supremum *cœlum*, seu empyreum.

Triplex in Scripturis agnoscitur cœlum.

Aereum, seu nubiferum, in quo nubes et volucres cœli.

Sydereum, seu astriferum, in quo stellæ et planetæ, eorumque orbes, si qui sint.

Empyreum, seu angeliferum, in quo angeli, et omnes beati.

In hoc raptus est Divus Paulus, sed quomodo?

QUOMODO DIVUS PAULUS IN COELUM RAPTUS.

Divus Chrysostomus, Ambrosius, hæc Divi Pauli verba, *sive in corpore, sive extra corpus....* sic intelligunt, ut illis Divus Paulus dubitare videatur an vere et realiter cum corpore et anima simul raptus fuerit in cœlum; an verò sola anima sua, corpore in terris relicto, sic rapta fuerit.

Inter recentiores, Grotius eodem modo hæc eadem verba intelligit. Dicit Paulus nescire se utro modo ei, de quo agit, id evenerit: ἐνσώματι, id est, corpore translato; *extra corpus*, id est, in anima, sine ulla corporis motione.

Fromondus ait posse defendi Divi Chrysostomi sententiam, quòd anima ejus cum vel sine corpore rapta fuerit motu locali usque in cœlum, ne videretur Paulus inferior aliis Apostolis, etc.

Imò Cornelius à Lapide censet et probat, ut probabilius, quòd D. Paulus verè et realiter motu locali, cum corpore et et anima raptus fuerit in cœlum Empyreum. Videri potest hìc quomodo probet.

Pater Georgius Ambianus sentit etiam Paulum totum et integrum, animâ et corpore raptum esse usque ad tertium cœlum : parte tertiâ de conditione raptûs.

Communior tamen est recentiorum opinio, quòd Divi Pauli

raptus fuerit intellectualis, seu extasis fuerit; non verò raptus physicus, seu corporis, seu animæ.

Sed dubitatur ab illis an in illa extasi, seu raptu intellectuali, anima D. Pauli fuerit à corpore separata, an verò corpori remanserit unita.

De qua dubitatione nihil, inquiunt, certò statui potest, cùm nec ipse Divus Paulus quidquam hac de re certum habuerit.

Communiter tamen post Divum Thomam creditur quòd anima D. Pauli corpori remanserit unita; non verò fuerit ab eo realiter separata: tunc enim non fuisset raptus aut extasis, sed mors et occisio: mors enim est animæ à corpore separatio.

In corpore ergo mansit anima Pauli, sed à sensibus alienata, et independenter à phantasmatibus videns ac intelligens ea quæ divinitùs ei revelabantur.

In qua opinione raptus fuit homo ille, raptu scilicet intellectuali, seu extasi; id est, ejus anima à sensibus alienata, divinitùs elevata est ad cognitionem supernaturalem sublimium Dei mysteriorum, independenter à phantasmatibus, eo modo quo angeli et animæ beatæ in Empyreo.

Sicut corpus grave rapi dicitur, ait Fromondus, cùm sursum elevatur extra locum naturalem: ita anima, quando extra phantasmata, à quibus naturalis ejus cognitio dependet, elevatur, ut modo angelico intelligat, independenter à phantasmatibus: Fromondus.

De hac utraque versûs secundi intellectione et explicatione quid sentiendum?

QUID SENTIENDUM.

Primò, quòd ultima sit sufficiens et bona.

Secundò, quòd prima videatur magis ad litteram:

Sensus enim horum verborum obvius hic est:

Scio hominem, qui in tertium usque cœlum raptus, seu abreptus est: hoc enim significat ἡρπαγη, non verò raptus in extasim, seu ἔξεστη.

Sed nescio an mente et animâ solùm raptus sit, an verò mente simul cum corpore.

Non dubitat Paulus an mente saltem et animâ raptus fuerit: hoc enim ad minimum asserui dicens: *Scio hominem raptum....* sed dubitat an animâ simul cum corpore raptus fuerit.

Sed circa hoc dubium quid dicendum? Nihil certò.

Quid saltem probabilius conjiciendum?

Non videtur probabile quòd anima D. Pauli, corpore relicto, fuerit in cœlum rapta, quia tunc Paulus verè fuisset mortuus, et postmodum à mortuis suscitatus.

Probabilius ergo videtur quòd D. Paulus animâ et corpore, seu totus fuerit raptus,

Tum quia hoc æquè possibile et facile Deo; tùm quia hoc Divo Paulo conveniens, ne reliquis Apostolis videretur inferior, ait D. Chrysostomus.

Nam quia illi cum Christo consuetudinem habuerant: idcirco eum, ut gloriam ipsi conciliaret, in paradisum rapuit. Chrysostomus.

Sicut Petrus in monte Thabor vidit gloriam Christi: ita Paulus in tertio cœlo.

Sicut Moyses, populum Israeliticum docturus, cum Deo in monte conversatus: sic et conveniebat ut Paulus, omnes gentes docturus, à Christo doceretur in cœlo, et è cœlo prodiret nationum Doctor.

Sed plus quam satis de re, quam Deus voluit nobis incertam, et quam nec ipse Paulus certò cognovit.

℣. 3. *Et scio hujusmodi hominem....* Vide jam dicta ℣. 2.

℣. 4. *Quoniam raptus est in paradisum....* Multi antiqui, Ambrosius, S. Anselmus, Theophylactus, volunt quòd hic sit alius raptus, à primo distinctus: fuit enim, inquiunt, primò raptus à terra in tertium cœlum; deinde à tertio cœlo in paradisum.

Sed multò probabilius est quòd sit idem raptus, qui sub paradisi nomine hìc exprimitur, ut ejus significetur amœnitas: seu ut denotetur quòd in illo raptu, non tantùm intellectus fuit clarâ sublimium mysteriorum veritate illustra-

tus, sed et cor fuit mirâ voluptatis dulcedine perfusum.

Tertium ergo cœlum denotat altitudinem et perfectionem cognitionis : paradisus verò divinam cordis voluptatem.

Et audivit, auditu spirituali, id est, intellexit : etenim intellectio est animæ visus et auditus.

Dixit autem *audivit*, potiùs quàm vidit, quia de arcanis fuit instructus ab alio ; instructio autem fit per auditum, ait D. Thomas.

Arcana verba. Gr. ineffabilia verba, id est, res inexplicabiles.

Quæ non licet.... quæ non possunt ab homine explicari : quia rei magnitudo superat omnem eloquii facultatem.

An Divus Paulus divinam viderit essentiam?

Affirmat Divus Augustinus lib. 12, cap. 28 de Genes. et refertur à Fromondo. Affirmant et D. Chrysostomus, D. Thomas, D. Anselmus.

Negant tamen plerique recentiores. Vide Estium.

℣. 5. *Pro hujusmodi*, scilicet homine, id est, pro tali homine, sic à Deo in cœlum rapto, *gloriabor:* id est, possem gloriari.

Pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus et passionibus meis, quæ me vilem reddunt, et hominibus contemptibilem.

Pergit de illo homine loqui, quasi de alio à se.

Reverà homo Dei donis cumulatus, est alius ab homine in se considerato, et ut infirmitatibus circumdato.

Hæc ergo duo in se distinguens Apostolus, ait : Possem de tali homine, Dei gratiis cumulato, gloriari, in Domino scilicet : seu Dominum ob sua dona laudando, omnemque ei gloriam referendo ;

At malo ad meas attendere infirmitates, et de eis gloriari, in quo minùs est periculi; quia, ut ait Ambrosius, id non videtur gloriosum, sed flebile.

Homini christiano nihil tam periculosum, quàm cordis elatio. Id patebit ex ℣. 7. Hinc homini christiano præstat ad suas infirmitates attendere, quàm ad suas excellentias ; humi-

liari, dolere, flere præstat hic, quàm gloriari, gaudere, ridere. *Beati qui lugent, etc.* : *Væ vobis quis ridetis.*

℣. 6. *Nam etsi voluero..... Non gloriabor*, inquam, *nisi in infirmitatibus meis.* Quanquam *si voluero* in divinis revelationibus et aliis Dei donis gloriari, *non ero insipiens*; siquidem veritatem dicam, eas referendo, et aliunde necessitate compulsus, et ad vestram utilitatem.

Hæc supponuntur ex prædictis.

Parco autem.... Sed abstineo ab ampliori talium donorum manifestatione, nec plura dicam de meis revelationibus, aut aliis gratiis mihi divinitùs collatis.

Ne quis me existimet... Vide paraphrasim.

Id est, ne quis me putet angelum aut deum, ut Lystrenses Act. 14. 10, et Melitenses Act. ultimo.

Nam si tauros mactare voluerunt propter miracula, quid non fecissent, si etiam revelationes manifestâsset, ait Theophylactus?

Paulus, verus humilitatis amator, timet ne nimis ab hominibus æstimetur; ideò suas tegit et tacet prærogativas. Plerique hominum, vanitatis dilectores, cupiunt plus quam decet æstimari, ideoque sibi fingunt, et aliis mentiuntur excellentias quas non habent.

Paulum venerare et imitare. Dei dona per 14 annos siluit; loqui coactus, pauca tantùm refert, obscurâ, quantùm potest, oratione; vixque locutus est, et unum è multis prospiciendum permisit, statim ad humiliationis argumentum confugit. *Et ne magnitudo...*

Dei dona sile; coactus vix loquere; locutus, ad tuum nihilum recurre.

℣. 7. *Et ne magnitudo....* Gr. et excellentiâ revelationum ut ne efferar. Syr. et ne efferar excellentiâ revelationum.

Et ne excellentia revelationum, quarum unam tantùm è multis enarravi, in superbiam me extollat.

Ne vanè gloriosus sim : homo enim et ipse erat, ait Theophylactus.

Aperit manifestè quod de se ipso locutus sit, cùm dixit : *Scio hominem, etc.*

Datus est mihi, à Deo scilicet permittente, seu qui, diabolo tentare semper parato, permisit ad meam humiliationem et salutem.

Stimulus. Gr. σκόλοψ, quod propriè palum peracutum significat, ait Erasmus, et post eum Estius, et quod noster interpres vocavit stimulum, quia, repetitis quasi ictibus, ut stimulus bovis, carnem stimulat, ait Fromondus.

Juxta Grotium, σκόλοψ est spina.

Carnis meæ. Gr. carni meæ, seu in carne mea.

Angelus Satanæ, id est, nuntius, minister diaboli, seu quo, velut ministro, diabolus utitur, ut me ad peccatum excitet.

Qui me colaphizet, colaphis cædat, seu ignominiâ et pudore me afficiat.

Græcus textus addit, *ut ne efferar*: id est, ut hâc ignominiâ suffusus, humilier, et non efferar.

Duo videntur hìc certa et clara. Primum, quòd ad humiliationem Divi Pauli à Deo permissa sit quædam in eum dæmonis vexatio. Secundum, quòd hæc vexatio in ejus carne, velut stimulus, seu aculeus, seu spina erat infixa.

SED QUIS FUIT ILLE STIMULUS?

An quædam corporis ægritudo? sive acutus auriculæ vel capitis dolor? ita P. Georgius Ambianas (Grotius).

Sive iliacus, viscerum morbus : apud Divum Thomam.

Sive stomachi infirmitas, sive alius aliquis morbus D. Paulo, sicut S. Jobo, immissus à dæmone : ita aliqui apud Cornelium à Lapide.

An dæmon aliquis Paulum pugnis et verberibus cædens, sicut D. Antonium, et alios talibus impetivit aliquando? apud eumdem Cornelium.

An persecutorum, seu adversariorum à Satana excitatorum insectatio continua, ut volunt Patres Græci, D. Chrysosto-

mus, Theodoretus, Theophylactus; inter Latinos Ambrosius, Erasmus?

An motus concupiscentiæ in carne D. Pauli à dæmone excitati, ut volunt plerique recentiores?

Res est dubia et obscura, de qua nihil ut certum statui potest; sed aliquid tantùm ut probabilius, ex attenta textûs et circumstantiarum consideratione colligo.

Itaque textum legens et relegens, attendo primò quòd rem hanc, quasi pudendam, metaphorico tantùm, non proprio nomine designat, *stimulus.*

Secundò, quòd in carne sit, *stimulus carnis,* carni infixus.

Tertiò, quòd *angelus,* seu minister *Satanæ.*

Quartò, attendo ad hujus rei effectum, *ut colaphizet,* qui ruboris plùs causat quàm doloris.

Quintò, attendo ad finem intentum à Deo, *ne efferar.*

Sextò, ad instantem Pauli orationem, ut ab ea molestia liberaretur.

Denique recordor aliorum Divi Pauli textuum huic conformium, præsertim Rom. 7.

CONJECTURA PROBABILIOR.

Et ex his omnibus simul collectis conjicio, ut probabilius, quòd ille *stimulus carnis,* etc. fuerint motus concupiscentiæ in carne, et à carne quidem Pauli; sed à dæmone magìs excitatæ et accensæ: quatenùs diabolus D. Pauli phantasiæ turpia objiciens, interim sanguinem et humores excitabat ad turpia repræsentata.

Hoc autem ut probabilius conjicio, quia talibus concupiscentiæ motibus, in carne Pauli à dæmone excitatis, meliùs quàm cuicumque alii ex supradictis, conveniunt omnes textûs notatæ circumstantiæ.

Primò, hoc pudendum, nec nisi metaphoricè nominandum quod nulli alii convenit: potuisset enim omnia alia honestè nominare.

Secundò, hoc in carne, quod persecutori non convenit.

Hoc verè *stimulus*, carnem quasi repetitis ictibus stimulans et excitans. Hoc unum ex telis igneis nequissimi spiritûs, de quibus Ephes. 6. 16.

Tertiò, hoc *Angelus*, seu minister *Satanæ*, per quem ad peccatum impellit: quod de morbis dici non potest.

Quartò, hoc *colaphizat*, seu plùs pudoris causat quàm doloris; quod etiam nulli alii convenit.

Quintò, hoc summè humiliat animam coram Deo, juxta finem intentum:

Quod non ita præstant omnia alia.

Non persecutio; quia pro Deo pati, gloriosum.

Non ægritudo, quæ corpus cruciat, non animum.

At concupiscentia in carne sancti excitata, vera et intima est cordis illius coram Deo annihilatio; peccatum in corde suo sentit, et ignorat an de facto non consentiat: hinc timor, humiliatio coram Deo, annihilatio, *ne fortè reprobus efficiar.*

Sextò, ab hac molestia ut liberemur convenit, imò docuit Christus nos orare, *et ne nos inducas in tentationem.*

Non ita de aliis, maximè de persecutionibus, quas Paulus sciebat Apostolo Christi inevitabiles, sibi et aliis omnibus Apostolis communes, sibi et aliis gloriosas. Non conveniebat ergo ut tam instanter oraret ab eis liberari: sed ut patientiam et fortitudinem peteret.

Denique patet ex aliis textibus, quòd talia passus sit Paulus, Rom. 7. 25, ubi luget et gemit ob concupiscentiam legi Dei in se repugnantem; et ibidem agnoscit quòd solâ Dei gratiâ per Jesum Christum sit ab ea liberandus, quod Christi Domini responso conforme: *Sufficit tibi gratia mea.*

Nec est quòd quis cum Erasmo dicat: Hoc tanto viro et sene indignum.

Resp. enim primò, quòd quò magìs indignum et humilians, eò magìs intento fini conveniens.

Secundò, non ita senex erat, sed circiter quinquagenarius: quot autem sancti, multò seniores, de concupiscentia carnis conquesti sunt! Audiatur D. Gregorius Nazianzenus epist. 96.

Tertiò, quòd voluptas est vitæ nostræ contemporanea, ut ait Aristoteles.

Quartò, à dæmone erat excitata.

Paulus ergo, totius terrarum orbis doctor; Paulus in tertium usque cœlum raptus, ne ob revelationes efferatur animo, à dæmone vexatur in carne per vivam turpium repræsentationem in phantasia, et per humorum commotionem et excitationem ad turpia repræsentata.

OBSERVATIO MORALIS.

Sed, ô bone Deus! quale hinc spectaculum! mens Pauli in cœlum rapta; caro Pauli in cœnum devoluta! quale monstrum!

Miram sane et stupendam talium et ita oppositarum conjunctionem!

Sed quod mirabilius, ideo Paulus in cœno, quia in cœlo; ideo Paulus quasi peccator et reprobus in infernali luto infixus, quia quasi angelus in paradiso, et ne fiat reprobus.

Ne magnitudo revelutionum.... id est, ne fiam quasi diabolus et Lucifer.

O miram artem, quâ Deus sanctos suos conservat et amplificat! mirabilis sanè Deus in sanctis suis.

Mirabiliter illos cruciat, humiliat, ut in sanctitate conservet.

Sed hinc disce quantum malum sit elatio cordis, quæ tali remedio curatur, et in tanto Apostolo.

Hinc disce quantùm illam debeas timere, quantâ curâ vitare; ideo frequenter ad tuas infirmitates attendere, et in eis humiliari.

Hic monitor Paulo datus est ad premendam superbiam, ut in curru triumphali triumphanti datur monitor suggerens: Hominem te esse memento. D. Hieronymus epist. 25. ad Pal.

℣. 8. *Propter quod* ... Gr. et Syr. super hoc, id est, super hac molestia: seu quia res hæc erat mihi valde molesta: *ter*, id est, *sæpè*, ait Chrysostomus; vel *ter* tantùm, quia tertiâ vice orans, accepi à Domino responsum.

Ut discederet à me, scilicet ille Satanæ angelus, qui me sic vexabat : erat ergo aliquid extrinsecùs assistens, non aliquid internum, ut morbus.

℣. 9. *Et dixit mihi*, scilicet interiùs. Ecce obiter alteram revelationem Divo Paulo factam à Domino.

Sufficit tibi... Necesse non est, nec expedit tibi ut à te discedat; quia sufficit tibi gratiæ meæ auxilium, actuale scilicet, ad ei resistendum, imò et ad vincendam omnem, etiam cum profectu tentationem.

Ter Dominum deprecatus est, et non impetravit; non quasi despectus fuerit, sed quia inscius contra se petebat ut cessarent ab eo tentationes, per quas perfectior fiebat : Ambrosius.

Fuit ergo auditus, et non auditus; auditus quoad sanitatem; non auditus quoad voluntatem; vel fuit auditus secundùm id quod implicitè volebat; non auditus secundùm id quod explicitè volebat, nesciens sibi non expedire.

Ita sæpè justi non audiuntur, et audiuntur : non audiuntur ad votum; audiuntur ad profectum.

Bonus Dominus, qui sæpè non tribuit quod volumus; ut tribuat quod mallemus : D. Hieronymus citatus à D. Thoma.

Sic æger uritur, secatur, clamat, nec audit medicus ad ejus voluntatem, sed audit ad sanitatem : divus Augustinus à Fromondo citatus.

Nam virtus.... Gr. potentia mea, δύναμις μοῦ, potentia quâ hominem infirmum corroboro, *in infirmitate perficitur*, id est, pleniùs et perfectiùs sese exerit, et illustrior apparet.

Quò major est hominis infirmitas, et ad malum pronitas, et tentatio fortior, eò majus ei suggeritur auxilium, et illustrior obtinget victoria.

Duo hìc notanda. Primum, quòd *virtus* hìc non opponitur vitio, sed infirmitati; estque *virtus* seu potentia Christi hìc loquentis; non virtus Pauli, aut nostra, δύναμις, non ἀρετή.

Secundum, quòd hæc Christi virtus, seu potentia *perficitur in infirmitate*. Primò, quia magìs illustratur; secundò, *perficitur in infirmitate* occasionaliter, et quasi per antiperistasim contrarii, ait Fromondus : quia homo tentatus ad

malum, ne succumbat, acriùs vires exerit, in Deum se projicit, et novam gratiam impetrat, quâ Christi virtus in ipso perficitur: ita Fromondus.

Itaque in tentatione infirmitatem tuam agnosce, humilia animam tuam coram Deo, ad ejus auxilium recurre; tunc virtutem accipies, cùm infirmitatem agnosces.

Libenter. Gr. libentissimè. Ambrosius libentissimè.

Libentissimè igitur *gloriabor.* Gr. magìs gloriabor, id est, quia Christi *virtus in infirmitate perficitur,* sicque mihi prodest quod nocere putabam, *hinc libentissimè magìs gloriábor,* vel *gloriabor* potiùs in infirmitatibus meis quibuscumque; sive sint à natura, sive Deo permittente sint ab extrinseco, quàm in revelationibus, aliisque rebus in se gloriosis.

Ut inhabitet. Syr. ut obtegat me virtus Christi, ut Christi potentia pleniùs et perfectiùs *inhabitet,* seu fixam et stabilem in me sedem habeat.

℣. 10. *Propter quod...* id est, propter has insignes infirmitatis utilitates, seu quia per illas *perficitur virtus Christi,* et quia per et propter illas *inhabitat,* immoratur, magìsque confirmatur *Christi virtus,* in homine infirmo.

Propterea non patienter tantùm tolero, sed et mihi complaceo, et condelector in infirmitatibus, in ignominia, in oppressionibus, in persecutionibus, in carceribus pro Christo.

Etiam stimulum carnis intellige hìc comprehensum.

Cùm enim infirmor, id est, has infirmitates pro Christo patior;

Tunc potens sum, Christi virtute, quæ in me inhabitat, perficitur et augetur, et me potentem reddit, et omnibus infirmitatibus et tentationibus superiorem.

Sed gloriarine licet, aut complacere sibi in tentationibus carnis? non licet in se consideratis, quatenus ad malum excitant; sed licet, quatenus afflictiones sunt à Deo permissæ, et quatenus in iis, et per eas perficitur virtus Christi, seu ratione boni quod ex eis nascitur.

Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Jac. I. 12.

℣. 11. *Factus sum insipiens...* Gr. addit, glorians. Syr. in gloriatione mea.

Absolutâ de suis laudibus oratione, sese rursus excusat, culpamque rejicit in Corinthios.

Factus sum quasi *insipiens*, memetipsum laudando, Deique dona mihi concessa revelando : *sed ad id vos me coegistis : ego enim à vobis debui...*

Probat quòd coegerunt : cùm enim vos, filii mei, me patrem et Apostolum vestrum, quem nostis, et de quo nemo meliùs quàm vos potest testimonium dare ; cùm, inquam, debuissetis me commendare, et contra obtrectatores meos vindicare ; è contra, calumniatores audîstis, ipsis credidistis, de me malè sensistis, et pseudoapostolos mihi, Apostolo vestro, prætulistis : sicque me invitum ad laudes meas coegistis, non meî causâ, sed salutis vestræ gratiâ : ne me, Christi ministro neglecto, falsos doctores, Satanæ ministros secuti, periretis. *Nihil enim minùs fui...*

Probat quòd ipsum debuerant commendare.

Quia, quamvìs ex me nihil sim, tamen in eo quod spectat ad apostolicum munus, et dona ei connexa, non fui minor iis *qui sunt supra modum Apostoli*, id est, Apostolorum præcipui. Syr. admodum præstantes Apostoli.

Non fuit in actione minor, quàm Petrus, Joannes, Jacobus : ita Anselmus, Ambrosium secutus.

Pseudoapostoli Paulum deprimebant, quasi Apostolis longè inferiorem : hinc, ait, non fui minor, etc.

℣. 12. *Signa tamen...* Gr. signa quidem Apostoli. Syr. signa Apostolorum edidi inter vos.

Signa siquidem, seu miracula inter vos, vobisque spectantibus, edidi, per quæ meus à vobis apostolatus evidenter agnosceretur.

In omni patientia, id est, cum omnimoda patientiâ. Hoc uno verbo *omni,* comprehendit omnes quas passus est passiones et persecutiones apud eos.

In signis, et prodigiis, et virtutibus, id est, per omnia miraculorum genera, majora, minora, communia.

Primus character Apostoli, est omnimoda patientia.

Secundus, est miracula humiliter patrare.

℣. 13. *Quid est enim...* Rursus probat, et quòd eum commendare debuerint, et quòd aliis Apostolis non sit inferior; eosque ideo interpellat.

Quid est, sive in doctrina, sive in miraculis, *quod minus habuistis?* an minora per me dona recepistis, quàm cæteræ ecclesiæ per alios Apostolos? quâ in re fuistis aliis ecclesiis inferiores?

Præ cæteris ecclesiis, sive ab aliis Apostolis, sive à me fundatis.

Nisi quod ego ipse non gravavi. Gr. non obtorpui vobis. Syr. nisi in hoc quòd non fuerim vobis oneri. Vide cap. 11, ℣. 9.

Nisi quòd gratìs evangelizavi vobis, nihil à vobis accepi. *Cæteras ecclesias exspoliavi,* vobis serviens, cap. 11, ℣. 8.

Donate mihi.... Si sit injuria, hanc mihi condonate.

Ironia valdè pungens.

Utinam multi possent eâ uti! et in hoc unicè peccent, quòd gratìs evangelizent et Ecclesiæ suis sumptibus serviant!

℣. 14. *Ecce tertiò hoc.* Gr. non est, *hoc.* Syr. ecce jam tertiò paratus sum venire, etc.

Dicit quòd tertiò paratus sit, etc., non dicit quòd tertiò ierit: hinc controversia an de facto ierit tertiò.

Ratio controversiæ, hìc et cap. 13, ℣. 1, dicit: *Ecce tertiò,* etc.

Divus tamen Lucas duos tantùm Pauli adventus Corinthum scribit. Primum, Act. 18, ℣. 1. Secundum, Act. 20, ℣. 2, implicitè tantùm exprimit. De tertio nullibi.

Affirmat Baronius, quem sequitur Fromondus, et alii multi. Baron. an. 58.

Negat Divus Thomas, quem sequitur Estius et alii, etc.

Et non ero gravis... Ne putent quòd saltem aliquando sit ab eis quid accepturus; affirmat quòd in suo perseverabit instituto, et nihil recipiet in futuro, sicut nec recepit.

Non enim quæro quæ vestra... Ne lædat eos, tum ironia versûs præcedentis, tum id quod hìc asserit, quòd ab eis nihil recipiet; hujus rei rationes affert affectu plenas.

Non recipiam à vobis: primò, quia in meo ministerio non mea temporalia quæro commoda, vestrasque propterea pecunias desidero; sed animarum vestrarum salutem æternam.

Vos quæro, vos omnibus temporalibus antepono.

Dictum Apostolo dignum: Non vestra, sed vos quæro. *Da mihi animas.* Genes. 14. 21.

Apostolus sit animarum venator.

Nec enim debent filii parentibus...

Secundò, quia juxta naturæ institutum, parentes debent filiis thesauros reponere, non filii parentibus.

Qui dat esse, debet et necessaria ad vitæ conservationem dare: hinc filii sunt parentum hæredes.

Hoc quidem in carnalibus verum, non in spiritualibus: patres enim spirituales jus habent accipiendi vitæ necessaria à filiis spiritualibus; non enim magnum est ut spiritualia tradentes accipiant carnalia, primæ Cor. 29. ℣. 11.

Sed hìc patet ingens D. Pauli animus et cor ejus verè paternum in Corinthios: cùm jure possit ab eis accipere, è contra vult eis dare.

Primò, se patrem eorum significat; secundò, ut pater, vult filiis suis spiritualibus dare, non ab eis accipere.

℣. 15. *Ego autem libentissimè...*

Apertissimè hìc eis suum cor aperit, suumque declarat affectum.

Parentes filiis suis thesauros reponunt.

Ego autem, tanquam pater vester, *libentissimè*, non tantùm omnia mea in usus vestros impendam; sed et *superimpendar ipse...* id est, sed et super omnes facultates meas, etiam memetipsum, sanguinem et vitam meam expendam pro vestra salute.

Licèt plùs. Gr. abundantiùs. Syr. uberiùs *vos diligens, minùs diligar à vobis.*

Eorum provocat affectum, in se patrem, qui genuit, qui educavit, qui ita tenerè et ardenter eos diligit, ut et pro illis mori sit paratus.

O cor verè paternum! diligit ardenter, licèt frigidè dilectum. O pastorem verè bonum! *qui dat animum suam pro ovibus suis.*

Sed esto. Gr. esto verò. Syr. et fortassis ego non fui vobis oneri; sed tanquam vir astutus dolo vos suffuratus sum.

Occurrit objectioni quam probabiliter faciebant adversarii. *Esto*, concedo, Paulus ipse nihil accipit; sed cùm sit homo versutus, quod ipsemet non facit palàm, dolo et arte, per interpositas personas, clanculum facit, per suos socios astutè extorquendo.

℣. 17. *Numquid per aliquem...*

Sed hoc quis audeat dicere? quomodo poterit probare? *Numquid per aliquem eorum quos ad vos misi*, quidquam exegi?

Circumveni vos. Gr. exspilavi. Syr. inhiavi in vos, id est, fraudavi, quæ vestra sunt extorsi.

℣. 18. *Rogavi,* seu hortatus sum Titum, ut ad vos iret: et alium illi fratrem addidi in socium.

Numquid Titus vos circumvenit? num minimum quid à vobis extorsit? nonne eodem animo et affectu Titus et ego apud vos conversati sumus?

Nonne iisdem vestigiis institimus?

℣. 19. *Olim putatis*. Gr. rursus, παλιν; Syr. num adhuc: noster interpres legit παλαι.

Juxta Græcos sensus est: fortè rursus putatis quòd hæc dicam excusationis causâ, etc.

Juxta nostram Vulgatam; jampridem, jamdudum, ab antiquo putatis.

Ambrosius: olim de nobis dubitatis, arbitrantes quòd non simpliciter agimus vobiscum.

Fromondus: semper putatis: olim, inquit, significat non tantùm præteritum, sed præsens et futurum: reverà Calepinus id asserit.

Ambrosius hujus Corinthiorum de Paulo dubitationis rationem reddit, dicens : A pseudoapostolis enim exagitabantur, etc.

Itaque sensus satìs naturalis hìc præbetur.

Jamdudum à pseudoapostolis exagitati et seducti, aliqui vestrûm arbitrantur quòd sincerè non agam ; sed quòd hæc dicam ut me apud vos purgem, et memetipsum commendem ; non ita res est, mihi credite.

Coram Deo, cor et renes intuente.

Et in Christo, et in spiritu Christi, seu secundùm Christum, qui ipsa veritas est, *loquimur.*

Loquor ergo et ago sincerè, verè, sine fuco.

Omnia autem, charissimi... quæ hactenus dixi, quasi in meî commendationem, ea dixi ad vestram ædificationem et salutem promovendam, pro qua, ut pater et Apostolus vester, sum sollicitus.

Quia, ℣. 15, ardenter eos ut filios diligit, pro eorum salute sollicitè metuit.

Amor Pauli pro æterna Corinthiorum salute : timor Pauli pro eorum perditione.

Inde suboritur timor, unde nascitur amor.

℣. 20. *Timeo enim...* explicat cur pro eis sit sollicitus : metuo enim ne, cùm ad vos venero, ad quos, ut dixi, paratus sum ire,

Fortè contingat *ne vos inveniam*, etc. Vide paraphrasim.

Id est, timeo ne cogar in vos uti severitate.

Multi Corinthiorum nondum erant à vitiis purgati, de quibus eos in prima epistola corripuerat.

Ideo videri vult iturus ad illos cum auctoritate, ut territi tandem corrigantur, ait Ambrosius.

℣. 21. *Ne fortè contentiones...* vitia commemorat ac repetit, de quibus eos in prima epistola arguit.

℣. 22. *Ne iterum cùm venero...* hoc igitur timeo, ne cùm iterum ad vos venero,

Humiliet me Deus, id est, dejiciat, animam meam præ tristitia deprimat.

Sicut gloria patris filius sapiens : ita patris humiliatio et mœror filius peccans.

Et lugeam multos... id est, ut pius pater multorum filiorum peccata primò defleam, deinde cum luctu castigare cogar.

Qui ante, id est, jampridem, jamdiu peccaverunt et quos in prima epistola admonui.

Et nondum pœnitentiam egerunt de suis impudicitiis.

Hoc Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere pœnitentiam, et recipi in communionem. Hic probat quosdam egisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesiæ. Ambrosius.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 12, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

℣. 6. DISCE à D. Paulo modestiam, eamque imitare : vir Deo charissimus, ab hominibus æstimari timet : propterea suas per quatuordecim annos prærogativas profundo silentio tegit. Loqui tandem coactus, pauca tantùm et obscurè refert; statimque ad humiliationis argumentum confugit.

Hinc sperne et fuge mundanorum vanitatem, hominum existimationi perpetuò studentium; et propterea sibi falsò fingentium, aliisque mentientium prærogativas quas non habent.

E contra, cum sanctis ama nesciri et pro nihilo reputari : propterea Dei dona sile; etiam coactus, vix loquere; statimque ad tuum nihilum recurre. Vide comment. ℣. 2 et 6.

SECUNDÒ.

℣. 7. Disce quantum malum sit cordis elatio; quàm timenda; quantâ sollicitudine vitanda, et ideo, quàm frequenter debeas ad tuas infirmitates recurrere, et ob eas humiliari. Vide comment. ℣. 5 et 7.

Ibidem ℣. 7. observa mirabilem artem quâ Deus sanctos suos conservat humiles redditque sanctiores.

Hæc ars divina patet in Apostolo Paulo, mente in cœlum rapto, carne autem in cœnum devoluto.

Hinc disce te Dei bonitati committere, et in ipsis etiam tentationibus sapientissimæ ejus voluntati submissus, humiliter et instanter orare : *Conserva me, Domine, quoniam speravi in te.* Psal. 15. 1.

Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus. Psal. 11. 2.

TERTIÒ.

℣. 8. Disce quomodo sancti sæpè à Deo audiuntur et non audiuntur. Vide commentarium.

Hincque solare non exauditus ; dicque submissus : fiat voluntas tua, non mea.

QUARTÒ.

℣. 14. Disce dictum Apostolo verè dignum. Vestra non quæro, sed vos ipsos.

Hocque fac et apostolicè vives.

QUINTÒ.

℣. 14 et 15. Veri patris, verique pastoris exemplum in D. Paulo vide, mirare, imitare.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

OBSTINATIORIBUS in malo timorem incutit, ut eos ad meliorem frugem reducat.

℣. 1 et 2. Minatur se non ultrà parciturum, sed juridicè secundùm testimonia acturum in eos.

℣. 3. Monet itaque ut suo damno non quærant, suæ Pauli in Christo glorioso potestatis experimentum.

Recordentur eorum mirabilium quæ inter eos, hâc Christi potestate, vel à se Paulo edita sunt, vel ab aliis quibus Sanctum Christi Spiritum ipse dedit. Hincque colligant quod in ipso vivat Christus omnipotens, et consequenter ne cogant eum hâc Christi in illos uti potestate, ℣. 4, 5, 6.

℣. 7. Tantùm abest ut hoc optet ipse Paulus, quin potiùs orat ut Corinthios inveniat innocuos, bono vacantes, sicque nihil possit in eos.

℣. 9. Gaudet cùm sunt virtute conspicui, gratiâ potentes : et ideo ipse Paulus erga eos quasi potestate destitutus : hinc et eorum precatur perfectionem.

℣. 10. Scripsit minax, ut non puniat.

℣. 11. Hortatur ad gaudium, ad perfectionem, pacem, dilectionem. Tùm mutuis salutationibus exhibitis, gratiam apponit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Textus.

1. Ecce tertiò hoc venio ad vos: in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.

2. Prædixi, et prædico, ut præsens et nunc absens iis qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam.

3. An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?

4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate; sed vivit ex virtute Dei: nam et nos infirmi sumus in illo; sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis.

5. Vosmetipsos tentate si estis in fide; ipsi vos probate. Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Paraphrasis.

Ecce tertiâ hâc vice venio, seu paratus sum ut veniam ad vos: et juxta legis præscriptum, quisquis delatus fuerit, is duorum vel trium hominum testimonio, vel absolvetur, vel condemnabitur.

Prædixi et prædico; prædixi, inquam, cùm vobis essem præsens; et nunc absens rursus prædico, non solùm iis qui jam tùm peccaverant, sed et cæteris omnibus qui postea peccaverunt; quòd si inemendatos veniens invenero, non parcam ultrà.

Ergone malo vestro vultis experiri an verè Christus in me habitet et per me loquatur? sanè non deberetis hujus rei periculum facere, cùm tot et tanta per me inter vos ediderit potentiæ suæ miracula.

Nam quamvìs olim ex infirmitate naturæ humanæ ultrò assumptæ, pro nobis crucifigi voluerit et mori,

Tamen per divinitatis potentiam suscitatus, nunc vivit immortalis et omnipotens;

Sic et nos Apostoli, ad illius imitationem infirmi equidem sumus:

Sed ad illius instar, Dei virtute vivemus, et pollebimus erga vos.

Quid nostram in Christo potestatem vultis tentare? vosmetipsos tentate:

Considerate an fidem habeatis miraculorum efficacem; hoc vos ipsi examinate;

Annon per hujus fidei experientiam cognoscitis vosmetipsos, et quòd Jesus Christus per hanc gratiam habitat inter vos?

Nisi fortè ob vitia vestra ab illa decideritis.

6. Spero autem quòd cognoscetis, quia nos non sumus reprobi.

7. Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos, quod bonum est, faciatis : nos autem ut reprobi simus.

8. Non enim possumus aliquid adversùs veritatem, sed pro veritate.

9. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus; vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem.

10. Ideo hæc absens scribo, ut non præsens duriùs agam secundùm potestatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem, et non in destructionem.

11. De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote; exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

12. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti.

13. Gratia Domini Nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Sancti Spiritûs sit cum omnibus vobis. Amen.

Quidquid sit de vobis, spero quòd nobis non deerit talis gratia.

Hoc tamen non opto, quinimò oro Deum ut nullum malum faciatis nostrâ correptione dignum;

Non opto ut vestra flagitia puniens, videar illustris et divinam habere potestatem:

Sed potiùs desidero ut vos quod bonum est adimpleatis:

Nos autem maneamus inglorii, sine ullo potestatis usu.

Si vos tales invenero, nihil in vos potero: non enim quidquam possumus contra sanctitatem.

Sed pro sanctitate inducenda et tuenda data est nobis potestas.

Tantùm abest ut cupiam in vos meam potestatem ostendere; quinimò gaudeo, cùm nullam illius exercendæ occasionem habens, videor infirmus;

Vos verò virtute validi, et conspicui fueritis:

Ob hoc non solùm gaudeo, sed et ob hoc ardenter oro vestram perfectam in sanctitate restaurationem.

Hac de causa absens scribo vobis severiùs, ut præsens non cogar esse severus in vos exercendo puniendi potestatem, quam Dominus mihi dedit in bonum vestrum, non in exitium.

De cætero, fratres, gaudete in Domino; studete quotidie meliores fieri; vos invicem ad perfectiora exhortamini; concordes estote, pacificè agatis ad invicem. Hæc si feceritis, Deus pacis et dilectionis auctor vobiscum erit per gratiam suam.

Salutate vos invicem per osculum sanctum, seu quod sit sanctæ dilectionis signum. Salutant vos qui hìc mecum sunt christiani omnes.

Gratia Domini nostri Jesu Christi, qui nos redemit, et charitas Dei Patris, qui sic mundum dilexit, ut Filium Redemptorem dederit; et communicatio Spiritûs sancti, quâ sanctificamur, et charismatibus largiter replemur, sit cum omnibus vobis. Amen.

Commentarius in Cap. 13.

℣. 1. Ecce *tertiò hoc*. Gr. tertiò hoc venio. Syr. hæc est tertia vices, quâ paratus sum ut veniam ad vos.

Hæc verba diversimodè explicantur juxta diversam ℣. 14, capitis præcedentis explicationem : alii volunt quòd jam bis venerat, et ideo ecce tertiâ vice venturus sum, etc. alii quòd semel tantùm ierat, et semel paratus erat ire, sed impeditus fuerat; sicque ecce tertiâ vice paratus sum venire, seu quâ venturus sum, quantùm ad cordis propositum.

In ore duorum vel trium...

Affirmat quòd obstinatos et impœnitentes judicabit juxta legis præscriptum. Deuter. 19. 15: *Ex testimonio duorum vel trium testium quisque reus vel condemnabitur, vel absolvetur.*

Juxta hanc legem *stabit*, id est, recipietur, determinabitur quidquid judicandum occurrerit; *stabit*, inquam, et ratum erit per testimonium duorum aut trium.

D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Ambrosius, S. Anselmus putant quòd divus Paulus alludens ad locum Deuteronomii citatum, tres adventus suos ponat loco testium.

Quasi diceret : Sicut in ore duorum aut trium testium stat omne verbum : ita tres mei ad vos adventus erunt quasi testes, sicque in hoc meo tertio adventu stabit quodcumque sum comminatus, nisi pœnitentiam egeritis.

Bis dixi, tertiò per epistolam dico : itaque jam necesse est verba mea vera inveniantur. Chrysostomus.

Prima explicatio simplicior et communior.

Quidquid sit, D. Paulus, Dei imitator, sæpè minatur se puniturum, antequam puniat; imò minatur puniturum se, ut non puniat; minis anticipat judicis officium, ut reverà sit et de facto pater benignus.

Ita prælatus delinquentium emendationem semper intendens, modò minetur ut judex, modò demulceat ut pater; at nunquam puniat, nisi multis præviis monitionibus et minis.

℣. 2. *Prœdixi, et prœdico. Prœdixi*, inquam, ut præsens, seu cùm vobis adessem; et nunc à vobis absens, rursus *prœdico*; vel,

Sicut præsens *prœdixi*, ita et nunc absens iterum *prœdico*. Gr. scribo.

Iis qui antè peccaverunt, id est, iis qui jam tunc peccaverant, *et cœteris omnibus*, qui postea peccaverunt.

Quoniam si... id est, ubi ad vos rediero, non parcam ultra, sed puniam pro qualitate criminum.

Pepercerat Paulus hucusque cunctando et exspectando: *Parcens vobis, non veni Corinthum*, inquit, capite primo hujus epistolæ. *At non parcam* ulteriùs.

Hìc cum D. Chrysostomo vide et mirare viscera verè paterna, et animum filiis suis errantibus condolentem; quos ut ad pœnitentiam tandem adducat, increpat, minatur, eisque denuntiat. Non jam diutius cunctabor: haud dubiè jamjam pœnas merentibus inferam.

℣. 3. *An experimentum....* Gr. quandoquidem experimentum quæritis in me loquentis Christi. Syr. eodem modo.

Juxta quem textum sensus est: non parcam quia experimentum quæritis, etc.

At juxta nostram Vulgatam vivacior est textus.

An periculo vestro vultis experiri utrum verè Christus in me inhabitet et per me loquatur, et an ejus auctoritate audeam et possim impœnitentes punire?

Hìc equidem cum ingenti animi permotione ac vehementi acrimonia et indignatione in eos invehitur, qui dicebant. *Epistolœ quidem graves, prœsentia verò infirma et sermo contemptibilis*, ait D. Chrysostomus.

At hæc commotio, acrimonia et indignatio affectu paterno plena est, et ex misericordiæ visceribus procedens; illos enim

verbis perstringit, ne de facto tale quærant experimentum, et reverà non puniantur.

Qui in vobis. Gr. qui in vos. Theophylactus, qui erga vos non est imbecillus, sed valde potens.

Quasi diceret : Certè opus non habetis hujus rei periculum facere, cùm tot et tanta potentiæ suæ signa per me jam ediderit. Vide cap. 12. ℣. 12.

Christus potentiæ suæ signa Corinthiis dedit in eorum conversione, hujus epistolæ, cap. 12. ℣. 12.

In indignè communicantium punitione, primæ Corinth. 11. ℣. 30.

In fornicarii traditione Satanæ, in nomine Christi, I. Cor. 5, ℣. 5.

Jampridem ergo ostendit se non esse apud vos imbecillum, sed valde potentem.

℣. 4. *Num etsi....* licèt enim ex infirmitate naturæ humanæ ultro assumptæ, id est, ut homo naturâ mortalis et passibilis, crucifigi voluerit pro nobis et mori, non mansit mortuus; sed per potentiam divinitatis resurrexit; et vitam nunc vivit immortalem et impassibilem, omnipotentem.

Nam et nos, id est, ita et nos. Syr. quin et nos, Apostoli cum illo, et propter illum, et ad illius imitationem, *infirmi* equidem *sumus*, multis infirmitatibus, injuriis, et passionibus obnoxii.

Sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. Gr. in vos, erga vos. Syr. sed vivimus cum eo per virtutem Dei, etc.

Id est, ad illius instar eâdem Dei virtute pollebimus erga vos.

Quasi diceret : Sic et nos Apostoli infirmi quidem et imbecilles sumus in nobis, et ex natura nostra; sed apud vos vivemus et agemus, non ex infirmitate nostra, sed ex virtute Dei; et ex potentia Christi resuscitati, gloriosi et omnipotentis; et ubi opus erit, vivacem et divinam exercebimus potestatem, scilicet, peccatores severè puniendo.

Recordare fornicarii Satanæ traditi, primæ Corinth. capite quinto, ℣. 5. Elymæ magi excæcati. Act. 13. 31.

Apostolos mirare et reverere, utriusque vitæ Christi, infirmæ, scilicet, et omnipotentis; humilis et gloriosæ simul participes: infirmæ quidem et mortalis per passiones et continuas persecutiones; gloriosæ autem et omnipotentis per miraculorum potentiam.

Tu verò peccator stude et conare, per pœnitentiam, particeps et imitator esse vitæ patientis Christi, ut in æternitate sis particeps gloriosæ Christi vitæ.

℣. 5. *Vosmetipsos tentate...*

Dixit ℣. 3, *an experimentum quæritis ?* ... hìc ne tale quærant experimentum, eos ad propriam remittit experientiam, quasi diceret:

Quid nostram vultis tentare potestatem, et vestro periculo experiri num Christus habitet in nobis? *Vosmetipsos tentate*, et videte per propriam experientiam vestram, an Christus per suam potentiam habitet in ecclesia vestra.

Tunc temporis multi fideles, præter Apostolos, miracula faciebant, ait D. Chrysostomus.

Quòd si autem in vobis, seu in ecclesia vestra, Christus sic habitat, multò magìs in Apostolo et magistro vestro, ita D. Chrysostomus.

Vosmetipsos tentate, id est, non nostra, sed *vosmetipsos tentate*, considerate, explorate.

Si estis in fide, explorate num fidem habeatis, et per hanc Christus habitet in vobis.

Dubitatur de qua fide hìc loquatur Apostolus: an de fide catholica, quâ creditur omnibus à Deo revelatis; an de fide miraculorum operatrice, quæ ab Apostolo recensetur inter charismata Spiritûs sancti, primæ Cor. 12. 9.

Primò, certum est quòd non loquatur de fide theologica, informi, et à charitate separata; quia non est signum Christi in nobis habitantis; Christus enim in iis solùm manet, qui charitatem habent, ut ait hìc D. Thomas.

Potest equidem D. Paulus intelligi de fide formata et pe charitatem operante: et ita intellexit divus Thomas. Monet, inquit, ut de duobus se examinent, scilicet de fide et de ope-

ribus. *Si estis in fide*, quam prædicavi vobis, etc. an sitis in operibus bonis, etc.

Sed totus contextus, et præcedentia et sequentia indicant quòd meliùs ad mentem Apostoli, cum D. Chrysostomo hic locus intelligatur de fide miraculorum effectrice : seu de magna fiducia in Deum, quâ solent miracula patrari.

Si estis in fide, considerate an fidem habeatis miraculorum efficacem, et per hanc Christus in vobis seu in ecclesia vestra habitet.

Tunc temporis, ii qui fide præditi erant, miracula patrabant, D. Chrysostomus.

Ipsi vos probate, examinate, discutite.

Annon cognoscitis vosmetipsos, per hujus fidei experimentum ? annon cognoscitis quoniam per hanc miraculorum gratiam *Christus Jesus est in vobis ?* id est, in cœtu vestro, in ecclesia vestra ; et consequenter, quòd abundantiùs et pleniùs inhabitat in me, Apostolo suo et vestro, per quem hanc fidem recepistis.

Nisi fortè reprobi estis. Gr. nisi quid reprobi estis. Ubi, *quid* videtur esse particula mitigantis asperitatem sermonis, ait Estius.

Quasi diceret Apostolus : Nisi aliqua ex parte reprobi estis ; seu, ut traduxit Erasmus : Nisi in aliquo reprobi estis.

Porro, notant omnes nomen *reprobi*, hic non opponi prædestinato, sed probo : in Græco enim est, ἀδόκιμοι, minimè probi, improbi.

Hinc D. Chrysostomus ait : Hoc dicens Apostolus, vitam illorum tacitè perstringit.

Sensus ergo est : nisi fortè ab illa gratia decidistis, seu rejecti estis, istisque signis destituti estis, quibus Christum in vobis habitantem et divinitus operantem agnoscere poteratis.

Innuit eos in vita corruptos esse, et ideo miraculorum patrationis expertes : sicque suâ culpâ privatos his signis Christi inter illos habitantis : hoc tamen certò non expressit, sed ambiguè posuit, ne eos lacesseret : ita ex Chrysostomo et Theophylacto.

Frequentia hujus temporis miracula, signa et testimonia certa erant Christi viventis, gloriosi, omnipotentis, in Ecclesia habitantis.

Hinc D. Paulus Corinthiis suasurus, quòd eis in Christi spiritu loqueretur; quòdque Christi in se habitantis auctoritate posset eos punire, nisi pœnitentiam agerent, eos remittit ad miracula quæ ipsi in nomine Christi patrârunt, aut quæ saltem in ecclesia sua frequenter à fidelioribus patrari viderunt.

Hincque vult ab eis colligi, quòd si Christus etiam in privatis fidelibus habitat et operatur, quantò magis in Apostolo, fidelium patre et magistro! et ideo timeant patrem hunc minantem; convertantur, pœnitentiam agant, et illius potentiæ non faciant experimentum: hoc indicant etiam sequentia.

℣. 6. *Spero autem quòd....* experientiâ cognoscetis nos nulla ex parte à tali gratia reprobatos, rejectos esse; quasi diceret:

Quidquid sit de vobis, spero quòd nobis non deerit talis gratia, id est, non deerit demonstratio gratiæ signorum et virtutis Christi in nobis habitantis.

Minaciter hoc dicit, tanquam eis suam spiritualem divinamque potentiam ostensurus.

Sed quia minatur et terret, non dominationis animo, sed solo charitatis affectu et ardenti salutis eorum zelo, statim suam severitatem mitigat, suamque eis benevolentiam rursus ostendit in versu sequenti.

Quot hìc sancti regiminis habemus documenta! minis aliquando contra obstinatos et rebelles utendum; virga auctoritatis eis ostendenda; at metus semper suavitate mitigandus; affectus etiam cum minis conjungendus.

℣. 7. *Oramus autem Deum....*

Quia dixit *spero* .... ne videatur desiderare suæ potentiæ ostensionem.

Precor ut nullum malum faciatis nostrâ punitione dignum, neminemque vestrûm cogar punire.

Non ut nos probati appareamus, id est, non oramus ut nos probati appareamus : seu non opto ut vestra flagitia etiam divinitus puniens, videar probatæ et efficacis fidei ; seu videar divinam potestatem habere, miracula in peccatores patrando.

Sed ut vos quod bonum. Gr. pulchrum est *faciatis.* Sed potiùs desiderout vos pœnitentiam agentes, bene faciatis ; sancti sitis.

Nos autem ut reprobi. Gr. *ἀδόκιμοι,* cujus significationem vide suprà ℣.5.

Et ego sim apudvos velut reprobus, id est, improbus, abjectus, vilis, inglorius, quasi apostolicâ potestate destitutus ; quasi diceret : Modò vos bene faciatis, non curo qualis habear ab hominibus; sim apud illos velut reprobatus, inhonoratus, apostolicâ privatus auctoritate, et ad puniendum impotens.

Quid huic animæ par esse queat ! exclamat Divus Chrysostomus : contemnebatur, traducebatur ut vilis, timidus, impotens, verbis tantùm audax ; et tamen occasionem nactus divinæ suæ potestatis, eorum damno, experimentum dandi, orat ut innocuos et correctos inveniens, neminem puniat ; sicque in sua permaneat apud homines humilitate.

Hinc discat animarum rector, etiam contemptus, cum suæ famæ neglectu, salutem animarum quærere, suì ipsius oblitus ; Dei soliùs gloriæ zelo succensus, omnia sua sacrificet animarum sanctitati.

℣. 8. *Non enim possumus....*

Si enim vos invenero absque peccato, benè facientes, in vos nihil potero.

Non enim aliquid possumus contra veritatem, id est, contra justitiam et sanctitatem, sed pro veritate conservanda et tuenda, nobis potestas data est.

Potestas punitiva jus nullum habet in benè facientem.

Potestas miraculorum et omnis potestas spiritualis ordinatur ad bonum, ad veritatem, ad justitiam inducendam, tuendam, conservandam.

℣. 9. *Gaudemus enim.... quoniam....* Gr. quando.

Id est, tantùm abest ut cupidi simus ostendendæ potestatis nostræ, ut è contra gaudeamus cùm sumus infirmi; seu nullam habemus occasionem potestatem nostram demonstrandi, vos puniendo.

Infirmari hìc, est potestatem non exercere: Ambrosius, et post eum S. Anselmus.

Vos autem potentes, culpâ vacui, virtute conspicui, gratiâ fortes, virgæ nostræ non obnoxii, potestatem nostram non timentes.

Hoc et oramus.... hoc non solùm opto et voveo, sed et oro vestram perfectionem. Erasmus, vestram restaurationem. Syr. ut vos perficiamini, id est, ut in omni gratia et virtute sitis perfecti.

℣. 10. *Ideo hæc absens scribo....* propterea hæc, sic increpans et minax, scribo vobis absens, ne, cùm venero, duriùs agam vobiscum; seu ut vos correctos inveniens, non utar in vos potestate puniendi, *quam Dominus mihi dedit in vestram ædificationem*, seu ad promovendum bonum spirituale animarum vestrarum, et *non ad* ejus *destructionem*.

Tantùm abest ut cupiam correctorem agere vel censorem; imò potiùs hæc vobis scribo, ne corrigam: vestrum bonum quæro, non exitium; ut pater, ut medicus ago ex amore, non ex odio, aut dominationis desiderio.

Hic sit semper prælati corrigentis animus; huncque studeat delinquentibus et correctis exhibere.

℣. 11. *De cætero, fratres, gaudete*, scilicet in Domino.

Gaudium hoc de emendatione erit, unde et provenire poterit perfectio: Ambrosius.

Perfecti estote, id est, studete quotidie meliores fieri, seu tendite ad perfectionem, ait D. Thomas.

Exhortamini invicem ad bonum, vel consolamini, seu consolationem habete, ait Syrus.

Idem sapite, concordes et unanimes.

Pacem habete, pacificè agatis ad invicem.

Et Deus, *pacis et dilectionis* auctor, *erit vobiscum* per

gratiam suam et charitatem. *Deus enim charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.*

℣. 12. *Salutate invicem in osculo sancto*, id est, per osculum pacis et dilectionis sanctæ et christianæ symbolum.

Osculum sanctum, quod à charitate verè procedit, quodque sancti, non ficti, aut turpis amoris sit index.

Templum Dei sumus : hujus autem templi vestibulum est os; per hoc vestibulum ingreditur Christus quando communicamus : hinc os, quasi templi vestibulum, osculamur, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

Salutant vos omnes sancti, id est, Christiani, qui hìc mecum sunt, Philippis in Macedonia.

Ita Græca exemplaria, et versio Syriaca, in fine hujus epistolæ.

℣. 13. *Gratia Domini....* Trinitatis hìc complexio est, et unitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est : dilectio enim Dei misit nobis salvatorem Jesum, cujus gratiâ salvati sumus; ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit Sancti Spiritûs. Hic enim dilectos à Deo et salvatos gratiâ Christi tuetur, ut trium perfectio, consummatio sit hominis in salutem : Ambrosius.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 13, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

SUPERIOR ecclesiasticus multa sancti regiminis documenta potest hìc adnotare.

PRIMUM.

Non boni semper patris esse filiis suis blandiri, eósque verbis demulcere : delinquentes enim sunt corrigendi, et aliquando puniendi.

Ad exemplum Divi Pauli superior tunc Deum imitetur, qui multoties minatur se puniturum antequam puniat; imò qui se puniturum minatur, ut non puniat.

Minis ergo superior anticipet judicis officium, ut sit pater benignus, ℣. 1. in commentario.

SECUNDUM.

Non modò corrigendi sunt delinquentes, sed et cum quadam acrimonia et indignatione in obstinatos et rebelles aliquando invehendum est.

Tunc superioris indignatio, sicut et Divi Pauli in Corinthios rebelles commotio, oriatur ex visceribus misericordiæ; paterno semper plena sit affectu; intus condoleat filiis errantibus, quos verbis increpat et perstringit, ut ad pœnitentiam adducat, ℣. 3.

TERTIUM.

Ubi superior minis uti cogitur, non suam jactet et ostentet humanam potentiam : hoc enim dominationem saperet.

Sed inferioribus suis Dei offensi exhibeat omnipotentiam ac terribile judicium; quos interim hortetur, ne faciant illius experimentum, ℣. 3.

QUARTUM.

Ubi superior virgam auctoritatis divinæ ostenderit, seu ubi tremendam Dei irati et vindicis omnipotentiam exhibuerit inferioribus suis, statim, ad exemplum D. Pauli, oret pro ipsis.

Tantùm abest ut illorum punitionem desideret, quinimò oret pro perfecta ipsorum restauratione; culpâ sint vacui, virtute pleni, Deo grati : ipse verò despectus habeatur, et pro ipsis puniatur, ℣. 7.

Dei gloriæ zelo succensus, suîque oblitus superior, semetipsum divinæ justitiæ victimam temporalem offerat pro æterna subditorum suorum salute.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD GALATAS
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

GALATIA, Asiæ minoris regio, habebat ab oriente Cappadociam, ab occidente Bithyniam, à meridie Pamphyliam, à septentrione Pontum Euxinum.

Gallo-Græcia primùm, deinde Galatia dicta est ob incolas, qui Gallo-Græci, seu Galatæ vocati sunt, quia è Gallia in hanc Græciæ partem demigrârunt.

Suidas putat fuisse Senonenses illos qui, Brenno duce, Romam primùm invaserunt, Italiam vastaverunt; deinde in Græciam trajecerunt; tandem post varios casus, hanc Græciæ partem incoluerunt: unde Gallo-Græci seu Galatæ dicti sunt.

Alii tamen aliter sentiunt; sed quidquid sit de eorum origine, imò et nomine, quidam enim volunt Galatas dici à candore, quasi lacteos; γάλα, lac.

Certum est quòd hos populos D. Paulus ad Christum, Evangelii prædicatione, converterat.

Certum est et quòd Galatæ veram Christi fidem tanto cum zelo susceperant, ut et miracula patrârint, et multa pro Christo tolerârint.

Sed paulò post Apostoli recessum ab eis, Judæo-Christiani, pseudoapostoli, partim occupati persuasione Judaismi, partim inanis gloriæ siti temulenti, ait D. Chrysostomus, ad Galatas profecti sunt, illosque ad Judaismum cum Evangelio suscipiendum commoverunt, et ad circumcisionem cæteraque legalia, tanquam ad salutem necessaria, pellexerunt.

Ut errorem suum pseudoapostoli faciliùs inducerent, et D. Pauli doctrinam funditus everterent, illius auctoritatem labefactare primò agressi sunt.

Negabant igitur Paulum Christi Apostolum esse, sed simplicem asserebant Apostolorum discipulum, imò qui doctorum suorum mentem non esset assecutus: quandoquidem, aiebant, Apostoli Evangelium cum lege evangelica miscent; ita, inquiebant, Jerosolymis Jacobus; ita et Petrus, Apostolorum princeps, qui nuper Antiochiæ, Gentilium conversorum, sed non circumcisorum consuetudinem devitabat.

Insuper et Paulum ipsum accusabant, tanquam hac in re varium; simulationis calumniam Paulo intendebant, ait D. Chrysostomus, dicentes : Hic ipse qui tollit circumcisionem, alibi visus est iis uti quæ damnat : aliter vobis, aliter aliis prædicans.

Talibus commentis ita subrepti sunt Galatæ, ut circumciderentur, dies observarent, et menses, et tempora, et annos, ut dicitur cap. 4, V. 10.

Quibus ad Paulum perlatis,

Ex una parte animadvertens Apostolus, quanti momenti esset hic Judæo-Christianorum error; erat enim à Christo apostasia, et, ut ipse initio et in progressu sermonis declarat, Evangelii subversio, cap. 1, V. 7.

Ex altera parte, considerans quantum indè impedimentum foret conversiòni Gentium, cujus ipsi cura specialiter demandata fuerat;

Partim irâ justâ commotus, partim immenso dolore correptus, ait D. Chrysostomus, zelo suo succensus scribit ad Galatas plenam vehementiæ Epistolam, ut cuivis, vel ex ipso statim lectionis ingressu perspicuum est, ait D. Chrysostomus.

Increpat potiùs quàm doceat, ait D. Hieronymus : increpat, sed ab errore quo decepti erant, revocando.

Et quia pseudoapostoli apostolatum Paulo denegaverant, hinc magno animo, statim in ipso Epistolæ exordio, ostendit se non minùs quàm alios Apostolos, apostolatum à Christo Domino accepisse; imò cum hac speciali sibi prærogativa quòd à Christo glorioso, et in cœlis regnante, suum apostolatum acceperit, V. 1.

Pergit ostendendo se nihil aliud docere quàm quod doceant Petrus, Joannes et Jacobus, seque semper eadem sensisse et docuisse.

Narrat insuper quid ipsi acciderit Antiochiæ circa Petrum; fortè, quia factum hoc malitiosè relatum fuerat à pseudoapostolis, et ipso abutebantur ad errorem suum.

Deinde multis Scripturæ testimoniis et rationibus probat legalium cæremoniarum insufficientiam et inutilitatem ad salutem; hominem verò ex fide Christi justificari.

Sic autem Galatas docet has veritates, ut et eos frequenter hortetur ad servandam in sua puritate fidem.

Denique, pro suo more, in ultimis præsertim capitibus, varia circa mores præbet documenta.

Hujus igitur Epistolæ argumentum præcipuum, sicut et illius quæ ad Romanos, est ho-

minem non ex lege sed ex fide Christi justificari.

Hinc à multis aspicitur quasi Epistolæ ad Romanos compendium et epitome, multas habens cum illa communes sententias, rationes, phrases et discursus.

Cum hoc tamen discrimine, quòd in Epistola ad Romanos Paulus arguit tam Judæos quàm gentiles; hìc solas gentes: ibi rejicit opera, tum naturæ, tum legis; hìc legis tantùm, ut fidem et opera legis stabiliat.

An verò hæc ad Galatas Epistola præcesserit Epistolam ad Romanos, an subsecuta fuerit, res est apud auctores valdè dubia.

Exemplaria græca, versio syriaca et arabica Romæ scriptam asserunt. Idem affirmant D. Athanasius in Synopsi, D. Hieronymus, Theodoretus in præfatione Epistolarum D. Pauli, et post ipsos Estius.

Juxta quos omnes hæc Epistola posterior est eâ quæ ad Romanos est, et scripta an. 60.

Hujus opinionis præcipuum fundamentum est, quòd in Epistola ad Romanos, c. 15. 26, D. Paulus dicat : « Probaverunt enim Mace-» donia et Achaia collationem aliquam facerè » in pauperes, etc. » Et V. 28 : « Hoc igitur » cùm consummavero, etc. » Tunc ergo, inquiunt, occupabatur Apostolus in colligenda

pro sanctis pauperibus Jerosolymitanis eleemosyna : inhac verò ad Galatas Epistola, cap. 2, V. 10, id à se jam perfectum esse testatur; ergo hæc illâ posterior.

D. tamen Chrysostomus, Theophylactus, in argumento Epistolæ ad Romanos, Baronius, tom. 1, negant Romæ scriptam esse, quia in hac Epistola D. Paulus suorum vinculorum non meminit, sicut in aliis Epistolis Romæ scriptis : volunt ergo ante Romanam fuisse scriptam Ephesi, vel Philippis, aut in alia urbe Græciæ, an. Christi 58.

Imò, recentiores aliqui eam putant scriptam ante primam ad Corinthios, an. 55 aut 56. Ita D. de Tillemont, quod tamen non asserit ut certum. Vide Mémoires, etc. note 42 sur S. Paul. Idem opinatur, dubitando tamen, auctor Analysis (Argument).

Ex supradictis concludo quòd non possit certò definiri ubi, et quando scripta fuerit hæc Epistola, quæ, quoad hoc, est omnium Epistolarum D. Pauli incertissima, ait Cornelius à Lapide in præfatione.

Itaque præstat ignorantiam hac in re fateri; quàm quod ignoratur affirmare.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

Quia pseudoapostoli Paulum negabant Apostolum, et Apostolorum discipulum tantummodo dicebant, hinc in ipsa salutatione auctoritatem suam, et auctoritatis originem declarat.

Primò, removet originem falsò imputatam, « non ab hominibus; » deinde assignat veram, « sed per Jesum Christum. »

Ut autem statim ab initio viam sibi paret ad nostram justificationem in Christi Domini meritis stabiliendam, non in legalibus, ut falsò docebant pseudoapostoli, gratiam et pacem Galatis optat « à Deo Patre, » omnis gratiæ fonte; « et à Domino Nostro Jesu Christo, » qui per suam mortem nobis gratiam promeruit.

Hisque quasi præambulis in proœmio dictis,

℣. 6. Aperit factum, hujus Epistolæ occasionem, illudque et ejus circumstantias cum quodam stupore narrat.

Miror quòd à Christo defeceritis, et quòd celerrimè defeceritis, et quòd ad aliud Evangelium deflexeritis.

℣. 7. Semetipsum corrigens asserit quod non sit aliud Evangelium; unum tantummodo est, Christi scilicet Evangelium, quod subvertunt pseudoapostoli.

℣. 8. Zelo succensus in tales Evangelii subversores, semel et iterum anathema dicit omnibus quibuscumque aliud docentibus, quàm quod eos ipse docuit.

℣. 10. Animadvertens quod hæc excommunicatio superbos illos sit offensura magistellos, semetipsum interrogans, quærit an apud homines, an apud Deum causam dicat? Num studium meum est, ut hominibus placeam? an potiùs ut placeam Deo?

Deinde sibimet respondens, dicit: Si hominibus placere voluissem, adhuc à Judæis starem, et christianus non essem.

Ferit ex obliquo adversarios, quibus studium erat ut Judæis placerent.

A ℣. 11. usque ad capitis finem, ut refutet pseudoapostolorum calumniam, dicentium quod Paulus non esset Apostolus Christi, sed Apostolorum tantùm discipulus, quorum doctrinam ne intellexerat quidem;

Ostendit se à nullo homine neque doctrinam, neque missionem accepisse; sed utramque à Christo immediatè, per revelationem.

Ante conversionem meam Apostolos et Ecclesiam Christi persequebar, sicque ab eis nihil didici.

Post conversionem, nullum illorum vidi, ut ab eo discerem.

A Christo itaque edoctus, et copioso Sancti Spiritûs dono repletus, et credidi, et ubique Christum prædicavi.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum à mortuis.

2. Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ:

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre, et Domino Nostro Jesu Christo.

4. Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundùm voluntatem Dei et Patris nostri,

5. Cui est in gloria sæcula sæculorum. Amen.

6. Miror quòd sic tam citò transferimini, ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium.

7. Quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi.

8. Sed licèt nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, apostolus institutus, non ab hominibus, arbitratu suo;

Neque etiam à Deo per hominem purum;

Sed ab ipso Jesu Christo, homine Deo, non mortali quidem, et inter homines vivente, sed in cœlum evecto, et à dextris Dei sedente, seu in divina potestate constituto;

Imò, per ipsum, à Deo Patre, qui suscitavit eum à mortuis, et à quo omnis Christi potestas.

Paulus, inquam, et omnes fratres qui mecum sunt, ecclesiis Galatiæ scribit, seu precatur quod sequitur:

Gratia et pax vobis detur à Deo Patre, et à Domino nostro Jesu Christo,

Qui tradidit semetipsum in mortem pro peccatis nostris delendis, ut eriperet nos de corruptione hujus sæculi.

Dedit, inquam, semetipsum hostiam pro nobis, ex voluntate Dei, Patris sui per naturam, et nostri per gratiam;

Cui, pro tanto et tam eximio beneficio, sit æternus honor. Amen.

Miror quòd ita, et tam citò deficitis à Deo, qui vos vocavit in gratiam Christi; et transferimini in aliam doctrinam, quasi esset Evangelium.

Non quòd sit aliud Evangelium, sed sunt quidam falsi doctores, qui vos conturbant, et volunt Christi Evangelium subvertere, docendo quæ Christus non docuit, nec per se, nec per Apostolos suos.

Sed licèt aut nos, mente mutatâ, aut angelus, si fieri posset, evangelizet vobis contrarium quid ei quod vobis evangelizavimus; anathema sit.

9. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.

10. Modò enim hominibus suadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

11. Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est à me, quia non est secundùm hominem:

12. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

13. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo: quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam;

14. Et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos, in genere meo, abundantiùs æmulator existens paternarum mearum traditionum.

15. Cùm autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit me per gratiam suam,

16. Ut revelaret Filium suum in me, ut evangeli-

Dixi jam, et nunc iterum dico : Si quis vobis annuntiaverit Evangelium aliud, quàm quod accepistis, anathema sit.

At hæc scribens, nunc causam dico apud homines, an apud Deum?

Num studium meum est ut hominibus placeam, an potiùs ut placeam Deo?

Si adhuc hominibus placere studerem, Christi servus, seu Christianus non essem.

Itaque notum vobis facio, et omnibus notum esse cupio, quòd Evangelium à me prædicatum, non sit ab homine, nihilque habeat humanum.

Quia illud non accepi ab hominis cujuspiam traditione.

Neque illud didici alicujus hominis interventu, seu magisterio;

Sed per revelationem, immediatè mihi factam à Jesu Christo.

Scitis qualis fuerim; et licèt magnum sit inter Palæstinam et Galatiam intervallum, ad vos tamen pervenit meæ conversationis rumor.

Notum est omnibus quòd tunc eram infensus hostis Ecclesiæ, quam persequebar, quam expugnabam, et quam funditus evertere cupiebam ardentissimè.

Audìstis et meum in judaica religione, supra coætaneos meos Judæos, progressum; scilicet in majori legis notitia, in majori judaicæ religionis studio, et in ardentiori zelo erga doctrinam et instituta à majoribus accepta.

Cùm autem placuit Deo illud in me exsequi, ad quod me ex utero matris meæ destinârat.

Cùm, inquam, singulari suâ in me benevolentiâ, me tunc hostem suum, misericorditer vocavit. Act. 9. 5.

Filiumque suum, quem persequebar ignorans, cognitum

zarem illum in Gentibus: continuò non acquievi carni et sanguini.

17. Neque veni Jerosolymam ad antecessores meos Apostolos: sed abii in Arabiam; et iterum reversus sum Damascum:

18. Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim.

19. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum, fratrem Domini.

20. Quæ autem scribo vobis: ecce coram Deo, quia non mentior.

21. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ.

22. Eram autem ignotus facie ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo.

23. Tantùm autem auditum habebant: Quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat.

24. Et in me clarificabant Deum.

mihi fecit, revelatione divinâ animum illustrante, et fidei mysteria docente;

Ut illum prædicarem Gentibus :

Statim et sine mora illum ubique annuntiavi, inconsulto mortali quolibet, nulliusque hominis capto consilio, aut auditâ doctrinâ.

Neque cucurri Jerosolymam, ut consulerem Petrum, Joannem, et Jacobum, qui ante me vocati sunt ad apostolatum, et tunc Jerosolymis agebant : sed abii in Arabiam, et hinc reversus sum Damascum.

Deinde post tres annos ivi Jerosolymam, non discendi studio, sed honoris priori Apostolo deferendi gratiâ, apud quem fui per dies tantùm quindecim, tempus sanè brevius, quàm opus fuisset ut ab eo discerem Evangelium, quod aliunde non fuissem edoctus.

Alium autem non vidi, quia alii aliò iverant Apostoli, ut Evangelium prædicarent; solùm vidi Jacobum, Domini consobrinum, Filium quippe Mariæ Cleophæ, sororis B. Mariæ Virginis.

Hæc autem omnia facta sub juramento vobis assevero, utpote magni momenti, et creditu necessaria; ut non puter Apostolorum discipulus, ab illis edoctus et missus; sed ut credar quòd sum reverà Apostolus Christi, et ab ipso Christo edoctus et missus.

Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ; in nulla itaque Judææ urbe aut regione immoratus sum, ubi christianam religionem edocerer.

Ignotus eram, etc., ergo nec dici potest quod de me spargunt falsi doctores, scilicet, quòd apud Judæos docuerim necessitatem circumcisionis suscipiendæ, legisque servandæ.

Rumor tantùm apud illos de me percrebuerat, quoniam ille qui nos aliquando persequebatur, nunc annuntiat hanc ipsam fidem, quam priùs expugnabat.

Et ex me sumebant occasionem Deum laudandi, cùm me viderent ex lupo factum pastorem, et pastoris munia gerentem.

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS *apostolus non ab hominibus*... Procemium sanè convenientissimum, et quod, ut ait Theodoretus, illatam in Paulum calumniam statim redarguit.

Recordare dictorum in præfatione.

Ut apud Galatas errorem suum faciliùs inducerent falsi doctores, et D. Pauli doctrinam funditus everterent, illius auctoritatem labefactare primò aggressi sunt. Negârunt ergo eum Christi Apostolum esse; asseruerunt eum Apostolorum duntaxat esse discipulum, et ab eis missum; sed qui eorum doctrinam et mentem non esset assecutus.

Hinc D. Paulus, non ut se cæteris Apostolis eminentiorem ostendat; sed ut erroris et deceptionis argumentum et materiam dissolvat, sic exorditur:

Paulus apostolus non ab hominibus....

Primò, removet auctoritatis suæ originem falsò et maliliosè à pseudoapostolis imputatam.

Non ab hominibus.... id est, munus apostolicum impositum est mihi, *non ab hominibus*, arbitratu suo, vel auctoritate suâ.

Neque per hominem, imò nec à Deo per hominem purum, ut, v. g., Mathias à Spiritu sancto per Apostolos.

Vel *non ab hominibus* simul congregatis, v. g., Apostolorum collegio.

Neque per unum... inter alios præcipuum, v. g., per Petrum, Apostolorum principem, per Joannem et Jacobum, inter Apostolos columnas.

Secundò, assignat veram apostolatûs sui causam.

Sed per Jesum Christum, sed ab ipso Jesu Christo, non mortali quidem, et apud homines agente; sed immortali, glorioso, à dextris Dei sedente, seu in divina omnipotentia constituto.

Et Deum Patrem, qui suscitavit... Et consequenter per ipsum à Deo Patre, qui Jesum suscitavit à mortuis, in dextera sua collocavit, caput super omnem Ecclesiam constituit, omnemque ei potestatem in cœlo et in terra dedit.

Triplicem in his divi Pauli verbis adverte missionem.

Primam ab hominibus, et per homines solos, estque tota humana; qualis est hæreticorum, pseudoapostolorum : et utinam talis non sit missio multorum qui hodie per amicos ad beneficia promoventur ab hominibus, et per homines!

Secundam a Deo, per hominem, hæcque partim est divina, partim humana : divina, quoad institutionem; humana, quoad communicationem.

Talis fuit missio S. Mathiæ (à Deo per Apostolos); talis et missio episcoporum et aliorum ipsis subordinatorum, ritè et canonicè vocatorum; vocantur enim et mittuntur à Deo per homines.

Tertiam, quæ tota divina est, fitque à Deo immediatè, seu à Domino nostro Jesu Christo, Deo homine : qualis fuit missio D. Pauli et aliorum Apostolorum.

Hìc quilibet Ecclesiæ minister suam examinet missionem, et de semetipso coram Deo judicet : an à Deo? an ab hominibus solis, et à meipso in prælaturam sum evectus? an divina, an humana missio mea?

Sicut nullus major defectus quàm defectus potestatis; ita nihil periculosius intrusione, seu carentiâ missionis.

℣. 2. *Et qui mecum sunt omnes fratres, ecclesiis Galatiæ.*

D. Chrysostomus notat hìc tria discrimina inter hanc et cæteras D. Pauli epistolas.

Primum, in aliis epistolis suum nomen solum apponit, aut duorum, aut trium tantummodo nomina, in hac totam multitudinem posuit : *Omnes fratres.*

Secundum, aliæ epistolæ ad unam civitatem, seu ecclesiam diriguntur; hæc ad omnes ecclesias Galatiæ.

Tertium, in aliis addit, dilectis, sanctificatis ecclesiis Dei; hìc simpliciter : *ecclesiis Galatiæ.*

Horum autem discriminum rationem reddit idem D. Chrysostomus.

Ratio primi, ut diluat Apostolus illatam sibi calumniam, quòd ipse hæc prædicaret, et novam dogmatum rationem inveheret.

Hinc, ut declaret quòd multos habeat ejusdem sententiæ socios, ait, *et qui mecum sunt omnes fratres*, quasi ex illorum consilio scriberet.

Ratio secundi, quia totam Galatarum gentem erroris incendium pervaserat.

Ratio tertii, quia ab Evangelio declinare jam cœperant: hoc erat, inquit, ægrè affecti animi, suumque dolorem aperientis, quòd non poterat eos à charitate appellare, sed à sola congregatione.

℣. 3. *Gratia vobis et pax....*

Hæc apostolica salutatio omnia spiritualia bona continet: gratia nempe est vitæ spiritualis principium: pax est quietatio mentis in fide: seu, ut ait D. Augustinus, reconciliatio ad Deum.

Optando igitur principium et finem bonorum spiritualium, optat et omnia bona, quæ sunt inter hæc duo extrema.

Hinc frequens esse debet et in usu apud omnes Christianos hæc apostolica salutatio: *Gratia vobis et pax.*

A Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo.

Duos notat fontes horum spiritualium bonorum, seu duo salutis nostræ principia, scilicet Deum et Christum: Deus, ut Pater, ut bonus, fons est gratiæ et pacis: Christus, ut Salvator, per suam mortem nobis gratiæ et pacis fons est: Deus causa principalis; Christus meritoria.

℣. 4. *Qui dedit semetipsum....*

Assignat modum quo Christus nobis meruit gratiam, quasi diceret: Christus Jesus est nobis causa gratiæ et pacis, quia *dedit semetipsum* victimam pro peccatis nostris.

Dedit se liber et volens: fuit enim sacerdos et victima; sacerdos, quia obtulit; hostia, quia *semetipsum dedit*, et obtulit; idque, quia ipse voluit: Isaias 53. 7.

Secundùm voluntatem Dei.... id est, ita liberè, ut tamen ex decreto Patris sui et nostri; sui per naturam, nostri per gratiam.

Ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam, id est, de corruptione hujus sæculi.

Sicut D. Joannes mundum dicit in maligno positum, non quòd mundus sit malus, sed quia in mundo mala fiunt ab hominibus; ita sæculum nequam dicitur hìc ab Apostolo, non quòd spatium temporum bonum sit, aut malum per semetipsum; sed per eos qui in illo sunt, aut bonum appellatur, aut malum, ait D. Hieronymus.

Itaque, sæculum nequam, est metonymia; seu sæculum ponitur pro iis quæ sunt et quæ fiunt in sæculo.

Per hæc autem verba, *ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam*, seu de corruptione hujus sæculi pessimi, Apostolus effectum mortis Christi designat.

Sicut ergo priùs indicavit Christum, gratiæ fontem; ita et hìc modum ostendit, quo Christus gratiam et justitiam nobis promeruit.

Et hoc non sine causa; sed ut in ipso exordio pseudoapostolorum refellat errores.

Itaque, si laudabile dicitur exordium illud quo præparatur auditor ad id quod in sermone vult orator demonstrare, hoc sanè laudabilissimum, quo D. Paulus viam sibi parat ad refellendum pseudoapostolorum errorem, qui in legalibus et à legalibus remissionem peccatorum et justitiam requirebant.

Aiebant enim quòd à Christo-quidem veritatis doctrina et vitæ exemplum essent repetenda; à Moyse verò et à lege, peccatorum remissio.

Quòd ut et in ipso exordio refellat Apostolus, Christum designat justitiæ fontem, et modum notat quo nobis justitiam et gratiam promeruit.

ỹ. 5. *Cui est gloria...* cui sit æternus honor pro tanto et tam eximio beneficio.

Ineffabilis hujus erga te Dei amoris recordare: *Sic Deus*

dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret... Ob hoc æternus ei sit honor et gloria.

℣. 6. *Miror quòd sic tam citò.....* Gr. miror quòd tam citò, non est *sic tam*, sed *tam citò*. Ambrosius tamen habet, *sic tam citò;* et, teste ipso Erasmo qui hanc lectionem putat absurdam, reperitur apud Tertullianum et D. Augustinum.

Exponit Apostolus factum ob quod illis scribit; et ut de eo horrorem illis incutiat, et factum ex abrupto, et cum admiratione declarat; et omnes illius enormitates paucissimis verbis exprobrat.

Miror quòd sic... singula verba vim habent, et sunt ponderanda.

Miror, nec concipio: insolita et incognita miramur.

Quòd sic; scilicet quòd postquam tantam à Deo gratiam accepistis; postquam tot bona opera Christi gratiâ fecistis; postquam tam multa pro Christo passi estis, cap. 3, ℣. 4.

His itaque verbis et confusionem illis parit, et suam simul erga illos existimationem ostendit.

Tam citò. Duplicem illis impingit culpam, et quòd defecerint, et quòd celerrimè defecerint.

Transferimini: non dixit translati estis, sed *transferimini;* ut indicet quòd credat nondum factam esse circumventionem, et ut, hoc modo, ab ea revocet.

Ab eo qui vos vocavit... id est, à Deo Patre, *qui vos*, suâ misericordiâ, *vocavit in gratiam Christi*, id est, ad sanctificationem quæ in christianismo datur; et consequenter à Jesu Christo, cujus gratiâ et vocati et sanctificati fuistis.

Ut Galatas ab errore revocet, horrendam illius enormitatem eis exhibet. Nimirum defectio est à Deo Patre, et à Jesu Christo.

Falsi doctores, ut Galatas seducerent, suam judaismi cum christianismo mixturam, vocabant christianismum. Hæc erat illorum fraus, ait D. Chrysostomus: sed est omnium impostorum, hæreticorum fraus.

Apostolus fraudem detegit, hancque mixturam proprio no-

mine designat; nimirum, defectio est à Deo Patre, qui vos vocavit; et à Jesu Christo, ad quem estis vocati.

In aliud Evangelium. Ita doctrinam suam vocabant falsi doctores : sed hoc evertit Apostolus in ℣. 7. dicens : *Quod non est aliud.*

Itaque miror quòd à Deo et à Jesu Christo defecistis, et celerrimè defecistis, et ad novum aliud Evangelium deflexistis.

Hoc obstupescens in Galatis miratur Apostolus; et non sine mentis commotione hoc illis exprobrat.

OBSERVATIONES MORALES.

Sed heu! in quot Christianis hoc ipsum videmus, nec tamen miramur! quot à Deo, et à Jesu Christo, cui nomen in baptismo dederunt, deficiunt, et celerrimè, in ipsa adolescentia et juventutis flore, deficiunt! et toto vitæ tempore, aliud Evangelium, mundi vanitates, diaboli pompas sequuntur, quibus abrenuntiarunt!

Nostra hæc desertio pejor est Galatarum defectione; judaismum Galatæ nusquam abrenuntiârant, ad quem accesserunt : nos mundi vanitatibus et diaboli pompis in baptismo renuntiavimus, ad quas tamen recurrimus.

Hincque nostra defectio quasi duplex, aut saltem dupliciter rea : à Jesu Christo deficimus, cui nomen dedimus; ad Satanæ pompas recurrimus, quibus solemniter renuntiavimus.

Hujus desertionis reatum, ô Deus misericors! da nobis intelligere, horrere, flere, ut tandem post prævaricationem, dolentes et pœnitentes redeamus ad cor : *Redite, prævaricatores, ad cor.*

℣. 7. *Quod non est aliud...* exponit Apostolus quod ℣. 6 dixit, *in aliud Evangelium;* et quasi semetipsum corrigens, addit : *Quod non est aliud;* id est, cùm tamen non sit aliud, etc. unum enim solum est Evangelium.

Nisi sunt aliqui, id est, sed sunt aliqui, scilicet, pseudo-apostoli, *qui vos* falsis suis dogmatibus *conturbant,* et volunt invertere Evangelium Christi.

Subvertebant Evangelium Christi, docendo quæ Christus nec per se, nec per Apostolos suos docuit.

Invertebant Evangelium, seu præposterè vertebant: illud enim perverso ordine ad legem revocabant.

Lex umbra, figura: Evangelium veritas, res figurata.

Ordo naturalis est, ut umbra et figura desinat et convertatur in veritatem; et reverà lex in Evangelium conversa est: illi autem, perverso ordine veritatem evangelicam ad figuras et umbram reducere volebant; sicque Evangelium invertebant, præposterè vertebant, res susquedeque vertebant.

Hinc docemur quòd evangelica puritas nullam mixturam patitur.

Purè servandum est Evangelium; aliàs invertitur.

Quemadmodum in moneta regia, qui paululum quid amputârit de impressa imagine, totum numisma reddit adulterinum; ita, quisquis sanæ fidei vel minimam particulam subverterit, in totum corrumpitur, ab hoc initio semper ad deteriora procedens. D. Chrys.

Si legalium cæremoniarum, à Deo etiam institutarum, superadditio, fuit Evangelii subversio, quid erunt commenta hominum Evangelio superaddita! quid vanitates sæculi et pompæ diaboli Evangelio copulatæ! quot ergo Christiani in semetipsis subvertunt Evangelium Christi! quot ergo quibus in fine mundi dicet Christus: *Non novi vos.*

℣. 8. *Sed licèt nos aut Angelus...*

Hìc Apostolus, zelo Dei in Evangelii subversores accensus, in eos quidem anathema dicit; sed apostolicâ prudentiâ ductus, in hoc anathemate ferendo, modum servat admirabilem.

Primò, neminem pseudoapostolorum nominat.

Secundò, ne sua videatur ostentare dogmata, aut semetipsum aliis hac in re præferre; seipsum devovit. *Licèt nos.*

Tertiò, quia falsi doctores Petrum, Jacobum, et Joannem celebrabant, quasi erroris sui patronos; ideo addit: *Aut Angelus...*

Hinc meritò D. Chrysostomus dicit, quòd D. Paulus an-

gelos evangelistas dicens anathema, omnem, quæcumque sit, dignitatem comprehendit; seipsum autem dicens anathema, omnem familiaritatem ac germanitatem complexus est. Nec mihi dixeris, socii, collegæ tui, etc. Apostoli, etc. nec mihi ipsi parco, si, etc. Vide D. Chrysostomum.

Licèt ergò, *nos*, mente mutatâ; *aut Angelus* de cœlo, si fieri posset, *evangelizet vobis.*

Præterquam quod; et præter id quod. ℣. 9. Gr. *præter quod,* significant, contra quod, vel quid repugnans et contrarium ei, quod prædicavimus, etc.

Hâc autem locutione usus est Apostolus, quia agebat contra judaizantes, qui præter Evangelium inducebant judaismum; sicque docebant *præter id, quod* Apostolus docuerat.

Hinc orsus est canon fidei, quem secuti sunt sancti Patres et concilia: si quod dogma novum oriatur alicubi, examinetur an concordet cum antiqua et recepta Ecclesiæ catholicæ fide, quam prædicârunt Apostoli, ut si inveniatur ei repugnans, aut ab ea alienum, hæreticum habeatur, eique dicatur anathema.

Christus, ipsa veritas, verbum Dei locutus est: Apostoli hoc Dei verbum prædicârunt; hinc, quicumque verbo Dei, prædicationi Apostolorum, repugnans aliquid asserit, hic sit anathema.

Si autem à primis Ecclesiæ temporibus tanta fuit fidei semel traditæ certitudo, utpote innixæ verbo, seu revelationi Dei; quanta nunc debet esse illa fidei certitudo, tot signis et miraculis, tot sæculorum traditione, tantō totius orbis consensu, stabilita atque confirmata!

℣. 9. *Sicut prædiximus et nunc iterum...*

Ut intimiùs inculcet animis ea quæ in ℣. 8 dixit, et ne fortè putent quòd per quemdam fervoris excessum dicta sint, eadem repetit.

Si quis vobis evangelizaverit contra id quod vos, ex Christi mandato, docui, sit anathema.

Quia hæretici hoc et præcedenti versu abutuntur ad repel-

lendas Ecclesiæ leges, decreta pontificum et canones conciliorum,

Nota pulchram hujus loci interpretationem à D. Augustino, Tract. 99 in Joan. Non ait, plusquam accepistis, *sed præterquam quod accepistis;* nam si illud diceret, præjudicaret sibi ipsi, qui cupiebat venire ad Thessalonicos ut suppleret quæ illorum fidei defuerunt : sed qui supplet, quod minùs erat, addit; non quod inerat, tollit; qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via. Hæc S. Augustinus.

Summi verò pontifices, concilia, etc. explicant fidem, non prætergrediuntur regulam fidei; explicitè docent quæ sunt in Scripturis implicitè : Scripturis autem non adversantur.

Hinc nihil contra illos, quod hìc D. Paulus dixit contra falsos doctores, qui judaismum præter et contra Evangelium inducentes, prætergrediebantur regulam fidei, et eo ipso Evangelium invertebant.

℣. 10. *Modò enim hominibus suadeo?...*

Attendens Apostolus ad excommunicationem jam à se latam, animadvertit quòd quantalibet cum prudentia fuerit expressa, superbos tamen hos doctores, et aliquos fortasse eorum discipulos sit offensura : in hac ergo reflexione, à semetipso quærit.

Num hanc causam modò apud homines dico? num apud Deum? an studium est ut hominibus placeam? an potius ut Deo placeam?

Tum, sibimet respondens, et intra semetipsum approbans quod versibus superioribus dixit.

Si adhuc hominibus placerem... aut placere vellem, *Christi servus,* seu Christianus *non essem;* sed adhuc à Judæis starem.

NOTA AD INTELLIGENTIAM.

His verbis Apostolus vult Galatis indicare quòd Dei gloriam unicè quærat, non favores hominum, hincque liberè et sincerè veritatem dicat, non placentia hominibus.

Ubi duo simul peragit : suam causam ab integritate personæ suæ commendat, et ex obliquo ferit adversarios, quibus totum studium erat hominibus placere; seu intentionem suam Paulus pseudoapostolorum intentioni oppositam declarat.

Quod ut meliùs intelligas, nota quòd qui judaizandi necessitatem docebant, id non pietate moti faciebant; sed ut Judæis placerent, et ab eis, hâc ratione, honores et commoda adipiscerentur; simulque incommoda vitarent, quæ Christianos premebant.

Tunc enim Judæis libera erat per leges romanas et edicta, religionis functio; non item Christianis, quos vexari cœpisse patet ex Actis Apost. et ex aliis S. Pauli epistolis.

Mentem igitur et intentionem suam in prædicando Paulus indicat pseudoapostolorum menti et intentioni oppositam: illi hominibus placere student; Paulus Deo.

Hinc D. Chrysostomi ore sic loquitur.

Nec principatum ambiens, nec discipulos colligendi studio, neque gloriam ac laudem à vobis captans, hæc scribo : neque enim nobis studio est hominibus placere, sed Deo; nam si voluissem hominibus placere, adhuc à Judæis starem; adhuc persequerer Ecclesiam Dei. Ita D. Chrysostomus; secundùm quem, *Christi servus non essem,* idem est, ac Christianus non essem.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex hoc ℣. 10, *si hominibus adhuc placerem...* disce studium placendi hominibus, seu amorem humanæ gloriæ fontem esse corruptionis evangelicæ; nec Evangelii veritatem purè annuntiari ab eo ministro, cujus cor hoc affectu præventum est.

Sit itaque verus Dei minister ab omni humanæ gloriæ affectu liber. Deum unicè quærat.

Ex eodem versu disce quòd nemo potest Deo et mundo, *duobus dominis servire*. Matth. 6. *Coangustatum est stratum; ita ut alter decidat*. Isaias, 18. 20.

Cor nostrum, stratum Dei; illud Deus propter se fecit; hinc Deum solum et unicè continere potest; si aliud amet, Deum non amat.

Nec duos sponsos, nec duos dominos habere potest. Si unus accedat, alter decidet; si adulter admittatur, Deus sponsus unicus animæ dimittetur.

Itaque cor tuum diligenter examina; si non sit unicè Dei, Dei non est.

Unum uni, una uni, aiebat extaticus frater Ægidius sancti patris Francisci socius. Unum cor uni Deo, una anima uni sponso Christo.

Nota tamen uno respectu complacentiam esse peccatum, et altero virtutem esse.

Hominibus placere propter homines, sine respectu ad Deum, peccatum est.

Placere hominibus propter Deum, et ut illos ad Deum trahas, charitas est.

Hinc conciliabis quod hìc dicit Apostolus, cum eo quod Rom. 15 dixit: *Unusquisque proximo suo placeat*, et primæ Corinth. 10: *Se per omnia omnibus placere;* quod bene D. Augustinus explicuit dicens:

Homo hìc non placet utiliter, nisi cùm propter Deum placet; id est, ut Deus placeat et glorificetur; cùm dona ejus attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur: cùm autem sic placet homo, jam non homo, sed Deus placet.

℣. 11. *Notum enim vobis facio, fratres...*

Explicat et aggreditur probare quod dixit statim ab initio: *Paulus Apostolus non ab hominibus...*

Ut ergo refutet pseudoapostolorum calumniam dicentium, quòd Paulus non sit Apostolus, sed Apostolorum tantùm dis-

cipulus; in toto capitis hujus reliquo, multis argumentis probat, quòd Evangelium suum ab homine non didicerit, sed à Jesu Christo immediatè.

Affirmat ergo cum certitudine, et omnibus notum esse cupit, quòd Evangelium à se prædicatum, non sit ab homine, nihilque habeat humanum.

℣. 12. *Neque enim ego ab homine accepi...*

Quia illud non accepi ab hominis cujuspiam traditione, neque illud didici hominis alicujus interventu, seu magisterio; *sed per revelationem* à Jesu Christo immediatè mihi factam.

Adest propositio veritatis oppositæ judaizantium calumniæ.

Sequuntur illius veritatis probationes.

℣. 13. *Audistis enim conversationem...* Vide paraphrasim.

℣. 14. *Et proficiebam in judaismo...* Vide paraphrasim.

Probat primò per seriem vitæ ante conversionem ductæ, ubi tantùm abest, ut quemquam ex Apostolis habuerit doctrinæ suæ magistrum; quinimò inter Judæos insignis erat,

Primò, suâ crudeli in Ecclesiam persecutione. *Supra modum persequebar...* infensus eram hostis Ecclesiæ, quam vehementer persequebar, et quam funditus evertere ardenter cupiebam.

Secundò, suo in judaica religione supra coætaneos Judæos progressu, in majori notitia legis, et judaicæ religionis studio, *et proficiebam...*

Tertiò, suo ardentiori zelo in doctrinam et instituta à majoribus accepta, *abundantiùs æmulator...* seu, ut ait Syrus, et majorem in modum zelabam doctrinam patrum meorum.

Hoc vobis omnibus notum est. *Audistis enim...* quantumcumque sit inter Galatiam et Palæstinam spatium, hujus tamen conversationis meæ rumor ad vos usque pervenit.

Tunc ergo, ut videtis, nec Apostolos, nec alios prædicatores consulebam, contra quos ferventiùs exardescebam.

℣. 15. *Cùm autem placuit ei, qui me...* Vide paraphrasim.

℣. 16. *Ut revelaret Filium suum...* Vide paraphrasim.

℣. 17. *Neque veni Jerosolymam...* Vide paraphrasim.

Pergit in probandâ suprà positâ veritate per vitæ suæ, post conversionem, sequelam: vocatus enim à Deo, statim obedivit, docuit, prædicavit Jesum Christum, Filium Dei, nullo Apostolo, aut alio doctore christiano consulto aut audito.

Cùm autem placuit Deo, illud in me exsequi ad quod destinârat *ex utero matris meæ...* alludit ad id quod de Jeremia dicitur. Jerem. cap. 1.

Et vocavit me per gratiam.

Explicat id ad quod erat destinatus, quasi diceret: Cùm, inquam, Deus, singulari suâ in me benevolentiâ, me, tunc hostem suum, misericorditer vocavit. Vide Act. 9. 5.

Ut revelaret... Filiumque suum, quem ignorans persequebar, cognitum mihi fecit; revelatione divinâ animam meam illustrante, et fidei mysteria docente, ut illum gentibus prædicarem.

Apud sacros auctores non benè constat quando facta fuit hæc Evangelii revelatio: D. Hieronymus putat in itinere Damasci; D. Thomas in triduo sequenti; alii, et fortè probabiliùs, postquam Paulus fuit ab Anania catechizatus et baptizatus.

Continuò non acquievi carni et sanguini. Syr. statim non patefeci carni et sanguini. Arab. non significavi apud carnem et sanguinem.

Non acquievi, id est, non contuli, non communicavi cum carne et sanguine: seu nullum adii, consilii capiendi gratiâ: hoc significat verbum græcum: hinc illud ipsum noster interpres, cap. 2, ℣. 6, vertit: *Nihil contulerunt.*

Sensus itaque est: statim et sine mora, illum ubique annuntiavi (vide Act. 9, ℣. 20), inconsulto quolibet mortali, nulliusque hominis capto consilio, aut auditâ doctrinâ.

Non quæsivi ab hominibus an Deo parendum esset; sed obediens Deo, Jesum statim ubique prædicavi.

Non acquievi carni et sanguini.

Caro et sanguis hìc rectè significat Apostolos, naturæ cognomento eos designans: quòd si hoc sentit de cunctis

hominibus, nos non contradicimus, ait D. Joan. Chrysostomus.

Neque veni Jerosolymam... Vide paraphrasim.

Sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum.

Damascus tunc erat sub Arabum regno, ait Grotius.

D. Paulus non dicit expressè ad quid ierit in Arabiam, et ad quid Damascum redierit; sed ex ℣. 16, ubi dicit se statim, sine mora, cœpisse suo munere fungi, videtur indicare satìs, quòd ex tunc ubique prædicaverit, et in Arabia, et Damasci, et in locis Damasco proximis; idque, inconsultis quibuslibet mortalibus.

Id etiam sequi videtur ex Apostoli scopo, qui hæc omnia refert, ut probet quòd à nullo Apostolo sit edoctus aut missus, cùm prædicaverit ubique antequam ullum viderit Apostolum.

Videtur et id expressum in Actis Apost. cap. 9. 20. *Et continuò in Synagogis prœdicabat.*

D. Lucas hujus in Arabiam itineris mentionem non facit: fortè quia Pauli comes non erat; fortè quia in Arabia nihil accidit Paulo memorabile: vel potiùs ex modestiâ Paulus sua præclara facta non commemorat, ait D. Chrysostomus.

Sed, inquies, Act. 9, ℣. 26, videtur quòd statim post conversionem suam Paulus Damasco fugerit Jerosolymam.

Resp. cum Baronio quòd si benè legatur locus ille Actorum, conveniet cum hoc Galatarum: in Actis enim non dicitur quòd statim post conversionem, sed *post dies multos*: scilicet, *post annos tres*, ut hìc dicitur.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Porrò D. Chrysostomus sapienter notat in his, ℣. 16 et 17. debere mentem, non nuda verba Apostoli considerari; idque multis similitudinibus et exemplis ostendit fieri debere in plerisque hominum dictis et factis.

Quænam ergo mens est Apostoli, dicentis se cum quopiam non communicàsse, ad Apostolos non ascendisse, etc.?

An intendit seipsum prædicare? alios deprimere? minimè: sed calumniam refellere, unde Galatarum error ac deceptio irrepserat.

Quoniam enim falsi doctores nusquam non inculcabant Galatis Paulum Christi Apostolum non esse; cæteros omnes Paulo priores esse, ipsisque potiùs quàm Paulo credendum.

Et quia, ob illam calumniam, decepti Galatæ illos falsos doctores audierant, illisque crediderant et circumcisionem susceperant;

Hinc D. Paulus non arrogantiæ causâ, sed ut suæ prædicationis auctoritatem declaret, dicit: *Non contuli cum carne et sanguine*, id est, hominibus.

Fuisset enim extremæ absurditatis, ait idem divus Chrysostomus, eum, qui à Deo fuerat edoctus, postea cum hominibus communicare.

Neque ascendi ad eos qui ante me fuerant Apostoli; quia, qui per revelationem injunxerat ei prædicandi munus, hoc illi non præcepit, ait D. Chrysostomus.

Hinc collige quòd licet quibusdam in casibus veritatem, quanquam nobis gloriosam, dicere; licet et aliquando jurare, ut ℣. 20, jurat Apostolus.

℣. 18. *Deinde post annos tres...*

Fatetur quòd post tres annos Jerosolymam iverit, ut videret Petrum, non discendi studio, sed honoris primo Apostolorum deferendi gratiâ: ut interpretatur D. Hieronymus, sic etiam et D. Chrysostomus, qui notat quòd D. Paulus non dixit ἰδεῖν, cernere, sed ἱστορῆσαι, invisere, cognoscendi et honorandi causâ.

Ita et Ambrosius: dignum fuit ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, etc., non ut ab eo aliquid disceret, qui jam ab auctore didicerat, à quo et ipse Petrus fuerat instructus; sed propter affectum apostolatûs, et ut sciret Petrus hanc illi datam licentiam, quam et ipse ceperat Ambrosius.

Addit D. Paulus quòd fuerit per quindecim dies tantùm apud Petrum: quod tempus brevius fuit, quàm necesse fuisset

ut ab eo disceret Evangelium quod aliunde non fuisset edoctus.

℣. 19. *Aliunde autem Apostolum....*

Alio quippe iverant Evangelii prædicandi gratiâ. *Nisi Jacobum fratrem*, id est, consobrinum Domini, quippe filium Mariæ, uxoris Cleophæ, quæ soror erat B. Mariæ virginis.

Perperam falsus Ambrosius dicit eum fuisse filium Josephi, et ideo dictum *fratrem Domini.* D. Hieronymus, cap. 8, contra Helvidium, docet sanctum Joseph fuisse virginem ante et post matrimonium cum Maria matre Domini.

℣. 20. *Quæ autem scribo...* hæc omnia, quia magni momenti et Galatis creditu necessaria, sub juramento affirmat; ut credant quòd reverà sit Apostolus Christi, et ab ipso edoctus.

℣. 21. *Deinde veni in partes Syriæ...* ergo in nulla Judææ regione aut urbe immoratus, ubi christianam edocerer religionem.

℣. 22. *Eram autem ignotus facie...* ergo falsò dicunt pseudoapostoli quòd apud Judæos docuerim necessitatem circumcisionis et legis suscipiendæ.

℣. 23, 24. *Tantùm autem auditum....* Vide paraphrasim.

Et in me clarificabant Deum, id est, glorificabant, seu ex me sumebant occasionem Deum laudandi, qui me ex lupo fecit pastorem et pastoris officium gerentem.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA quòd in hoc capite divus Paulus, salutis animarum zelo pressus, totus est in stabilienda apostolatûs sui, contra pseudoapostolorum calumnias, auctoritate.

Totus in purganda etiam minima suspicione de legitima sua missione.

Totus et in manifestanda intentionum suarum rectitudine, ℣. 10, *an quæro hominibus placere?*

Hinc discat omnis prælatus, pastor, doctor, concionator evangelicus, quilibet salutis animarum minister, omnem, etiam minimam de sua auctoritate, missione, doctrinâ, suspicionem purgare; imò et studeat operibus et verbis intentionum suarum rectitudinem declarare.

Pareat omnibus auctoritas ejus legitima: quòd non sit intrusus vi, dolo, hominum favore, ab hominibus, et per homines solos.

Pateat ejus missio ab hominibus legitimam auctoritatem habentibus.

Pateat ejus doctrinæ puritas, et cum evangelica doctrina conformitas.

Pateat et, quantùm fas est, intentionum illius rectitudo: quòd non sua quærat, sed Dei gloriam, et salutem animarum.

Hæc enim necessaria in Evangelii ministro, ut in Ecclesia Dei fructificet.

SECUNDÒ.

In hoc eodem capite nota stupendum divinæ gratiæ miraculum.

Paulus judæus, infensus Christianorum hostis, et furens persecutor, divinâ Christi gratiâ, fit quasi in momento Christianus et ardens Evangelii prædicator.

Ut hoc miraculum meliùs agnoscas, adverte ex ℣. 13 et 14, quot erant in Paulo obstacula gratiæ: ejus in judaismo nativitas, educatio, continuus in judaica religione supra suos coætaneos progressus, et ob id, illius inter Judæos illustris fama et existimatio.

Adde, et illius ardens antiquæ religionis zelus, odium in novam, et in Ecclesiam christianam furor; denique declarata, et omnibus nota in illam persecutio.

Quàm potens igitur et efficax Christi gratia, quæ hæc omnia simul in Paulo vincens, ex sævo persecutore fecit ar-

dentem prædicatorem ; ex judaismi defensore, fecit Evangelii Apostolum zelantissimum !

Vocavit eum Christusexteriori et interiori voce, animam ejus cœlesti lumine illustravit, cor divinis motibus immutavit : et statim Saulus, spirans minarum et cædis in Christi discipulos, fit ipse discipulus et Apostolus Christi : *Domine, quid me vis facere?*

Hoc miraculum mirare, reverere, et ob illud, quia toti quidem Ecclesiæ, at præcipuè Gentibus utile; tu naturâ gentilis, Deo gratias age ;

Hujus potentis gratiæ auxilium implora, ut omnia in te salutis obstacula vincat, et ex tepido faciat ardentem Christi discipulum.

In hac gratia confide, hâcque fretus, de tua salute nunquam non spera.

TERTIÒ.

Nota quòd Paulus à Christo vocatus, obedivit, nullo mortali consulto.

Sic quilibet Christianus à Christo vocatus obediat, inconsultis carne et sanguine, seu parentibus, seu amicis carnalibus.

Deum sequatur vocantem, seu ad statum religiosum, seu ad evangelicam perfectionem.

De hoc, sanctorum Patrum testimonia vide apud Cornelium à Lapide.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

In hoc capite, ut aliam refutet pseudoapostolorum calumniam, dicentium quòd Paulus alia doceat quàm Apostoli, ostendit Paulus doctrinam suam Apostolorum doctrinæ esse conformem, et ab Apostolis approbatam.

Hoc ostensurus, exponit primò quomodo, et cur Jerosolymam iterum redierit, nimirum de legalium observatione acturus in Concilio, de quo Act. 15.

Exponit secundò quomodo tunc cum Jerosolymitanis, et præsertim cum primariis Apostolis contulerit, horumque examini suum Evangelium submiserit. Hisque positis,

Doctrinam suam in hoc concilio approbatam fuisse probat. Primò, exemplo Titi qui, licèt Gentilis et incircumcisus, non fuit tamen compulsus ad circumcisionem suscipiendam; quamvis multi falsi fratres id instanter postularent.

Probat secundò, ex eo quòd Apostoli suo Pauli Evangelio nihil contulerunt, nec quidquam addiderunt, nec ademerunt.

Probat tertiò, quia, è contra, illud per omnia sic approbârunt, ut dextras ei societatis dederint, seu in socium receperint.

℣. 11. Narrat quid sibi postea Antiochiæ cum Petro contigerit, quomodo Petro publicè restiterit; quomodo Petrus Paulo resistenti cesserit, quia de facto reprehensibilis.

Hocque facto confirmat, et legalia non servanda, et suam de eis doctrinam evangelicam esse, et ab omnibus servandam.

Post has de facto probationes, tandem jus allegat, in quo fundatur legalium abrogatio, nimirum legalium insufficientiam ad animarum justificationem.

A ℣. itaque 15 usque ad finem, probat legalia ob insufficientiam abrogata.

Idque confirmat duobus absurdis horrendis quæ ex pseudoapostolorum errore sequerentur; scilicet, et quòd Christus peccati minister esset, qui tamen pro peccato delendo mortuus est;

Et quòd gratis et inutiliter pro peccatis nostris mortuus esset, si legalia justificare potuissent.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1 Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito.

2. Ascendi autem secundùm revelationem, et contuli cum illis Evangelium quod prædico in Gentibus, seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem.

3. Sed neque Titus qui mecum erat, cùm esset Gentilis, compulsus est circumcidi.

4. Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent.

5. Quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos:

6. Ab iis autem qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil meâ interest; Deus personam hominis non accipit), mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.

7. Sed e contra, cùm vidissent quòd creditum est

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

DEINDE, postquam per annos quatuordecim Evangelium Gentibus prædicâssem, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba et Tito sociis meis.

Ascendi autem divino monitus oraculo, ut delegationem ab Antiochenis mihi delatam susciperem ad Apostolos : et hâc occasione Evangelium meum publicè quidem contuli cum fidelibus Jerosolymitanis :

Privatim autem communicavi cum primariis Apostolis Petro, Jacobo et Joanne ; communicavi, inquam, ne irritus et inutilis foret labor meus, tum præsens, tum præteritus, si nempe calumnia spargeretur aliud me docere, quàm doceant alii Apostoli, antecessores mei :

Et quod maximum est argumentum, Apostolis non placuisse ut Gentiles legem servarent : Titus, comes meus, Gentilis et incircumcisus, non fuit ab eis coactus circumcidi.

Sed neque ob Judæos, qui se christianos simulabant, quique subrepserant, et insidiosè in Ecclesiam subintroierant, ut explorarent libertatem ab observatione legis Mosaicæ, quam habemus per Christum, illamque nobis eriperent, et in pristinam servitutem nos redigerent.

Ob illos, inquam, nec ad momentum, quidquam cessimus de proposito nostræ libertatis tuendæ, ut veritas Evangelii per me apud vos, ô Galatæ, prædicati permaneat.

Ab illis autem, qui erant apud omnes in maximo pretio, Petro scilicet, Jacobo et Joanne, nihil didici : quales illi fuerint aliquando, nimirum illitterati, piscatores, etc. non sum sollicitus ; quia Deus in salutis nostræ negotio talia non attendit, sed quos vult eligit, et quales vult facit.

Tantùm abest ut aliquid in mea doctrina arguerint, aut

mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis

8. (Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes:)

9. Et cùm cognovissent, gratiam quæ data est mihi, Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem:

10. Tantùm ut pauperum memores essemus, quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.

11. Cùm autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.

12. Priùs enim quàm venirent quidam à Jacobo, cum Gentibus edebat; cùm autem venissent, subtrahebat se, et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant.

13. Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

14. Sed cùm vidissem quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cùm Judæus sis, gentiliter vivis, et non judaicè, quomodo Gentes cogis judaizare?

immutârint; quinimò, cùm vidissent illi ipsi qui in Ecclesia erant præcipui, quòd mihi commissum est Evangelium in Gentibus, sicut et Petro commissum est inter Judæos.

Idem enim Deus, qui in Petro suam vim et efficaciam ostendit ad Judæos convertendos; in me quoque eamdem exercuit virtutem ad Gentiles convertendos.

Quod cùm cognovissent Jacobus, Petrus et Joannes, Apostolorum præcipui, et quasi columnæ, dextras nobis dederunt, hocque symbolo nos collegas, et in apostolatu socios suos agnoverunt et receperunt : nempe ut apostolatu fungeremur inter Gentes, ipsi verò inter Judæos.

Hàc tantùm additâ conditione, ut pauperum qui sunt in Judæa, memores essemus; id est, rogaverunt nos, ut eleemosynas inter gentes colligeremus, quibus Judæorum inopia sublevaretur : hoc autem fideliter, et sollicitè adimplevi.

Finito concilio Jerosolymitano, Antiochiam redii. Vide Act. 16. Quò cùm Petrus paulò post venisset, palàm et coram omnibus illi restiti, verbis scilicet amicis et reverentibus, utpote Apostolorum principi, restiti tamen, quia reprehensione dignus erat.

Priusquam enim quidam Judæi venirent ab Jerosolymis, ubi præerat Jacobus, Petrus cum Gentilibus comedebat, eorumque more, vescebatur omnibus indifferenter cibis : cùm autem illi venissent, Petrus, ne ipsis scandalum faceret, à Gentilium convictu se subtrahebat.

Et tanta fuit vis hujus exempli à Petro dati, ut cæteri Judæi coassimularent (ita Gr.), id est, ejus simulationi consentirent; ita ut etiam Barnabas itinerum et apostolatûs mei comes, idem faceret.

Cùm ergo vidissem eos non rectè incedere juxta veritatem Evangelii, sed hâc simulatione quasi claudicare, dixi publicè Petro : Si tu Judæus, et ex Judæis oriundus, uteris evangelicâ libertate, et, ut tibi visum est, communi cum Gentibus cibo indifferenter vesceris; cur exemplo tuo invitas et cogis Gentes judaizare?

15. Nos, naturâ Judæi, et non ex Gentibus peccatores.

16. Scientes autem quòd non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

17. Quòd si quærentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores; numquid Christus peccati minister est? Absit.

18. Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo.

19 Ego enim per legem, legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christo confixus sum cruci.

20. Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus. Quòd autem nunc vivo in carne, in fide vivo

Nos ipsi, qui Judæi naturales, seu à nativitate sumus, non proselyti ex Gentibus infideles et idololatræ nati,

Scientes tamen quòd ex operibus legis Mosaicæ non justificatur homo, justitiâ nimirum spirituali, internâ, et ad vitam æternam pertinente; sed per fidem in Jesum Christum; nos, inquam, relicto vitæ genere in quo nati et educati sumus, ad Christum confugimus, christianismumque suscepimus : ut per fidem in Christum, justitiam consequeremur, quæ vitam secum trahit æternam, et quam lex nemini contulit.

Si ergo quærentes per fidem in Christum justificari, non sumus reverà justificati, sed, contra, facti sumus prævaricatores, quia nimirum legem Mosaicam deseruimus; quæ tamen, ut vobis pseudoapostoli prædicant, necessaria est ad salutem;

Nonne sequitur inde, quod est horrendum dictu, Christum esse auctorem et ministrum peccati, utpote qui legem Mosaicam abrogavit, ut legem evangelicam doceret ad justificandum non sufficientem?

At impossibile quòd Christus sit auctor peccati; ergo et quòd ipsi obediendo facti simus prævaricatores;

Quinimò si legem Mosaicam, quam abrogavi, iterum instauro, sive meâ prædicatione, sive observantiâ, ego me legis prævaricatorem constituo.

Siquidem legi credens, legem deserui, et ad Christum accessi; legi mortuus sum, ut per Christum Deo vivam : ipsa enim lex mihi Christum, ut finem suum monstravit; ad ipsum me, quasi manu, duxit : ad illam ergo rediens contra illius intentum, illius prævaricator fierem.

Quòd si quæras quomodo legi mortuus, Deo vivam; respondeo, per Baptismum Christo concrucifixus sum.

Christo itaque confixus, ipsique insitus, ipsius vitam quasi exsugo : hinc vivo vitâ spirituali et divinâ, non ego, non ve-

Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.

21. Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo gratìs Christus mortuus est.

tus ille homo, qualis eram; non ego, non à me ipso : sed Christus, fons gratiæ, auctor justitiæ, vita mea est, totiusque meæ spiritualis vitæ principium.

Quòd autem hanc divinam vitam habeo in carne mortali, tot peccatis et miseriis obnoxiâ;

Hoc debeo, non legi, sed fidei quam habeo in Filium Dei;

Qui me nihil merentem, imò me inimicum suum dilexit, et in tantùm dilexit, ut semetipsum in mortem tradiderit, ut mihi vitam daret æternam.

Non sperno hoc ineffabile Dei donum, quærens aliunde justificari, ut pseudoapostoli; quasi Christus nobis non sufficiat ad salutem; quo maximam sanè Christo faciunt injuriam:

Si enim per legem nobis datur justitia, lexque justificandi vim habet; ergo Christus frustrà mortuus est.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. DEINDE *post annos quatuordecim...*

Ut Galatas ad errorem suum attraherent pseudoapostoli judaizantes, Pauli doctrinam calumniati sunt, tanquam ab Apostolorum doctrina alienam.

Ut Galatas Paulus ab errore judaizantium reducat ad fidem, doctrinam suam ostendit verè apostolicam, et aliorum Apostolorum doctrinæ conformem.

Hanc ergo conformitatem probaturus, in duobus his prioribus versibus narrat quando et cur rursus Jerosolymam ierit, nimirum, quatuordecim annis à sua conversione, ab Antiochenis delegatus ad Apostolos, ob exortam, præsertim Antiochiæ, de legalibus quæstionem.

Narrat et quomodo in hoc concilio de sua doctrina publicè contulerit cum omnibus quidem Jerosolymitanis; at præsertim et secretò cum primariis Apostolis Petro, Jacobo et Joanne.

Disputatur unde inchoandi sint isti quatuordecim anni: an à vocatione Pauli? an à prima illius profectione? de qua in primo capite ℣. 18.

D. Hieronymus putat esse numerandos à prima profectione Pauli, seu à triennio post illius conversionem exacto.

S. Thomas et post eum Baronius putat et probat à vocatione Pauli numerandos esse. Videatur D. Thomas hic. Baronius, Tom. 1. ad an. Dom. 51.

Ascendi Jerosolymam.... quia in montanis erat ædificata: hinc et Christus Dominus: *Ecce ascendimus Jerosolymam.*

Cum Barnaba, assumpto et Tito.

Ubi nota D. Pauli prudentiam: qui exortâ quæstione de legalibus, et propterea ab Antiochenis ad Apostolos delegatus, duos assumit socios, quorum unus erat judæus, alter gentilis.

Hincque disce nihil negligendum, sed omnia etiam humana media esse adhibenda quæ ad veritatis notitiam et ad pacem possunt conferre.

℣. 2. *Ascendi autem secundùm revelationem...*

Propter hæc ultima verba aliqui dubitant an hæc Pauli profectio sit eadem cum illa de qua Act. 15, cùm ad concilium Jerosolymitanum profectus est.

Etenim, inquiunt, hìc dicit quòd, Deo monente, Jerosolymam ierit; in Actis verò dicitur quòd, hominibus ipsum delegantibus, ierit.

Sed nihil repugnat quòd et Dei monitu, et hominum delegatione, Paulus Jerosolymam ierit; nec ideo multiplicanda sunt itinera: sed potiùs duplex est agnoscenda hujus ejusdem itineris causa: una interna, quam D. Paulus hìc nobis aperit; altera externa, de quâ Act. 15. ℣. 2.

Dei ergo monitu, Paulus suscepit delegationem sibi ab Antiochenis delatam.

Hinc colligi potest, ait D. Thomas, quòd omnes actus Apostolorum et motus fuerunt secundùm instinctum Spiritûs sancti.

Et contuli cum illis, id est, cum Jerosolymitanis; seu cum Ecclesia Jerosolymitana, communicavi de doctrina quam inter gentes prædico.

Syr. patefeci eis Evangelium.

Scorsum autem iis qui videbantur... Gr. seorsum autem in pretio habitis. Syr. ac privatim illud ostendi iis qui existimantur aliquid esse.

Id est, publicè quidem communicavi cum omnibus; at privatim, et secretò cum iis qui insigniores erant et majoris apud omnes existimationis.

In turba non bene potest discuti veritas, ait S. Anselmus; ideo non cum omnibus, sed speciatim cum iis qui majoris erant auctoritatis et scientiæ, de rebus majoris momenti, à turba semotus communicavit.

Ne fortè in vacuum...

Non quasi dubius, aut non satis instructus, communicavit

cum Apostolis; sed ut eorum testimonio obstrueret os calumniantium sibi, quòd alia doceret quàm Apostoli; sicque impediret ne hâc calumniâ inutilis redderetur omnis suus labo[r] et præteritus et futurus.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Nota quòd Paulus ab ipso Christo constitutus Apostolus e[t] Evangelium edoctus, non dedignatur tamen cum hominibus communicare, et aliis Apostolis de doctrina sua rationem reddere; sed ab illis voluit testimonium habere.

Hincque disce primò, verbum Dei etiam purissimum, quale erat D. Pauli Evangelium, debere ab Ecclesiæ prælatis approbari; verbique Dei præcones debere ab eis tales declarari.

Disce secundò, ex hoc D. Pauli facto, quòd verus Dei minister nihil debeat omittere aptum operi Dei promovendo; sed quòd omnia sint ab eo, quantùm fas est, salutis animarum obstacula submovenda.

Denique, ex hoc D. Pauli, ut Antiochenorum delegati, recursu ad concilium Jerosolymitanum, cui præerat D. Petrus, disce quòd ab Apostolorum tempore, usque ad nostrum in fidei dubiis, recursum est ad Petrum ejusque successores, et ad concilia quibus præsunt per se, vel per legatos, ut veritas ab eis decideretur: quâ praxi perpetuâ jugulantur omnes novantes ab Ecclesia semper reprobati.

℣. 3. *Sed neque Titus....* hìc incipit probare doctrinæ sua[e] conformitatem cum aliorum Apostolorum doctrina; eamqu[e] probat, primò ex facto ad Titum comitem suum spectante, quasi diceret:

Ego persuasus de legalium insufficientia et inutilitate ad justificationem, Titum ex utroque parente gentilem, et ideo in circumcisum, nusquam tamen duxi circumcidendum.

Sed neque Titus... sed neque ab Apostolis, neque à concili[o] Jerosolymitano, Titus græcus, et qui mecum aderat concilio compulsus est circumcidi.

Quod sanè evidentissimum est argumentum quòd mecum idem sentiebant de circumcisionis et legalium ad salutem inutilitate.

Sed quia responderi poterat quòd fortè ignoraretur à concilio Titum incircumcisum esse, addit Paulus :

℣. 4. *Sed propter subintroductos....*

Imò multi Judæi, qui se Christianos simulabant, in Ecclesiam irrepserant, etc., et id scientes, instanter urgebant ut Titus circumcideretur.

Sed neque ad id compulsus est propter illos falsos fratres subintroductos, et id instanter expetentes.

Constructio orationis est hujusmodi, ait Theophylactus : Neque propter subintroductos falsos fratres coactus est Titus circumcidi : hoc est, etiamsi adessent, qui adversarentur mihi, Apostoli tamen ne propter eos quidem adegerunt nos Titum circumcidere.

Intelligendum ergo quasi esset : Sed ne quidem.

Propter falsos fratres... quorum princeps putatur fuisse Cerinthus.

Explorare libertatem nostram, scilicet, à servitute legis Mosaicæ.

Quam habemus in Christo, id est, in Ecclesia christiana, et per Christum, qui nos, mortis suæ merito, ab hoc onere liberavit.

Christus pro nobis moriens, omnes figuras et prædictiones implevit. *Consummabuntur omnia quæ dicta sunt de Filio hominis... Consummatum est*, exclamavit moriens : hâcque consummatione, figuris ipsa veritas finem imposuit.

Ut nos in servitutem... id est, ad pristinas legis observantias redigerent : onus grave, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus.

Ex hoc versu disce quòd ab initio fuerint falsi fratres, et quòd ab initio in sanctiores cœtus insidiosè irrepserint, ut explorent, ut eripiant, ut sanctos exerceant et prælatos et fratres.

Hinc et disce quòd ideò sit ubique vigilandum, orandum, resistendum, nihilque ob illos relaxandum.

℣. 5. *Quibus neque ad horam...* quibus falsis fratribus judaizantibus, ne ad momentum quidem, proditâ Evangelii veritate et libertate, subjici voluimus, cum illis judaizando.

Ut veritas Evangelii... et libertas à servitute legis, quam Christus suo sanguine vobis acquisivit, apud vos permaneat illibata.

Cur ergo vos, ô insensati Galatæ! circumcisionem recipientes, et legis servituti vos subjicientes, et Evangelii veritatem violâstis et christianam libertatem amisistis?

OBSERVATIO MORALIS.

Hoc suo exemplo D. Paulus omnes prælatos docet ut Evangelii veritatem, ecclesiasticamque libertatem generosè propugnent, nihilque ob hominum instantias relaxent.

Notandum tamen quòd D. Paulus, qui non est hìc passus ut Titus gentilis circumcideretur, licèt urgerent falsi fratres; quia visus fuisset hoc facto asserere circumcisionem Gentilibus esse necessariam;

Postea Act. 16. Timotheum semijudæum, scilicet, ex matre judea, circumcidit, ne Judæos irritaret, sed Judæis acceptior esset Timotheus, ait D. Joan. Chrysostomus.

Paulus Timotheum missurus ad docendum Judæos, illum priùs circumcidit, ut doctor esset acceptior: ingressus est cum circumcisione Timotheus, ut abrogaret circumcisionem. D. Chrysostomus, hìc.

Hoc autem potuit licitè, quia licèt lex tunc esset mortua, nondum tamen erat mortifera; et aliundè Gentilibus nullum dedit scandalum.

Unde concludes prælatorum esse prudentiæ, res, tempus, personas, omnesque circumstantias examinare: hinc ad illos præcipuè Christus: *Estote prudentes sicut serpentes.*

℣. 6. *Ab iis autem, qui videbantur....*

Probatâ doctrinæ suæ cum Apostolorum doctrina conformitate ex facto, seu exemplo Titi,

Illam nunc probat ex eo quòd primarii Apostoli, quibus-

cum privatim communicavit, et quibus suum Evangelium examinandum submisit, in eo nihil immutàrunt, nec addendo, nec demendo.

Ab iis qui videbantur... hoc verbum, *videbantur,* non tollit rei veritatem, sed famam addit veritati: significat ergo, qui erant reverà maximæ auctoritatis et scientiæ, et ut tales, in magno apud omnes erant pretio.

Quales aliquando fuerint...

Hìc mihi videtur Apostolus duo nobis indicare velle: primùm, quid non consideraverit in primariis Apostolis; secundùm, quid consideraverit.

Non consideravit quid et quales fuerint ante suam à Christo vocationem, nimirum piscatores, illitterati, rudes et idiotæ.

Hoc, inquam, non consideravit; aliàs ipse civis romanus, dives, doctus, in lege instructus à Gamaliele, et ideo humanitus illis doctior in legalibus, eos non consuluisset.

Voluit à Galatis intelligi quia et peritus fuit in lege, ait Ambrosius.

Hoc autem non vanitatis causâ, sed quia apud eos premebatur aliorum quasi judaizantium auctoritate: hinc sese modestè erigit.

Sed consideravit quid in Ecclesia, per Dei gratiam essent, nimirum columnæ, aliis eminentiores, alios suâ firmitate sustentantes; et hoc in illis considerans ac venerans, eis suum Evangelium submisit, ab eisque voluit approbari.

Nihil contulerunt. Syr. nihil mihi addiderunt.

Propter parenthesim interpositam, propositio per ablativum incepta, *ab iis...* terminatur per nominativum subauditum; scilicet, *illi nihil contulerunt* doctrinæ meæ; nec quidquam addiderunt, nec detraxerunt.

Meam ergo doctrinam ita suæ conformem judicârunt, ut ei nec quidquam addendum, nec ab ea quidquam adimendum existimaverint.

Exemplo D. Pauli, qui cum Petro, Jacobo et Joanne conferens, non attendit ad illud quod aliquando fuerant, sed ad id quod per Dei gratiam erant.

Discamus et nos, Ecclesiæ prælatos, omnesque Dei ministros, per respectum ad Christum attendere. Non consideremus quid aliquando fuerint, imò nec quod sint in se, sed quod sunt in Christo et per respectum ad Deum: Dei nempe sunt ministri, Christi vicarii, columnæ Ecclesiæ: et ut tales eos, revereamur.

℣. 7. *Sed è contra, cùm vidissent...*

Probat, denique, doctrinæ suæ cum Apostolorum doctrina conformitatem ab unionis societate, quam in concilio Jerosolymitano iniit cum Ecclesiæ columnis.

Tantùm abest... Vide paraphrasim.

Præputii nomen hic significat gentes præputiatas, id est, incircumcisas: nomen *circumcisionis* Judæos, ait D. Chrysostomus.

℣. 8. *Qui enim operatus est.* Gr. ἐνεργήσας, inoperatus est: vim et efficaciam suam ostendit, per miracula, per charismata Spiritûs sancti. Vide paraphrasim.

℣. 9. *Et cùm cognovissent...* factis scilicet et experientiâ, tum miraculorum famâ, tum ingentis hominum numeri conversione, tum et meâ conversatione. *Dextras dederunt societatis:* socios in apostolatu agnoverunt.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Ut nos in gentes, ipsi autem...

Neque ex hoc versu, neque ex septimo sequitur, quòd Petrus Judæorum tantùm fuerit Apostolus, Paulus autem tantummodo Gentium.

Sed quòd Dei voluntas fuerit, ut tunc Petrus præcipuè Judæis prædicaret; Paulus verò Gentibus præcipuè.

Postea enim et Petrus Romam venit, et inter gentes Evangelium longè latèque disseminavit per se, suosque discipulos; sicque adimplevit quod ei dictum est Act. 10. *Occide et manduca.*

D. etiam Paulus et Hebræis prædicavit, ut patet ex epist. ad Hebræos, quod de illo Dominus dixit Ananiæ. *Vas elec-*

tionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram regibus, gentibus, et filiis Israel. Act. 9. 15.

Sed in hoc mirare Dei bonitatem, et in hominum oppositorum salute procurandâ providam voluntatem.

Quia Judæi à Gentibus naturaliter abhorrebant, et quia Paulus Judæis erat exosus; hinc Deus quasi hominum infirmitati sese accommodans, Petri et Pauli operas partitur (non tamen jurisdictionem et potestatem): Petro credidit apostolatum circumcisionis, Paulo autem incircumcisorum.

Hinc discat prælatus, pastor animarum, Dei minister, subditorum suorum saluti prudenter incumbere; illis non dominari, sed suavi et prudenti charitate illos regere.

Dextras dederunt societatis...

Mirare et Apostolorum concordiam, non in doctrina tantùm, sed et in operarum suarum partitione. Unicâ collatione charitativâ extinguunt omnia nascentia dissidia, totiusque mundi salutem procurant. Quot mala vitaret, quotque bona procuráret charitativa ministrorum Dei concordia! Concordes autem brevì forent, si Dei gloriam, hominumque salutem tantummodo vellent, et quæ sua sunt non quærerent! O Deus pacis! extingue in tuis ministris omne dissidium! O Deus charitas! ure *cor et renes nostros tui amoris igne!*

℣. 10. *Tantùm ut pauperum...* hanc tantùm conditionem addiderunt, ut pauperum, qui in Judæa sunt, inopiam sublevaremus eleemosynis inter Gentiles collectis.

Judæi Christiani fuerant, propter fidem, bonis suis spoliati. Heb. 10; adde quòd omnia reliquerant, ut in Actis dicitur.

Hinc collige quòd charitas in pauperes sit apostolici muneris pars essentialis et indivisibilis, seu ad omnes prorsus Apostolos attinens, juxta Theophylacti notam: prædicationem dividebamus, inquit Paulus; pauperes autem indivisos habebamus. Theophylactus.

Videat ergo Apostolorum successor quomodo huic muneri vacet.

Quod etiam sollicitus fui...

Si Paulus pauperrimus tot eleemosynis pauperes adjuvit; quid Episcopus, quid alius Dei minister, pauperum bonis dives, facere non debeat!

Ex hucusque dictis restat concludendum quòd Pauli doctrina sit verè apostolica et Apostolorum doctrinæ conformis, et, ut talis, ab illis in concilio Jerosolymitano approbata: cùm nec Titum circumcidi exegerint, nec quidquam in Evangelio Pauli immutârint; cùm, è contra, illum in apostolatûs socium receperint.

℣. 11. *Cùm autem venisset Cephas...*

Confirmat doctrinæ suæ puritatem et suam in ea firmitatem et constantiam, ex facto quod ipsi cum Petro contigit Antiochiæ.

Paulus post concilium Jerosolymitanum rediit Antiochiam cum Apostolorum decreto. *Visum est Spiritui sancto.* Act. 15. 28.

Et eo tempore Petrus intelligitur supervenisse, et quod hìc narrat Paulus fecisse, ait S. Anselmus: idem ait Estius.

In faciem ei restiti, id est, apertè, palàm, coram omnibus: intellige tamen verbis amicitiæ et observantiæ plenis, utpote capiti Ecclesiæ, et ut dixit suprà, columnæ.

Quia reprehensibilis erat, id est, reprehensione dignus; Gr. quoniam reprehensus erat. Syr. quoniam offendebantur in eo (Gentiles) Æthiop., quia indignati sunt ei. Arab. eò quòd reprehensibilis esset.

Omnes interpretes Græci, D. Chrysostomus, Œcumenius, Theophylactus legunt, *reprehensus:* inter antiquiores Latinos, Ambrosius; inter recentiores, Erasmus et Cajetanus legunt, *reprehensus,* sed variant in explicatione.

Reprehensus erat, non à me, sed ab aliis ignorantibus id quod agebatur, consilio factum fuisse. Ita Theophylactus, D. Chrysostomum secutus.

Reprehensus erat Jerosolymæ, ab aliis Apostolis, eo quòd cum Cornelio Gentili cibum Antiochiæ sumpsisset: et hunc sensum refert Erasmus post scholia Græcorum quos sequitur.

Reprehensus erat, ab aliis fratribus, non publicè, sed privatim : ita sentit Cajetanus, teste Estio.

Omnes autem communiter Latini, licèt fateantur in Græco participium esse, *κατεγνωσμένος, reprehensus*, cum nostro tamen interprete, volunt illud positum pro verbali, *κατάγνωστος*, reprehensibilis : phrasi Hebraicâ, ait Estius, post Sasboldum, quem citat ; Hebraismo, ait Cornelius à Lapide, qui addit, quòd Hebræi verbalibus carent terminatis in *bilis ;* more Hebræo participium pro verbali, ait Grotius.

Et sanè, sensus juxta hanc lectionem est multò naturalior, omniaque meliùs cohærent : *Restiti ei, quia reprehensibilis erat*, reprehensibilis autem : *quia priusquam venirent...*

℣. 12. *Priùs enim quàm venirent...*

Explicat in quo Petrus erat reprehensibilis.

Petrus sentiebat legalia non esse servanda : hinc cum Gentilibus edebat, et eorum more, omnibus indifferenter cibis vescebatur : at cùm Antiochiam venissent quidam à loco ubi præerat Jacobus, id est, quidam Judæi ab Jerosolymis;

Petrus, metu Judæos illos offendendi, erat enim apud illos grande piaculum, cibis à lege Mosaica vetitis uti : Petrus ergo, ne ipsis scandalum foret, se subtrahebat à convictu Gentilium.

Timens eos... timore non quidem mundano, sed charitatis, ne scilicet scandalizarentur.

Et hoc inordinatè, ait D. Thomas, quia veritas nunquam dimittenda est propter timorem scandali.

Erravit ergo Petrus non in fide, sed in facto ; incautè scilicet, et cum scandalo Gentilium, simulans Judaismum. Unde Gentiles meritò credere poterant judaismum sibi necessarium esse.

Fuit itaque in Petro vanus timor displicendi Judæis, et quædam indiscretio, seu inconsideratio quâ Gentiles scandalizavit.

Si autem Petrus erravit, si Ecclesiæ princeps et pastor verè fuit reprehensibilis; quis fidelium erit irreprehensibilis? quis non timeat? et de seipso non diffidat?

℣. 13. *Et simulationi ejus...* Gr. et coassimulabant ei et cæteri Judæi, etc.

Ita ut et Barnabas... Vide paraphrasim.

Quanta vis exempli! nihil pestilentius quàm malum prælati exemplum; quò dignitate eminentior est, eò periculosius est scandalum ab eo datum.

Caveat ergo sibi, et ad omnia sua dicta et facta attendat, qui præest aliis.

Validiora sunt exempla quàm verba. D. Leo.

℣. 14. *Sed cùm vidissem quòd non rectè...* Gr. quòd non recto pede incederint ad veritatem, etc.

Erat quædam quasi claudicatio: modò ad Gentiles, modò ad Judæos inclinabat; cum illis gentiliter vivendo, cum his judaicè.

Syr. cùm vidissem eos, non rectà incedere in veritate Evangelii; seu, ut alii volunt, juxta veritatem Evangelii, quia peribat veritas.

Potest etiam dici, modo ad veritatem Evangelii propagandam conducibili.

Dixi Cephæ... Vide paraphrasim.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex prædictis, ait D. Thomas, habemus exemplum, prælati quidem humilitatis, ut non dedignentur à minoribus et subditis corrigi; subditi verò exemplum zeli et libertatis, ut non vereantur prælatos corrigere, præsertim si crimen est publicum, et in periculum multitudinis vergat. Hucusque D. Thomas, hìc.

Hoc utrumque exemplum, tum humilitatis in Petro, tum libertatis evangelicæ et zeli apostolici in Paulo, rarum, sanctum, ædificatorium.

D. tamen Augustinus humilitatis Petri exemplum rarius, sanctius et difficilius arbitratur.

Rarius, inquit, et sanctius exemplum Petrus posteris præbuit, quo non dedignarentur majores à posterioribus corrigi,

quàm Paulus, quo confidenter auderent minores majoribus, pro defendenda veritate, salvâ charitate, resistere. D. Aug. epist. ad Hier. citatus à Cornelio à Lapide.

Hanc objurgationem pastor prò salute sui gregis libentissimè sustinuit: suo objurgatore admirabilior et ad imitandum difficilior. D. Augustinus à Fromondo citatus.

Hujus autem rei ratio videtur esse, quòd rarius et difficilius sit invenire prælatum qui à subdito corrigi non dedignetur, quàm reperire subditum qui superiorem audeat corrigere.

Hoc tamen humilitatis exemplum, Petrus, pastor pastorum, toti dedit Ecclesiæ: reprehensus, in suum correctorem, non modò non excanduit; sed, ut ait Theophylactus, correctionem æquo suscepit animo.

Tacuit Petrus, ut qui primus erat in apostolatûs culmine, primus esset in humilitate. D. Gregor. hom. 18. in Ezechielem.

Felicem ergo dicamus quidem Petrum, qui lapsus zelantem reperit Paulum, qui christianâ charitate relevaret.

At non minùs felicem dicamus Paulum, qui superiorem corrigens, Petrum invenit humilem, qui correctionem æquo et grato suscepit animo.

Felicem denique dicamus Ecclesiam, quæ apostolicâ S. Pauli libertate, et admirandâ S. Petri, pastoris sui, humilitate, pacem et Evangelii veritatem servavit; et in his duobus Apostolis habuit exempla, tum humilitatis, quod imitentur prælati; tum libertatis, quod imitentur subditi.

APPENDIX HUCUSQUE DICTORUM.

Hoc factum Petri gentiliter cum Gentilibus viventis; hæc ratio à D. Paulo Petrum corrigente allata; hæc D. Petri Paulo se corrigenti cessio, omnem debuit à Galatis scrupulum amovere, illisque doctrinam Pauli sanam, evangelicam et verè apostolicam demonstrare.

Nec enim quidquam Petrus contradicit; unde planum est

quòd oppositionem Pauli æquo animo susceperit. Theophylactus.

Petrus silentio dicta confirmat. Theodoretus.

Adverte autem et nota progressum sermonis apostolici.

Primò, ostendit se ab ipso Christo Domino Apostolum fuisse institutum.

Secundò, suam doctrinam de circumcisione abrogata et Gentilibus non imponenda, in concilio Jerosolymitano fuisse confirmatam; ab Apostolorum primariis se in apostolatûs socium receptum fuisse.

Tandem, doctrinæ suæ puritatem et suam in illius veritate firmitatem et constantiam ostendit ex eo quòd Petrum ipsum, cum Judæis judaizantem, publicè arguerit.

His ergo positis ad calumnias refutandas necessariis, jam aggreditur legis abrogationem probare.

Probat autem, primò ex legis insufficientia ad justificandum; utpote quæ instituta erat, non ad dandam justitiam, sed ad significandum et figurandum Christum, per quem erat peccatorum remissio et vera justitia conferenda.

Itaque dici potest quòd post multas de facto probationes, jus tandem allegat in quo legis abrogatio fundatur, legis nimirum insufficientiam.

Hoc autem dogma sic allegat, ut ex eo absurdum impossibile contra suos adversarios deducat.

℣. 15. *Nos naturâ Judæi...*

Non constat apud sacros auctores ad quem, aut ad quos hæc verba dirigantur: an sit continuatio objurgationis Petri, ut existimant D. Hieronymus et Theodoretus: an, relicto Petro, sermonem vertat ad omnes Judæos præsentes, seipsum etiam comprehendens, non ut Petrum doceat, sed discipulos, ait D. Chrysostomus: an, mutato sermone, clam ad Galatas sua verba dirigat.

Hoc posterius cum plerisque recentioribus sic eligo tanquam probabilius, ut fatear propter hoc in re nihil immutari: eadem quippe erit ratiocinatio, ad quemcumque dirigatur.

Itaque probabilius est quòd D. Petri correctio finierit cum ℣. 14;

℣. autem 15. Apostolus sua verba dirigat ad Galatas, inchoatum ad illos sermonem prosequens.

Nos ipsi, qui Judæi nati sumus ex sanctis patribus, sub sancta lege, *naturâ*, id est, nativitate *Judæi*.

Et non ex gentibus peccatores, id est, non proselyti, sicut vestri doctores : neque gentiles idololatræ, legis divinæ ignari, ex impiis et profanis parentibus nati, quales illi fuerunt.

℣. 16. *Scientes autem*... persuasi tamen *quòd ex operibus legis* Mosaicæ, *nullus homo justificatur* verâ, spirituali et internâ justitiâ, quæ Deo gratum faciat ei æternâ vitâ dignum.

Nisi per fidem, id est, sed tantùm per fidem in Jesum Christum, in lege figuratum, et promissum ut ipsius legis finem.

Et nos in Christo Jesu credimus. Gr. credidimus, *ut justificemur*. Gr. ut justificaremur, etc.; id est, etiam nos, judaismo relicto, in quo nati et educati fuimus, christianismum amplexi sumus, in Jesum Christum credentes, ut per fidem in eum, veram consequeremur justitiam.

Propter quòd ex operibus, id est, propterea quòd : non est conclusio, sed repetitio : vel intellige, ut versio Syriaca: quoniam *ex operibus legis*; scilicet, ut legis sunt, et sine gratia Christi factis, *non justificabitur omnis caro* : seu nulla caro, id est, nullus homo, sive judæus, sive gentilis.

Quicumque enim justi sunt, ex fide justificati sunt, sicut Abraham, Isaac, Jacob et cæteri sancti, ait Ambrosius.

℣. 17. *Quòd si quærentes justificari in Christo*... Syr. quòd si dum studemus justificari per Christum, reperimur et ipsi peccatores, ergo Jesus Christus minister est peccati.

Allegatâ in superiori ℣. semel et iterum legis insufficientiâ ad homines justificandos; et ob hanc legis insufficientiam Judæorum ad Christum conversione suppositâ, jam ex judaizantium errore ostendit horrendum sequi absurdum.

Quòd si quærentes.... id est, quòd si nos naturâ Judæi, relicto judaismo, *quærentes* per fidem in Christum *justificari*, non sumus reverà justificati, sed è contra, peccatores inveniamur, ob legis derelictionem, quæ, ut vobis prædicant pseudoapostoli, necessaria est ad salutem,

Ergo *Christus Dominus*, peccati destructor, *peccati* auctor et *minister est:* ipse enim legem abrogavit; ipse fidem suam nobis præcepit.

Absurdum et horrendum dictu, quòd Christus, qui tollit peccata mundi, qui pro peccato delendo mortuus est, peccati sit auctor et minister.

Absurdum ergo et impossibile quòd legem deserentes peccaverimus, et in Christo peccatores inveniamur et legis prævaricatores.

Quinimò peccatores et prævaricatores erimus si ad legem redeamus: *Si enim quæ destruxi...*

Potest in forma sic ratiocinari:

Si lex Mosaica Christianis, seu in Christum credentibus, est necessaria ad salutem, ut docent pseudoapostoli, Christus, ipsa sanctitas, et peccati destructor, erit peccati auctor; et nos Judæi, qui legem deseruimus pro Christo, erimus prævaricatores: absurdum autem et impossibile est ut Christus Dominus, ipsa sanctitas, sit peccati auctor et minister; absurdum ergo et impossibile quòd lex sit ad salutem necessaria, et quòd nos Judæi, legem deserentes, simus prævaricatores.

Quinimò, si, christianismo suscepto, ad legem redeamus, peccatores, seu prævaricatores erimus.

℣. 18. *Si enim quæ destruxi....*

Alteram hìc quasi concatenat rationem, quâ probat in legis abolitione perseverandum, quia ad illam rediri non potest sine prævaricatione in illam.

Dicebant judaizantes pseudoapostoli quòd legem deserere, esset prævaricari et peccare.

Contra, Apostolus dicit quòd ad legem redire, sit prævaricari et peccare.

Hoc autem sic enuntiat: Si legem Mosaicam, quam abro-

gavi, iterum instauro, sive illam prædicando ut necessariam, sive illam ut talem observando, ego *me prævaricatorem legis constituo.*

℣. 19. *Ego enim per legem....*

Probat quòd ad legem rediens, erit prævaricator legis : quia legi credens, legem deserui, et ad Christum accessi, ut Deo vivam.

Quasi diceret : Ipsa lex mihi Christum, scopum et finem suum præmonstravit; ipsa mihi dixit : *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester, de fratribus vestris; tanquam me, ipsum audietis.* Deut. 18.

Ad hunc Prophetam ipsa lex me quasi manu duxit :

Legi ergo credens, legi mortuus sum, et in Christum credidi, ut Deo per Christum, et in Christo vivam.

Ad legem ergo rediens, legem denuo servans, legi sfierem prævaricator; quia contra legis finem et intentum, ad illam redirem.

Christo confixus sum cruci. Gr. concrucifixus sum. Syr. unà cum Christo confixus sum.

Separatim, utpotè, legenda sunt hæc verba : est enim separata sententia quâ declarat quomodò legi mortuus, vivat Deo.

Ab his itaque verbis, Paulus hominis per Christum justificati personam in se transferens, justificationis beneficium magnificè exaggerat, ut, hoc beneficio cognito, efficaciùs arguat Galatas qui illud contempserint, eisque propterea dicere possit : *O insensati Galatæ...!*

Jam ad verba. Quòd si quæras quomodo legi mortuus, vivam Deo? respondeo :

Christo confixus... Per Baptismum Christo concrucifixus, commortuus et consepultus, priorem vitam deposui, in aliam transii.

Huic vivo, cujus vitam indui, ait Theodoretus.

Huic vivo, cui sum concrucifixus : Christi enim crucifixio et mors, vita nobis est, ait divus Chrysostomus.

Hujus vitam exsugo, cui per Baptismum insitus sum, sicut ramus arbori.

Arbori crucis insertus, communem arboris succum et vitam haurio, gratiam scilicet et charitatem. *Hinc vivo jam non ego.*

Duplex hìc notatur miraculum, ait divus Chrysostomus: primum, quòd Christus mortuum vivificat; secundum, quòd per mortem largitur vitam.

℣. 20. *Vivo autem jam non ego*... Vide paraphrasim.

Unde non tam ego vivo, quàm Christus in me per gratiam suam; ipse animæ meæ vita; ipse me suo spiritu movet et gubernat; ipsius sequor motus et voluntatem, non meam.

Quòd autem nunc vivo in carne...

Quòd autem sic spiritualiter, à peccatis veteris hominis liber, vivam in hac mortali carne, tot vitiis et imperfectionibus obnoxia, hoc debeo fidei in Filium Dei. Vide paraphrasim.

Qui dilexit me.... Quis? quem? Filius Dei et Deus, homuncionem; Dominus, servum; Sanctus sanctorum, peccatorem; omnia et omne bonum, ipsum nihil. O bonitas! ô ineffabilis mysterii dispositio! etc.

Et tradidit semetipsum pro me.

His verbis declarat par esse, ait D. Chrysostomus, ut unusquisque nostrûm non minùs gratias agat Christo, quàm si ob ipsum solum mortuus esset: neque enim recusaturus erat, vel ob unum, tantam exhibere dispensationem; adeo singulum quemque hominem pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. D. Chrysostomus, hìc.

Unusquisque ergo baptizatus et in Christo justificatus, cum Apostolo potest dicere: *Christo confixus sum cruci,* quia mors et vita Christi fuit illi communicata; ipsi totus Christus fuit datus, et factus quasi suus; totus illius est.

Hinc etiam et dicere potest: *qui dilexit me....* et quia me dilexit, *tradidit semetipsum pro me.*

Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum.

Singulis tantùm prodest, quantùm omnibus; pro uno solo redimendo paratus erat mori.

Gratias ergo sic agere debeo, ac si pro me solo mortuus esset. Se totum mihi dedit; totum itaque et plusquam totum ipsi me debeo: quid enim ego?

℣. 21. *Non abjicio gratiam Dei....*

In hoc ultimo versu nova ratio continetur: Christus enim ideo mortuus est, ut nos morte suâ redimeret, justitiamque nobis mereretur.

Si autem ex lege justificari poteramus, ergo supervacanea est mors Christi: quis autem credat Christum tot et tanta passum frustrà?

Hoc qui credit, Dei gratiam abjicit.

Non abjicio gratiam Dei. Si gratiam Dei spernit et abjicit qui justificationem quærit in lege, eamdem gratiam magìs spernere et sceleratiùs abjicere videtur ille qui, post Baptismum, seu post pœnitentiam, peccato sordidatur.

Itaque de peccatoribus relapsis meritò dici potest, *O insensati! etc.*

Synopsis disputationum divi Hieronymi et divi Augustini in hoc caput.

PRÆCEDENTIS capitis explicatio multiplicem suscitavit inter divum Hieronymum et divum Augustinum litem, et acrem disputationem, ut patet ex eorum epistolis. D. Hieron. epist. 86. et seq. usque ad 97. et D. August. epist. 8. usque ad 19. tom. 2. operum divi Augustini.

Primò, disputârunt de legalibus ipsis, nimirum quando cessaverit lex vetus, et legalia præcepta.

Divus Hieronymus duo distinguebat tempora: unum ante passionem Christi, et tunc viva erant legalia, inquiebat; aliud post passionem, et tunc mortua erant et mortifera.

Divus Augustinus tria distinguebat tempora: ante Christi passionem unum, et tunc erant viva legalia; aliud post pas-

sionem, sed ante promulgatam gratiam; et tunc erant quidem mortua; tertium post gratiam promulgatam, et tunc fuerunt et mortifera.

In hoc verior videtur divi Augustini sententia : lex enim vetus obligare cessavit in Pentecoste, ubi promulgata fuit lex nova; non tamen ita cessavit, quin ad tempus servari posset, donec Judæi paulatim et suaviter ab ea abducerentur.

Ratio autem cur Judæi non fuerint à legalium observantia statim prohibiti, fuit ne viderentur legalia mala fuisse, sicut idololatria, et ne viderentur Judæi pari gressu cum idololatris ambulàsse. Mater synagoga cum honore fuit ad tumulum deducenda, ait Augustinus.

Secundò, disputârunt de legalium observatione ab Apostolis : num illi legalia verè servaverint.

Divus Hieronymus, quia putavit legalia post passionem mortifera, hinc credidit Apostolos ea non servâsse, sed simulâsse, ne scandalum facerent Judæis conversis, et legem adhuc servantibus.

Divus Augustinus, è contra, quia legalia tunc inutilia quidem credidit, sed nondum mortifera, dicebat quòd Apostoli verè servaverint illa, sed in eis nullam spem reposuerint, utpote quæ sciebant ad salutem inefficacia.

Tertiò, disputârunt de facto Petri, an peccaverit?

D. Hieronymus dicit Petrum in sua simulatione non peccâsse; quia ex charitate simulabat, non ex aliquo timore mundano.

D. Augustinus asserit quòd venialiter peccaverit, propter indiscretionem; quippe Judæis nimis adhærendo scandalum dedit Gentibus, ut secum judaizarent, et crederent judaismum ad salutem necessarium.

Quartò, disputârunt de Pauli reprehensione, an vera fuerit? an simulatoria?

D. Hieronymus vult simulatoriam fuisse, sicut Petri simulatoria fuit observantia legalium.

D. Augustinus dicit Paulum verè reprehendisse, et Petrum verè servâsse legalia.

Communiter creditur D. Augustinum propiùs ad mentem D. Pauli accessisse, qui dicit Petrum non rectè ambulâsse, et ideo fuisse reprehensibilem, seu reprehensione dignum.

Et reverà hæc interpretatio probabilior est, et eam secuti sumus in paraphrasi et in commentario.

Lectu tamen, et observatu dignissima Divi Joannis Chrysostomi interpretatio de simulatoria Petri judaizatione, et simulatoria Pauli reprehensione.

Divus enim Chrysostomus idem senserat ac divus Hieronymus, et post eos Theophylactus et Baronius.

In hac opinione Petrus simulavit judaismum, ut simulatâ Pauli reprehensione, omnes Judæos à Judaismo retraheret: ita ut hæc omnia ex composito utriusque consensu gesta fuerint.

Huic opinioni favet textus Græcus *κατὰ προσώπῳ*, *secundùm faciem;* id est, in speciem, ait D. Chrysostomus; favet et quod ℣. 13 dicitur, *coässimulabant*, id est, ait Chrysostomus, et simulaverunt cum eo cæteri Judæi.

Nec dici debet quòd hoc faveat mendacio: est enim stratagema potiùs quàm mendacium, ait Cornelius à Lapide, quem vide pag. 396, columnâ 2. facta potiùs et faciliùs excusantur à mendacio, quàm verba.

Fuisset quidem mendacium, si Petrus judaismum exteriùs simulâsset, quem interiùs in corde detestaretur: sed hoc non docuit Divus Joannes Chrysostomus, nec divus Hieronymus, ait idem Cornelius, ibidem 1. columnâ.

Hinc idem Cornelius putat quòd in quæstione de simulatione et mendacio, non sese invicem satis intellexerint divus Hieronymus et divus Augustinus, ibidem 395, in fine 2. columnæ.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 2. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Dei minister ab exemplo S. Pauli discat nihil in suo ministerio negligendum, nihilque omittendum, quod possit opus Dei promovere; sed omnia salutis animarum obstacula sollicitè submovenda. Vide in commentario ℣. 1, 2.

Ab ejusdem exemplo discat generositatem, quâ veritatem evangelicam propugnare debet, ℣. 5. ibidem discat et prudentiam.

SECUNDÒ.

Omnis Christianus ab eodem Apostolo discat quid in prælatis et superioribus ecclesiasticis considerare non debeat, scilicet quid aliquando fuerint; et quid debeat considerare, nimirùm quòd in Ecclesia sunt Dei ministri, Christi, summi Pontificis, vicarii, Ecclesiæ columnæ, ℣. 6.

TERTIÒ.

Prælatus ita miretur suavem Dei in hominum salute procuranda providentiam, ut et illam imitetur, suavi et prudenti charitate suos gubernans subditos, ℣. 9.

Ibidem et ab Apostolis discat concordiam amare et quærere, ℣. 9.

Observet et charitatem in pauperes, apostolico muneri essentialem esse, ℣. 10.

A facto Petri, Judæos et ipsum Barnabam, Pauli comitem, ad simulationem inducente, animadvertat malo prælati exemplo nihil esse pestilentius, ℣. 13.

Ab ejusdem Petri humilitate, qui non dedignatur à subdito corrigi, eamdem in simili casu discat humilitatem, ℣. 14.

QUARTÒ.

Omnis Christianus ex versibus 17, 18, 19. discat, et certissimè credat Jesum Christum nostræ salutis auctorem esse.

Hoc lex ipsa docet, ad Christum, quasi ad scopum suum collimans et manu ducens.

Hoc Deus ipse, legis auctor, confirmavit per infinita prodigia, in hujus veritatis testimonium patrata.

Videantur motiva credibilitatis christianæ fidei.

Christiano itaque in Christum credenti et ab eo salutem speranti, nihil timendum, quippe Deus ipse nostræ salutis est vas et sponsor, cui in die judicii confidenter cum Richardo à sancto Victore poterimus dicere :

Tot et tantis signis, et tam miris prodigiis, quæ nonnisi per te fieri possunt, confirmâsti doctrinam tuam, ut nobis timendum non sit in die judicii : nonne enim cum omni fiducia Deo dicere poterimus : Domine, si error est, à te ipso decepti sumus.

QUINTÒ.

Idem Christianus ex versibus 19 et 20. discat quòd Christus, præsertim in cruce pendens, sit salutis auctor; quia ibi victima peccatorum nostrorum purgationem faciens in sanguine suo.

Ponderet itaque dicta ℣. 20, *qui dilexit me*, quis dilexit? quem dilexit?

Et tradidit semetipsum pro me. Singulum quemque pari charitatis modo diligit quo diligit orbem universum. Vide commentarium.

SEXTÒ.

Ibidem et Christianus discat modum quo fiat hujus Victimæ salutaris particeps, nempe si unà cum Christo crucifigaris.

Primò, per Baptismum quidem, quo credentes fiunt

membrum Christi, et unum cum illo corpus, illiusque Spiritu sanctificantur et animantur.

Secundò, per sacramentum etiam Pœnitentiæ, quo fideles in Christi sanguine lavantur à peccatis post Baptismum commissis.

Tertiò, per frequentes actus fidei, per charitatem operantis, quâ tute Christo pro te patienti uniaris, compatiaris, illum tu tibi proprium reddas, ipsiusque mortem facias tuam, quam corde contrito pro tuis peccatis offeras Deo.

Respice, ô Deus! in faciem Christi tui, pro me patientis, pro me morientis, pro me in cruce, cum lacrymis et clamore valido deprecantis, et propter hunc unigenitum, dilectumque Filium tuum, Redemptorem meum, parce miserrimo peccatori, sua peccata deflenti, detestanti, horrenti.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

INCREPATIS paternè Galatis, ℣. 1, pergit Apostolus variis argumentis probare nos justificari, non per legem Moysis, sed per fidem in Jesum Christum.

Primum argumentum desumit ab ipsa Galatarum experientia: Spiritum justificantem recepistis, ô Galatæ! et per ipsum multa mirabilia operati estis: hoc posito,

Peto à vobis, an lex, an fides vobis Spiritum sanctum dederit? Si fides, ut scitis, cur ergo stultè quæritis in carne, quod per fidem in Spiritu sancto reperire cœpistis, ℣. 2, 3, 4, 5.

Secundum petit, ℣. 6, ab exemplo Abrahæ ante legem justificati per fidem; spirituales Abrahæ filii justificantur sicut illorum pater Abraham: atqui per fidem justificatus est Abraham, Scripturâ teste; ergo et spirituales Abrahæ filii, sicut prædictum est Abrahæ: Benedicentur in te omnes gentes, ℣. 7, 8, 9.

Tertium, ℣. 10, petitur ex maledicto quod lex intentat suis transgressoribus, quasi diceret: Tantùm abest ut benedicantur qui in operibus legis justitiam quærunt, quinimò maledictioni subsunt; lex enim maledicit omnibus suis transgressoribus: atqui omnes qui sunt sub lege, legem transgrediuntur; quia lex jubet et non dat obediendi gratiam: omnes ergo subsunt maledictioni legis, ℣. 11, 12.

Christus autem in se credentes liberat à legis maledicto; factus ipse pro nobis maledictum, eisque largitur benedictionem Abrahæ promissam, ℣. 13, 14.

In hoc tertio argumento quartum inseruit: conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vivit, ait Propheta: lex non dat fidem, non dat ergo justitiam, animæ vitam; ad summum dabat corporalis vitæ conservationem, ℣. 11, 12.

Quintum petitur à testamento Dei facto Abrahæ, ℣. 15. Testamentum hominis ritè factum nemo invertit, aut immutat: à fortiori nec Dei testamentum immutabitur: atqui Deus testamentum fecit Abrahæ; promisit enim ei quo per Filium ejus, nempe Christum, omnes gentes benedicerentur, et æternam possent hæreditatem obtinere: hoc ergo testamentum stabit, nec lex, post 430 annos superveniens, illud immutabit: ergo per Christum, Abrahæ Filium, seu per fidem

in Christum, est benedictio, justificatio et hæreditatis possessio, ℣. 16, 17, 18.

Ex omnibus hucusque dictis restat concludendum nos per Christum, seu per fidem in Christum justificari, non per legem.

In reliquo capite quasdam solvit objectiones, quibus ita respondet, ut et breviter ostendat promissionis et legis discrimina, promissionisque supra legem excellentias, quas vide in commentario, ℣. 19, 20, 21, et in paraphrasi ibid.

Denique, hoc caput concludit pulchrâ legis cum prædagogo comparatione. Pædagogus pueris datur ad tempus, ita et lex Judæis data est ad tempus, quasi pædagogus qui duceret ad Christum; cùm ergo advenerit Christus, jam pædagogo non est opus, sed ut in Christum credant; per quam fidem, non Judæi tantùm, sed et omnes quicumque, fiunt filii Dei semen Abrahæ promissæ hæreditatis hæredes.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. O INSENSATI Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus?

2. Hoc solum à vobis volo discere : An ex operibus legis Spiritum accepistis? An ex auditu fidei?

3. Sic stulti estis, ut, cùm spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?

4. Tanta passi estis sine causa? Si tamen sine causa?

5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, an ex operibus legis? an ex auditu fidei?

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

O STULTI ! quis vos dementavit quasi fascino seu magico carmine, ut veritati vobis traditæ non pareretis, eam scilicet retinentes :

Vos, inquam, ô Galatæ! ante quorum oculos, per prædicationem meam descriptus et depictus est Jesus Christus, velut in cruce pendens, illumque per fidem, quasi in vobis crucifixum intuiti estis, ceu quasi ob oculos vestros crucifixus esset.

Scitis quòd per Baptismum, et per manuum nostrarum impositionem, Spiritum sanctum accepistis, et per eum prophetâstis, linguis locuti estis, miracula patrâstis; unum ergo à vobis peto :

Lexne dedit vobis Sanctum Spiritum, et has Spiritûs operationes?

An verò fides in Jesum Christum, quæ vobis per prædicationem oblata est? Certissimè non lex, sed fides.

Cur ergo sic stulti estis, ut salutem à Spiritu Dei exorsi, illius consummationem quæratis in carnalibus et corporeis cæremoniis?

Tantane pro Christo frustrà, et sine merito passi eritis?

Spero quòd non sine causa : si enim resipiscatis, et ad Deum conversi fueritis, pro vestris passionibus mercedem habebitis.

A vobis itaque peto, an Deus qui Spiritum sanctum vobis dedit, et per suam potentiam inter vos miracula fecit,

An ex operibus legis? an ex fide Christi audita ex me id faciat?

Subauditur hìc Galatarum responsio, quòd per fidem, etc. et hanc responsionem in mente habens, prosequitur.

6. Sicut scriptum est : Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

7. Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ.

8. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ : Quia benedicentur in te omnes gentes.

9. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham.

10. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt : Scriptum est enim : Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciatis ea.

11. Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est ; quia justus ex fide vivit.

12. Lex autem non est ex fide : sed qui fecerit ea, vivet in illis.

13. Christus nos redemit de maledicto legis, fac-

Sicut Abraham incircumcisus, et ante legem, accepit Spiritum sanctum, et justificatus est, quia Deo credidit. Genes. 15; ita et vos ex fide Christi justificati estis.

Cognoscatis ergo quòd fides, non lex, faciat veros Abrahæ filios; ad quos, consequenter, pertinet benedictio, justitia, et salus Abrahæ promissa.

Hinc Scriptura prospiciens, et prævidens gentes à Deo justificatum iri ex fide, multò ante illud Abrahæ prædixit (Gr. præevangelizavit), id est, hoc lætissimum dedit ei nuntium,

Scilicet, quia omnes gentes justificabuntur et salvabuntur in te, id est, in semine tuo, in Christo, seu per Christum et per fidem in Christum.

Fideles itaque, fidem Abrahæ imitantes, cum fideli Abraham benedicti sunt et per fidem justificantur, et salvantur, sicut Abraham justificatus et salvatus est.

E contra verò de iis qui ex lege quærunt justitiam, tantùm abest ut benedicantur, quinimò sunt sub maledicto legis:

Lex enim jubet ut omnia præcepta serventur, et maledictis subjicit eos qui quidpiam transgrediuntur: atqui omnes legem violant; lex enim, si ab ea fidem excludas, non dat vires: quis autem sine gratiæ viribus totam legem valeat implere?

Præterea, manifestum est ex alia scriptura, quòd per legem nemo apud Deum justificatur, sed per fidem:

Dicit enim Habac. 2. 4: Justus ex fide vivit, spirituali scilicet animæ vitâ, seu gratiâ justificante, cujus basis est fides.

Lex autem non dat fidem, nec nititur fide, sed legalium observatione:

Quorum observatio vitam quidem conservabat temporalem, seu præservabat à temporali morte per legem in transgressores intentata; sed veram animæ vitam non dabat, quæ ex fide in Christum hauritur.

Lex ergo maledicit; Christus autem dat benedictionem gen-

tus pro nobis maledictum: quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno.

14. Ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritûs acquiramus per fidem.

15. Fratres (secundùm hominem dico), tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat.

16. Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus; non dicit et seminibus, quasi multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus.

17. Hoc autem dico: Testamentum confirmatum à Deo; quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem.

tibus, et nos omnes à maledictione liberavit quam lex suis intentat transgressoribus.

Factus est ipse pro nobis maledictio, id est, nostras in se suscepit maledictiones, seu peccata luenda; ab hominibus habitus est quasi esset Deo exsecrabilis; infame pro nobis et exsecrabile crucis subeundo supplicium.

Scriptum est : Maledictus etc. atqui Christus in cruce pro nobis pependit : factus est ergo pro nobis maledictus,

Ut benedictio Abrahæ promissa per Christum gentibus obveniret :

Et per fidem, Spiritum sanctificantem credentibus promissum, tanquam veris Abrahæ filiis, reciperemus.

Fratres, humanâ ratione, humanoque utor exemplo, in re spirituali ac divina;

Testamentum aut pactum, tametsi nonnisi hominis, ritè factum, et publicâ auctoritate confirmatum,

Nemo spernit, nemo contra ordinat, addendo, demendo, immutando; multò minùs testamentum, seu promissum Dei quis potest infringere, irritare, evacuare?

Atqui Abrahæ factæ sunt à Deo promissiones, aliquoties repetitæ et semini ejus : quod enim Genes. 12. 3, dictum est Abrahæ, Genes. 22. 18, dictum est de semine ejus,

Ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis : usus est autem Deus singulari, non plurali numero, ut Christum exprimeret ex Isaaco oriendum.

Hoc igitur inde concludo : Ergo testamentum illud, à Deo factum de benedicendis ac salvandis gentibus per unicum illud semen, filium Abrahæ, nimirum per fidem in Christum.

Lex longè posterior non potest irritare nec abrogare, nec illi quidquam superaddere : abrogaret autem, si ipsâ et circumcisione opus esset ad justificationem, non baptismo, et fide in Christum : superadderet, si unà cum baptismo opus esset circumcisione.

18. Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione: Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus.

19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos, in manu mediatoris.

20. Mediator autem unius non est, Deus autem unus est.

Nam si ex lege efficimur hæredes benedictionis Abrahæ, justitiæ scilicet et salutis;

Ergo non ex promissione, de Christo nimirum; seu non ex Christo promisso;

Sed hoc falsum, cùm Deus hanc hæreditatem nonnisi per semen Abrahæ, id est, per Christum gentibus obventuram prænuntiârit.

Ad quid igitur lex?

Transgressionum gratiâ addita est, seu data est ad coercenda populi Israelitici vitia; sicque tantùm occasionaliter data : promissio verò facta est principaliter et primariò,

Donec veniret filius Abrahæ, cui promissio facta fuerat, seu per quem gentes hæreditatem Abrahæ promissam erant recepturæ; ergo ad tempus tantùm : promissio autem sine limitatione, usque ad finem mundi in omnibus gentibus adimplenda.

Per sanctos Dei angelos lex data est : angelus enim Dei personam gerens, Dei nomine pronuntiabat : hunc autem alii multi comitabantur, ut colligi potest ex Deut. 33. 2, et Act. 7.

Subintellige, promissio verò per Deum ipsum facta.

Lex ministerio Moysis mediatoris, et sese quasi medium inter Deum et populum Israeliticum interponentis, et quasi stipulantis. Subintellige, promissio autem immediatè per Deum solum, absolutè et sine ulla conditione aut stipulatione, quia merè gratuita.

Mediator non est unius, sed saltem duorum et quidem dissidentium, hincque facilè mutabilium ob unius aut alterius mutationem : et hinc notatur lex mutabilis et revocanda.

Deus autem promissionis auctor, unus est, semper idem et immutabilis : hinc ejus absoluta promissio firma erit, stabilis et æterna; sicut Deus ipse et Verbum Dei stabit in æternum : hinc in Christo et per fidem in Christum, semper erit quærenda salus.

21. Lex ergo adversùs promissa Dei? Absit. Si enim data est lex quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia.

22. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

23. Priùs autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem quæ revelanda erat.

24. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo: ut ex fide justificemur.

25. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo.

26. Omnes enim filii Dei estis per fidem quæ est in Christo Jesu.

Si lex propter transgressiones declarandas, arguendas et coercendas posita est, ergo ipsa facit quod Deus se facturum promisit per semen Abrahæ : *In te benedicentur, etc.*, sicque lex promissioni aliquo modo contraria.

Absit quòd Deus legem dederit promissioni suæ contrariam :

Equidem, sí lex posset spiritualem animæ vitam dare, et æternam conferre beatitudinem, fateor quòd tunc dici posset lex promissioni contraria : faceret enim quod fidei promissum est, sicque fidem redderet inutilem.

Sed hoc non præstitit, imò conclusit sub peccato; ipsis etiam Judæis declaravit et ostendit se peccatores esse, in peccatis involutos;

Ut peccata sua agnoscentes, per fidem recurrerent ad gratiam promissi Mediatoris : tantùm abest ergo ut lex esset promissioni contraria, quinimò tacitè homines ad Christum transmittebat.

Priusquàm veniret Christus fide credendus, et manifestaretur ejus Evangelium,

Nos Judæi sub custodia legis, in Dei cultu continebamur, pœnarumque legalium formidine coercebamur,

Usque ad tempus quo fides nobis per Christum erat revelanda, seu quo per Christum revelaretur nobis Evangelium.

Itaque lex pædagogi nobis officio functa est : nos adhuc parvulos à vitiis coercuit; Dei cognitione imbuit; imbutos ad Christum sapientiæ magistrum et justitiæ fontem, quasi manu duxit, ut ex ejus fide justitiam assequamur.

Postquam autem ad Christum per fidem introducti sumus, cessavit pædagogia legis.

Omnes enim, sive Judæi, sive Gentiles, qui in Christum credidistis et credere perseveratis, fide per dilectionem operante, estis filii Dei; filii, inquam, adulti, ideòque ad legem et pædagogum recurrere non habetis necesse.

27. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.

28. Non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber, non est masculus, neque femina : omnes enim unum vos estis in Christo Jesu.

29 Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundùm promissionem hæredes.

Quicumque enim baptizati estis et per Baptismum Christo incorporati, quasi in Christum transformati estis; sicque in ipso et per ipsum facti estis filii Dei.

Nulla in hoc est differentia generis, conditionis, aut sexûs : quicumque per Baptismum Christo inserti estis, unum estis mysticum Christi corpus.

Si autem vos ipsius Christi estis, et unum quid cum illo, ergo sicut ipse semen est Abrahæ, ita et vos estis Abrahæ filii, et consequenter hæredes benedictionis Abrahæ promissæ.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. O INSENSATI *Galatæ!* Hoc ex paterno compassionis affectu dicit, ingemiscens et animo corrigendi, sicut Christus, Luc. 24. 25. *O stulti*, etc., non animo convitiandi, quod prohibetur à Christo, Matth. 5. 22.

Quis vos fascinavit, id est, quis oculos mentis vestræ quasi magico fascino illusit?

Tanquam verus pater filios suos errantes sic increpat Apostolus, ut et excuset, eorumque errorem rejiciat in pseudoapostolos, quasi fascinatores.

Veritati non obedire.

Hæc verba non habet Syrus, nec Ambrosius, nec D. Chrysostomus.

Id est, ut Evangelicæ veritati vobis traditæ non obediretis, sed ut, veritate rejectâ, errori crederetis et pareretis?

Ante quorum oculos Jesus Christus. Gr. quibus ob oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus; quasi diceret: In quibus vobis, estque Hebraismus.

Sed sive legatur *quibus in vobis*, ut Hebraismus; sive legatur *in vobis*, ut superfluum, est hyperbaton, sicque construi debet :

Ante quorum oculos, in vobis præscriptus est Jesus Christus crucifixus, id est, repræsentatus est ut crucifixus, et quasi ob oculos vestros in cruce pendens.

Sermo cum pictura comparatur; sicut enim pictura oculis, sic sermo intellectui res repræsentat.

Gr. προεγράφη, descriptus, depictus, repræsentatus.

Hinc Syrus transtulit, nam ecce quasi pingendo depictus fuerat coram oculis vestris Jesus Christus crucifixus; et Arab. versio : depictus fuerat.

Ambrosius tamen habet, ante qnorum oculos Christus Jesus proscriptus est, et in vobis crucifixus est.

Alii multi legunt proscriptus, id est, condemnatus, inter quos Baronius ad an. 35, qui putat etiam quosdam Galatas fuisse Jerosolymis, quando Jesus Christus condemnatus et crucifixus fuit.

Juxta quos hic erit sensus:

Ante quorum oculos, quibusdam vestrûm præsentibus et spectantibus, Jesus Christus Jerosolymæ fuit condemnatus et crucifixus.

Positâ Baronii conjecturâ, hic sensus esset ad litteram, et naturalis, et præterea hunc versum connecteret cum præcedente in secundo capite.

Sed primus est divi Chrysostomi, Theodoreti, Theophylacti, et juxta textum Græcum, ideo præferendus.

OBSERVATIO MORALIS.

D. Paulus Galatas sanaturus, ut sapiens medicus, morbi causam et principium observat et tangit, scilicet, Christi pro nobis mortui oblivionem; seu non attentam ad Christum, Filium Dei, pro nobis crucifixum considerationem.

Si enim mortis hujus meritum et effectum perpendissent Galatæ, ad legalia nunquam recurrissent: si Christum in cruce, ut justitiæ fontem, et humanæ salutis remedium, attentè per fidem intuiti fuissent, ad dissipatas legis cisternas et ad egena elementa non recurrissent.

Ut idem nobis non eveniat, et ne quid simile nobis exprobrari possit, Christum pro nobis in cruce pendentem, suoque sanguine peccata nostra purgantem, oculis fidei semper intueamur.

Vide pendentem et de suo sanguine tibi medicamentum conficientem, ait D. Aug.

Imago Crucifixi sit quasi liber ubique tibi deprædicans tuæ redemptionis beneficium.

Crux, cum suo titulo, Jesus Nazarenus, etc., salvator, sit imago Christum, suo sanguine tuam salutem operantem, repræsentans.

Dei autem sanguine redemptus, in tuum Redemptorem spera; à tuo Salvatore salutem exspecta, in illo salutis fonte salutem hauri, fide, spe, charitate, seu fide per charitatem operante.

Harum virtutum actus sint in nobis ad vitam gratiæ quasi continui, sicut ad vitam naturæ motus cordis est continuus: In te, Domine, speravi, etc.

℣. 2. *Hoc solum à vobis volo discere....*

Galatæ Spiritum sanctum visibiliter receperant cum charismatibus ejus, scilicet dono linguarum, prophetiæ, curationum, etc.: id enim eo tempore erat ordinarium.

Hoc facto, Galatis omnibus noto, hìc supposito, quærit ab eis ut illos urgeat: *An ex operibus legis....*

Nota post D. Hieronymum à Gagnæo observatum, quòd non dicit Paulus, *an ex operibus?* sciebat enim Cornelium centurionem ex operibus Spiritum accepisse; sed addit, *an ex operibus legis?*

An ex auditu fidei? id est, an ex fide, quam per prædicationis auditum recepistis?

Manifestum erat quòd non ex operibus legis, de quâ nondum audierant: ergo per fidem. Unde concludit quod ab initio dixit, illos scilicet insensatos.

℣. 3. *Sic stulti estis....* post signa, ad circumcisionem devenistis; post apprehensam veritatem, ad typos recidistis; post conspectum solem, lucernam quæritis; post solidum cibum, ad lac recurritis. D. Chrysostomus.

Quot christiani, quot religiosi, hanc Galatarum dementiam imitantur! à spiritu incipiunt, carne finiunt: à spiritualibus exorsi, ad carnalia retrocedunt.

℣. 4. *Tanta passi estis....*

Præcedentis expressionis duritiem emollit, illorum jacturæ et damno compatiens. *Tantane...* deinde bonam eis spem ingerens: *Si tamen....* spero quòd, etc. Vide paraphrasim.

OBSERVATIO MORALIS.

Galatæ Spiritum sanctum visibiliter acceperant, miracula fecerant, varias pro Christo passiones et persecutiones toleraverant; et post tot rectè facta et perpessa exciderant à gratia.

Quis ergo non timeat? uno peccato potest totius vitæ sanctitas et meritum deperdi: timeamus, humiliemur, oremus: *Et ne nos inducas....*

At si per fragilitatem cecideris, ne desperes; si enim volueris, poteris per Christi gratiam ad Deum converti; et per pœnitentiam tua reviviscent opera bona.

Galatarum error à curioso falsorum doctorum auditu exorsus est.

Sic sæpè curiosior unius mali libri lectio, una cum nebulonibus audacior et liberior conversatio, fidem in mente destruit, errorem in illam inducit, cor ad rebellionem impellit.

Hincque carnalia desideria et opera; unde et mors animæ, alienatio à Deo, omnium denique bonorum deperditio.

℣. 5. *Qui ergo tribuit.* Gr. subministrans. Syrus indidit. *Vobis spiritum*, *et operatur.* Gr. efficiens, id est, qui per suam vim operatur miracula, *in vobis*, id est, inter vos: fortè erant quidam errore non corrupti qui adhuc miracula patrabant: vel *operatur*, pro *operabatur.*

Repetit primam rationem, ut nectat cum secunda in versu sequente contenta.

Quia manifestum erat quòd Galatæ responsuri erant, *per fidem;* hanc responsionem supponens Apostolus et in mente habens, quasi illam verbis expresserit, prosequitur:

℣. 6. *Sicut scriptum est: Abraham credidit Deo....*

Paucis hìc dicit quod fusiùs ad Rom. 4, ℣. 9; estque secundum argumentum quo probat, ex fide, non ex operibus legis, fieri justificationem, ab exemplo Abrahæ deductum, qui ante circumcisionem et multò ante legem justifi-

catus est ; quia Deo credidit promittenti semen ex uxore sterili. Genes. 15. 6.

℣. 7. *Cognoscite ergo.* Syr. scitote.

Quia qui ex fide, id est, quia credentes, fidem Abrahæ imitantes, sunt spirituales Abrahæ filii, et qui à Deo in Abraham sunt benedicti : ut ipsi Abrahæ prænuntiatum est. Vide versum sequentem.

℣. 8. *Providens autem Scriptura....* id est, prævidens.

Loquitur de Scriptura velut de homine, hinc *Scriptura* prospiciens et *prævidens....* id est, Spiritus sanctus in Scripturis loquens.

Vel sicut Syriaca versio : cùm enim præsciret Deus per fidem justificatum iri, etc.

Prænuntiavit. Gr. præevangelizavit : hoc nuntium lætissimum dedit Abrahæ, nimirum,

Quia benedicentur, justificabuntur, ut audiant : *Venite, benedicti.*

In te, id est, per tuum semen, seu per Christum filium tuum et per fidem in eum, vel ad tuî similitudinem.

Omnes gentes, id est, omnes prorsus nationes, seu hebraicæ, seu gentiles.

Hinc Christus Judæis dixit de Abraham, *vidit diem meum et gravisus est.* Hinc enim maximum Abrahæ gaudium, quia pater omnium justorum et sanctorum : seu, ut ait Ambrosius, quia forma factus est omnium credentium, ut hi benedicti in eo sint, qui credunt : sequentes enim fidem ejus, participes fiunt benedictionis ejusdem.

Hinc etiam potest optimè explicari, *benedicentur in te,* id est, ad tuî similitudinem, nempe per fidem, sicut et tu propter fidem tuam benedictus et salvatus es.

Hinc pater fidei nostræ Abraham.

℣. 9. *Igitur qui ex fide sunt...* Syr. itaque fideles benedicuntur in Abraham fideli.

Abraham per antonomasiam fidelis dicitur, quia fides in eo maximè enituit, ob quam vocatur pater et dux fidelium.

Ex supradictis potest hic fieri syllogismus :

Qui Deo credunt, seu fideles, sunt spirituales fidelis Abrahæ filii, et hi justificantur sicut Abraham, illorum pater : atqui Abraham sine circumcisione et sine operibus legis, per fidem justificatus est, sacrâ Scripturâ teste. Genes. 15. 6 ; ergo et fideles, seu spirituales Abrahæ filii, ejusque fidei imitatores, per fidem justificantur, sicut Abrahæ prædictum est, *benedicentur in te....* id est, ad tuî similitudinem per fidem justificabantur omnes nationes, et tandem tecum audient à Christo, filio Dei et tuo : *Venite, benedicti Patris mei* Dei, cum benedicto patre meo Abraham, *possidete....*

Hinc in die sepulturæ fidelium decantamus, in paradisum, etc., et in sinum Abrahæ deducant te, etc.

OBSERVATIO MORALIS.

Quantus itaque thesaurus fides, quæ æternam beatitudinem in se continet!

Quanti igitur thesaurum hunc debemus æstimare! quantùm desiderare! quanto ardore postulare! *Domine, adauge nobis fidem.*

Sed quia fides Abrahæ nostræ fidei est norma, observa quæ fuerit fides Abrahæ.

Abraham credidit Deo, id est, fidem habuit Deo promittenti rem naturaliter impossibilem, scilicet, filium ex uxore sterili et sene.

Ad hoc præsupponitur quòd magnificè senserit de Deo, de Dei potentia, de Dei fidelitate in promissis servandis.

Hinc et in Deum magnam habuit fiduciam : *In spem contra spem.*

Hinc et Deo in omnibus obedivit, usque ad Isaaci unigeniti filii sui immolationem.

Sic Deo credens Abraham justus factus est, amicus Dei, fidelium omnium pater et exemplar.

Sic igitur et tu crede Deo : non nudè et speculativè tantùm Deo credendum est, sed reverà et de facto.

Primò itaque, de Deo semper magnificè senti.

Secundò, Deo semper confide: spera in eum etiam contra spem: *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.*

Tertiò, Deo in omnibus obedi; illum super omnia dilige; et ex amore illius observa mandata.

Sic credens, sicque secundùm fidem vivens, eris Abrahæ filius; in ipso benediceris, et à Christo filio ejus audies aliquando: *Venite, benedicti....*

℣. 10. *Quicumque enim ex operibus legis....*

Syr. quotquot enim sunt ex operibus legis, exsecrationi subjiciuntur. Scriptum est enim, exsecrabilis omnis qui non præstiterit quæcumque scripta sunt in lege ista.

℣. 2. et 5. Apostolus à Galatis quæsivit an ex lege, an ex fide Spiritum sanctum acceperint?

Galatarum responsionem supposuit quòd per fidem Spiritum sanctum receperunt et sanctificati sunt; hujusque responsi veritatem statim confirmavit exemplo Abrahæ per fidem sanctificati.

Nunc idem probat, adversam partem destruendo, nimirum, quòd non per legem fiat justificatio.

Estque tertium argumentum, quod sic potest explicari et in formam redigi:

Tantùm abest ut lex justificet, quinimò quicumque legis opera et cæremonias ita sectantur, ut in eis et ex eis justitiam quærant et exspectent, maledictioni et punitioni sint obnoxii.

Probatur per ipsam legem: *Scriptum est.* Deuter. 27 6. *Maledictus omnis qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit.*

Unde fit argumentum: Quicumque legem aliquam violat, est maledictus: atqui omnes qui sunt sub lege, legem violant; si enim fidem excludas ab ea, non dat obediendi vires; ergo omnes qui sunt sub lege, et in ea confidunt, sunt maledicti.

Major est ex ipsa lege, minor experientiâ constat. *Hoc enim jugum est, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus,* ait D. Petr. Act. 15.

Lex jubebat; non obedientem, seu jussa non servantem maledicebat: at quia, nisi fides in Christum venturum acce-

deret, lex obediendi vires non dabat, hinc lex sola considerata, tantùm abest ut justificaret et benediceret; quinimò maledictioni subjiciebat.

Tunc ergo sicut et nunc, à fide debebat oriri justificatio, cum hoc discrimine, quòd tunc à fide in Christum venturum; nunc à fide in Christum pro nobis mortuum, et à Deo suscitatum. Vide ℣. 25. Fides in Christum fuit omnium sæculorum.

℣. 11. *Quoniam autem in lege...*

℣. 12. *Lex autem non est ex fide...*

D. Thomas hos duos versus nectit cum præcedenti, quasi probent legis insufficientiam, non valentis à maledicto eximere; quia non potest justificare.

Hoc autem Apostolus probat in secunda figura, ait D. Thomas. Justitia est ex fide, sed lex non est ex fide; ergo non potest justificare.

Sed probabilius videtur novam hìc et quartam interseri rationem, quæ probet non ex lege, sed ex fide Christi, esse justitiam.

Id ergo probat auctoritate Habacuc. 2. 4.

Justus, ait propheta, *ex fide vivit:* lex non dat fidem, ergo nec spiritualem animæ vitam: ergo manifestum est quòd nemo apud Deum justificatur in lege et per legem.

Lex quidem promittebat vitam hìc felicem et prosperam; dicit: *Qui fecerit ea, vivet in illis;* sed non dabat vitam spiritualem et divinam gratiæ.

Legis observatio præservabat à temporali morte, quam lex in suos transgressores intentabat. Hinc etiam, *qui fecerit ea, vivet in illis:* mortem effugiet temporalem: sed non dabat veram animæ vitam, quæ à Christo, vitæ fonte, per fidem, semper fuit haurienda. Vide ℣. 25.

OBSERVATIO MORALIS.

Justus ergo semper ex fide vixit, et ex fide in Christum.

Primò, quare ex fide?

Equidem, quia talis voluntas Dei, ut sic superbam homi-

num humiliaret animam : sed hæc, ni fallor, potest congruentiæ ratio reddi.

Quòd Deus, quia spiritus est, spiritu vult et mente principaliter et primariò coli.

Reverà, quia Dominus universorum, hinc debet corpore etiam et operibus externis coli.

At quia spiritus est, ideo in spiritu et in veritate vult adorari : hinc à spiritu debet ipsius cultus ordiri; hunc autem interiorem Dei cultum initiat et perficit fides.

Secundò, quare ex fide in Christum?

Quia Christus, ipsa vita et fons vitæ : *Nec est aliud nomen sub cœlo datum, in quo oporteat nos salvos fieri.*

Fides autem, quasi canalis est, quo vita ex ipso fonte hauritur et defluit ad nos.

Hinc collige primò quòd huic virtuti, scilicet fidei, debeat primariò intendere omnis verus Dei cultor.

Secundò, quòd nunquam à Christo recedendum, sub quocumque prætextu; sed per continuos actus fidei charitate formatæ accedendum et inhærendum. Etenim ipsa vita et fons vitæ. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso.* Joan. 5. 26.

℣. 13. *Christus nos redemit de maledicto...*

Hic versus correspondet decimo, illumque naturaliter sequi debet. *Lex maledicit... Christus autem nos* ab hac legis maledictione liberat, datque benedictionem gentibus in eum credentibus.

Factus pro nobis maledictum.

Sicut secundæ Cor. 5. Christus dicitur *factus pro nobis peccatum*, id est, hostia pro peccato : sic dicitur hìc *factus pro nobis maledictum*, id est, exsecratio : quia maledictiones, seu peccata humani generis Deus in Christum transtulit, ut pro illis luendis moreretur. *Posuit Dominus super eum iniquitatem omnium nostrûm.* Isai. 53. 6.

AD INTELLIGENTIAM ET AD PIETATEM PONDERANDA.

Sicut Christus carnem assumens, venit in similitudinem carnis peccati; ita suspensus in cruce, sustinuit similitudinem maledicti.

Sicut enim exsecrabiles erant qui pro suis sceleribus suspendebantur; ita Christus, pro peccatis nostris suspensus, similitudinem gessit hominis à Deo maledicti.

Scriptum est, Deuter. 21. 13. ubi suspensus dicitur à Deo maledictus, ibique jubetur ejus cadaver eodem die deponi et sepeliri, ut statim deleatur memoria ejus: et hoc in odium peccati, quo tale supplicium meruerat; sceleratissimi quippe tunc crucifigebantur.

Idem fit adhuc circa sceleratiores: comburuntur, in cinerem rediguntur, et in aera projiciuntur.

Tale quid Christo pro nobis evenit, *et cum sceleratis reputatus est*, crucifixus cum eis, et medius inter illos, eodem die de cruce cum eis depositus.

O ineffabilis mysterii dispositio! Christus, Dei Filius, benedictionis fons et origo, fit pro nobis maledictio, ut nos à maledictione liberet; Judæis per crucem fit exsecrabilis, ut Judæos et Gentiles Deo gratos reddat, omnibusque credentibus Spiritum justificantem promereatur.

Sicut mortuus, eos quibus erat moriendum exemit à morte; ita et exsecratione in se receptâ, ab exsecratione liberavit. D. Chrysostomus.

℣. 14. *Ut in Gentibus benedictio Abrahæ*... Syr. ut inter gentes esset benedictio Abrahami per Jesum Christum, ut nos accipiamus promissionem Spiritûs per fidem.

OBSERVATIO MORALIS.

Fides ergo nostra, gratia Spiritûs sancti, nostra sanctificatio, fructus sunt mortis Christi.

Ad hoc nunquam satis attenditur.

Homini etiam sceleratissimo nihil poterat pejus evenire, quàm crucifigi.

Christus autem, Sanctus sanctorum, pro me voluit crucifigi, ut me à peccato liberaret, mihi gratiam mereretur, ad æternam hæreditatem jus largiretur.

O amor! amor immensus! incomprehensus! ineffabilis!

Hinc disce quantùm te Christus amet, et quanti tuam salutem faciat.

Hinc disce quantùm debeas ipsum amare, et tuam salutem curare.

Hinc disce quomodo debeas pro eo probra, maledictiones et contumelias pati.

Disce et pro scelerato propter eum reputari.

℣. 15. *Fratres, secundùm hominem dico...* Syr. fratres mei, tanquam inter homines loquor.

Nova et quinta affertur ratio, petita ex Dei promissione, quæ testamentum dicitur, quia promissio de hæreditate danda.

Ex promissione ergo Dei facta Abrahæ probat nos ex fide, non ex lege justificari.

Utitur autem consuetâ sibi emollitione.

Fratres. Vocat fratres suos quos paulò antè vocabat insensatos. Quia ex charitate loquitur, modò increpat, modò consolatur : omnia autem ad illorum salutem.

Secundùm hominem, id est, humanâ ratione, humanoque utor exemplo. *Testamentum*, pactum, promissio; *tamen hominis*, id est, tametsi tantùm hominis, licèt hominis.

Confirmatum. Gr. authenticum.

Nemo spernit. Gr. abjicit tanquam irritum, *aut superordinat.* Syr. aut invertit, scilicet addendo, demendo, contra ordinando.

Intellige quòd multò minùs testamentum Dei immutabilis, omnipotentis, immutabitur.

℣. 16. *Abrahæ dictæ sunt promissiones...*

Assumit promissionem à Deo factam Abrahæ, quæ est quasi testamentum, quia de hæreditate ei et semini ejus dandâ; quasi diceret :

Atqui, Deo loquente, factæ sunt Abrahæ promissiones, et multoties repetitæ. Genes. 12. 3. item 17. 7; item 22. 18.

Et semini ejus. Quod Genes. 12. 3, de Abrahamo dictum est, illud Genes. 22. 18, dictum est de semine ejus: *Et benedicentur in semine tuo, etc.* ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis.

Ecce testamentum à Deo factum Abrahæ.

Illud autem Apostolus Dei spiritu explicat, dicens Deum plurali numero non fuisse locutum, *non dicit: Et seminibus, quasi multis; sed quasi in uno;* sed singulari, ut indicaret unum aliquem ex Abrahæ filiis non ex Ismaele nasciturum, sed ex Isaaco, qui in eo sacrificio, de quo, Genes. 22. 18, Christi figura fuerat; seu ut indicaret Christum, *per quem benedicerentur omnes gentes.*

℣. 17. *Hoc autem dico, testamentum à Deo confirmatum.* Gr. testamentum ante authenticatum à Deo in Christum. Syr. quod antè confirmatum est à Deo in Christo.

Explicato testamenti sensu, redit ad interruptum sermonem, et concludit ex eo quod dixit suprà, testamentum hominis authenticum non rescindi.

Ergo authenticatum testamentum illud à Deo factum de benedicendis hominibus per Christum, et per fidem in Christum, lex longè posterior, non potest irritare, nec abrogare, nec illi quid superaddere.

Post quadringentos... Hi quadringenti triginta anni incipiendi sunt à prima promissione Abrahæ facta, usque ad datam legem in monte Sina. Vide Estium, Cornelium, Fromondum; ante eos D. Thomam hìc, D. Augustinum.

℣. 18. *Nam si ex lege,* seu legis observantiâ, seu ex legis operibus,

Hæreditas, benedictio, justitia, salus æterna;

Jam non, id est, ergo non ex promissione, quæ facta est Abrahamo sine lege, et sine legalis observationis mentione.

Abrahæ autem per repromissionem donavit. Gr. grati-

ficatus est Deus, id est, Deus promisit se gratis daturum, scilicet per fidem in Christum.

Summa hujus ratiocinationis hæc est :

Authenticum hominis mortui testamentum nemo reprobat aut invertit; à fortiori testamentum Dei vivi et æterni nullus immutabit :

Atqui Deus testamentum fecit Abrahæ; promisit enim quòd per Filium ejus, nempe Christum, omnes gentes benedicerentur, et æternam possiderent hæreditatem :

Lex ergo, longè post hoc testamentum factum et confirmatum, superveniens, illud non immutabit : immutaret autem, si ex lege esset benedictio et hæreditas; quia si ex lege, ergo non ex promissione, sed ex semine Abrahæ promisso : quod esset Dei immutabilis testamentum invertere.

Cùm ergo immutabile sit testamentum Dei, restat concludendum nos per Christum et per fidem in Christum justificari, non per legem Moysis.

OBSERVATIO MORALIS.

In hac Dei promissione Abrahæ facta, quam Apostolus supponit, ut nostræ justificationis basim,

Mirare infinitam in nos Dei bonitatem, qui, cùm sit in seipso summè beatus, nullius indigens, hominem tamen quærit, quasi illius indigus; homini salutem promittit, hancque promissionem suam solemni juramento confirmat, suisque verbis semetipsum quasi ligat; ne fortè justitia opus misericordiæ gratuitum invertat. O bonitas! ô misericordia verè divina!

Sic autem hanc Dei bonitatem mirare, ut et sapientiam, et quamdam in exsecutione æquitatem mireris.

Abraham Deo credens, at Deo obediens, unigenitum filium suum Isaac immolare paratus est : hinc illi promittit Deus quòd ex illo ipso Isaac nasciturus sit Christus, in quem credentes omnes terræ gentes, justitiam et salutem æternam sint consecuturæ.

Quia obedit Abraham, dicitur illi : *Benedicam tibi.*

Quia obediens fuit Isaac, Christique obedientiæ et sacrificii figura fuit, dicitur illi : *Et benedicentur in semine tuo*, id est, in Christo, ex Isaac nascituro, omnes gentes.

Hinc discamus Deo credere, at Deo credentes obedire; in omnibus humiliter subjici; omnes, quascumque ejus voluntates, nobis etiam maximè repugnantes, fideliter et promptè exsequi.

Tali fide, tali obedientiâ *promeretur Deus*, promeretur benedictio promissa in Christo, et per Christum, Dei et Abrahæ filium.

Hincque concludamus quòd obedientia salutem complet, quam initiat fides.

Itaque credamus in Christum; at sic credamus, ut et Christo obediamus, Deique voluntatem in omnibus adimpleamus.

Fidem nostram in operà diffundamus; operemur ex fide, et in spiritu fidei; seu fides nostra per charitatem operetur.

Vel enim sanguis per fidem, et propter fidem fundendus; vel fides in opera et per opera est diffundenda. Primi occasiones nunc non habemus; secundi autem continuas.

℣. 19. *Quid igitur lex?...*

Probatâ in superioribus legis insufficientiâ et inutilitate ad justificandos homines, D. Paulus, qui omnia perspicit et innumeris utitur oculis, ait D. Chrysostomus, ne superflua existimetur lex à Deo data, quærit :

Ad quid igitur data est? eritne inutilis?

Minimè, inquit, nam

Propter transgressiones posita est.

Gr. transgressionum gratiâ apposita est.

Syr. propter transgressionem addita est, scilicet addita promissioni, et apposita inter promissionem et illius exsecutionem, seu donec veniret Christus promissus.

Hoc bene Ambrosius : Posita est in medio inter cœptam promissionem et semen cui facta est promissio, id est, inter Abraham et Salvatorem, etc. ut populum Dei erudiret sub

Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem, quæ est Christus. Sic Ambrosius.

Apposita, inquam, *propter transgressiones* declarandas, arguendas, coercendas. Ita D. Chrysostomus, D. Hieronymus, et post illos plerique communiter.

Ad majorem hujus interpretationis intelligentiam, nota quòd populus Israeliticus suo apud Ægyptios idololatras incolatu et continuo cum illis infidelibus commercio, sic à patrum suorum simplicitate declinaverant, ut in pleraque peccata Ægyptiis communia prolaberentur.

Hinc legis necessitas, quæ pœnis et terrore eos ab hujusmodi vitiis coerceret.

Ita plerique corrupti, ut et justitiam nescirent, et multa peccata patrarent ignari.

Hinc legis necessitas, quæ peccata declararet, argueret. Audi hac de re D. Chrysostomum :

Quoniam Judæi ne sentiebant quidem sua peccata; non sentientes autem nec desiderabant remissionem : dedit Deus legem quæ proderet vulnera, quò medicum quærerent. D. Chrysostomus in ℣. 22.

Propter transgressiones aliquo modo augendas, et implendas. D. Augustinus.

Quod debet intelligi, non causativè, sed consecutivè, ait D. Thomas, quatenus, datâ lege, abundavit reverà delictum, et multiplicatæ sunt transgressiones, et quantùm ad numerum, seu multitudinem, et quantùm ad reatûs gravitatem, ut D. Thomas explicat hìc, et Rom. 5. ℣. 20.

Conciliabuntur ergo hæ interpretationes diversæ, si dicatur quòd lex directè quidem data sit ad declarandas, arguendas, et coercendas hominum transgressiones; indirectè verò hic secutus est effectus, ut, datâ lege, abundârit delictum, et multiplicatæ fuerint hominum transgressiones.

Id autem Deus permittere voluit, ut legis transgressores humiliarentur, et superbus eorum animus, infirmitatis suæ conscius, intelligeret legem sibi ad salutem non sufficere; hincque avidiùs quæreret Mediatoris gratiam.

Hincque concludes quòd lex populo Israelitico data sit ut pædagogus, infrà ℣. 24. qui duo doceret ipsum :

Primò, qui illum erudiret circa bonum faciendum, et circa malum fugiendum ; seu qui doceret quid agendum, quid non agendum.

Secundò, ut eumdem populum doceret in Christum aspicere, in quo promissiones Abrahæ factæ complendæ erant, et absque cujus gratiâ et auxilio non valebant legem implere, nec à peccato liberari, nec justitiam Abrahæ promissam adipisci.

Donec veniret semen, id est, filius Abrahæ promissus, seu Christus, mundi Magister et Salvator, per quem omnes nationes sic erant erudiendæ et adjuvandæ, ut hæreditatem Abrahæ promissam essent asseculturæ.

Ordinata per angelos.

Declarato fine legis illiusque utilitate, Paulus aliquas enumerat legis singularitates, seu excellentias.

Existimo autem quòd ad perfectam apostolicæ mentis intelligentiam debeant subintelligi promissionis excellentiæ, legis singularitatibus seu excellentiis oppositæ et superiores, ut in paraphrasi expressæ sunt, et ut fusiùs explicabo ℣. 20.

Ordinata per angelos, id est, ministrata, ordine dictata per sanctos angelos, Dei nuntios et ministros, quorum unus Dei personam gerebat, et Dei nomine pronuntiabat, alii verò hunc comitabantur. Vide Deuter. 33. 2. et Act. 7. 38.

Subintellige quod probabilissimè Paulus habebat in mente : promissio autem per Deum ipsum facta est Abrahæ, et ordinata.

Hoc legens doctor, et quidem eruditissimus, objecit mihi : Atqui per angelum promissio facta est Abrahæ ; ergo nulla disparitas.

Cui respondi primò subsumptum negando, quia id non est in Scripturis expressum; imò formaliter id attribuitur Domino. Genes. 18, ℣. 17. et 22, ℣. 16.

Secundò, esto, inquiebam, quòd per angelum promissio

fuerit fortè pronuntiata : at certè per Deum ipsum facta fuit et ordinata ; quis enim angelorum promittat Filium Dei?

Dixi *fortè*, quia licèt id non sit in Scripturis expressum, fortè colligi potest ex iis, in capitibus jam citatis :

Addebam tamen quòd solum Scripturæ silentium sufficeret ad illud negandum, juxta mentem D. Pauli, qui ex solo Scripturæ silentio de parentibus Melchisedech, illum dixit *sine patre, sinè matre.* Hebr. 7, ℣. 3.

In manu mediatoris, id ést, ministerio Moysis mediatoris, se quasi medium interponentis inter Deum et populum Israeliticum, et pro eo stipulantis. *Ego sequester et medius fui inter Dominum et vos...*

Subintellige, promissio autem immediatè per Deum ipsum facta est Abrahæ, nullo mediatore interveniente, sinè conditione, sine stipulatione, quia merè gratuita.

℣. 20. *Mediator autem unius non est...* Sed est inter duos, et quidem non bene convenientes, sed dissidentes, et quos vult reconciliare.

Deus autem unus est, sibi constans, semper idem, immutabilis.

Obscurissimus est hic locus : obscurum est, ait Fromondus ; quare Apostolus hunc versum raptim et velut extra præpositum interjiciat.

Hæc obscuritas patet textum legenti ; sed et magìs patebit varias interpretum opiniones examinanti.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

In hac obscuritate, post multas reflexiones et varias veritatis undique indagationes, probabilissimum puto quòd D. Paulus, enumeratis Mosaicæ legis singularitatibus, et subintellectis in mente promissionis de Christo, à Deo factæ Abrahamo, excellentioribus singularitatibus,

Hìc præcipuam tantùm harum promissionis divinæ singularitatum expressè nominat, unde concludit hujus promissionis firmam immutabilitatem, et supra legem præcellentiam.

Lex ministerio Moysis, mediatoris et stipulatoris, data est. *Mediator autem non est unius*, sed plurium : hinc facilis mutabilitas, ob alicujus mutationem et stipulatæ conditionis defectum.

Promissio autem à Deo solo facta : *Deus verò unus* et idem semper est, et immutabilis : hinc promissionis firmitas stabilis, æterna, immutabilis.

Itaque ut hos duos versus 19 et 20 bene intelligas,

Nota quòd D. Paulus ita respondet quæstioni sibi factæ : *Quid igitur lex?* ut etiam, occasione quasi per transennam acceptà, ostendat legis et promissionis discrimina, hujusque supra legem excellentiam.

Lex occasionaliter data, *propter transgressiones...* ad tempus, *donec veniret... per angelos*, Dei ministros, Moyse, homine mediatore.

Promissio facta principaliter, sine temporis limitatione, per Deum ipsum immediatè, absolutè, sine conditione aut stipulatione.

Hinc quid sequitur? Primò, quòd promissio multò perfectior sit et excellentior.

Secundò, quòd promissio sit immutabilis, æterna, sicut Deus, promissionis auctor, est unus, semper idem, sibi constans et immutabilis.

Deus unus et idem semper est : non timendum ergo ne promissionem abroget suam absolutè et gratuitò factam.

Hæc de mundi Salvatore promissio, ex Abrahæ semine nascituro, fundatur in verbo Dei absoluto et absque ulla conditione, aut stipulatione dato : *Verbum autem Domini stabit in æternum* : ergo et hæc gratuita Dei promissio.

Hinc in Christo et per fidem in Christum salus semper erit quærenda.

Tertiò, è contra, sequitur quòd lex erat mutabilis, abroganda, imò et abrogata.

Lex erat occasionaliter, ad tempus, donec veniret Christus : Christus autem venit ; ergo lex abrogata est.

Christo præsente, lex suo functa est officio : ne Judæos quidem nunc obligat ; multò minùs Gentiles.

Quare ergo, ô Galatæ! in illa, et non in Christo solo justitiam quæritis?

℣. 21. *Lex ergo adversùs promissa Dei?*

Occurrit secundæ objectioni ex primâ nascenti.

Si lex transgressiones ostendit, arguit, coercet ; ergo sibi usurpavit officium quod Deus Abrahæ semini promisit : *In te benedicentur*... ergo promissionem evacuat, estque illi contraria.

Respondet primò, quòd non fuit contraria : quia non potuit *vivificare*, id est, vitam justitiæ internam dare, et jus ad æternam hæreditatem, quod Deus fidei promisit. *Justus ex fide vivit.*

℣. 22. *Sed conclusit Scriptura.*

Scriptura, id est, lex scripta, lex Mosaica. Divus Chrysostomus, Theophylactus, divus Thomas, Gagnæus.

Conclusit, id est, coarguit et coargutos continuit in metu. D. Chrysostomus

Omnia. Omnes homines, etiam Judæos.

Respondet secundò, quòd non tantùm lex promissioni non fuit contraria : quinimo lex obsequium præstitit fidei, quia Judæis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pædagogus ad Christum, justitiæ fontem, quasi manu ducebat.

Quoniam Judæi ne sentiebant quidem sua peccata ; non sentientes autem, nec desiderabant remissionem : dedit legem quæ proderet vulnera, quò medicum quærerent, ait D. Chrysostomus.

Unde concludit idem D. Chrysostomus, quòd lex, non solùm contra Dei promissa, data non fuit ; sed pro promissis.

Duo enim, inquit, commoda præstitit : primum, virtutem mediocrem docuit eos ; secundum, ipsis peccati cognitionem dedit, quæ illos promptos redderet ad quærendum Dei Filium.

Idem fermè dixit Ambrosius, hæc eadem explicans verba : *Sed conclusit Scriptura.* Hoc dicit Paulus : quia lex ad hoc

data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum : manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt, ut se excusare non possent, sed quærerent misericordiam ; ut veniens, qui promissus erat Abrahæ, fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraham ; ut et malorum suorum veniam et justificationem mererentur. Hucusque Ambrosius.

ADDITO CUM QUADAM IMMUTATIONE.

℣. 21. *Lex ergo adversùs promissa Dei.*

Semper dubitavi ad quid referatur illud, *ergo:*

An ad objectionem proximè præcedentem, ut supposui in paraphrasi, et in commentario, quem modò feci, plerosque secutus?

An ad id quod superiùs dictum est : ℣. 10. ***Lex maledicit, Christus eximit à legis maledicto,*** et benedicit? et ita sensit D. Chrysostomus?

An ad ℣. 18. *Si ex lege hæreditas, jam non ex promissione?* et ita D. Anselmus.

An verò, quod mihi semper visum est probabilius, nova sit objectio, vel facta generatim contra doctrinam jam multoties traditam; scilicet, quòd fides legem abrogavit; vel facta speciatim contra id quod ℣. 19. dictum est : *Lex posita est... donec veniret semen?*

Itaque probabilius puto quòd hìc ab Apostolo quæratur; an ideo lex et promissio non stant simul, quia sibi invicem contrariæ?

Cui interrogationi statim respondet: *Absit*, non sunt contrariæ; nec ideo unâ adveniente, cessat altera: sed ideo cessat lex adveniente Christo, quia tunc lex inutilis; utpote, quæ nec vim habet vivificandi, nec quid ampliùs significat.

Si enim data esset lex, quæ vim habuisset justificandi; verè et realiter ex illâ lege adhuc esset justitia; si potuisset, adhuc et posset. Nunquam autem id potuit lex scripta.

℣. 22. *Sed conclusit Scriptura...* sed omnes homines conclusit sub peccato et in peccatis involutos declaravit; ut notâ

suâ et legis impotentiâ, juxta promissionem Abrahæ factam, justitiam quærerent ex fide in Jesum Christum.

Tantùm abest ergo ut lex promissioni sit contraria, quinimo lex obsequium præstitit fidei; quia Judæis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pædagogus ad Christum, justitiæ fontem, quasi manu duxit.

℣. 23. *Priùs autem quàm veniret fides...* id est, ante adventum Christi; seu ante legem evangelicam à Christo prædicatam.

Sub lege custodiebamur conclusi...

Syr. lex custodiebat nos conclusos in eam fidem.

Assignat et aliud obsequium, quod lex præstitit fidei, seu magnam, quam Judæi ex lege traxerunt, utilitatem.

Lex enim timore, velut muro quodam, continens illos, ac secundùm ipsam vivendi necessitatem constringens, reservabat illos fidei. D. Chrysostomus.

Custodiebamur conclusi, significat tutelam ex legis præceptis adhibitam. Idem Chrysostomus.

Lex eis magnam præbebat securitatem, à pluribus peccatis cohibens, ac veluti murus quispiam existens, concludens homines, colligensque ad fidem, ait Theophylactus.

Similiter et Ambrosius, *priùs enim quàm*, id est, antequàm veniret Salvator, sub legis custodiâ agebamus, ne peccaremus, ut veniente promissione digni essemus. Ambrosius.

℣. 24. *Itaque lex pædagogus in Christo*, Gr. *in*, seu *ad* Christum. Syr. ad Christum, id est, fuit nobis instar pædagogi, metu pœnæ puerum coercentis et ad præceptorem ducentis.

Pædagogus dicitur is, qui puero datur dux et custos, qui puerum regat, à vitiis coerceat, primisque imbuat elementis, donec ad præceptorem ducatur instituendus.

Sicut autem præceptori non adversatur pædagogus, sed illum adjuvat, arcens adolescentem ab omni vitio, illumque reddens idoneum percipiendis quæ tradit præceptor : ita lex

promissioni non contraria fuit, imò ad illam percipiendam præparavit, ex D. Chrysostomo.

℣. 25. *At ubi venit fides...* sicut cùm advenit præceptor, discedit pædagogus; sicut orto sole inutilis est lucerna : ita ubi magister ac præceptor adfuit Christus, cessavit pædagogia legis, omnisque ipsius auctoritas.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Ex dictis in superiori versiculo, collige primò, quòd fides in Christum, seu christianismus fuerit omnium sæculorum.

Christus ante suum adventum, sicut et post, fuit et est unicus fons salutis : nulla fuit unquam salus, nisi per fidem in ipsum, seu venturum, seu jam incarnatum : *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum...*

Christus promissus et venturus continuè erat aspiciendus à Judæo, ut justificaretur.

Christus incarnatus, crucifixus ac pro nobis mortuus, perpetuò est aspiciendus à Christiano; et per ipsius merita semper quærenda et invocanda Dei misericordia, ut salvemur.

Judæus, legis transgressor, si suæ conscius infirmitatis, humiliaretur; legemque sibi non sufficere sentiens, misericordiam Mediatoris invocaret, misericordiam consequebatur.

Christianus peccator, si humilietur; si se peccatorem humilis agnoscat; si suam sentiens impotentiam, Salvatoris auxilium imploret; si in ipsum sperans, ad sacramenta, Salvatoris fontes, recurrat, in his fontibus hauriet aquas salutis.

Ubi obiter nota, quòd sicut superbia est initium omnis peccati; ita humilitas omnis boni : adeo necessaria est homini lapso humilitas, ut Deus permittat omnium malorum maximum, scilicet peccatum, ut humilietur peccator, et humiliatus ad Redemptorem recurrat et salutem consequatur; id patet in jam dictis de Judæo et Christiano.

Et quia fides, seu christianismus omnium fuit sæculorum; hinc agnosce mirabilem illam veteris et novi testamenti convenientiam, ut unum ducat ad alterum.

Primum fuit quasi religionis pueritia, secundum ejusdem religionis ætas adulta, seu perfectio.

Primum quasi cortex et velamen secundi; secundum autem primi explicatio.

Hinc unum in altero aspiciendum. Vetus legendum per respectum ad Christum, ad quem quasi manu ducebat : novum in vetere aspiciendum, sicut in umbra, seu in pictura præcedente.

At benedictus in æternum Deus, qui nobis meliora, quàm Judæis, providens, non in religionis pueritia, sed in ejus ætate adulta, seu statu perfecto, non nasci, seu potiùs renasci voluit.

Hanc gratiam agnoscamus, nostramque de illa gratitudinem testemur, majori fide, ardentiore charitate, obedientià universaliore. Justitia nostra sit abundantior Scribarum et Pharisæorum, juxta Christi Domini monitum. Matth. 5. 20.

℣. 26. *Omnes enim filii Dei estis....*

Dat rationem cùr non simus ampliùs sub pædagogo ; quia scilicet, per fidem in Jesum Christum facti sumus filii Dei, et quidem adulti : seu, ut ait Ambrosius, de minoribus majores facti.

Papæ ! quanta fidei vis ! et quomodo eam progressu sermonis aperit ! priùs enim ostendit ℣. 7, quòd fides redderet filios patriarchæ; nunc verò demonstrat eosdem esse filios Dei. D. Chrysostomus.

℣. 27. *Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Explicat modum quo filii Dei facti sumus, nimirum per baptismum.

Christus est filius Dei : per baptismum induistis Christum Dei filium ; ergo in Christo et per Christum estis filii Dei.

OBSERVATIO MORALIS.

Ad hunc honorem attende, ô frater Christiane ! per baptismum Christum filium Dei induisti ; unum quid cum Christo factus es. Christus fuit in te quasi reproductus et multiplica-

tus; seu, ut ait D. Chrysostomus, in Christum per similitudinem transformatus es: factus es quodammodo quod ipse est. Si naturâ filius est Dei, tu gratiâ filius Dei: eâ quippe gratiâ, ait D. Augustinus, homo fit Christianus, quâ homo factus est Christus.

Christum filium Dei induimus, ipsi assimilati sumus; ad unam cum eo cognationem, unamque ideam perducti sumus, gratiâ facti quod ille est naturâ. Theophylactus.

Christum induimus, sicut lignum induit ignem, ait D. Thomas.

Tantæ gratiæ memor, vive ut filius Dei, vive ut Christus ipse.

Interiùs vive, sicut Christus vixit: *Quæ placita sunt ei facio semper. Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris....* aiebat Christus.

Et quæ fuit Christi vitæ regula, eadem sit et tua: ideo te docuit orare: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.*

Exteriùs vive ut Christus, quem induisti; vestis tua sit Christus: solus ergo Christus in te videatur, sicut in homine vestito sola vestis videtur.

Videatur in te Christi humilitas, modestia, mansuetudo, patientia, etc.

℣. 28. *Non est Judæus.... omnes enim vos unum....* Gr. unus estis. Syr. vos omnes unus, etc.

Omnes unus estis in Christo Jesu: hoc est, eamdem formam, eumdem typum habetis omnes, videlicet Christi. Chrysostomus.

Quid his verbis magis stupendum aut reverendum? qui priùs erat ethnicus, Judæus, servus, etc. nunc formam gestat, non angeli, neque archangeli, sed universorum Domini; in sese Christum repræsentat. Idem Chrysostomus.

OBSERVATIO MORALIS.

Hinc discat Christianus nobilitatem suam: unum est cum Christo: filius Dei est, quia Christum, Dei filium, induit in baptismo.

Hinc discant magnates, aut quicumque natalitiis aut dignitatibus à cæteris distincti sunt, discant, inquam, quòd in Christo sint unum, seu unus cum cæteris fidelibus: coram Deo, *non est servus, neque liber....* sed omnes unus sunt in Christo Jesu. Itaque nec superbiant, nec alios despiciant.

Hinc et omnes discant et recordentur se coram Deo nihil esse, nisi quod sunt in Christo Jesu, seu secundùm gratiam Christi Jesu.

Apud Deum non est acceptio personarum : non enim personam domini aut servi attendit in Christiano, sed personam Christi attendit in singulis et omnibus; ita ut unusquisque fidelis illi sit eò gratior, quò fideliùs Christum repræsentat, quem induit in baptismo.

Totum itaque nostrum studium sit Christum in nobis gerere, interiùs exhibere. Hoc unicum sit votum nostrum.

Christe, fili Dei vivi, miserere meî! Jesu, character Patris, splendor gloriæ, expressa paternæ substantiæ et personæ imago, sic te, per gratiam tuam, cordi meo imprime, ut tua et Patris tui fiam imago; te et seipsum videat in me; meîque ob te et ob tuam imaginem misereatur in æternum.

℣. 29. *Si autem vos Christi....*

Christus est semen, seu filius Abrahæ, benedictionem gentium continens, seu per quem omnes benedicendæ gentes.

Nos sumus Christi, unum cum illo corpus, illius membra; imò in illum transformati sumus, illumque induimus; ergo omnium ipsius jurium et benedictionum participes, et in illo benedicti.

Sicut Christus Dei filius est et Abrahæ filius : ita Christianus, Christum indutus, et unum quid factus cum Christo, Dei filius est et filius Abrahæ; et consequenter hæres Dei, hæres hæreditatis à Deo promissæ Abrahæ et ejus semini; cohæres Christi, et ut est Abrahæ filius, et ut est Dei filius.

O Deus misericors! sis in æternum benedictus, ob hanc mihi indignissimo servo tuo benedictionem concessam, jusque datum ad æternam hæreditatem. Adoro te, benedico te,

gratias ago tibi æternas, propter hanc maximam misericordiam tuam.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 3. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA quòd mors Christi, quia animæ nostræ vita, nunquam sit oblivioni danda, sed oculis fidei præsens in mente et corde semper habenda. Vide ℣. 1.

Propterea nobis ubique, in templis, in locis publicis et privatis, proponitur imago Jesu Christi pro nobis crucifixi, ut ab eo, quasi publico fonte vitæ, vitam hauriamus fide, spe et charitate, ibid. ℣. 1.

Harum igitur virtutum actus sint ad animæ nostræ vitam continui, sicut ad corporis nostri vitam continui sunt cordis motus, qui systole et diastole dicuntur, ibid. ℣. 1.

SECUNDÒ.

Observa quantus thesaurus sit fides quæ vitam continet æternam; et ideo quàm desiderandus, et quàm sollicitè custodiendus, ℣. 9.

Salus et vita semper fuit à fide. Quare? Vide ℣. 11.

Semper fuit à fide in Jesum Christum? vide ibid. ℣. 12.

Hinc sequelas vide ibidem.

Ab exemplo autem Abrahæ, fidelium patriarchæ, disce quæ et qualis sit fides salutifera. Vide ℣. 9 et 18.

TERTIÒ.

Mirare divinam ineffabilis mysterii dispositionem, quâ Christus, omnis benedictionis fons, factus est in cruce pro nobis maledictum, ut nos ab æterna maledictione liberaret.

Ut hanc ineffabilem Jesu Christi erga te misericordiam

aliquatenus intelligas et sentias, attende ad versus 13 et 14, ibique in commentario dicta seriò perpende.

QUARTÒ.

Nota quòd fides in Christum, seu christianismus, fuerit omnium sæculorum. Vide ℣. 25.

Hinc mira utriusque Testamenti convenientia, ibid.

Vetus fuit quasi religionis pueritia, ibid.

Novum autem religionis ætas adulta, ibid.

Hinc Christiani Judæis multò feliciores, ibid.

Quo modo suam in Deum gratitudinem debeant testari, ibid.

QUINTÒ.

Tuam, ô Christiane! dignitatem agnosce ex versibus 26, 27 et 28.

Hinc et debitum, seu obligationem agnosce tuam: Christum induisti, Christusque quodammodo factus es.

Christum ergo interiùs et exteriùs gere, et exhibe: videatur etagnoscatur in te Christus.

Vide dicta ad eosd. versus 26, 27 et 28.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

In capite tertio, ℣. 7, 9 et 29, dixit quòd populus fidelis sit Abrahæ semen et promissionum hæres.

℣. 24, indicavit duplicem hujus hæredis statum, minoritatis nimirum et majoritatis; indicavit ibidem judaismum, ut minoritatis statum; christianismum verò ut majoritatis.

Hoc clariùs explicans, addit in hoc capite quarto, ℣. 1 et 2, sicut hæres, adhuc infans et minor, licèt jure sit bonorum dominus, de facto tamen non differt a servo, imò regitur à servis, et illis obedit;

℣. 3 Ita nos Judæi, quandiu minores et parvuli fuimus, sub præceptis et cæremoniis Mosaicæ legis fuimus in servitutem redacti.

℣. 4. At ubi venit minoritatis nostræ finis, ubi per Dei Filium ex minoribus facti sumus majores et adulti; tunc et per ipsum a servitute legis liberati sumus, eique servire desivimus.

℣. 6. Quandoquidem ergo vos, ô Galatæ! per Baptismum facti estis filii Dei, et quidem majores, sicut et nos; quandoquidem et Spiritu sancto animati, Deo dicere potestis: Pater, pater; jam non estis servi, sed ab omni servitute liberi.

℣. 8. Esto, servieritis idolis, cùm essetis pagani;

℣. 9. At nunc Christi beneficio Deum cognoscentes, et ab ipso Deo cogniti et approbati ut filii legitimi, quomodo vos in servitutem redigitis, legalia servantes, ℣. 10.

℣. 11. Ob hanc vestram superstitione timeo vobis; et ne quod vereor vobis accidat, obsecro vos, legalia negligite, sicut et ego ea negligo, ℣. 12.

Ab hoc versiculo duodecimo usque ad versum vigesimum primum, mirâ charitatis arte demulcet eos, quos priùs vocabat insensatos.

Ne putetis, inquit, me vobis iratum. Nihil me privatim læsistis; imò me apud vos prædicantem, omnibus bonis, omnibusque affectûs testimoniis cumulâstis, me ut angelum, quid dico? ut Christum ipsum recepistis.

℣. 15. Audeo dicere: Me plùs oculis vestris dilexistis.

℣. 16. An ergo, quia vobis vera dico, ideo me putatis vestrum inimicum?

℣. 17. In judaizantium zelotypiam rejicit causam erroris Galatarum: à quo ut eos reducat, ℣. 19, maternam in illos teneritudinem exprimens, vos, inquit, iterum parturio, donec recta Christi fides reparetur in vobis.

Denique allegoriâ duarum uxorum et duorum Abrahæ filiorum, ostendit eis synagogam et Judæos, per Agar et Ismaelem figuratos, ejectos esse a domo Abrahæ, et ab hæreditate exclusos; Christianos verò, per Isaac significatos, à servitute legis esse liberos e benedictionis hæredes.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. Dico autem: Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit dominus omnium:

2. Sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus à patre.

3. Ita et nos, cùm essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes.

4. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege,

5. Ut eos qui sub lege erant redimeret; ut adoptionem filiorum Dei reciperemus.

6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater.

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

ADDO autem dictis suprà, ℣. 24 et 29, quòd quandiu hæres infans est, nullâ re differt à servo; quamvìs hæreditatis jure sit bonorum dominus:

Sed sub tutoribus et procuratoribus est, quorum arbitrio ipse regitur, et hæreditaria ejus bona administrantur;

Donec adveniat tempus à patre in testamento præscriptum, vel à jure definitum.

Ita et nos Judæi, cùm essemus hæredes quidem Abrahæ, sed parvuli, rudes et imperfecti, tum intellectu, tum affectu, et sicut pueri de Deo carnaliter sapientes,

Serviebamus timore servili, quo continebamur in officio, sub lege Mosaica, quæ mundo data fuit quasi alphabetum et prima veræ pietatis elementa.

At postquam venit finis illius minoritatis, et impletum est tempus à Patre præfixum, ut hæreditatem Abrahæ promissam reciperemus,

Misit Deus in terras unigenitum Filium suum, factum ex substantia mulieris, et de ipsa natum; sponte suâ legi Mosaicæ subditum,

Ut nos Judæos, legi subditos, ab obligatione et servitute legis redimeret;

Et Judæos pariter et gentiles, filios hominum, faceret Dei filios; seu ut adoptionem filiorum Dei, in Adamo perditam et Abrahæ filiis promissam reciperemus.

Quoniam autem et vos, ô Galatæ! æquè ac Judæi facti estis filii Dei;

Misit Deus in corda vestra Spiritum sanctum,

Ut eodem, cum Christo, Spiritu instructi et impulsi, amore filiali, clametis ad Deum: *Abba, Pater.*

7. Itaque jam non est servus, sed filius: quòd si filius, et hæres per Deum.

8. Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui naturâ non sunt dii, serviebatis.

9. Nunc autem cùm cognoveritis Deum, imò cogniti sitis à Deo; quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis?

10. Dies observatis, et menses, et tempora, et annos.

11. Timeo vos, ne fortè sine causa laboraverim in vobis.

12. Estote sicut ego, quia ego sicut vos. Fratres, obsecro vos, nihil me læsistis.

13. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem vestram in carne mea.

14. Non sprevistis, neque respuistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.

Itaque, jam non est inter vos Galatas christianos quis servus; sed estis filii, et quidem majores et adulti, et pleno jure hæredes Dei per Christum, quem induistis, et cujus Spiritum à Deo recepistis.

Tunc quidem, cùm infideles eratis et pagani, ignorantes Deum, verum, æternum, mundi opificem, colebatis idola, falsisque deis, fictione scilicet hominum, non naturâ, deis, serviebatis.

At nunc, Christi beneficio, Deum ut patrem cognoscentes,

Imò et ab ipso cogniti et approbati ut filii legitimi et charissimi,

Quomodo, iterum repuerascentes, convertimini ad prima judaicæ infantiæ elementa, quæ justificandi vim non habent, utpote gratiæ vacua?

Id tamen facitis, sabbata, neomenias, tabernaculorum et propitiationis diem, annum sabbaticum observantes, sicut observant Judæi.

Ob hanc superstitionem vestram timeo vobis, seu propter vos, ne fortè irritus sit et inutilis labor quem in vos impendi.

Hoc ne fiat, legalia negligite, sicut ego ea negligo, licèt olim ea sicut et vos ardenter zelatus sim : eâdem mecum utamini libertate.

Fratres, obsecro vos, ne me credatis vobis iratum : quæ duriùs dixi suprà, ex amore dixi; nihil enim læsistis, ob quod nunc vobiscum duriùs agam quàm antea.

Non solùm non læsistis, sed et magnam exhibuistis benevolentiam; licèt enim vobis prædicans, vilis, abjectus et miserabilis essem, et ob hoc potuissetis me contemnere et abominari, sicut contemni et respui solent infelices et miseri;

Me tamen non modò non sprevistis neque respuistis; sed è contra, me sicut angelum Dei, imò sicut ipsum Jesum Christum suscepistis.

15. Ubi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.

16. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?

17. Æmulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini.

18. Bonum autem æmulamini in bono semper, et non tantùm cùm præsens sum apud vos.

19. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

20. Vellem autem esse apud vos modò, et mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis.

21. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis?

22. Scriptum est enim: Quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancillâ, et unum de liberâ.

23. Sed qui de ancillâ, secundùm carnem natus est; qui autem de liberâ, per repromissionem.

Ubi est ergo illa felicitatis vestræ, ex meo apud vos adventu, testificatio?

Hoc enim de vobis possum perhibere testimonium, quoniam si id mihi prodesse potuisset, oculos vestros eruissetis, et mihi dedissetis, utpote vobis oculis chariori: quò abiit hic erga me vester amor? unde inimicitia? unde suspicio?

Ergone quia verum dico vobis, ideo putatis me vestrum inimicum? seu ideo creditis me inimico in vos animo?

Æmulantur vos novi doctores vestri, ambiunt vos et depereunt, à vobisque volunt amari; sed zelo non bono, nec ad bonum vestrum.

Nam excludere vos volunt à me, ut vos sibi servent, illisque agglutinemini, illos vicissim unicè, et cum aliorum exclusione diligentes.

Volo autem vos æmulari, seu zelare doctores et magistros vestros; sed in bono et ad bonum; idque non in præsentiâ tantùm, sed et in absentiâ.

Filioli mei, quos rursus utero gesto, et pro quibus secundos in partu dolores patior, donec in vobis recta et sana fides Christi formetur;

Utinam forem apud vos, et viderem quæ fiunt à vobis, ut, prout conveniret, sermonem meum vestris dispositionibus possem accommodare; quod absens non possum:

Quia enim non video quomodo sitis affecti, hinc hæreo, hæsito circa vos, nesciens quo sermonis genere debeam uti.

Respondete mihi, vos, qui sub lege vultis esse: numquid ipsam audìstis? ipsa vos à se ad Christum amandat.

Ipsa enim vos docet quòd Abraham duos filios habuerit, Ismaelem scilicet de Agar quæ erat ancilla, et secundaria uxor Abrahæ; et Isaacum de Sarâ, primariâ uxore et dominâ.

Ismael, ancillæ filius, naturaliter et secundùm naturæ ordinem natus est, ex matre juvenculâ et fœcundâ:

Isaac verò per supernaturalem Dei virtutem, ex Sarâ, anu, et sterili, juxta Dei promissum. Genes. 17. 17.

24. Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta. Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quæ est Agar.

25. Sina enim mons est in Arabia qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis.

26. Illa autem quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra.

27. Scriptum est enim : Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama, quæ non parturis : quia multi filii desertæ, magìs quàm ejus quæ habet virum.

28. Nos autem, fratres, secundùm Isaac promissionis filii sumus.

29. Sed quomodo tunc is, qui secundùm carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundùm spiritum; ita et nunc.

Hæc, præter historicum sensum, alium eminentiorem continent, reique sunt typus et figura.

Hæ duæ uxores, seu duo Abrahæ matrimonia figurabant duo testamenta, seu fœdera quæ Deus fecit cum hominibus :

Primum quidem in monte Sina, prolem generans in conditionem servilem, fuit figuratum per Agar ;

Sina enim mons est Arabiæ, qui terrenam repræsentat Jerusalem, quæ servit cum filiis suis sub jugo legis, ut infrà cap. 5, ℣. 1, explicabitur.

Sara autem figura fuit Ecclesiæ, quæ cœlestis est Jerusalem ;

Et hæc libera est, et fœcundissima, quippe quæ nos, tam ex Judæis quàm ex Gentibus conversos, peperit Deo ; unde nostra mater est.

Hanc Ecclesiæ, matris nostræ, fœcunditatem prævidebat Isaias, feminæ sterili, et virum non habenti (Ecclesiæ nimirùm ex Gentibus), plures filios promittens, quàm ei quæ virum habet (Synagogæ scilicet), quam in fœcunditate superavit Ecclesia.

Prima allegoriæ applicatio.

Nos christiani, instar Isaac, sumus promissionis filii ; seu sumus promissionis filii, per Isaac figurati.

Secunda.

Sed quemadmodum Ismael naturæ viribus et carnali generatione prognatus, persequebatur tunc Isaacum, supernaturali Spiritûs sancti virtute, ex singulari Dei promissione natum ;

Ita et nunc Judæi, per Ismaelem figurati, Christianos, per Isaacum figuratos, oderunt et persequuntur.

30. Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ, cum filio liberæ.

31. Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ; quâ libertate Christus nos liberavit.

Tertia et principalis applicatio.

Sed quid factum fuisse Scriptura testatur?

Dei jussu ejecta est Agar ancilla, cum Ismaele filio suo, è domo Abrahæ;

Et Ismael non fuit particeps hæreditatis Isaaco promissæ; per quod significata fuit Synagogæ et Judæorum ejectio è domo Christi et Dei, seu ex Ecclesiâ.

Meminerimus itaque, fratres, quòd nos christiani non sumus Synagogæ filii, ritibus legis obligati sicut Judæi, sed Ecclesiæ;

Non nostris meritis, sed Christi gratiâ, qui nos per passionem et mortem suam liberavit à jugo legis, quam abrogavit.

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. Dico *autem...* Redit ad id quod cap. 3, ℣. 24, incepit dicere, legem Mosaicam pædagogo comparans, et populum judaicum puero; et se clariùs explicat, quasi diceret:

Hoc est quod dicere volui: sicut quandiu hæres puer est.

Nihil differt à servo, quantùm ad suî regimen et quantùm ad bonorum suorum administrationem: sicut enim servus domini regitur imperio; ita et hic hæres infans regitur à tutoribus, quasi dominis: et sicut servus nihil habet proprium; ita et hæres minor, licèt sit jure bonorum dominus, reverà tamen de nullo disponit, quasi nihil habeat.

℣. 2. *Sed sub tutoribus et actoribus.* Gr. œconomis.

Tutores patris defuncti vice funguntur.

Actores, œconomi, seu procuratores, sub tutoribus res pupilli gerunt et administrant.

Usque ad præfinitum tempus. Gr. usque ad præfinitionem patris, id est, usque ad tempus à patre in testamento definitum, vel à lege decretum.

℣. 3. *Ita et nos*, Judæi scilicet, hæredes quidem Abrahæ, sed parvuli et minores.

Judaismus fuit veræ pietatis quasi minoritas et pueritia.

Cùm essemus parvuli. Gr. infantes. Syr. pueruli.

Et cognitione: signa materialia tantùm videntes, spiritualia per hæc significata non intelligentes;

Et affectu: temporalia tantùm bona, legem servantibus promissa, diligentes, et de Deo carnaliter sapientes.

Sub elementis mundi, id est, sub lege Mosaicâ, quæ Judæis, et per ipsos toti mundo data fuit, quasi prima pietatis elementa et veræ religionis rudimenta.

Eramus servientes, id est, eramus illius legis ritibus, cæremoniis et præceptis serviliter subditi, metu pœnæ, seu ti-

more servili, signis adhærentes, quasi res forent; imò nec signa esse scientes.

Sicut pueri elementa discunt, et elementorum seu litterarum conjunctionem; sed voces et sententias ex elementis conflatas non intelligunt, donec ad scientias altiores perveniant, ad quas nisi per elementa non pervenitur;

Ita Judæi cæremoniarum elementa non intellexerunt, signis adhæserunt quasi rebus, et signa tantùm esse nescierunt, donec ad Christum per hæc elementa, quasi elevamenta, pervenerunt, ait Divus Anselmus.

Caveat Christianus ab ipso Christo edoctus, ne signis et solis exterioribus nimis adhæreat: sed spiritui, veritati, principaliter intendat; sciens quia *spiritus est Deus: et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Joan. 4. 23.

℣. 4. *At ubi venit plenitudo*, id est, finis temporis à cœlesti Patre nostro præfiniti, seu ubi effluxit nostræ minoritatis tempus à Deo Patre nostro præfixum, et advenit illud, quo statuit nos à conditione servorum, ad libertatem filiorum adultorum transferre.

Misit Deus Filium suum. Gr. emisit, è suo scilicet sinu, in terras legavit unigenitum Filium suum, sibi consubstantialem.

Non quòd Dei Filius exierit è sinu Patris, in quo generatur ab æterno, et quiescit in æternum.

Non quòd etiam in terris inceperit esse qui semper est ubique:

Sed quia, Patre volente, factus est homo, et humanâ carne indutus, qui ab æterno erat invisibilis: *Visus est in terris, et cum hominibus conversatus est.*

Itaque Incarnatio Filii Dei fuit ejus à Patre missio, et ad homines delegatio.

Factum ex muliere.

Hujus missionis modus exprimitur.

Non fuit creatus ut Adam, sed factus ex substantia beatæ Virginis, per operationem Sancti Spiritûs, et ex ipsâ natus;

et consequenter Filius Dei factus est et filius hominis, id est, Virginis.

Factum sub lege, id est, legi Mosaicæ sponte suâ subditum, non de jure : erat enim Dominus legis, et supra legem. Reverà tamen voluit circumcidi, in templo præsentari, redimi, etc.

℣. 5. *Ut eos qui sub lege erant...*

Missionis illius finis exprimitur, scilicet, ut nos Judæos, legi obstrictos, à legis obligatione redimeret, et à legis maledicto, ob legem violatam, incurso, ut cap. 3, ℣. 13.

Factus est sub lege, non ut ab ea expiaretur; sed ut eos qui sub illa erant pressi et rei liberaret. S. Anselmus.

Ut adoptionem filiorum reciperemus, id est, ut nos, tam Judæi, quàm gentiles, in eo et per eum, *reciperemus adoptionem filiorum* in Adamo perditam et Abrahæ filiis promissam.

OBSERVATIO MORALIS.

Adora hìc, ô fidelis, quisquis es, divinæ dispensationis œconomiam.

Adamus creatus est Dei filius; at hanc divinam filiationem, peccato suo, sibi perdidit et suis filiis, qui ex tunc naturâ filii iræ.

Abrahæ et semini ejus promissa est hujus divinæ filiationis reparatio : *Benedicentur in te omnes gentes.*

Per Jesum Christum, filium Dei, et filium Abrahæ, omnibus credentibus est restituta.

Filius Dei factus est filius Abrahæ, ut filios Adæ faceret filios Dei.

Hanc adora humilis et gratus œconomiam; hunc immensum Dei in te amorem recole stupens et annihilatus. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, etc.* Quis ego? et quis Filius tuus, ô Deus!

Filius ergo Dei factus est ex muliere filius hominis, ut fi-

lios hominum faceret filios Dei, intellige filios majores et adultos.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Hic est comparationis ab initio capitis inceptæ finis et applicatio, quasi diceret Apostolus :

Et per hanc adoptionem perfectam filiorum, *υἱοθεσίαν*, à statu minoritatis, et à conditione servorum, translati sumus ad libertatem fidei, et filiationis divinæ, facti sumus majores, liberi, nostri juris.

Ante incarnationem justi quidem erant filii Dei, sed minores; quasi servi, sub lege quasi sub pædagogo; timore pœnæ servientes Deo; carentes adoptionis fructu, necdum valentes cœlestem Patris æterni hæreditatem possidere.

Clausum erat tunc cœlum, et à Christo solo poterat aperiri.

Post incarnationem facti sumus majores, adulti, liberi, amore filiali, et eodem quo Christus ipse spiritu, Deo servientes, divinæ filiationis jure fruentes, divinæ hæreditatis capaces.

Hìc igitur desinit incepta ab initio capitis comparatio.

In sequentibus autem Paulus suum ex dictis probat intentum, et Galatas alloquens, applicat eis jam dicta.

℣. 6. *Quoniam autem estis,* vos scilicet, Galatæ gentiles, sicut et nos Judæi, per fidem, seu per Baptismum,

Filii Dei, majores et adulti, licèt non fueritis sub lege minores et pueri.

Misit Deus Spiritum Filii sui, id est, Spiritum sanctum, qui modò Patris, modò Filii dicitur Spiritus, quia ab utroque procedit : sed hìc speciatim dicitur Spiritus Filii, quia Galatis probat Apostolus eos esse Dei filios, tum quia Filium Dei induerunt in Baptismo, cap. 3.. 27., tum quia Spiritum Filii Dei receperunt.

In corda vestra, in animas vestras, quibus per gratiam sanctificantem unitur Spiritus sanctificationis.

Clamantem : Abba, Pater, id est, facientem clamare, seu

ut eodem spiritu, quo Christus ipse, affectu nimirum filiali, ad Deum, velut patrem charissimum, recurratis in oratione, eique dicatis : *Abba, Pater. Pater noster, qui es in cœlis, etc.*

Abba. Hebraicè et syriacè, idem ac *Pater;* sed utraque vox jungitur, tum ut significetur quòd idem sit Judæorum et Gentilium pater; tum ut Spiritûs orantis fervor exprimatur; tum ut notetur affectus filiorum patrem tenerè amantium, et ei in oratione quasi blandientium : *Abba, Pater.* Vide dicta Rom. 8. 15.

OBSERVATIONES MORALES.

Hinc disce primò quo spiritu debeas orare : spiritu Filii Dei, eodem quo Christus ipse orabat et orat : affectu filiali, reverentiali, at fiduciæ pleno.

Oraturus ergo unire Christo, ora spiritu Christi, corde Christi, in ipso, cum ipso, et per ipsum ora.

Oraturus, Christum orantem, et in oratione pernoctantem, tu tibi exhibe, dicque sicut ipse in horto : *Abba, Pater.*

Hinc disce secundò quanta sit in nos gentiles Dei gratia, quâ statim facti sumus filii Dei et quidem majores, absque minoritatis statu.

Quam gratiam ut meliùs intelligas et pleniùs recolas, nota triplicem religionis statum :

Pueritiæ, in Judæis.

Juventutis, in Christianis viatoribus.

Consummatæ perfectionis, in beatis.

Eadem ubique Religio, incipiens, perfecta, perfectissima.

Medium tenemus inter Judæos et beatos; at cum hoc privilegio, quòd sine pueritiâ nati, seu potiùs renati sumus filii Dei majores : et hinc Spiritus sanctus nobis statim est datus, Spiritus Filii Dei.

Ob hanc gratiam ineffabilem, Deum, ut patrem, adora, ama, lauda, benedic; idque omne in Spiritu Filii Dei.

℣. 7. *Itaque jam non est servus.* Gr. itaque non ampliùs es servus, subaudi, O Galata. Syr. itaque servi non estis, sed filii.

In versiculo præcedenti duo dixit Apostolus, et quòd Galatæ sunt filii Dei, et quòd, quia filii, Spiritum sanctum, Spiritum adoptionis receperunt.

Est autem demonstratio cui contradici non potest. Videbant enim miracula quæ fiebant per divinum Spiritum. Theodoretus.

Et hinc concludit : Itaque inter vos, ô Galatæ christiani! non est quis servus, sed estis filii Dei, majores, adulti, liberi, quippe qui in baptismo Christum filium Dei induistis, cap. 3. ℣. 37. et Spiritum filii, spiritum adoptionis recepistis in cordibus vestris.

Quòd si filius, et hœres per Deum. Gr. quòd si filius, et hæres Dei per Christum. Syr. quòd si filii, et hæredes Dei per Jesum Christum.

Altera conclusio sequens ex primâ.

Quòd si filii Dei majores et adulti ; ergo et pleno jure hæredes Dei, per Jesum Christum, quem induistis et cujus Spiritum, tanquam hæreditatis partem et arrhabonem, recepistis : *Qui est pignus hœreditatis nostrœ.* Ephes. 1. 14.

Patres familiâs satìs sæpè filiis suis, adultis, majoribus, sapientibus et sibi subditis, aliquam hæreditatis partem donant dispensandam.

Ita Pater cœlestis, suis in Christo filiis, Spiritum sanctum donat, quasi partem et arrham æternæ hæreditatis.

Deus ipse totus in patria possidendus, est æterna hæreditas nostra : Spiritus sanctus in nostris cordibus infunditur, velut hujus æternæ et divinæ hæreditatis pars et arrha. Præter citatum Eph. locum, vide secundam Cor. 1. 22. et 5. 5.

OBSERVATIO MORALIS.

Agnosce ergo hìc, ô Christiane! nobilitatem et felicitatem tuam.

Filius es Dei vivi, quippe qui Jesum Christum, consubstantialem Dei vivi filium, in Baptismo induisti.

Filius es Dei vivi, quippe qui Spiritum Filii Dei vivi in

corde tuo recepisti: in Baptismo, in Confirmatione, etc quid nobilius? sed quid felicius?

Quia enim filius es Dei; hinc et es hæres Dei in Christo et cum Christo, cui unitus es, et quem induisti.

Sed hæres major, adultus, liber, tuo jam jure fruens, hæreditatis tuæ partem jam possidens, per Spiritum sanctum, tibi infusum et velut pignus datum.

Tantâ ergo dignitate nobilitatus, cave ne sis unquam degener: quia filius es Dei, vive dignè Deo: amantissimum Patrem ama semper; et amore filiali, quæ placita sunt ei, sicut et Christus, fac jugiter.

Quia hæres Dei, et hæreditatis æternæ pignore donatus, hæc temporalia, transitoria sperne; ad æternam hæreditatem tuam plenè et integrè possidendam aspira continuè.

Abba, Pater, quando te videbo! quando te fruar! quando te fruens, tecum unus ero!

℣. 8. *Sed tunc quidem ignorantes Deum....*

Positâ Dei gratiâ in Galatas, hinc infert et eis ostendit quàm sit absurdum illos à christiasnismo seu à statu majoritatis, ad judaismum, seu ad minoritatem reverti.

Et ut eos judaizantes pungat acriùs, primò excusat quodam modo illorum idololatriam:

Tunc, id est, tempore ante vestram vocationem ad Christi fidem elapso,

Ignorantes Deum, id est, cùm verum Deum non cognosceretis.

Serviebatis, scilicet per idololatriam, *iis qui*... falsâ et stultâ tantùm hominum opinione sunt dii.

Culpam rejicit in ignorantiam, quasi diceret: Nesciebatis quid faciebatis.

℣. 9. *Nunc autem cùm cognoveritis.... imò cogniti....* Gr nunc autem cognoscentes Deum, magìs autem cogniti à Deo Syr. nunc autem cùm, etc. et quod magìs est, cogniti sitis à Deo.

Cogniti, id est, approbati, dilecti ut filii.

Quomodo convertimini iterum, id est, quomodo majores

facti, quasi repuerascentes convertimini ad prima infantiæ judaicæ elementa?

Infirma, vim sanctificandi non habentia.

Et egena, divitias gratiæ cœlestis non continentia, et ideo conferre non valentia.

Quibus denuo servire.... alio tamen genere servitii.

Cùm essetis pagani per idololatriam serviebatis, creaturas ut deos adorando; nunc judaizantes vultis denuo servire, non adorando idola, sed reverendo ut res sacras, quæ nihil habent sanctitatis; et ab eis rebus munditiam sperando, quæ nullam habent vim mundandi.

℣. 10. *Dies observatis,* sabbata, more judaico, *menses, neomenias, tempora,* in quibus festa tubarum, tabernaculorum, expiationis.

Et annos, id est, septimum remissionis, et quinquagesimum, Jubilæi.

Hinc patet quòd non tantùm circumcisionem prædicabant pseudoapostoli, sed et ferias et novilunia. D. Chrysostomus, Theophylactus.

Porrò damnantur hìc festa Judæorum, non festa Christianorum, ut volunt hæretici; aliàs damnaretur etiam dies dominicus, quem tamen observant ipsi.

In ℣. 8 et 9. nota quòd quia paganismus est ignorantiæ et servitutis status; christianismus verò status luminis et libertatis: ideo gravior est in christianismo relapsus ad peccatum.

℣. 11. *Timeo vos....* id est, vobis.

Vides viscera et affectus Apostolicos: illi jactantur fluctibus, et hic tremit ac metuit, etc. Chrysostomus.

Cùm autem dicit: *Metuo....* et addit: *Ne fortè....* simul et desperationem illis injecit et in bonam spem erexit: non enim dixit: Frustrà laboravi, sed *ne fortè;* nondum, inquit, accidit naufragium; sed adhuc tempestatem cerno hìc parturientem; propterea metuo, non despero: vobis enim in manu est totum hoc corrigere et ad pristinam redire tranquillitatem. D. Chrysostomus.

℣. 12. *Estote sicut ego....* Syrus, estote ut ego sum, quandoquidem et ego ut vos eram.

Tempestate jactatis manum porrigit, seque ipsum dat exemplum, ait D. Chrysostomus.

Ne quod vobis vereor, accidat, me imitemini, qui licèt judæus et legalium supra modum æmulator, hæc, cognitâ Evangelii gratiâ, dimisi.

Hæc verba alii aliter explicant; sed hæc explicatio simplex et naturalis : hinc alias omitto.

Fratres, obsecro vos.... Gr. nihil me injuriâ affecistis. Syr. nihil me offendistis.

Id est, nullâ, quam senserim, injuriâ affecistis : ne ergo me putetis vobis iratum.

Obsecratione et blanditiis emollit superiores increpationes.

℣. 13. *Scitis autem quia per infirmitatem carnis....* infirmitatem carnis vocat persecutiones, ærumnas, paupertatem, etc.

Potest etiam intelligi infirmitas illa, de quâ primæ Cor. 2. *Præsentia corporis infirma et sermo....* seu humilitas corporalis præsentiæ.

℣. 14. *Et tentationem vestram....* eadem adversa vocat tentationem.

Vulgata habet, *vestram :* quia Paulus sic humiliatus erat Galatis objectum tentationis, ut illum contemnerent et respuerent.

Textus græcus hodiernus habet *meî,* seu *meam ;* quia per hæc Paulus tentabatur.

Sed melior est nostra lectio, cui syriaca versio conformis.

Nostis quòd per infirmitatem carnis meæ evangelizaverim vobis jampridem, et tentationem quæ erat in carne meâ, non sprevistis, nec exsecrati estis; sed, etc. Vide paraphrasim.

Quâ industriâ non utitur charitas? timet, sperat, tenerè et affectuosè rogat, blanditur, accepta beneficia commemorat, à Galatis bene acta recenset, quæ pro illis passus est, insinuat, et tandem suspirans exclamat :

℣. 15. *Ubi est ergo beatitudo vestra?* Gr. quæ igitur erat beatitudo vestra? Syr. ubi est ergo beatitudo vestra?

Id est, quò abiit vester erga me amor? gaudium, et felicitas vestra, ob meum ad vos adventum, ob meas apud vos prædicationes et meam inter vos conversationem?

Testimonium enim.... tantus erat ille vester amor, ut vel oculis charior essem vobis. Vide paraphrasim.

℣. 16. *Ergo inimicus vobis...?*

Ergone, quia verum vobis dico, ideo me putatis inimicum vestrum? Vide paraphrasim.

Ex hac apostolicæ charitatis arte discat prælatus, omnisque animarum salutis minister et cooperator, in omnem se formam transformare, omnia omnibus se facere, ut animas Christo lucrifaciat et ad pœnitentiam adducat.

℣. 17. *Æmulantur vos....* pseudoapostoli judaizantes ambiunt vos, et zelotypiâ laborant erga vos, seu amant vos cum æmulatione et zelotypia.

Non bene. Non bono zelo, nec ad bonum vestrum, sed ad suum commodum et ad suam gloriam.

Sed excludere vos volunt, scilicet, à me, à fide, ab Ecclesiâ.

Ut illos æmulemini, id est, ametis, admiremini, illisque agglutinemini cum nostrî exclusione. In judaizantium zelotypiam rejicit culpam hujus Galatarum mutationis.

℣. 18. *Bonum autem æmulamini....* bonum autem magistrum æmulamini : cum zelo diligite et imitamini, non malos magistros.

In bono, id est, non in omni re, sed in bona.

Semper, id est, constanter et non tantùm in præsentia.

Laudabilem docet æmulationem, quæ duas aut tres habet conditiones.

Sit æmulatio boni doctoris, tendat ad bonum, et sit constans, in absentia perseverans sicut in præsentia.

Et hâc ultimâ conditione videtur Apostolus Galatis exprobrare quòd cùm ipsum præsentem zelâssent, citò absentem neglexerunt, ut aliis adhærerent.

Græcus textus : bonum autem æmulari in bono, semper et non in adesse apud vos ; id est, bonum, rectum et utile est æmulari magistros non in malo, ut judaizare, sed in bono, in bona doctrina, et in virtutibus; idque non ad tempus, sed constanter.

℣. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio...* primæ Cor. 4. ℣. 15. et alibi Paulus patri se comparat; hic autem matri, cujus tenerior est in liberos affectus.

Hunc autem maternum erga Galatas affectum exprimit dicens : *Quos iterum parturio.* Quo verbo significat omnes simul animi sui molestias ac cordis dolores pro illorum salute.

Partus physicus unicus est, partus verò moralis est multiplex : *iterum parturio.*

Donec formetur Christus.... Christus, seu Christi fides, animæ nostræ forma est, ac vita : *Justus ex fide vivit.*

Hanc fidem per Evangelii prædicationem Paulus Galatis communicaverat, ipsosque Christo sic primùm genuerat.

At quia ab evangelica veritate aberraverant, magno nixu et dolore conatur illos ad Evangelii veritatem revocare, hocque secundam vocat parturitionem.

℣. 20. *Vellem autem esse apud vos....*

Ut Christum in Galatis formet, cupit apud illos esse et videre quæ fiunt in eis ; ut vivâ voce suos affectus maternos exprimat, nunc blandiens, nunc gemens, nunc objurgans, nunc obsecrans, ut solet mater in omnes affectus sese versare.

Quoniam confundor in vobis. Gr. quoniam hæsito in vobis. Syr. quoniam stupefactus sum in vobis.

Nescio quo sermonis genere debeam uti.

OBSERVATIO MORALIS.

Ab hoc D. Pauli exemplo discat omnis prælatus se matrem esse, et tanquam matrem suis sese subditis exhibere.

Discat quòd non semel tantùm, sed toto suæ vitæ tempore debet Christo parturire.

Discat quòd cum subditis, quasi cum pueris, debet puer fieri et repuerascere; ut sese illorum accommodans infirmitati, illam corroboret.

Discat quòd debet in omnes affectus sese versare, nunc orare, nunc plorare, nunc arguere, nunc gemere, ut filios suos promoveat, eosque Christo lucretur ac perficiat.

Ab eodem exemplo discat concionator et omnis animarum salutis cooperator, quantùm sit pro earum salute patiendum et laborandum.

Beata Virgo Christum corporaliter genuit, at sine dolore; concionator, omnisque spiritualis Christi puerpera, cum magno dolore et labore debet parturire et niti ut Christum, id est, Christi fidem et spiritum formet in Christianis auditoribus suis.

Ad exemplum Apostoli, sermones suos audientium conditionibus et dispositionibus accommodet.

Ex charitate loquatur semper, ut tanquam mater Christum in auditorum animabus pariat.

℣. 21. *Dicite mihi.... legem non legistis?* Gr. non audîstis. Syrus legem ipsam non auditis.

Post affectus maternos, quibus illorum corda commovit, rursus ad argumenta recurrit, quibus illorum urgeat intellectum.

Igitur ex ipsa lege, contra legis sectatores argumentatur: legem vocat vetus testamentum.

Legem non auditis? quasi diceret: Si me non auditis, ipsam legem, quam ambitis, audite.

℣. 22. *Scriptum est enim.* Genes. 16. ℣. 15 et 21. ℣. 2: *Quoniam Abraham duos filios habuit*, Ismaelem de Agar, et Isaac de Sara.

Sex alii filii postea nati sunt de Cethura, sed ad præsentis rei mysterium non pertinent: et cùm hæc ageretur allegoria, nondum erant nati.

℣. 23. *Sed qui de ancilla, secundùm carnem*, id est, secundùm naturales carnis, seu naturæ vires.

Qui autem de libera, per repromissionem, id est, virtute

divinæ promissionis, supernaturaliter, seu per vires extraordinarias juxta Dei promissum.

℣. 24. *Quæ sunt per allegoriam dicta*, id est, quæ dicta sunt ad aliud ex alio significandum.

Seu quæ præter sensum litteralem et historicum, alium continent spiritualem sensum et eminentiorem.

Gr. quæ sunt allegorizata, αλληγορήμενα.

Hæc enim sunt duo testamenta, id est, hæ duæ uxores et matres, Agar et Sara, juxta sensum spiritualem allegoricum, significant duo testamenta, vetus et novum.

Unum quidem, scilicet vetus, *in monte Sina* conditum. Gr. à monte Sina, scilicet profectum.

In servitutem generans, id est, servos generans filios, Judæos scilicet sub legis jugo servientes, timore servili.

Quæ est Agar, quod testamentum figuratum fuit per Agar ancillam, et servos domino suo vernaculos generantem.

℣. 25. *Sina enim mons est in Arabia*. Gr. nam Agar, Sina mons est in Arabia. Syr. nam Agar, mons est Sinai, qui est in Arabia.

Juxta Gr. et Syrum ex ipsis nominibus redditur ratio cur Agar vetus testamentum significaverit, scilicet, quia mons Sina, ubi factum est illud fœdus, vocatur Agar, seu Agara, unde Agaræi, seu Agareni.

Sina, Arabum linguâ, appellatur Agar, ait Theophylactus post D. Chrysostomum; quia ibi est oppidum Agar, seu Agara, ait Grotius, qui citat Plinium, Dionem, Strabonem.

Sed quidquid sit de Græco, juxta nostram Vulgatam sensus est:

Meritò dixi quòd Agar figura fuerit veteris testamenti in monte Sina conditi.

Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est. Gr. συστοιχεῖ, quadrat autem nunc Jerusalem.

Syr. et respondet huic Jerosolymæ.

Æthiop. et ex adverso correspondet.

Theodoretus: ille mons consentit huic terrestri Jerusalem.

Juxta geographos mons Sina distat à Jerusalem viginti

dierum itinere; non potest ergo dici loco, seu propinquitate locali *conjunctus.*

Sed debet intelligi quòd *quadrat*, seu cognationem et similitudinem habet cum Jerosolyma nostri temporis, seu similis est conditionis.

Et servit.... conditionis, scilicet, servilis: sicut Sina generavit servos, ita et Jerosolyma servos generat et continet.

℣. 26. *Illa autem, quæ sursum est...* debebat hìc dici quòd Sara sit novi testamenti figura, seu figura Ecclesiæ, quæ est cœlestis Jerusalem; at omisit, ut rem ex se claram, contentus hanc Ecclesiam quatuor insignire notis.

Primò, cœlestis est, de *sursum*, descendit è cœlo. Apoc. 21. ℣. 2, quia Filius Dei de cœlo descendens eam fundavit.

Secundò, *Jerusalem*, seu pacis visio, pacem dedit ei Christus. Joan. 14. 27.

Tertiò, *Libera est*, et in libertatem generans per spiritum adoptionis filiorum, *in quo clamamus: Abba, Pater*, ℣. 6.

Quartò, fœcundissima est et *mater nostra*, quæ nos Deo peperit.

℣. 27. *Scriptum est enim....* Isai. 54. ℣. 1.

Sterilis et deserta, Ecclesia est ex Gentibus, seu Ecclesia Christi ex Gentibus maximâ suî parte collecta.

Virum habens, est synagoga.

Hanc in fœcunditate longè superavit Ecclesia, quod bene figuratum est per Sara, quæ ex sterili facta est numerosæ prolis mater.

℣. 28. *Nos autem fratres...* incipit allegoriam applicare proposito.

Nos, qui in Christum credimus, non sumus secundùm Ismaelem, seu ut Ismael, filii carnis et naturæ viribus; sed ad instar Isaac sumus ex virtute divina.

Quippe Christiani per verbum Dei, cui credunt, fiunt spirituales Abrahæ filii.

℣. 29. *Sed quomodo tunc...* altera allegoriæ applicatio.

Alludit ad id quod Genes. 21. 3, dicitur; sed hìc voca persecutionem, quod ibi dicitur lusus.

Varii variè hunc lusum explicant : alii jurgium et pugnam, hæreditatis causâ : alii irrisionem ob Isaaci pietatem : alii quòd Isaacum inducere voluerit ad colendas luteas imagines, quas faciebat Ismael : alii quòd lascivire voluerit. Vide Estium.

Quidquid sit, vera fuit persecutio, seu corporalis, seu spiritualis : et hæc fuit figura persecutionis Ecclesiæ à Judæis.

℣. 30. *Sed quid dicit Scriptura?*

Tertia et principalis applicatio allegoriæ : ejectio ancillæ et filii ejus, significans repudiationem synagogæ et Judæorum, est principale intentum Apostoli : ut sciant Galatæ repudiatam esse synagogam, sibique metuendum esse, ne cum Ismaele excludantur ab hæreditate, si per legalium observationem, fiant servæ, seu synagogæ filii.

℣. 31. *Itaque, fratres non sumus...*

Meminerimus itaque, fratres, etc. Vide paraphrasim.

CLARA TOTIUS ALLEGORIÆ EXPOSITIO.

Abraham duas habuit uxores, ancillam unam, alteram liberam : ex illis duos habuit filios ; Ismaelem scilicet, ex ancilla, seu Agar ; Isaacum ex libera, seu Sara.

Ismael, ancillæ filius, naturaliter de juvene et fœcunda natus est ; Isaac, filius ingenuæ, præter ordinem naturæ, sed vi divinæ promissionis, ex sterili et nonagenariâ prognatus est.

En historia : adest autem allegoria, seu mystica significatio.

Duo Abrahæ matrimonia significant duo Dei cum hominibus contracta fœdera : duæ matres, duas leges : duo filii, duos populos.

Primum Abrahæ matrimonium significat vetus testamentum ; Agar serva, significat legem Moysi in monte Sina datam, et servos generantem ; tum quia onerabat et quasi opprimebat multitudine et gravitate corporearum cæremoniarum ; tum quia servili pœnarum timore Judæos, quia servos, cogebat ad observationem suî.

Agar itaque legem præfigurabat veterem, Ismael verò Judæos; sicut enim Ismael naturæ viribus factus est Abrahæ filius, ita et Judæi.

Secundum Abrahæ matrimonium, seu matrimonium cum Sara libera, significat novum testamentum in Sion, seu legem evangelicam, quæ liberos generat.

Primò, quia docet Deum in spiritu et veritate colere. Secundò, quia amore et spiritu ducit ad Deum, unde libertas.

Sara igitur libera legem gratiæ, seu evangelicam libertatem significabat.

Isaac autem præfigurabat Christianos, per Christum à servitute legali liberos: sicut enim Isaac supernaturali Dei virtute natus est; ita et Christiani per Verbum Dei facti sunt mystici et spirituales Abrahæ filii.

Quemadmodum Ismael, natu grandior, Isaacum fratrem suum, natu minorem, persequebatur; ita et nunc Judæi, in cultu Dei majores et antiquiores, Christianos natu juniores persequuntur.

At sicut tunc Ismael cum matre sua, Dei jussu, abjectus est è domo Abrahæ et hæreditate spoliatus; ita Judæi legem, neglecto Evangelio, retinentes, ejecti sunt è domo Dei, et à cœlesti hæreditate abdicati.

Nos ergo Christiani, Saræ liberæ, id est, Ecclesiæ filii, non debemus servituti legis abdicatæ nos subjicere, ne cum Ismaele ab hæreditate excludamur.

Meminerimus itaque nos per Christi gratiam liberos esse, et in Evangelica libertate, per Christum nobis parta, constanter perseveremus.

IN HANC ALLEGORIAM OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

PRIMÒ.

Collige quòd totum vetus testamentum typus fuerit et figura; nec aliter legendum quàm ut figura novi.

SECUNDÒ.

Quòd ipsa patriarcharum facta erant figurativa et prophetica : duo Abrahæ matrimonia duo Dei testamenta figurabant, seu fœdera ; duo filii, duos populos ; carnalem unum, et naturæ viribus generatum ; alterum spiritualem, et gratiæ supernaturali virtute genitum.

Abrahæ matrimonium cum serva Agar figuravit fœdus quod Deus cum Moyse et Hebræis iniit in Sina, quo promisit se ipsorum Deum, tutorem et protectorem fore, ipsisque daturum terram Chanaan ; Hebræi autem tam benignum acceptantes promissum, promiserunt se Deo servituros, legemque servaturos.

Abrahæ matrimonium cum Sara, figura fuit pacti quod Deus cum Christo et Christianis fecit in Sion, quo Deus promisit se fore Christianis amicum, patrem, eisque quasi filiis hæreditatem suam cœlestem se daturum ; Christiani vicissim per Christum et Apostolos tacitè hoc liberale Dei donum amplectentes, promiserunt se Christi fidem et præcepta servaturos.

Hoc fœdus sanguine suo sanxit et firmavit Christus in ultima cœna. Joan. 13.

TERTIÒ.

Collige et cum gaudio suspice quod ℣. 28 dictum est, quòd nos Christiani, Christo, Verbo Dei credentes, et secundùm spiritum regenerati, spirituale sumus semen, ad quod pertinet promissio ; non hæreditatis terrenæ, sed cœlestis, sed æternæ, sed regni Dei, patris nostri.

Quanta nobis gloria, quanta felicitas, Dei filios et hæredes esse !

Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus ; propter hoc mundus non novit vos... Joan. primæ epistolæ, cap. 3, ℣. 1.

Hanc Dei erga te charitatem mirare; at recognosce : amatus, redama.

Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione. Ephes. 5. 1, 2.

Ama Deum, ut patrem ; ex amore obedi Deo, ipsum amore filiali cole ; spiritualia, cœlestia, æterna, divina, dilige, desidera, quære, si verè spirituale semen es.

Secundùm carnem quippe nati sunt dilectores mundi, amatores sæculi : sed secundùm spiritum nati sunt amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitam æternam, gratìs colentes Deum. S. Anselmus, hìc ℣. 28.

Ad vetus Testamentum pertinent, utpote filii ancillæ, dilectores temporalium, dilectores hujus sæculi, quocumque tempore sint vel fuerint (sive in Ecclesia, sive in Synagoga) : ad novum autem Testamentum, utpote filii liberæ, dilectores æternæ vitæ. Idem S. Anselmus.

Consule cor tuum, et vide quid diligas.

QUARTÒ.

Collige ex ℣. 29, et disce *quomodo tunc... ita et nunc.* Disce, inquam, quòd hoc *nunc* usque ad finem mundi durabit; semper in hac vita caro et spiritus adversabuntur ; semper carnales et spirituales opponentur ; semper boni persecutionem patientur.

Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. 2. Tim. 3.

Hoc figuratum fuit in Isaac : ipsius ab Ismaele persecutio, figura fuit persecutionum, quas filii Dei passuri sunt à filiis hominum : *quomodo tunc... ita et nunc.*

Hæc igitur veritas à quocumque probo et pio fortiter apprehendenda, et in animo firmiter insculpenda. Sciat omnis Christianus hìc non esse pacis et quietis locum ; at recordetur temporalem persecutionem æternæ pacis et quietis arrhabonem esse. *Beati qui persecutionem patiuntur... quoniam ipsorum est...* jus habent ad illud, et ad eos pertinet.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex ℣. 4, 5, 6, 7, admirandam tuam in Christo dignitatem agnosce, ô Christiane!

Dei filius es; filius, inquio, major, liber, tui juris. Vide ℣. 4, 5.

Ipso Filii Dei Spiritu animatus; eodem ac Christus ipse Spiritu Patrem æternum alloquens et invocans: *Abba, Pater.* ℣. 6.

Hæres es Dei, et quidem hæres pleno jure, cui Spiritus sanctus, ut pars et arrha hæreditatis æternæ, datus est. ℣. 7. Cui cœlum est apertum; et locus à Christo paratus et asservatus.

Tantæ dignitatis et felicitatis memor, ô fili et hæres Dei, terrena sperne, cœlestia dilige.

Æternum Patrem dilige, ipsique amore filiali serviens, ad æternam illius hæreditatem aspira continuè.

Vive dignè Deo, Patre tuo; dignè æternâ Dei Patris tui hæreditate.

Vide observationem moralem post versum septimum.

SECUNDÒ.

In ℣. 14, 15, 16, 18, 19 et 20, à divo Paulo omnis prælatus, imò et omnis animarum salutis minister, discat divinas apostolicæ charitatis artes et industrias, quibus animarum saluti cooperetur.

Cum hoc prælatorum, et omnium Dei ministrorum exemplari, modò timeat, modò speret, ℣. 11; modò manum opitulantem porrigat; modò tenerè roget et blandiatur; ℣. 12, modò beneficia commemoret, et bene acta recenseat; modò quæ passus est insinuet, 13 et 14; in omnem denique

formam sese transformet, ℣. 15. Sit pater, sit mater; at mater continuè parturiens, continuè laborans et patiens, ut Christus in animabus sibi subditis perfectè formetur, ℣. 19, 20.

Vide dicta ad hos versus in commentario.

TERTIÒ.

Gaudeat omnis Christianus, à ℣. 28 discens et audiens quòd sit verus et legitimus Dei filius, ad quem pertinet hæreditas regni cœlestis. Vide observationem moralem in hunc versum, collige tertiò.

A versu autem 29, discat idem Christianus quòd ad hanc hæreditatem non sit sine multis tribulationibus adventurus; persecutionem patietur : at *Beati qui persecutionem patiuntur, etc.* Matth. 5. 10. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Rom. 8. 18.

Momentaneum, et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. Cor. 4. 17.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Concludit Galatas urgens ad christianam libertatem constanter servandam, illosque multis rationibus confertis avertens à jugo legis Mosaicæ subeundo.

Primò, si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.

Secundò, totius legis implendæ debitores eritis.

Tertiò, expertes eritis justitiæ Christi, et licèt dicamini christiani, de facto evacuati eritis à Christo.

Quartò, fides per dilectionem operans justificat; ad hoc nec circumcisio prodest, nec præputium.

℣. 7. Galatarum in via salutis cursum deplorat interruptum : causam rejicit in paucos quosdam qui velut fermentum totam massam corrumpunt.

℣. 10. Confidit quòd per Christi gratiam resipiscent Galatæ, et per Dei justitiam, harum turbarum causæ dabunt pœnas.

℣. 11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaizans, hanc calumniam refellit ex persecutione quam à Judæis patiebatur : utquid ergo me Judæi persequuntur ?

℣. 12. In harum turbarum auctores indignatus, optat ut et ipsi abscindantur.

℣. 13. Transit ad mores, ac primò ut omnem dissidiorum ignem inter Galatas exstinguat, eos hortatur ad charitatem in qua et ad quam tota lex.

℣. 16. Ut charitatem autem servent, assignat medium ad quod omnia reducuntur media, scilicet :

« Spiritu ambulate, » seu secundùm sancti Spiritûs impulsum vivite.

℣. 17. Monet quòd in nobis spiritus et caro semper sint opposita : spiritum autem sequi debemus : quod ut securiùs facere possimus et non decipiamur,

℣. 19. Enumerat opera carnis;

℣. 22. Recenset fructus spiritûs.

Ostensâ autem, quasi ex unâ parte, concupiscentiæ acie, ostensâ et ex altera parte spiritûs acie, quasi ad bellum excitans, ait :

℣. 24. « Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, etc.
« Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. »

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. STATE, nolite iterum jugo servitutis contineri.

2. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.

3. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universæ legis faciendæ.

4. Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini: à gratia excidistis.

5. Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ exspectamus.

6. Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur.

7. Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire?

8. Persuasio hæc non est ex eo qui vocavit vos.

CAPUT QUINTUM.

Paraphrasis.

Constantes et firmi perseverate in evangelicâ libertate quam Christus vobis acquisivit;

Et ab idolorum servitute liberati, ne patiamini aliud vobis imponi servitutis jugum, nempe jugum legis Mosaicæ.

Ecce ego Paulus, Apostolus à Christo vocatus, et vester speciatim Apostolus, dico vobis, et palam affirmo,

Quòd si vos, Galatæ gentiles, circumcisionem recipiatis, Christi beneficiorum non eritis participes; sicque nihil vobis proderit Christus, nec christianismus.

Insuper et denuntio omni homini qui per circumcisionem adscribi se curat judaicæ synagogæ, quòd debitor est omnis Mosaicæ legis adimplendæ.

Licèt exteriùs Christiani videamini Christumque colere, reverà tamen intùs evacuati estis à Christo : omnem perdidistis fructum mortis ac redemptionis Christi : beneficium gratiæ amisistis, qui in lege justificari quæritis.

Nos enim Christiani justitiam quærimus spiritu et spiritualibus actibus; vos carne et carnalibus cæremoniis : nos per fidem Christi exspectamus justitiam speratam, et justitiæ fructum, vitam æternam; vos ex legis operibus.

Nam in christianismo ad salutem non confert quòd quis circumcisus sit, aut non circumcisus : sed fides in Christum, non sola, nec otiosa, sed quæ charitate perficitur et per charitatem operatur; id est, quæ præcepta servat, et pia facit opera.

Tam bene currebatis : quis quasi transversè vestrum iter impedivit, persuadens vobis non obediendum veritati?

Hæc persuasio de judaizando, non est ex Deo qui vos ad christianismum vocavit.

9. Modicum fermentum totam massam corrumpit.

10. Ego confido in vobis, in Domino, quòd nihil aliud sapietis: qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille.

11. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? ergo evacuatum est scandalum crucis.

12. Utinam et abscindantur qui vos conturbant.

13. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres; tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis; sed per charitatem spiritûs servite invicem.

14. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

15. Quòd si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.

16. Dico autem: Spiritu ambulate; et desideria carnis non perficietis.

17. Caro enim concupiscit adversùs spiritum, spiritus adversùs carnem; hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis.

Sed sicut paululùm fermenti totam farinam conspersam, seu pastam, suo acore imbuit et inficit; ita quidam judaizantes totam vestram Ecclesiam suo errore corrumpunt.

Ego confidens in Dei erga vos bonitate, spero quòd, re meliùs expensâ, nihil aliud sentietis quàm quæ vos docui : qui autem harum turbarum causa fuit, pœnas dabit, quisquis sit :

Quod ad me, fratres, si, ut dicunt, circumcisionem adhuc prædico necessariam, quare ergo persecutionem patior à Judæis? si id ita esset, cessâsset jam scandalum crucis.

Utinam qui circumcidi vos volunt, et propter hoc vos conturbant, non solùm circumcidantur, sed et abscindantur! vel utinam ab Ecclesia vestra resecentur, ne corrumpant alios!

Quantùm ad vos, fratres mei, per Christum vocati estis ad libertatem et immunitatem ab onerosa legalium servitute; cavete ne hâc christianâ libertate abutamini ad serviendum carnalibus desideriis;

Sed illâ utimini, ut vos sponte subjiciamini invicem in spiritu charitatis. Quantùm per vocationem vestram liberi estis, tantùm per charitatem alter alterius servi sitis.

Omnis enim lex, quæ ad proximum spectat, hoc brevi sermone completur : Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Quòd si vos invicem mordetis et dilaceratis, videte ne vosmetipsos perdatis, iram Dei vestris mutuis odiis excitantes in vosmetipsos.

Dico autem, et hoc maximè commendo vobis : Vitam instituite secundùm Spiritûs sancti dictamen et impulsum, et sic fiet ut carnis desideria non perficiatis.

Caro enim seu concupiscentia, et spiritus seu gratia feruntur in diversa : caro in suavia fertur, spiritus in sancta : caro carnalia desiderat; spiritus spiritualia, cœlestia, æterna : sicque opponuntur, ut sæpe non faciamus quæ volumus; vellem non concupiscere, concupisco; vellem bona opera fervidè et alacriter facere, resistit caro, et aggravat animum, sumque segnis et tepidus.

18. Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege.

19. Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,

20. Idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ,

21. Invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia : quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

22. Fructus autem Spiritûs, est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, etc. adversùs hujusmodi non est lex.

24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.

25. Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.

26. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem mordentes.

Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege, sed quasi extra et supra legem; adversùs vos non est lex : facitis enim sponte et ex amore quod lex præcipit et exigit pœnarum timore.

Ne autem in re tanti momenti quispiam vestrûm decipiatur, hinc vobis opera carnis enumero; illinc fructus spiritûs recensebo. Nota sunt opera carnis, seu ad quæ excitat concupiscentia, scilicet fornicatio, immunditia, seu mollities, impudicitia, seu in gestibus, seu in osculis, seu in tactibus : luxuria quælibet;

Cultus idolorum, veneficia, inimicitiæ, jurgia, æmulationes, iræ, rixæ, dissidia, sectæ,

Invidiæ, homicidia, temulentiæ, comessationes, hisque similia, quæ qui faciunt, ut jam prædixi vobis, et jam dico, regni Dei hæreditatem non sunt adepturi.

Opera verò quæ Spiritus sanctus per suam gratiam parit in nobis, ut Dei regnum mereamur, sunt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.

Qui hæc omnia habent, nullâ lege pœnali opus habent; contra illos nulla lex est arguens, damnans, et puniens : ideo dixi : Si spiritu ducimini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravis desideriis ejus, crucifixerunt, id est, compresserunt, seu in sese mortificârunt.

Si spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimamus, viam quam monstrat hic spiritus sequamur, nec ad opera carnis defluamus.

Non simus inanis gloriæ cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

Commentarius in cap. 5.

℣. 1. STATE, *et nolite iterum jugo servitutis contineri.*

Hunc versum Gr. et Syr. jungunt cum ultimis verbis quarti capitis.

Gr. Libertate igitur quâ Christus nos liberavit, state, etc.

Syr. State igitur in libertate illâ, quâ Christus nos donavit, etc.

Sed in re parùm refert, et sensus est :

State in christianâ libertate, et in eâ firmi perseverate.

Ex hoc verbo *state*, aliqui inferunt quòd nondum in judaizantium hæresim inciderant Galatæ; sed ex ℣. 4. verisimilius est quòd aliqui ceciderant; alii verò stabant : et hos alloquens Paulus ait : *State.*

Et nolite iterum, id est, et à jugo idololatriæ liberati, nolite aliud jugum servitutis subire.

Nusquam Galatæ legi Mosaicæ servierant, sed idolis in gentilismo : debet ergo sic explicari illud *iterùm*, sicut et in cap. 4, ℣. 9.

Contineri, id est, teneri. Gr. implicari, illaqueari.

Jugo servitutis. Lex Mosaica dicitur jugum servitutis, ob multitudinem et gravitatem præceptorum, ut dictum est in fine capitis quarti, in expositione allegoriæ.

Peccatum est servitus, et legis jugo longè gravior, et damnabilior.

Hinc omni homini per Christum justificato et ab hac damnabili servitute liberato dici potest : *State*, *etc.* per Christum, sive per Baptismum, sive per alia sacramenta, à peccati et à diaboli servitute liberati, ne rursus servitutis jugum apprehendatis, et ne sponte vestrâ diabolo subjiciamini.

Nihil Christo injuriosius hoc hominis à Christo justificati in peccatum relapsu; quippe qui diabolum, quod horrendum dictu, Domino præponit, ait Tertullianus.

℣. 2. *Ecce ego Paulus...*

Vox est auctoritatis, et attentionem postulantis.

Pseudoapostoli Act. 15. dicebant: Nisi circumcidamini secundùm morem Moysis, non potestis salvari.

E contra, divus Paulus, Galatarum attentionem postulatus, affirmat audacter: *Ecce ego Paulus*, Christi Apostolus, in quo et per quem Christus loquitur,

Dico vobis, Galatis gentilibus, et non Judæis, *quòd si circumcidamini*, *etc.*

NOTANDUM AD INTELLIGENTIAM.

Nota quòd tunc nec Judæis, nec Gentilibus circumcisio esset ad salutem necessaria, Judæis tamen nondum erat mortifera: justis enim de causis permittebatur fidelibus Judæis filios suos circumcidere, quas vide in fine capitis secundi, (synopsis disputationum); sic et Paulus ipse Timotheum, ex matre judæum, circumcidit.

At fidelibus Gentilibus erat mortifera circumcisio; quia ipsos post Baptismum circumcidi, erat justitiam ex circumcisione quærere, et palàm protestari quòd ad justitiam assequendam non sufficeret Christi gratia: quod sanè Christo erat maximè injuriosum.

Hinc Galatis gentilibus, et non Judæis, loquens Apostolus, cum auctoritate pronuntiat: *Si circumcidamini*, Christus vobis nihil proderit; vita, passio, mors, omne meritum Christi, nihil vobis proderit, cui, quasi ad justitiam non sufficienti, renuntiastis hoc vestro ad judaismum recursu.

OBSERVATIO MORALIS.

Quòd si autem in circumcisione carnis salutem quærere, Christum pro nobis crucifixum sit abjicere, quid erit ergo in voluptatibus carnis suam felicitatem quærere?

Quòd si partim in lege, partim in fide suam fiduciam reponere, sit Christum non habere, quid erit ergo post Baptismum totam suam spem et fiduciam in terrenis et damna-

bilibus collocare? totam vitam in malis operibus impendere? nihil nisi mala opera facere? affectus pravos circa mala et prohibita continuos habere?

O Deus misericors! illumina oculos cordis nostri, ut intelligentes quàm sit nobis honorificum in Baptismo Christum induisse, spiritum adoptionis filiorum in cordibus nostris recepisse, filios et hæredes Dei factos fuisse; horreamus per peccatum Christum exuere; Spiritum sanctum à cordibus nostris per affectus malos et reos expellere; vitâ profanâ, carnali et animali, nos hæreditatis æternæ indignos efficere, et christianismum nobis inutilem reddere.

Da insuper, ô misericordiarum Pater! ut hanc à Christo quasi apostasiam horrentes, vivamus dignè Christo, Filio tuo, quem induimus; dignè Spiritu Filii tui, quo repleti sumus; dignè hæreditate æternâ, ad quam vocati sumus, et cujus pignus Spiritum sanctum accepimus.

℣. 3. *Testificor autem omni homini...* Pseudoapostoli multa legis non servabant, et Galatis dicebant se legi satisfacturos, dummodò circumciderentur et aliqua legis notabiliora servarent.

Finis istorum doctorum judaizantium, erat pro Judæis haberi, præsertim à Romanis, ut liberi fierent ab edictis, quæ novas vetabant religiones; ad hoc videbatur sufficere circumcisio, sabbatorum, neomeniarum, etc. observatio. Vide c. 1, ℣. 10.

Apostolus è contra: *Testificor omni homini...* quòd se debitorem facit universæ legis Mosaicæ adimplendæ.

Et ratio est, quia circumcisio erat publica legis judaicæ professio, sicut Baptismus est publica professio fidei christianæ.

Hoc autem dicit Apostolus, ut novâ ratione Galatas deterreat à circumcisione, cujus infinita erant onera: cùm esset ad totam legem obligatio.

℣. 4. *Evacuati estis à Christo.* Gr. aboliti estis à Christo. Syr. descivistis à Christo.

Sensus est: Christo vacui facti estis. Vide paraphrasim.

Non estis amplius Christiani. Nihil vobis amplius cum Christo, nec quidquam vobis ab illo est exspectandum, sicut dixit supra : *Christus vobis nihil proderit.*

Hinc infertur quòd aliqui jam ceciderant.

Quot baptizati à Christo sunt intus evacuati! quicumque terrena sapientes suam in terrenis et carnalibus felicitatem quærunt.

℣. 5. *Nos enim*, qui verè Christiani. Vide paraphrasim.

Spem justitiæ, phrasi hebraicâ, speratam justitiam et justitiæ fructum, vitam æternam.

℣. *Num in Christo Jesu...* Vide paraphrasim.

Sed fides quæ per charitatem operatur. Gr. per charitatem efficax. Syr. quæ perficitur charitate, id est, quæ charitate, quasi animâ informatur et operatur.

Circumcisionis et præputii discrimen fides abstulit.

Adsit, absit, perinde est; hæc corporalia Deus in suis non considerat, sed fidem in Jesum Christum.

Sicut in militibus non albedinem aut nigredinem, sed rei militaris peritiam duces postulant, ait Theodoretus post D. Chrysostomum;

Ita Deus in suis militibus corporalia non considerat, sed animum fide vivâ, quasi animâ informatum et operantem.

Quæ per dilectionem operatur, id est, quæ semper efficax et viva commonstratur per dilectionem erga Christum.

Illa sola fides, quæ charitate flagrat et bonis operibus insudat, valet in Christo Jesu. S. Anselmus.

Hæc fides, Christianorum est fides. Fides autem otiosa et sine charitate, fides est dæmonum.

Attende tibi et vide qualis sit fides tua; ex operibus judica.

℣. 7. *Currebatis bene, quis vos impedivit...* non hoc interrogantis est, sed deplorantis et anxii, sicut antea : *Quis vos fascinavit...* ait D. Chrysostomus.

Laudat cursum, et à cursu deflet cessationem, ait Theodoretus.

Vita christiana cursus est : hìc quasi in stadio sumus, ad æternæ gloriæ bravium : currendum autem alacriter et con-

tinuè, nec à cursu cessandum. Vide primæ epistolæ ad Cor. cap. 9, ℣. 24.

℣. 8. *Persuasio hæc*, de judaizando. *Non est ex eo qui vocat vos*, id est, à Deo Patre, qui vos ad Filii sui fidem vocavit.

Nec enim Deus sibi contrarius est.

℣. 9. *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Gr. fermentat. Syr. idem; et ita correxit D. Hieronymus: hincque patet quòd hic locus non sit ab eo.

Ambrosius tamen habet, *corrumpit*. Vide hac de re jam dicta, primæ Cor. cap. 5, ℣. 6.

Comparatione Paulus indicat paucos judaizantes hujus erroris Galatarum auctores esse.

Sed hinc discamus qnòd ubique metuendum, etiam sanctioribus et in Dei via currentibus. Unicum malum exemplum, unum verbum scandalosum potest magnam multitudinem corrumpere.

Unicus impius potest conversationis suæ veneno totam urbem inficere: unicus hæreticus unam Ecclesiam errore suo commaculare.

Fermentum modicum fuit Calvinus, Lutherus et omnes alii hæretici.

Itaque nobis est semper timendum, vigilandum, orandum: *Et ne nos inducas in tentationem.*

℣. 10. *Ego confido in vobis in Domino,* id est, per Dei gratiam.

Quòd nihil aliud sapietis, id est, sentietis. Vide paraphrasim.

Qui autem.... portabit judicium.

Deus est acerrimus hæreticorum vindex: justas tandem pœnas infligit omnibus, vel Ecclesiæ pacem turbantibus, vel salutis viam obstruentibus, vel suo scandalo animas corrumpentibus.

Væ homini illi per quem scandalum venit.

Itaque nobis vigilandum est, non tantùm ne scandalize-

mur, sed etiam ne nostris malis exemplis, vel verbis, simus aliis scandalo.

℣. 11. *Ego autem, fratres....*

Sparserant pseudoapostoli D. Paulum inter Judæos circumcisionem prædicare, tanquam necessariam ad salutem; ideoque Timotheum ex matre Judæum circumcidisse.

Equidem verum erat quòd Timotheum circumciderat, sed verum non erat quòd circumcisionem prædicaret ut necessariam.

Justas habuerat rationes circumcidendi Timotheum: et hoc nihil faciebat ad præsentem quæstionem; nunc enim agitur de Gentilibus, non de Judæis.

Hanc itaque calumniam Apostolus refutat ex persecutione quam ex parte Judæorum patiebatur.

Si ita est, ergo cessavit scandalum crucis: minùs enim Judæos offendebat crucis et Crucifixi prædicatio, quàm legis per crucem abolitio; sicque per cessationem majoris scandali, cessaret et minus.

℣. 12. *Utinam et abscindantur....*

Nova circumcisionis doctrina à pseudoapostolis prædicata, Galatas perturbârat: hinc Apostolus in falsos doctores indignatus, optat eis et præcisionem. Utinam præscindendo præscindantur illi qui vos perturbant, ait Syrus.

Sed de qua abscissione loquitur Apostolus?

D. Chrysostomus et post eum Theodoretus, Theophylactus, D. etiam Hieronymus, Cajetanus, et alii non pauci intelligunt de amputatione carnis.

Si volunt, non solùm circumcidantur, sed et exsecentur, ait D. Chrysostomus.

Si putent hoc sibi prodesse, non solùm circumcidantur, sed etiam abscindantur: si enim expoliatio membri proficit, multò magìs abolitio. Divus Hieronymus.

Juxta quos sensus est: Utinam qui vos volunt circumcidi, et propterea vos conturbant, ipsi non solùm circumcidantur (sunt enim jam circumcisi), sed etiam penitùs exsecentur!

Et in hoc sensu, id Apostolus dicit non ex odio, sed cha-

ritate et justitiâ, temporale malum eis optans ad salutem animæ.

Secundus est sensus, quem Estius, post Erasmum, putat apostolicâ gravitate digniorem, et quem, præterea, multis in Apostoli verbi annotationibus reddit probabiliorem; scilicet, utinam ab Ecclesia vestra abscindantur, etc.!

Ambrosius utrumque complexus est.

Utinam et abscindantur, etc. tale est hoc, quale est illud ad Cor. primæ cap. 16: *Qui non amat Daminum Jesum, sit anathema.* Ex ipso grege morbido sunt et hi, quos sociat sententiæ eorum, ut abscindantur à misericordia Dei, qui Galatas Dei gratiâ exuerunt; et non solùm spiritualiter, sed et carnaliter hos maledicit, ut quia circumcidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur, ut multiplicaretur his dolor corporis. Ambrosius.

℣. 13. *Vos enim in libertatem....* dat rationem ob quam eis optat anathema, vel hanc abscissionem; scilicet, cùm vos Deus in libertatem vocaverit, hanc à vobis auferre moliuntur.

Sed quænam est illa libertas christiana, ad quam vocati sumus?

Ex dictis colligi potest. Primò, ab onerosa legalium obligatione, quam ℣. 1, *jugum servitutis* vocavit:

Secundò, à timore servili, de quo, ut proprio legis effectu, locutus est, initio cap. 4.

Tertiò, et à fortiori à servitute peccati, à qua pro nobis Christus moriens nos redemit. Vide Roman. 6. 18.

Tantùmne libertatem... Gr. tantùmne libertatem in occasionem carnis: deest verbum, sed supplendum, detis, vel capiatis.

Syr. tantùm ne sit libertas vestra in occasionem carnis.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Absolutâ parte dogmaticâ, hìc Apostolus transit ad mores. Hìc itaque incipit hujus epistolæ pars moralis, quæ durat usque ad ℣. 11, cap. 6. *Videte qualibus litteris....*

Probatâ igitur christianâ libertate, ad quam vocati sunt Galatæ; ut hanc libertatem et meliùs intelligant, et eâ sanctiùs utantur,

Primò, notat illius abusum, ut cautiùs vitent.

Secundò, indicat illis finem, ut ad eum diligentiùs tendant.

Tertiò, docet medium, quo ad hunc finem breviùs perveniant. ℣. 16. *Dico autem, spiritu....*

Tantùmne libertatem in occasionem.... Ecce abusum.

Cavete ne hâc libertate abutamini ad carnis cupiditates liberiùs sectandas : ad hoc enim non est vobis data : seu nec quia legis jugum et metus non incumbit, ideo carnis desideria perficiatis : ad hoc enim non estis à lege soluti.

Sed per charitatem.... ecce finem.

Sed è contra, tantam spiritûs charitatem habeatis, ut vobis invicem præ amore serviatis.

Quantò magìs per vestram vocationem ab onerosis et inutilibus cæremoniis liberi estis; tantò majorem spiritûs charitatem habere studeatis, ita ut alter alterius præ charitate servi sitis.

Recordamini eorum quæ cap. 4, ℣. 6, dixi vobis. Filii Dei estis, et quia filii Dei, ideo spiritum Filii sui, spiritum amoris, vobis dedit Deus, ut diligentes dicatis : *Abba, Pater.*

Charitas ergo, spiritus amoris, est spiritus Christianorum.

Hâc ergo libertate à legalibus utamini ad hanc charitatem abundantiùs et perfectiùs habendam.

Tanta sit in vobis hæc filiorum charitas, ut non tantùm vobis invicem non noceatis; sed et vobis invicem præ amore serviatis.

Legis jugum onerosum, importabile, Christus commutavit in jugum charitatis gratum, suave, voluntarium.

Felicem illum qui hoc jugo subest! ipsi enim Deo, omnium bonorum fonti, subest : *Quia Deus charitas est.*

O charitas æterna! Deus, qui me ad tuum amorem creâsti et vocâsti! cor meum reple, doma, rege, et in tuam servitutem redige; te diligam tibi ex amore serviam, et propter te

proximo meo, charitate spirituali subjiciar; tunc verè Christianus ero, tunc verè filius tuus ero.

℣. 14. *Omnis enim lex in uno...*

Ad hanc ergo vos invicem charitatem hortor, quia *omnis lex* hoc brevi sermone continetur, *diliges,* spiritualiter, propter Deum, et in ordine ad vitam æternam, *proximum tuum...*

Duo quidem sunt charitatis præcepta, propter materialem distinctionem objecti, Dei scilicet et proximi : at una tantùm est charitas, quâ Deus, proximusque propter Deum diligitur. Hinc unum mandatum in alio sæpe includitur.

Verbum ergo breve, sed semper meditandum, semper in praxim redigendum, *diliges.*

Ama et fac quod vis. Vide infrà, ℣. 23.

℣. 15. *Quòd si invicem mordetis et comeditis...* id est, quòd si, contra hoc præceptum, mutuis odiis et detrectationibus et calumniis vos invicem roditis et laceratis. *Videte ne* vos mutuò perdatis.

Nova doctrina contentiones et dissidia inter Galatas incitaverat; ut hunc ignem exstinguat Apostolus, primò charitatem consuluit.

Hìc ultra absterret à dissidiis, ob malum eorum exitum. *Videte ne ab invicem consumamini,* rixantes et invidos comparat canibus sese invicem mordentibus et tandem conficientibus.

Contentio corruptionem et interitum affert, non modò iis qui læduntur, sed ipsis etiam obtrectationis auctoribus. D. Chrysostomus.

Jurgii fructus, vitæ consumptio. Ambrosius.

Societas populi consumitur, dum in duas partes distrahitur. D. Augustinus.

℣. 16. *Dico autem, spiritu ambulate....*

Medium assignat, quo filiorum charitas magìs ac magìs accendatur, et concupiscentia vincatur; scilicet, *spiritu ambulare,* id est, secundùm sancti Spiritûs impulsum vivere.

Dico autem.... Multam emphasim habet hoc, *dico autem:* hâc enim locutione specialem attentionem sibi postulare vi-

detur Apostolus, quasi dicat : Omnia ad unum redigo, illud auscultate, *spiritu ambulate.*

Sicut omnia præcepta ad unam charitatem reduxit; ita nunc omnia ad charitatem perfectiùs habendam media ad unum redigit : *spiritu ambulate;* juxta dictamen sancti Spiritûs vivite, et charitatem habebitis : *Fructus enim spiritûs est charitas.* ℣. 22.

Et desideria carnis non perficietis, id est, non adimplebitis, nec interno consensu, nec opere externo.

Non dixit, *desideria carnis;* seu pravos concupiscentiæ motus, non habebitis, non sentietis : hoc enim in hac vita inevitabile; sed *non perficietis,* aut consensu, scilicet, interno; quod, secundùm sancti Spiritûs impulsum viventes, facilè vitabimus.

CHRISTIANÆ MORALITATIS EPITOME.

Spiritu ergo ambulare, christianæ vitæ summa est et sanctæ moralitatis epitome. Hoc unum si fiat, concupiscentia vincitur, charitas perpetuò magìs ac magìs accenditur.

Et hinc intellige cur in Pentecoste, in promulgatione legis evangelicæ omnibus fidelibus Spiritus sanctus sit datus; cur in Baptismo unicuique fideli datur Spiritus sanctus.

Christianorum spiritus est amor; hinc omnibus et singulis Christianis datur Spiritus sanctus, fons amoris.

Christianæ vitæ summa est, *spiritu ambulare :* hinc cuilibet Christiano datur Spiritus sanctus, ut secundùm illius impulsum et dictamen vivens, concupiscentiam vincat; et tanquam filius Dei, in charitate et ex charitate vivat.

Attende tibi, Christiane, quisquis sis; Spiritum sanctum in Baptismo, et per alia sacramenta sæpiùs recepisti.

An tantum thesaurum sedulus et attentus conservas in corde tuo? *Lumen cordium.*

An juxta luminis illius dictamen et motus ambulas?

Sed è contra, numquid hoc lumen, Spiritum sanctum ex-

stinguis? *Spiritum nolite exstinguere.* Numquid durâ cervice Spiritui sancto resistis?

Hæc est omnium malorum nostrorum radix et causa.

Ut ergo iis omnibus simul medeamur, sit nobis cura, *spiritu ambulare.*

Hoc ut fiat, primò, dic sæpe : Veni, sancte Spiritus, etc. Domine Jesu, hunc ignem in corde meo accende, quem venisti mittere, et quem voluisti vehementer in nobis accendi.

Secundò, attende ad sancti Spiritûs internos impulsus, et juxta illos ambula.

℣. 17. *Caro enim concupiscit...* Syr. siquidem caro concupiscit id quod lædit spiritum, et spiritus concupiscit id quod lædit carnem; et uterque sunt sibi invicem contrarii; ut non quod vultis, faciatis.

Dixi, *spiritu ambulate;* ipsiusque motus sequamini : *et carnis desideria ne perficiatis*, seu concupiscentiæ pravos motus non sequamini : et non sine causa dixi; siquidem contrarii sunt spiritûs et carnis motus in nobis.

Caro enim concupiscit... Vide paraphrasim.

Caro hìc significat concupiscentiam, sive illa sit in appetitu concupiscibili, qualis est appetitus gulæ et luxuriæ; sive sit in appetitu sensitivo irascibili, qualis est appetitus invidiæ, iræ; sive sit etiam in appetitu rationali, qualis est appetitus gloriæ.

Hæc concupiscentia in quâcumque sit animæ potentiâ (omnes enim hoc fermento sunt infectæ), dicitur per synecdochen, à potiori parte, *Caro*, quia præcipuè in carne sensitivâ, sua excitat desideria.

Diversos motus naturæ et gratiæ vide simpliciter, sed solidè descriptos in libro 3. de Imitatione Christi, cap. 54.

Illos in semetipso depingit ad vivum D. August. lib. Confes. cap. 8.

Hujus pugnæ, seu rebellionis finem, sicut et victoriæ modum docet idem. D. August. in psal. 75.

℣. 18. *Quod si spiritu ducimini...* hic versus et 25 : *ad-*

versùs hujusmodi non est lex, sibi correspondent, idemque significant.

Itaque hìc, quasi per transennam, Galatas monet Apostolus, quòd si à Spiritu sancto regantur, jam actum est de legalium disputatione.

Non estis sub lege, nec ad eam necessarius est vobis recursus; habetis enim quod lex vobis dare non potest: habetis spiritum filiorum, non servorum; facitis ex amore quod lex præcipit et exigit pœnarum timore.

℣. 19. *Manifesta sunt autem opera carnis...* Quia, ut dixi, spiritu ambulandum; et carnis desideria refrenanda; ne quis in hac re, à qua salus allucinetur, hìc enumero carnis opera. *Fructus autem spiritûs* ℣. 22 recensebo.

Opera carnis, id est, ad quæ excitat concupiscentia,

Manifesta sunt et nota fidelibus.

Quæ sunt fornicatio. Gr. adulterium, fornicatio, etc.

Immunditia, id est, peccatum contra naturam, v. g., mollities.

Impudicitia, gestus, tactus impuri, etc.

Luxuria quælibet: ipsa quoque nuptiarum libido, si non fiat honestè et verecundè, et quasi sub oculis Dei, ut tantùm liberis serviatur, ait D. Hieronymus.

℣. 22, 23. *Idolorum servitus.* Nota quòd inter opera carnis collocat opera, seu peccata spiritualia, v. g., invidiam, inimicitiam, hæreses, etc. quia, ut dixi suprà, etiam rationalem et spiritualem animæ partem, per peccatum originale, infecit concupiscentia. Vide ℣. 17.

Qui talia agunt...

Hæc sententia multos terrere debet, qui corporalia quidem horrent peccata; at spiritalia diligunt et operantur: æmulantur enim, dissensiones excitant et fovent, etc. et de his pœnitentiam non agunt.

Est enim notatu dignum, quòd è septem peccatis capitalibus, duo tantùm sunt corporalia, scilicet, luxuria et gula; quinque autem sunt spiritualia, hæcque vix quisquam vitat; et tamen plerique (ut patet ex confessionibus) solùm de cor-

poralibus agunt pœnientiam, licèt de omnibus æquè dicat Apostolus : *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

℣. 22, 23. *Fructus autem spiritûs...* Opera Spiritûs sancti habitantis in homine vocat fructus, quoniam ex bona arbore, sicut optimi fructus prodeunt, ut refectionem perpetuæ saturitatis præbeant electis, ait D. Anselmus.

Est charitas, gaudium, pax, patientia... in Græco absunt *patientia, modestia et castitas*, cui concordant D. Hieronymus et D. Augustinus.

Syrus etiam novem tantùm habet fructus. Ambrosius non ampliùs quàm decem enumerat.

Hinc verò simile est quod Estius et alii putant græca nomina aliter atque aliter à Latinis esse translata, v. g. μακροθυμίαν, patientiam et longanimitatem ; πραότεν, modestiam et mansuetudinem ; ἐγκράτειαν, continentiam et castitatem ; ideoque hæc tria abundant in Latino.

Primus fructus spiritûs *est charitas*, quia cùm Spiritus sanctus sit amor, amorem primò parit in nobis : reliqui verò sunt quasi charitatis fructus.

Quàm meritò itaque dixit D. Augustinus : Ama, et fac quod vis : quippe *charitas malum non operatur*, imò omnia mala suffert, omnia bona facit.

Frequenter igitur orandum : *Diligam te, Domine...* ô Deus, charitas! da mihi charitatem : ô Deus, ignis consumens! accende cor meum tui amoris igne : ô Spiritus, amor Patris et Filii! fructum tuum, amorem produc in corde meo, qui cæteros fructus producat. Propterea pone te, ut signaculum, super cor meum.

Porrò nota quòd fructus spiritûs opponuntur operibus carnis. Gaudium de bono alterius opponitur invidiæ et æmulationi ; pax, inimicitiæ ; patientia, rixæ et contentioni ; bonitas, veneficiis, homicidiis ; continentia, gulæ et vitiis libidinis.

Adversùs hujusmodi non est lex.

Lex justo non est posita.

Lex enim datur errantibus. Ambrosius.

Itaque si hæc omnia agerent omnes homines, nullâ pœnali lege opus haberent.

℣. 24. *Qui autem sunt Christi...*

Factâ enumeratione, tum operum carnis, tum fructuum spiritûs; seu quasi ex una parte, ostensis concupiscentiæ militibus; et ex altera parte, ostensâ spiritûs acie, Christianum quasi ad pugnam excitans, ait : *Qui Christi sunt...* qui verè Christianus est, etc.

Nota. *Crucifixerunt...* sicut homo cruci affixus, constringitur, frangitur et paulatim debilitatur, quia vires cum sanguine guttatim defluunt;

Ita verus Christianus, per carnis mortificationem, quasi per crucifixionem, concupiscentiam tenet constrictam, ipsam frangit, ipsiusque vires ad peccandum debilitat.

Nota rursùs quòd mortificatio christiana vocetur crucifixio, et congruè, quia caro Christi crucifixa, est exemplar et idea nostræ mortificationis.

Quasi diceret : Christianus Christum intuens pro suis peccatis crucifixum, carnem suam suamque vitiatam naturam crucifigit, ut sicut Christus summo cum dolore mortuus est pro peccatis nostris, ita non sine dolore moriatur in nobis peccatum.

℣. 25. *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.*

Syr. vivamus ergo spiritu, et spiritum sectemur.

Concludit hortans nos ad praxim medii quod nos docuit, ℣. 16, tanquam efficacissimum ad charitatem continuè in nobis augendam : *spiritu ambulate.*

Si Dei *Spiritu vivimus* : si Spiritus sanctus animæ nostræ vita est; *Spiritu* ergo *ambulemus*, secundùm Spiritûs sancti dictamen vivamus, ipsius in omnibus divinos motus sequamur.

℣. 26. *Non efficiamur inanis gloriæ...* Syr. non simus inanis gloriæ cupidi, alter alterum parvipendentes, et alter alteri invidentes.

Tria vitia spiritualia reprehendit hìc Apostolus, sibi invicem connexa, et in quæ sæpe cadunt qui carnalia vitant.

Honorem venantur ex iis rebus in quibus non est verus honor, v. g., ex scientia, eloquentia, divitiis.

A cæteris ob hæc volunt distingui.

Hocque spiritu, vel alios parvipendunt, illorumque defectus patefaciunt; vel illorum bonis invident.

Hæc autem in Galatis reprehendit, quia apud ipsos frequentia.

Non simus inanis gloriæ... Vide paraphrasim.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 5, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Ex Capite quarto didicimus ineffabilem nostræ in Christo regenerationis dignitatem : in ea adoptionem filiorum Dei recepimus, facti ex filiis hominum, filii Dei, cap. 4. ℣. 5;

Tum quia Christum, consubstantialem Dei Filium, tunc induimus, cap. 3. ℣. 27. unumque facti sumus in illo, ℣. 28;

Tum quia Spiritum sanctum, Filii Dei Spiritum, in cordibus nostris tunc recepimus, cap. 4. ℣. 6.

Christum igitur induti, Spiritu sancto animati, verè filii facti sumus; filii, inquam, non minores ac pueri, timore pœnæ, ut servi, Deo servientes, sicut olim Judæi; sed filii majores, liberi, sui juris, Patris hæreditatem jam ex parte possidentes per Spiritum sanctum, nobis ut pignus hæreditatis æternæ datum.

Et hæc est nostræ in Christo regenerationis nobilitas; hæc Christianorum supra Judæos prærogativa, quam videre est, cap. 4. ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Nunc autem, ut hac in re nihil nobis desit sciendum, discamus ex hoc capite quinto ad quid tanto dignati sumus honore.

PRIMÒ.

Ad quid majores filii Dei facti sumus?

Ut Deum, patrem nostrum amantissimum, ex toto corde diligamus, ipsique, non pœnarum timore, sed amore filiali serviamus, ejus nimirum mandata ex charitate adimplentes, sicut filii charissimi.

Charitas ergo, spiritus amoris, seu fides, quæ per dilectionem operatur, Christianorum est spiritus, ℣. 6.

Sicut Deus charitas est, ita Christianus, Dei filius, divinæ charitatis particeps, in charitate vivat et ex charitate operetur.

SECUNDÒ.

Ad quid Spiritus sanctus, Spiritus Filii Dei, diffusus in cordibus nostris?

Primò, ut orantes, eodem quo Christus ipse Spiritu, clamemus ad Deum, *Abba, Pater,* cap. 4. ℣. 6.

Secundò, ut per totum hujus vitæ curriculum *spiritu ambulemus*, cap. 5. ℣. 16; seu Spiritûs dictamina sequentes, facta carnis mortificemus, seu in charitate vivamus, et ex charitate operemur.

Quod ut meliùs intelligas,

NOTA

Quòd ex ℣. 17. in nobis adhuc viatoribus duo sunt: spiritus et caro, gratia et concupiscentia.

Hæc autem duo feruntur in diversa, et ad opposita nos attrahunt: caro ad suavia, Spiritus ad sancta; caro ad carnalia, Spiritus ad spiritualia et ad divina.

In hâc autem internâ luctâ quid nobis Christianis faciendum?

Spiritu ambulate, ait Apostolus ℣. 16, state à partibus Spiritûs, ejusque dictamina sequamini; quasi diceret:

Ad hoc datus est vobis Spiritus sanctus, et ad hoc in vobis habitat cordium vestrorum lumen, ut vos illuminet, calefaciat et moveat; illius ergo illustrationibus attendentes, ardoribus consentientes, motibus obsequentes, ipsius virtute concupiscentias refrenate, charitatem exercete.

Ex hoc igitur capite quinto discamus

TRIA IN MENTE SEMPER HABENDA:

Unum, ad quod continuè tendere debemus;

Alterum, quod perpetuò cavere debemus;

Tertium, quo auxiliante, et hoc vitare, et illud assequi possumus.

PRIMUM,

Seu id ad quod continuè tendere debemus, tanquam ad finem christianismi et libertatis filiorum, quâ in Christo fruimur, est charitas, amor Dei, amor proximi.

Ideo facti sumus filii Dei, et quidem majores, ut Deum, patrem nostrum, puriùs et sinceriùs amemus tanquam filii, non sicut servi.

Ideo à legalium jugo liberati sumus, ut nobis invicem præ charitate serviamus, ℣. 13.

Nostræ igitur adoptionis divinæ finis, christianæque libertatis scopus, est fervens charitatis exercitium, et continuum illius augmentum.

SECUNDUM,

Seu id quod perpetuò cavere debemus, velut christianæ libertatis abusum, est concupiscentiarum sectatio. *Tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis*, ℣. 13. Contra Dei voluntatem christianâ abuteremini libertate, sicque peccantes periretis.

Si secundùm carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Rom. 8. ℣. 13.

Hinc vita; inde mors: carnalem itaque vitam horrete velut mortem, et mortem æternam.

TERTIUM,

Seu id quo mediante et auxiliante, seu medium efficacissimum ad hunc vitandum abusum et ad illum finem assequendum, est *si spiritu ambulemus*, si Spiritui sancto in cordibus nostris habitanti obediamus, ejusque dictamina et impulsus attenti sequamur.

Et hæc est vitæ Christianæ summa, ad quam multoties in hoc capite nos hortatur Apostolus, ℣. 16, 18, 25.; utque sua sit in nobis efficacior exhortatio, versiculo 24. ubi nos omnes ad hanc carnis per Spiritum refrenationem apertiùs excitat, illam velut crucifixionem exhibet: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, etc.*

Ubi postquam internum mortificationis in carnem exercendæ principium nobis ostendit, sanctum scilicet Spiritum, externum ejusdem mortificationis demonstrat exemplar, Jesum Christum pro nobis crucifixum.

Quasi diceret: *Spiritu ambulate,* spiritu facta carnis reprimite, carnemque vestram peccatricem crucifigite; Jesus Christus, Dei Filius, Sanctus sanctorum, pro peccatis vestris crucifixus est.

Sancto itaque Spiritu animati et corroborati, attendite carnem Christi crucifixam, et pro peccatis vestris in cruce, summo cum dolore morientem, et ad illius exemplum, carnem vestram peccatricem crucifigite; ut non sine dolore moriatur in vobis peccatum, pacificè verò regnet charitas.

Domine Jesu, qui me hæc omnia per sanctum Apostolum tuum docuisti, da mihi per temetipsum hæc eadem omnia esse et agere.

In te, et per te sim verè filius Dei, sancto Spiritu tuo animatus, in charitate vivens, et ex charitate semper agens.

Da mihi, ô piissime Redemptor! libertate filiorum Sanguinis tui pretio acquisitâ nunquam abuti;

Ad finem hujus christianæ libertatis semper tendere, tandem pervenire;

Medio ad id mihi dato indesinenter uti, Spiritu ambulare, sancti Spiritûs dictamina perpetuò sequi.

Da mihi, in internis Spiritûs et carnis pugnis, à parte Spiritûs fideliter stare, in tuo Spiritu, et per tuum Spiritum carnem refrenare, charitatem exercere, et per continuum exercitium jugiter adaugere.

Da denique per hanc jugem carnis in tuæ dilectionis Spiritu crucifixionem, dolorosæ passionis tuæ sic esse participem, ut gloriosæ tandem resurrectionis tuæ consors, te diligam in æternum.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Omnibus in genere charitatem Apostolus consuluit in quinto capite, ℣. 13; hìc in specie.

Ac primo versu prælatos, spirituales, in fide constantes hortatur ut lapsos benignè corrigant, et cum humilitate erigant, memores suæ propriæ infirmitatis.

℣. 2. Illis compatiantur. ℣. 3. Nec ob aliorum delicta, ut Pharisæus, ipsi superbiant, ℣. 45. Sed ob suorum peccatorum onus coram Deo judice portandum, trementes humilientur.

℣. 6. Neophytos hortatur, ut erga Doctores suos liberalitate gratitudinem habeant.

℣. 8. Omnes seminent bona, ut vitam æternam metant. ℣. 9. In bono faciendo non segnescamus. ℣. 10. Sed dum tempus est seminandi, ob spem messis, promptè et alacriter omnibus, at præcipuè fidelibus benefaciamus.

℣. 11. Paulus Epistolam finiturus, paucis argumentum principale de lege cum Evangelio non miscendâ, resumit. Urget ergo Galatas à moribus novorum doctorum, eisque ostendit quales sint illi doctores, et quo animo legalia doceant, scilicet, ut Judæis placeant, et ut persecutionem non patiantur.

℣. 14. Paulus se suosque mores horum pseudoapostolorum moribus opponit: illi hominibus placere student, Paulus despici gaudet; illi persecutionem fugiunt, Paulus in sola cruce gloriatur.

℣. 15. Totius Epistolæ corollarium facit. ℣. 16. Cujus doctrinam observantibus pacem optat et misericordiam.

℣. 17. Paulus non vult sibi deinceps quemquam ob circumcisionem parere molestiam: quia si quæ sunt in corpore cicatrices ferendæ, ipse fert stigmata Domini nostri Jesu Christi, seu plagas pro Christo toleratas.

℣. 18. Gratiam Galatis optat.

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto; vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis; considerans teipsum, ne et tu tenteris.

2. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.

3. Nam si quis existimat se aliquid esse, cùm nihil sit, ipse se seducit.

4. Opus autem suum probet unusquisque; et sic in semetipso tantùm gloriam habebit, et non in altero.

5. Unusquisque enim onus suum portabit.

6. Communicet autem is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat, in omnibus bonis.

CAPUT SEXTUM.

Paraphrasis.

FRATRES, si quis à pseudoapostolis seductus, in aliquod eorum quæ dixi delictorum, maximè verò hæreseos, seu in judaismum prolapsus fuerit,

Vos perfecti, et qui Spiritu Dei ducimini, carne vestrâ crucifixâ,

Hujusmodi hominem sanate et pristino statui redintegrate, non durè corripiendo, sed cum omni humilitate ac mansuetudine :

Teipsum circumspectans, tibique cavens, ne et tu tenteris, et eidem tentationi succumbas aut simili.

Lapsis compatimini; tantâque illos corrigite lenitate, quasi illorum onera et delictum portetis, sintque vobis propria;

Et sic adimplebitis legem Christi, quæ tota est de dilectione.

Nam qui de se superbè sapit, aliquid se existimans, ipse seipsum seducit, quia reverà nihil est.

Facta sua quisque scrutetur et expendat, non per comparationem ad aliorum facta, sed per respectum ad regulam vitæ;

Et si quidem recta et bona illa inveniat, tunc in conscientia sua gaudebit, et in Domino gloriabitur :

Non autem gloriabitur in deteriorum comparatione.

In judicio quippe Dei quisque peccatorum suorum onus portabit, et meritas delictis pœnas feret, nec aliorum etiam pejorum comparatione sublevabitur.

Is qui docetur Evangelium, doctorem suum de omnibus suis temporalibus bonis faciat participem.

7. Nolite errare: Deus non irridetur.

8. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem : qui autem seminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam æternam.

9. Bonum autem facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus non deficientes.

10. Ergo, dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.

11. Videte qualibus litteris scripsi vobis meâ manu.

12. Quicumque enim volunt placere in carne, hi volunt vos circumcidi, tantùm ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

13. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt: sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.

14. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

15. In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium; sed nova creatura.

Ne vosmetipsos decipiatis ;

Deo non illuditur : Deus omnia novit, nec potest decipi.

Unusquisque metet quod seminaverit :

Corruptionem scilicet et mortem, si in carne seminaverit; ipsa quippe fœnum et corruptio est :

Vitam autem æternam, si seminaverit in Spiritu, sancto scilicet ; sicut ipse est immortalis, et immortalitatis principium.

Ne segnescamus igitur in faciendo bono ; nec tædio, nec molestiâ victi, cessemus à benefaciendo proximis :

Tempore enim suo, et à Deo destinato, metemus, si defatigati non cessaverimus.

Ergo dum hæc agitur vita (tempus scilicet seminandi), benefaciamus omnibus (omnes enim sunt nostri proximi), sed præcipuè fidelibus, qui per fidem sunt de familia Christi.

Videte quantis et quàm prolixis litteris scripsi vobis, non alterius manu, ut soleo, sed propriâ.

Qui enim in observatione carnalium legis cæremoniarum, Judæis, in speciem externam, placere volunt, hi cogunt vos circumcidi,

Non legis complendæ studio ; sed ne circumcisionem destruendo, à Judæis contribulibus suis persecutiones patiantur, quas ab ipsis pati solent crucis Christi præcones.

Nam, nec ipsi qui circumcisi sunt et circumcisionem vobis prædicant, legem observant ;

Sed volunt vos circumcidi, ut apud Judæos glorientur de circumcisione vestrâ, quasi vos ad judaismum converterint.

E contrario, absit mihi ut in alia re glorier, aut gaudeam, quàm in cruce et passione Domini nostri Jesu Christi credenda, prædicanda, perferenda,

Per quem, et propter quem Jesum Christum, mundus mihi quasi crucifixus est, ipsum abominor tanquam crucifixi cadaver ; et ego vicissim sum mundo tanquam crucifixus, me abominatur et horret mundus quasi cruciarium.

In christiana enim religione ante Deum non prodest circumcisio, aut incircumcisio ;

Sed animæ per gratiam renovatio.

16. Et quicumque hanc regulam secuti fuerint; pax super illos et misericordia, et super Israel Dei.

17. De cætero nemo mihi molestus sit : ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

Et quicumque hanc regulam, de nova scilicet creatura, proximè traditam, seu de justificatione in tota Epistola explicatam, secuti fuerint;

Pax sit et misericordia super illos, sive Gentiles sint, sive Judæi Christo credentes : hi enim omnes veri sunt Israelitæ, et populus Dei.

De cætero nemo, sive judaizantium, sive quivis alius, ob circumcisionem et alias carnales cæremonias, mihi sit molestus: si quæ enim sunt in corpore cicatrices portandæ;

Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto, plagas scilicet et cicatrices ex plagis pro Christo susceptis : virgis enim cæsus sum, lapidatus sum, etc. secundæ ad Corinth. 11. 24 : circumcisi sunt pseudoapostoli, sum et ego: at quod pluris æstimo, præterea fero stigmata Domini Jesu.

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres. Amen.

Commentarius in Cap. 6.

℣. 1. FRATRES, *et si prœoccupatus fuerit....* Gr. fratres, si et. Syr. fratres mei, si quis vestrûm,

Prœoccupatus fuerit.

Paulus facit ipse quod docet; hortans enim ad excusandos et leniter erigendos eos qui ex infirmitate ceciderunt, ipsemet quasi illos excusans, eorum culpam extenuat hoc verbo, *si prœoccupatus fuerit;* quasi diceret:

Si quis vel aliquo quasi impetu abreptus fuerit, vel imbecillitate suâ victus, vel ob ignorantiam à falsis fratribus seductus fuerit.

Homo, id est, aliquis, est hebraismus. *In aliquo*, ex commemoratis, cap. 5, ℣. 19. sed præcipuè in hæresi judaizantium, de qua hìc agitur;

Vos qui spirituales estis, id est, qui Spiritu ambulatis, Spiritu vivitis, cap. 5. 16 et 25; seu vos qui perfecti estis, et qui, carne vestrâ crucifixâ, secundùm Spiritum vitam ducitis:

Hujusmodi instruite. Syr. instaurate: non dixit, punite, aut condemnate; sed instaurate, id est, corrigite, ait S. Chrysostomus.

In spiritu lenitatis, non tantùm in mansuetudine, sed in spiritu mansuetudinis, ait S. Chrysostomus, id est, cum affectu interno, qui sit à Spiritu sancto, suam quasi lenitatem inspirante per eos corrigentis.

Considerans teipsum.

Transit à plurali numero ad singularem.

Syr. et cavete ne et vos tentemini.

Considerantes vosmetipsos, et circumspicientes, sicut qui sibi cavet circumspicit.

℣. 2. *Alter alterius onera....*

Per *onus* potest equidem intelligi quælibet infirmitas; sed

ex versu præcedenti et ex quinto sequente, patet quòd Apostolus per *onus* intelligat hìc omne peccatum, et speciatim apostasiæ, seu judaismi, de quo agit.

Portamus autem peccata proximi, eumque ab hoc onere quasi levamus, per compassionem et instructionem in spiritu lenitatis.

Itaque sensus est : lapsis compatimini, ut in paraphrasi.

Et sic adimplebitis. Gr. et sic adimplete. Notat divus Chrysostomus, quòd Paulus non dixit : πληρώσατε, implete ; sed ἀναπληρώσατε, simul omnes implete, scilicet vos invicem ferendo.

℣. 3. *Nam si quis existimat....*

Hoc contra superbos et durè arguentes dicitur.

℣. 4. *Opus autem suum....*

Hoc autem contra eos qui in aliorum comparatione, quos se deteriores putant, gloriantur, et sicut Pharisæus, dicunt intra se : *Non sum sicut cæteri hominum.*

Hos ut corrigat, revocat ad propriorum delictorum considerationem : *opus suum probet.* Sua consideret facta in se, et per respectum ad vitæ regulam, et ad Dei judicium : *Unusquisque enim onus suum in Dei* judicio *portabit.*

Et sic in semetipso tantùm gloriam.....

Hoc non dicit, ut quis in semetipso glorietur; imò ab hoc cohibet metu judicii divini; quis enim ante Deum justus? et quis ante Sanctum sanctorum audeat gloriari de sanctitate?

Sed hoc dicit ut desinant adversùs alios gloriari, certus quòd statim nec in semetipsis gloriabuntur, si meminerint propriorum delictorum, quibus, velut sarcinâ onerati, coram Deo judicandi comparebunt.

℣. 5. *Unusquisque enim....* Gr. proprium onus portabit. Syr. suam ipsius sarcinam bajulabit.

OBSERVATIO MORALIS.

Egregia in his quinque versibus habemus charitatis, humilitatis et circumspectionis documenta circa aliorum lapsus.

Primò, debemus ex charitate lapsos excusare, sicut et ipse

Paulus excusat : *Si quis præoccupatus*...... fortè ignorat, fortè abreptus est vi tentationis ; fortè subreptus, fortè seductus à dæmone, à carne, etc.

Secundò debemus lapsum erigere, instaurare, sanare, instruere in spiritu lenitatis; cum affectu interno, qui sit quasi à Spiritu sancto, suam lenitatem per os nostrum inspirante.

Itaque corrigentis verba, gestus, etc. mansuetudinem spirent.

Correptio quasi pillula est amara, saccharo et dulcedine vocis dulcoranda : de hoc plura vide apud Cornelium à Lapide.

Tertiò, debemus tunc infirmitatis nostræ memores esse et nosmetipsos circumquaquè conspicere, circa præteritum : num ego ipse tale quid feci aliquando ? circa præsens : num et nunc in tali, aut simili sum vitio? circa futurum : quid de me fieret in iisdem circumstantiis?

Time ob fragilitatem tuam, *ne et tu tenteris :* ille hodie, ego cras, aiebat antiquus Pater.

Obnoxii sumus iisdem tentationibus, et simili lapsu sæpè Deus punit duros et inclementes. Vide exempla apud Cornelium à Lapide.

Misericorditer ergo correctio facienda, et cum humilitate omnis durities, acor, aut superbia sunt vitanda.

Quartò, onus infirmi bajulare debemus, sicut Christus languores tulit et dolores nostros ipse portavit; id est, sicut peccata nostra et peccatorum nostrorum pœnas in se suscepit luendas, et reverà luit et expiavit; sic peccatorum onera portemus per compassionem, per instructionem, per orationem, per pœnitentias pro ipsis factas : et hæc ad imitationem Christi, qui pro nobis oravit, pœnitentiam egit, passus et mortuus est.

Sicut qui jumentum sub onere lapsum vult erigere, illius onus à jumento devolvit et inter brachia sua suscipit, ut ab onere levatum jumentum resurgere possit;

Ita peccatoris onus ab eo devolvendum, et à superiore corripiente suscipiendum.

Quintò, maximè cavendum ne, sicut Pharisæus, ob aliorum externa opera mala superbiamus.

Etenim meliora sunt peccata cum humilitate, quàm innocentia cum superbia, ait Optatus Milevitanus, citatus à Cornelio à Lapide in cap. 18. Lucæ, ℣. 14.

Hoc ut vitemus, circumspiciamus nos, non per respectum ad aliorum opera mala; sed per respectum ad regulam morum, secundùm quam à Domino judicabimur.

In tremendo enim Dei judicio, *unusquisque onus suum portabit:* non de aliorum factis judicabor, nec cum illis comparabor, sed ego mihi ipsi: *Arguam te ante faciem tuam;* opera tua ante oculos mentis tuæ, ante legem rationis tuæ, ante lucem conscientiæ tuæ.

Ergo opera nostra probanda et comparanda nobis ipsis et legi divinæ, non aliis hominibus aut aliorum operibus.

℣. 6. *Communicet autem is qui....*

Syr. communicet autem is qui audit sermonem, ei qui sibi suggerit, in omnibus bonis.

Spirituales spiritualem docuit charitatem in inferiores infirmos; nunc inferiores, neophytos, corporalem docet charitatem exercere in spirituales, necessaria vitæ subsidia largiendo.

Communicet, id est, tribuat liberaliter *is qui catechizatur verbo,* id est, qui docetur verbum Dei, seu qui instruitur in doctrina fidei. Gr. institutus verbum, *ei qui se catechizat,* doctori suo. Gr. instituenti.

In omnibus bonis, temporalibus, quibus indiget doctor, et quæ potest suppeditare discipulus.

Ηχεῖν, voce sonare, unde echo; *κατηχεῖν*, voce instruere: hinc catechista, qui docet mysteria: catechumenus, qui audit illa: catechismus, ipsa doctrina et instructio.

Apostoli erant catechistæ: hos secuti sunt sancti Patres: munus ergo catechizandi apostolicum.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Egregiè notat D. Chrysostomus quòd Deus, qui Judæos ingratos aluit manna, Apostolos in mendicorum dejecit necessitatem. Quare? ut hinc magna pararet bona, inquit, modestiam scilicet et charitatem; modestiam in doctoribus, qui suis discipulis opus habent : charitatem in discipulis doctores suos alentibus.

Hoc eodem Spiritu sanctus pater noster Franciscus, verè apostolicus et seraphicus, voluit nos pauperes, ut humiliores essemus et proximo utiliores, etiam ex necessitate.

Idem S. Chrysostomus notat quòd doctor quærens quod naturæ satìs est, illudque recipiens, nihilominus manet in sua dignitate; quia laudi dandum est doctorem sic assiduum ministerio sermonis, ut cæteris egeat, altissimâque inopiâ laboret.

Laudabilis itaque paupertas evangelica, terrena contemnens, ut cœlestia acquirat et cum aliis communicet, majora dans et præstabiliora, quàm quæ accipit.

Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? ait Apostolus, 1. Cor. 9.

℣. 7. *Nolite errare....*

Hoc dicit contra eos qui falsas prætendebant excusationes, ne doctores suos alerent.

Ne vosmetipsos decipiatis : Deus novit vestras facultates : à nemine fallitur ; omnia novit. Itaque sincerè, simpliciter, et coram Deo, judice vestro, agite.

℣. 8. *Quæ enim seminaverit....* Gr. seminans in carnem suam.... at seminans in Spiritum, etc.

Syr. quidquid enim seminat homo, idipsum metit : qui seminat per carnem, de carne metit corruptionem ; qui per Spiritum seminat, de Spiritu vitam perennem metet.

In superioribus versiculis hortatus est eos qui catechizantur, ad liberaliter tribuenda catechistis suis vitæ necessaria.

Nunc omnes fideles hortatur ad bona opera, et præsertim

ad beneficentiam in proximos. Utitur autem comparatione sementis et messis.

Hæc vita est quasi agricultura, seminandique tempus; vita futura metendi tempus erit.

Sicut autem sementis et messis ejusdem sunt generis, et non potest ex hordeo triticum meti; ita de operibus. Unùsquisque, secundùm operum suorum qualitatem et quantitatem, præmium aut supplicium recipiet in æternitate.

Qui seminat in carne, id est, qui carnalia operatur, seu qui deliciis et voluptatibus vacat, easque velut semen *in carne sua,* tanquam in terra deponit; hic *de carne metet corruptionem,* probrum, supplicium et mortem æternam.

Qui autem seminat in Spiritu, id est, qui spiritualia operatur, seu qui per gratiam sancti Spiritûs vacat piis et sanctis operibus, quæ quasi semen jacit in agrum Spiritûs sancti, seu in sinum Dei,

De Spiritu metet vitam æternam: hic ex Spiritu sancto, tanquam optimâ terrâ, metet *æternam* corporis et animæ *vitam* et beatitudinem.

Ex carne igitur, tanquam ex terra mala, oritur messis pessima, corruptio scilicet, et mors æterna.

Ex Spiritu sancto, scilicet, cujus opera priùs enumeravit, cap. 5. ℣. 22. tanquam optimâ terrâ, beata animæ et corporis immortalitas.

Sanctus Paulus non dixit qui seminat in carne suâ, ut indicet quòd loquitur de operibus spiritualibus in sancto Spiritu factis.

℣. 9. *Bonum autem facientes non deficiamus....* Gr. at pulchrum facientes non segnescamus; tempore enim proprio metemus, non elanguentes. Syr. cùmque benefaciamus, ne sit nobis tædio; erit enim tempus quo metemus, neque erit nobis tædio.

Secundùm nostram Vulgatam significatur in bono perseverandum esse, et perseverantiam esse conditionem necessariam ad habendam æternæ vitæ mercedem. Vide paraphrasim.

Secundùm Græcum et Syrum significatur bonum promptè et alacriter agendum, ob spem messis sine labore.

Metemus sine tædio et labore, ait Theodoretus.

Non elanguentes, id est, non resoluti. Idem Theodoretus, sine labore, imò cum gaudio.

In sensibilibus, ait Theodoretus, sementis habet laborem, et messis itidem: metentes enim sæpè resolvit æstus; sed messis illa non est ejusmodi; est enim à labore et sudore libera: idem dixit D. Chrysostomus.

Juxta hunc sensum: sicut agricola suum frumentum projicit in terram, illudque abscondit, et patienter exspectat tempus messis, semper laborans, et nunquam nec tædio, nec molestiâ deficiens; ita et nos Christiani toto tempore vitæ seminemus, bona facientes, et ne segnescamus: nobis est continuè aspicienda nova illa et admirabilis æternæ vitæ messis quæ fiet sine labore, sed cum gaudio maximo.

℣. 10. *Ergo dum tempus habemus.*

Sicut non est semper tempus seminandi; sic nec erit semper tempus benefaciendi. Testes sunt virgines de quibus Matth. 25; testis dives ille de quo Luc. 16. *Ergo dum tempus habemus.*

Maximè autem ad domesticos fidei.

Ecclesia est domus Dei; per fidem quilibet Christianus est domesticus Dei; hinc fidelis, utpote domesticus Dei, cæteris præferendus; inter fideles autem, maximè qui fidem docent.

℣. 11. *Videte qualibus.* Gr. quantis, seu quàm prolixis. Syr. Videte quas scripturas scripsi vobis, etc.

Finiturus epistolam, primò affirmat illam propriâ manu scriptam. Secundò, hâc singularitate singularem suum in eos affectum declarat. Tertiò, resumit paucis principale argumentum de lege cum Evangelio non miscenda.

Videte qualibus litteris... Gr. πηλίκοις, quantis, quàm multis, quàm longis; magnitudinem enim significat potiùs quàm qualitatem, ait Erasmus, qui et D. Hieronymum citat.

Debet autem intelligi longa, non per comparationem ad

alias epistolas, v. g., ad Rom., ad Cor.; sed longa per comparationem ad manum Pauli scribentis, ut indicant sequentia verba,

Meâ manu.

In cæteris epistolis subscribebat Paulus, alius scribebat. Hìc verò totam ipse scripsit : non tantùm ab his verbis *videte qualibus....* ut putat D. Hieronymus ; sed totam à capite usque ad calcem, ut indicat textus et affirmat D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Videte ergo.... hincque colligite meum erga vos et salutem vestram singularem affectum.

D. Chrysostomus tamen illud, *qualibus litteris*, refert ad deformitatem litterarum ; quasi diceret Apostolus : Ego hanc epistolam scripsi meâ manu, licèt non pulchrè scribam, seu græcos characteres nesciam rectè pingere.

Id autem fecit ad tollendam omnem suspicionem ne alterius esset, et non Pauli, ait idem Chrysostomus.

Sanctus Anselmus, è contra, interpretatur de bene formatis litteris, etc. sed quidquid sit, hoc singularem Pauli in Galatas affectum testatur.

℣. 12. *Quicumque enim volunt....* Gr. quicumque volunt bonâ facie esse in carne, etc. Syr. quotquot volunt gloriari in carne, etc. uterque omittit *enim,* et commodius videtur.

Ultimâ ratione, desumptâ à moribus novorum doctorum, urget Galatas, eisque ostendit quales sint illi falsi doctores et quo animo legalia doceant, scilicet, ut placeant Judæis, et ne persecutionem patiantur. Vide cap. 1. ℣. 10., et cap. 5. ℣. 5.

Judæi parum curabant Christum prædicari, dummodo circumcisio et lex Mosaica non abolerentur.

Hinc isti pseudoapostoli Christum prædicabant apud Christianos quæstûs et lucri gratiâ ; et ut Judæis placerent et ab eis nihil paterentur, legem et circumcisionem simul cum Evangelio prædicabant.

℣. 13. *Neque enim qui circumciduntur.* Vide paraphrasim.

℣. 14. *Mihi autem absit...*

Se suosque mores illorum opponit moribus.

At ego, è contra, tantùm abest ut aliquid faciam, vel quidquam in Christi doctrina immutem, seu ad fugiendam persecutionem et crucem, seu ad aucupandam hominum benevolentiam et gloriam,

Quinimo tota mea gloria est in cruce Christi ferenda: totum gaudium meum est ab hominibus mundo servientibus despici: sicut et ego mundum despicio.

Fugio, despicio, horreo mundum sicut cruciarium, et me vicissim mundus despicit et horret quasi crucifixum.

Sensus itaque est: ***Absit mihi*** ut in ulla alia re glorier, etc. Vide paraphrasim.

In sola cruce gloriari, quanta generositas! crucem, cùm sese offert, acceptare, animi sanè christiani est: crucem, cùm abest, desiderare, perfectioris animi est et cordis apostolici: at in illa inventa gloriari, et in ea sola gloriari, Paulini animi est.

Miremur, confundamur, pro modulo nostro imitemur. Etenim omnis Christianus debet, sicut et Paulus, mundo mortuus esse, et hanc vocem semper habere in ore: *Mihi absit gloriari...*

℣. 15. *In Christo enim Jesu...* his verbis continetur totius epistolæ corollarium, et quasi epitome. In religione christiana, etc. Vide paraphrasim.

Nova creatura, est anima exteriùs per Baptismum regenerata, interiùs per gratiam renovata, in novitate vitæ, secundùm Spiritum ambulans, seu mandata Dei ex charitate servans.

℣. 16. *Et quicumque hanc...* Gr. et quicumque regulâ hâc ordinatè ambulaverit. Syr. et ii qui hanc semitam sectantur, etc. Vide paraphrasim.

Israel Dei, spiritualis, scilicet, est qui credit Christo, filio Dei, Abrahæ promisso, et qui fide justitiam et salutem in ipso quærit.

℣. 17. *De cætero, nemo mihi...* Gr. cæterùm, molestias mihi nemo exhibeat, etc. Syr. proinde nemo mihi laborem injiciat, etc.

Hæc verba alii aliter explicant, ut videri potest apud interpretes.

Sed sensus in paraphrasi explicatus mihi videtur verus, quia simplex et naturalis, et correspondet versui 14. *mihi autem absit...*

Præterea judaizantes confundit, qui nihil tale passi sunt; imò qui, ut nihil tale pro Christo paterentur, circumcisionem prædicabant, ut ℣. 12. illis exprobratum est.

Ut clariùs appareat tibi mens Pauli, et horum verborum sensum meliùs intelligas,

Dominus noster Jesus Christus in passione suâ fuit universaliter et in omnibus corporis partibus quasi circumcisus; undique suum pretiosum sanguinem fudit :

A plantâ pedis usque ad verticem non fuit in eo sanitas. Per spinas, per clavos, per flagella, per lanceam, quasi ubique fuit circumcisus.

Hujus præsertim circumcisionis se participem esse gloriatur Apostolus : *Ego enim stigmata...*

Circumcisi sunt novi doctores : sum et ego.

De hac sua judaica circumcisione gloriantur : at ego, quod pluris æstimo, et de quo unicè glorior, præterea fero stigmata, etc.

Communico passionis illius doloribus : *ter virgis cæsus...* harum plagarum cicatrices et notas in corpore meo porto impressas.

Felix ille qui, sicut Apostolus, unicè gloriatur in cruce et in imitatione Christi!

Felix qui Christi stigmata fert in corpore suo!

Hæc, si non sanguinis effusione, saltem carnis mortificatione, da mihi, ô Deus! toto vitæ tempore portare.

℣. 18. *Gratia Domini nostri Jesu Christi...* D. Chrysostomus, et post eum Theodoretus, notant quòd in aliis epistolis dicat Apostolus, *gratia... vobiscum ; hìc cum spiritu vestro*,

Ut, inquiunt, à carnalibus revocet Galatas, et in memoriam

eis reducat donum Spiritûs sancti, quod in spiritu suo non per legem, sed per fidem acceperunt.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 6, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

SPIRITUALES, perfecti, superiores attendant speciatim ad ℣. 1, 2, 3, 4, 5, in quibus egregia reperient documenta, à se, circa aliorum lapsus, observanda.

Delinquentes igitur correcturi, tantam induant charitatem, mansuetudinem, humilitatem, ut has virtutes non modò redoleant, sed etiam inspirent: *In spiritu mansuetudinis, lenitatis instruite*, ℣. 1.

Caveant in primis à superbia Pharisæi, ob aliorum externos defectus tumentis aliisque sese præferentis.

Propterea semetipsos circumquaquè considerent: circa præteritum, quid fui? quid feci? circa præsens, quid sum? quid facio? circa futurum, quid facerem, si, etc?

At præsertim recordentur tremendi judicii Dei, coram quo sistant in animo. Vide versus citatos.

SECUNDÒ.

Inferiores attendant ad ℣. 6 et 7. et ex eis discant in suos catechistas, doctores, concionatores, præpositos, beneficentiam.

De suis temporalibus bonis dent iis à quibus spiritualia et æterna recipiunt.

TERTIÒ.

Attendamus singuli ad ℣. 8, 9, 10, in quibus omnes Christianos hortatur Apostolus ad sancta et bona opera, maximè ad beneficentiam in proximum.

Nunquam obliviscamur egregiam similitudinem, sub qua rem nobis sensibiliter exhibet.

Hæc vita agricultura est. Nunc est seminandi tempus : sementis autem nostra sunt opera.

Mors, æternitas, erit metendi tempus ; messis autem erit sementi proportionata.

Si ergo nunc in carne seminamus, corruptionem tunc metemus : si autem in spiritu seminamus, incorruptionem tunc et vitam æternam metemus.

Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.

QUARTÒ.

A D. Paulo, ℣. 14, discamus mundum contemnere, et mundo continuè mori.

Discamus ab eodem Apostolo in sola cruce gloriari, et Jesu Christi crucifixi stigmata in corporibus nostris gloriantes portare ; seu passionis illius doloribus communicare gaudentes.

FINIS EPISTOLÆ HUJUS ET TOMI.

INDEX TOMI TERTII.

FINIS INDICIS TOMI TERTII.